ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

На правах рукопису

Кремень Вікторія Михайлівна

УДК 336.76:658.168.5](477)(043.5)

ДІЯЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВИХ КОНГЛОМЕРАТІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Школьник Інна Олександрівна
доктор економічних наук,
доцент

Суми – 2009

ЗМІСТ

ВСТУП ____ **3**

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ КОНГЛОМЕРАТІВ ____ **13**

1.1. Сутність фінансового конгломерату і його місце в системі фінансових посередників 13

1.2. Основні передумови формування фінансових конгломератів .. 30

1.3. Роль інтеграційних та конвергентних процесів у розвитку фінансових конгломератів 45

Висновки до розділу 1 63

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ФІНАНСОВИХ КОНГЛОМЕРАТІВ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФУНКЦІОНУВАННІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ____ **67**

2.1. Формалізація тенденцій розвитку міжнародних фінансових конгломератів як посередників глобального масштабу 67

2.2. Особливості становлення фінансових конгломератів на вітчизняному фінансовому ринку 87

2.3. Визначення масштабів діяльності міжнародних фінансових конгломератів в Україні 97

2.4. Методичні засади застосування стратегії конвергенції в діяльності інтегрованих фінансових посередників 109

Висновки до розділу 2 125

РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ КОНГЛОМЕРАТІВ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ____ **128**

3.1. Визначення механізму впливу міжнародних фінансових конгломератів на розвиток фінансового ринку України 128

3.2. Ідентифікація та систематизація ризиків діяльності фінансових конгломератів 146

3.3. Реформування системи державного регулювання фінансового ринку як середовища діяльності фінансових конгломератів 162

Висновки до розділу 3 186

ВИСНОВКИ ____ **189**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ____ **193**

ДОДАТКИ ____ **214**

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Запорукою стабільності зростання вітчизняної економіки є ефективно організований фінансовий ринок, процес функціонування та розвитку якого тісно пов'язаний з формуванням цілісного механізму фінансового посередництва. Сучасний стан розвитку фінансового ринку характеризується посиленням фінансової інтеграції і фінансової конвергенції та виникненням їх нових форм, що на тлі посилення конкуренції на фінансовому ринку, активізації M&A-процесів і скасування обмежень щодо переливу капіталу між різними сферами фінансової системи призвели до формування нового виду фінансових посередників – фінансових конгломератів.

Розвиток конвергентно-інтеграційних механізмів співпраці фінансових посередників відбувається не тільки в країнах з високо розвиненим фінансовим ринком. Останнім часом вони набувають дедалі більшого поширення і на ринках країн, що розвиваються і перебувають у процесі структурної трансформації. Активізація та інтенсифікація процесів фінансової інтеграції та фінансової конвергенції на вітчизняному фінансовому ринку України пов'язані з приходом в Україну потужного міжнародного фінансового капіталу, насамперед у банківський і страховий сектори. Саме тому вкрай актуальним є дослідження теоретичних засад і практичних механізмів діяльності фінансових конгломератів та оптимальної і органічної взаємодії банківських і небанківських фінансових посередників з позицій розвитку і стабільності фінансового ринку України.

Засади функціонування фінансових посередників на фінансовому ринку активно досліджуються у світовій та вітчизняній науковій літературі. Серед зарубіжних вчених різні аспекти цієї проблеми вивчали Ф. Ален, П. Баренбойм, Т. Бек, Р. Бернард, Б. Борн, А. Бут, Е. Деміргук-Кунт, М. Квинтин, А. Маддалоні, А. Рот, С. Тадессе, М.У. Тейлор, П. Хартман, Г.Дж. Шиназі та інші. Серед вітчизняних вчених вагомим є доробок таких авторів: з питань становлення і розвитку інституту фінансового посередництва – О.Д. Василика, З.М. Василь-

ченко, А.П. Вожжова, А.О. Єпіфанова, М.М. Єрмошенка, Б.С. Івасіва, В.В. Корнєєва, О.В. Козьменко, С.М. Козьменка, М.І. Крупки, Б.Л. Луціва, М.І. Макаренка, М.І. Савлука, І.В. Сала, А.А. Пересади; з питань державного регулювання фінансового ринку – О.І. Барановського, Н.В. Благи, М.О. Бурмаки, В.М. Геєця, Є.М. Григоренка, О.Д. Данілова, Г.В. Задорожного, О.М. Іваницької; з питань впливу глобальних процесів на розвиток фінансового ринку – В.А. Кажан, Д.Г. Лук'яненка, З.О. Луцишин, О.В. Любкіної, Ю.В. Макогона, Н.В. Стукало, В.П. Ходаківської, В.С. Шафрана, В.М. Шелудько та ін.

Слід також підкреслити, що упродовж останніх років науковці приділяють значну увагу дослідженню теоретичних і практичних засад інтеграційних процесів на фінансовому ринку, конвергенції фінансових посередників і діяльності фінансових конгломератів. Серед зарубіжних вчених на особливу увагу заслуговують праці Л. Ван ден Берге, К. Вервеіра, Р. Воутилайнена, Е. Кіста, Р. Лєвіна, Л. Лейвена, А. Моррісона, Х. Халфа, Р.Дж. Херрінга. Здобутки російської науки і практики в цьому науковому напрямі висвітлені у працях Ю.Б. Власенкової, Н.П. Кузнєцової, Я.М. Міркіна, Г.В. Чернової та інших. Чимало досліджень в зазначеній сфері останнім часом з'явилося і у вітчизняній науці. Перш за все, необхідно відмітити праці А.М. Єрмошенко, Ю.М. Клапківа, Л.Г. Кльоби, О.В. Паращака, С.К. Реверчука, В.В. Тринчука, І.О. Школьник та ін.

Незважаючи на підвищення актуальності проблеми впливу фінансових конгломератів на розвиток вітчизняного фінансового ринку в теорії і практиці переважає фрагментарний аналіз та вибірковий підхід до висвітлення окремих аспектів їхньої діяльності. Вітчизняними вченими майже не досліджені напрями, що стосуються становлення і розвитку фінансових конгломератів на фінансовому ринку, форм їхнього впливу на розвиток і стабільність фінансової системи, вибору моделі нагляду за їхньою діяльністю.

Зростання теоретичного та практичного значення проблеми формування та розвитку цілісного уявлення про механізм діяльності фінансових конгломератів на фінансовому ринку, а також недостатність її висвітлення у наукових

публікаціях стали визначальними факторами при виборі теми дослідження, обумовили його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота узгоджується з основними напрямами наукових результатів, теоретичних положень і висновків досліджень, що були проведені в рамках науково-дослідних робіт у Державному вищому навчальному закладі "Українська академія банківської справи Національного банку України", а саме, "Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні" (номер держ. реєстрації 0102U006965), "Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу" (номер держ. реєстрації 0107U012112) та "Стан і перспективи розвитку банківської системи України" (номер держ. реєстрації 0190U044204). До звітів за цими темами включено висновки автора щодо впливу діяльності фінансових конгломератів на розвиток фінансового ринку України, а також пропозиції щодо створення інтегрованої системи державного регулювання фінансового ринку та запровадження консолідованого нагляду за діяльністю висококонвергентних фінансових посередників.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в удосконаленні теоретичних засад діяльності фінансових конгломератів та розробці науково-методичних підходів до оцінки їхнього впливу на функціонування фінансового ринку. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- поглибити теоретичні підходи до визначення сутності поняття "фінансовий конгломерат" і його місця в системі посередників фінансового ринку;
- узагальнити основні закономірності формування фінансових конгломератів на фінансовому ринку;
- дослідити організаційно-фінансові механізми конвергентно-інтеграційної взаємодії фінансових посередників всередині фінансових конгломератів;
- визначити роль фінансових конгломератів у функціонуванні світового фінансового ринку;

– дослідити процес становлення і особливості діяльності фінансових конгломератів на фінансовому ринку України;
– оцінити масштаби діяльності міжнародних фінансових конгломератів на вітчизняному фінансовому ринку;
– дослідити основні тенденції співпраці між банківськими і небанківськими фінансовими посередниками в процесі діяльності конвергентно-інтеграційних об'єднань на фінансовому ринку України;
– обґрунтувати концептуальні засади впливу діяльності міжнародних фінансових конгломератів на функціонування фінансового ринку України;
– розробити теоретико-методичні засади виникнення, агрегування і поширення ризиків фінансових конгломератів у процесі їхньої діяльності;
– розробити концептуальні напрями запровадження державного нагляду за діяльністю фінансових конгломератів і фінансових груп на фінансовому ринку України.

Об'єктом дослідження є процес функціонування фінансових конгломератів на фінансовому ринку.

Предметом дослідження є науково-методичне забезпечення розвитку фінансових відносин, що виникають в процесі діяльності фінансових конгломератів на фінансовому ринку.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансів, сучасні концепції фінансової інтеграції та фінансової конвергенції, а також теоретичний доробок вітчизняних і закордонних вчених-економістів, присвячений проблемам діяльності фінансових конгломератів та їхнього впливу на розвиток фінансового ринку. Для вирішення визначених у дисертації завдань використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження і аналізу економічних процесів: наукова абстракція, індукція та дедукція, аналіз і синтез – для розкриття теоретичних положень діяльності фінансових конгломератів і обґрунтування категоріального апарату; історико-логічний метод, аналітичний метод, у тому числі економіко-статистичний аналіз – при до-

слідженні особливостей діяльності фінансових конгломератів та оцінюванні їхнього впливу на стабільність і ефективність функціонування фінансового ринку; системно-структурний метод, метод логічного узагальнення, наукова абстракція – у процесі дослідження ризикової складової у діяльності фінансових конгломератів і обґрунтуванні пропозицій щодо удосконалення нагляду за їхньою діяльністю на фінансовому ринку.

Інформаційно-фактологічну базу проведення дослідження склали законодавчі та нормативні документи з питань діяльності фінансових посередників та розвитку фінансового ринку; статистичні дані Національного банку України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку України; звітно-аналітична інформація міжнародних організацій, зокрема Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейської Комісії, Європейського Центробанку, Базельського комітету з нагляду за банківською діяльністю, Всесвітнього економічного форуму, компаній "Standart & Poors" і "Price Waterhouse Coopers", інформаційних агентств "Bloomberg" і "Fortune"; аналітичні матеріали та річні звіти міжнародних фінансових посередників ("ING", "AXA", "Citigroup", "BNP Paribas", "Allianz", "Credit Agricole", "American International Group", "Deutsche Bank", "Societe Generale", "Generali", "Intesa Sanpaolo", "RZB-UNIQA", "SEB", "GRAWE" та ін.) та вітчизняних банківських і небанківських посередників; монографічні дослідження та наукові публікації з питань функціонування фінансового ринку і фінансового посередництва.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у розробці і обґрунтуванні теоретико-методичних положень діяльності фінансових конгломератів на фінансовому ринку. Найбільш вагомі результати дослідження, які характеризуються науковою новизною, отримані особисто і виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

– формалізовано механізм впливу міжнародних фінансових конгломератів на функціонування фінансового ринку України за такими основними напрям-

ками впливу: масштаби охоплення фінансовими конгломератами фінансового ринку України і активність їхньої діяльності на ньому, розмір конгломератів відносно його обсягів, національні засади регулювання діяльності інтегрованих фінансових посередників, на основі чого доведено, що діяльність міжнародних фінансових конгломератів призводить до формування залежності та виникнення нових загроз і ризиків для фінансового ринку України;

удосконалено:

– механізм формування фінансового конгломерату як інтегрованого фінансового посередника на основі визначення напрямків суб'єктно-об'єктного взаємозв'язку фінансової інтеграції і фінансової конвергенції в процесі їх розвитку. На суб'єктному рівні основним є процес розвитку механізмів співпраці між фінансовими посередниками, який еволюційно проявляється у дистриб'юторській співпраці, формуванні стратегічних альянсів і спільних підприємств, та, як наслідок, у створенні фінансових конгломератів. На об'єктному рівні відбувається трансформація фінансового обслуговування клієнтів, яка призводить до формування інтегрованого фінансового продукту;
– систему класифікаційних ознак фінансових конгломератів, у якій на відміну від традиційних ознак (пропорції між видами діяльності, організаційна структура, тип материнської компанії) запропоновано використовувати такі: ступінь охоплення фінансового ринку (bancassurance-, assurfinance-, allfinance-конгломерати); статус на світовому фінансову ринку (національні, міжнародні, транснаціональні); рівень активності діяльності (світові лідери, лідери регіональних фінансових ринків, претенденти на лідерство на регіональних фінансових ринках);
– систематизацію ризиків фінансових конгломератів з виділенням двох рівнів їх виникнення: на рівні окремих фінансових посередників, що входять до складу фінансових конгломератів, формуються ризики основної діяльності (кредитний, операційний, ризик "активи – зобов'язання", ринковий ризик, у тому числі фондовий, процентний, валютний), на загальному рівні – ризики

надмірного зростання (ризик перевищення оптимального розміру компанії та ризики, пов'язані з розширенням системи філій і представництв), які у взаємодії призводять до формування ефекту поширення ризиків (ризику зараження);

набули подальшого розвитку:

- поняття фінансового конгломерату, під яким запропоновано розуміти особливий вид фінансового посередництва, який створюється в результаті конвергентно-інтеграційних процесів з метою розширення спектра фінансових послуг шляхом впровадження і реалізації спільних та інтегрованих продуктів, що дозволяє одночасно охопити різні сегменти фінансового ринку;
- конкретизація відмінностей фінансового конгломерату від інших форм конвергентно-інтеграційної взаємодії між банківськими і небанківськими фінансовими посередниками, які полягають в організації внутрішніх бізнес-процесів та реалізації клієнтоорієнтованої стратегії і, як наслідок, значних обсягах діяльності на фінансовому ринку, що дало змогу структурувати процес концентрації ризиків при функціонуванні фінансових конгломератів і обґрунтувати необхідність запровадження консолідованого нагляду за їхньою діяльністю;
- періодизація становлення та розвитку фінансових конгломератів в Україні, що дозволило обґрунтувати переважну роль у їх формуванні банківських установ, яка реалізується шляхом створення фінансових конгломератів навколо банків та з їхньої ініціативи;
- науково-методичний підхід до запровадження інтегрованої системи регулювання фінансового ринку України і консолідованого нагляду за діяльністю об'єднань фінансових посередників і фінансових конгломератів, який ґрунтується на запропонованих поетапних сценаріях реформування існуючої інституціональної структури органів регулювання і нагляду з урахуванням визначених автором проблем та можливих напрямків їх вирішення, що дозволить ліквідувати фрагментарний характер системи регулювання і нагляду та підвищити рівень стійкості фінансової системи країни.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні теоретичних і методичних узагальнень та висновків дисертаційної роботи в діяльності органів державної влади й управління, банківських установ, страхових компаній, компаній інвестиційного сектора і в навчальному процесі у вищих навчальних закладах.

Обґрунтовані теоретичні висновки та розроблені практичні рекомендації, які містяться в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані у процесі розробки державних програмних документів, що визначатимуть стратегію розвитку фінансового ринку країни.

Науково-методичні положення дисертаційного дослідження щодо запровадження консолідованого нагляду за фінансовими конгломератами використані у практичній діяльності Територіального управління Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України по Харківській, Сумській та Полтавській областях (довідка № 1125/05 від 08.05.2009).

Пропозиції та рекомендації щодо щодо використання конвергентної стратегії, яка передбачає посилення співпраці банківських установ із страховими компаніями та іншими небанківськими фінансовими посередниками і трансформацію форматів фінансового обслуговування на основі організації роботи відділень відповідно до концепції фінансового супермаркету, прийняті до впровадження в діяльності Сумської філії ВАТ “VAB Банк” (довідка № 704 від 13.05.2009).

Результати наукових розробок щодо вдосконалення системи ризик-менеджменту банку, зокрема в частині управління ризиками, що виникають у банківській установі в процесі конвергентно-інтеграційної співпраці з небанківськими фінансовими посередниками, впроваджено в практику діяльності Сумського управління ВАТ АКІБ “УкрСиббанк” (довідка № 139/4-371 від 11.06.2009).

Отримані автором результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін “Фінансовий ринок”, “Фінансове інвестування” і “Ринок фінансових послуг” (довідка від 22.05.2009).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним завершеним дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й отримали позитивну оцінку на наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: III Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів та студентів "Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації" (Сімферополь, ТНУ ім. В.І. Вернадського, СевНТУ, 2007), III Міжнародій науково-практичній конференції "Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави" (Дніпропетровськ, ДНУ ім. О. Гончара, 2008), II Міжнародній науково-практичній конференції "Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки" (Тернопіль, ТНЕУ, 2008), Всеукраїнській науково-практичній конференції до 30-річчя факультету банківського бізнесу Тернопільського національного економічного університету (Тернопіль, ТНЕУ, 2008), VII Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених "Шевченківська весна: Економіка" (Київ, КНУ ім. Т. Шевченка, 2009), Міжнародній науково-практичній конференції "Економічна безпека і проблеми господарсько-політичної трансформації соціально-економічних систем" (Полтава, ПУСКУ, 2009), IV Міжнародній науково-практичній конференції "Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика" (Суми, УАБС НБУ, 2009).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 16 наукових працях загальним обсягом 4,62 друк. арк., з яких особисто автору належать 4,25 друк. арк., у тому числі 9 статей у фахових наукових спеціалізованих виданнях (з них 1 у співавторстві) і 7 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 242 сторінки, у т.ч. на 138 сторінках розміщено 40 таблиць, 42 рисунки, 21 додаток і список літератури з 176 найменувань.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"

State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ КОНГЛОМЕРАТІВ

1.1. Сутність фінансового конгломерату і його місце в системі фінансових посередників

У фінансовій сфері в XX столітті відбулися масштабні зміни, які призвели до зміни контурів фінансових систем багатьох країн світу. Ці процеси на світовому рівні проявляються у випереджаючому зростанні фінансового ринку порівняно з іншими сферами економічної діяльності, зростанні потужності та посиленні ролі фінансових інститутів і, зокрема, фінансових посередників.

У середині 80-х рр. XX століття на основі скасування обмежень щодо переливу капіталу між різними сферами фінансової системи та відкриття кордонів країн для його проникнення з'явився новий вид фінансових посередників – фінансові конгломерати. Їх формування здійснювалося на основі процесів консолідації активів з метою забезпечення глобального масштабу діяльності та представленості на всіх сегментах фінансового ринку.

Функціонування фінансових конгломератів у сучасних умовах розвитку світового господарства виступає як нова форма конкуренції, яка у фінансовому секторі стає дедалі гострішою. Окрім того, фінансові конгломерати значною мірою зумовлюють підвищення рівня самостійності фінансового ринку, оскільки у таких фінансових посередників значно зростає обсяг внутрішніх фінансових потоків, які не спрямовані на обслуговування реального сектору економіки.

На сьогоднішній день у світовій фінансово-економічній науці немає єдиного підходу до тлумачення поняття "фінансовий конгломерат". Для вітчизняної науки це поняття є відносно новим, оскільки у вітчизняній науково-практичній літературі сутність та особливості діяльності фінансових конгломератів практично не досліджуються.

Фінансові конгломерати виникли і функціонують на фінансовому ринку,

при цьому змістом їхньої діяльності є професійна діяльність на фінансовому ринку – фінансове посередництво.

На нашу думку, поняття фінансового конгломерату як суб'єкта фінансового посередництва необхідно розглядати у декількох взаємопов'язаних аспектах (рис. 1.1), що дозволить найбільш повно визначити його сутність і відмінності від інших фінансових посередників загалом і, зокрема, від інших видів фінансових груп.

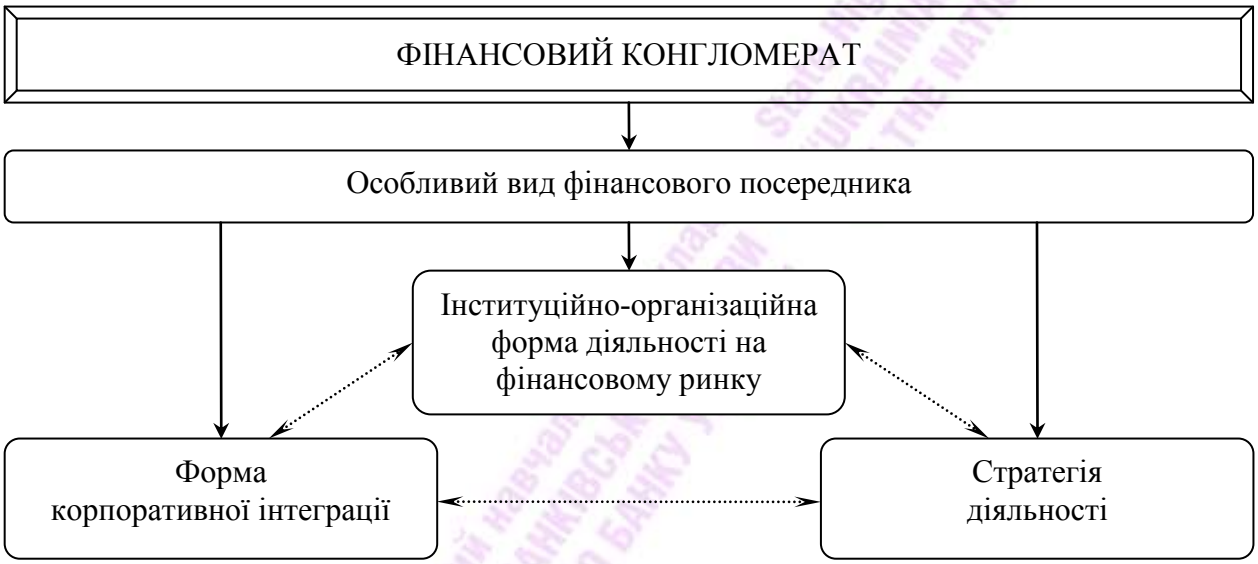

Джерело: складено автором

Рис. 1.1. Підходи щодо розуміння сутності поняття "фінансовий конгломерат"

Фінансовий конгломерат є сучасною інституційно-організаційною формою діяльності фінансових посередників на фінансовому ринку, яка в історичному аспекті є синтезом двох моделей організації фінансових систем (табл. 1.1).

На основі аналізу діяльності фінансових конгломератів як інститутів фінансового ринку можна виділити такі етапи їх розвитку (Додаток А):

– 1910-1930 рр. – виникнення та становлення фінансових конгломератів;
– 30-60 рр. XX ст. – обмеження їхньої діяльності державними органами;
– 1970-2000 рр. – відродження фінансових конгломератів на основі лібералізації регулювання фінансових ринків у різних країнах;

– з 2001 р. по сьогоднішній день – сучасний етап, який є часом розквіту фінансових конгломератів.

Батьківщиною фінансових конгломератів є Сполучені Штати Америки, де цей вид фінансових посередників з'явився ще на початку XX ст.

Однак у сучасному варіанті функціонування фінансові конгломерати вперше виникли в Європі.

Таблиця 1.1

Характеристика світових моделей організації фінансової системи

№ з/п	Критерій порівняння	Ринкоорієнтована (американська)	Банкоорієнтована (континентальна)
1	Країни, в яких функціонує	США, Велика Британія	Країни континентальної Європи. Класичний варіант цієї фінансової системи створено в Німеччині
2	Фактори становлення	Фінансова криза 1929-1933 рр.	Базується на системі універсальних банків, яка в цих країнах склалася історично
3	Системоутворюючі суб'єкти	Спеціалізовані фінансові посередники	Універсальні банки
4	Засади діяльності на фінансовому ринку	Штучний поділ сфер діяльності фінансових посередників відповідно до законодавчої регламентації	Діяльність фінансових посередників одночасно на декількох сегментах фінансового ринку

Джерело: складено автором на основі [118, с. 205-213]

Аналіз процесів становлення та розвитку фінансових конгломератів дозволяє зробити висновок, що найважливішим фактором наявності та успішності реалізації концепції фінансового конгломерату в різних країнах є особливості національного законодавства.

В окремих країнах не існує жодних законодавчих заборон щодо участі банків у страховому та інвестиційному бізнесі, у той час як у більшості розвинутих країн світу до 90-х рр. діяло обмеження щодо такої діяльності банків.

Наявність цього обмеження ґрунтується на тому, що така співпраця призводить до значного впливу банків на розвиток фінансового ринку [20].

Припинення діяльності фінансових конгломератів у США в 30-х рр. минулого століття пояснюються наслідками Великої депресії – масовими банкрут-

ствами банків, які були залучені в індустрію інвестиційних послуг.

У 1933 р. було ухвалено Закон Гласса-Стігалла (Glass-Steagall Act), який визначив різницю між комерційними та інвестиційними банками. З цього моменту банки повинні були обрати напрям спеціалізації – банківську справу або інвестиційний бізнес.

У 1956 р. існуючі обмеження було доповнено Законом про банківські холдингові компанії (Bank Holding Company Act), яким було створено бар'єр між банками та страховими компаніям. Цей закон акцентував увагу на ризиках страхових компаній, які виникають при їхній співпраці з банками і є складними для кількісного оцінювання. Наприкінці 90-х рр. відбулося реформування системи регулювання фінансового ринку. Так, один із великих комерційних банків "Chase Manhattan", не дивлячись на існуючу заборону, подав прохання регуляторам на дозвіл злиття з інвестиційним банком "J.P. Morgan". Після відмови керівництво "Chase Manhattan" попередило Федеральну резервну систему про те, що у разі створення перешкод у процесі злиття акціонери "Chase Manhattan" підуть на безпрецедентний крок – його самоліквідацію.

Таким чином, у 2000 р. у США з'явилася установа "J.P. MorganChase", а також набув чинності Закон Гремма-Ліча-Блайлі (Gramm-Leach-Bliley Act), який замінив Закон Гласса-Стігалла. Новий закон дозволяв банківським холдинговим компаніям злиття з компаніями лише фінансового сектору, до яких належали інвестиційні банки, компанії з управління активами, страхові компанії, а також інші небанківські компанії, діяльність яких на фінансовому ринку має професійний характер [127].

У 1948 р. в Японії набув чинності ухвалений за участі американської адміністрації Закон про цінні папери та біржі, який встановив заборону банківським установам щодо брокерсько-дилерських та андеррайтингових операцій з корпоративними цінними паперами. У ті часи виконання цих операцій покладалося на так звані інвестиційні будинки та брокерсько-дилерські фірми.

На початку 90-х рр. у фінансовій системі Японії відбулися серйозні зміни: 1 квітня 1993 р. було ухвалено Закон про реформу фінансової системи. Цим за-

коном було усунуто бар'єри між банками та брокерсько-дилерськими фірмами – японські банки (спочатку ті, які спеціалізуються на довгостроковому кредитуванні, а потім і всі інші) почали здійснювати андеррайтинг цінних паперів з фіксованою доходністю, а брокерсько-дилерським фірмам, у свою чергу, було дозволено виконувати довірчі банківські операції. Фактично це означало відміну закону від 1948 р.

Широкомасштабна реформа фінансової системи Японії розпочалася у квітні 1998 р. і була розрахована на 5 років. Головною метою реформи була лібералізація фінансової системи. Для забезпечення реалізації поставленої мети було внесено зміни до нормативно-правових актів:

– дозволялося створювати фінансові холдингові компанії, заборона на діяльність яких діяла з повоєнних часів;
– комерційні, довірчі банки та компанії з цінних паперів отримали право займатися бізнесом один одного;
– скасовувалися заборони банкам і компаніям з цінних паперів надавати страхові послуги, і навпаки.

Зміни у законодавстві, які відбулися у ці часи, сприяли створенню фінансових конгломератів у Японії.

В Італії після ухвалення Закону Амато 30 липня 1990 р. та кількох директив банкам було дозволено вкладати капітал у страхові компанії [20]. Для цього законодавством було визначено такі форми:

– придбання банком частки в капіталі страхової компанії, і навпаки;
– створення банком і страховою компанією спільного відділення;
– продаж банком страхових полісів однієї або декількох партнерських страхових компаній.

У 1991 р. в Іспанії було усунуто законодавчу заборону щодо продажу банками страхових продуктів.

У Франції каталізатором створення фінансових конгломератів стали фінансові та податкові стимули, встановлені наприкінці 90-х рр. У 1998 р. законодавством було знижено рівень оподаткування доходів від продажу страхових

продуктів строком понад 8 років. У продовження податкової реформи такі страхові послуги було взагалі звільнено від оподаткування [127]. Внаслідок цього страховими продуктами зацікавилися банківські установи. Окрім того, відсутність заборони банкам купувати акції страхових компаній або створювати власні страхові компанії призвело до активного процесу створення фінансових конгломератів. У Франції фінансові конгломерати, як правило, функціонують у формі банкострахових груп.

Особливої уваги потребує розгляд питання щодо діяльності банків на фондовому ринку. У Швейцарії, Італії, Німеччині, Франції та Нідерландах діяльність з цінними паперами розглядається як суто банківська і в рамках фінансового конгломерату здійснюється банками або їхніми дочірніми компаніями. У США до відміни Закону Гласса-Стігалла банки могли здійснювати операції з цінними паперами лише за межами країни, і лише їхні окремі філіали могли здійснювати операції з борговими корпоративними цінними паперами.

Фінансовий конгломерат як форма корпоративної інтеграції є організацією, що включає групу компаній, які пов’язані спільним або взаємним контролем. У міжнародній практиці склався підхід, відповідно до якого фінансовий конгломерат повинен включати принаймні два з наступних трьох фінансових інститутів:

– банк;
– страхова компанія;
– інвестиційна компанія [74].

Сучасний розвиток фінансового ринку вимагає розгляду сутності фінансового конгломерату як стратегії діяльності. У цьому сенсі фінансовий конгломерат, на нашу думку, має розглядатися у декількох аспектах (рис. 1.2).

Мета створення фінансового конгломерату полягає в поєднанні низькорентабельних операцій, але таких, які приносять стабільний операційний дохід, з високорентабельними операціями, які характеризуються високим рівнем ризику.

Фінансовий конгломерат є організаційно-економічною формою поєднан-

ня банківського і небанківського бізнесу, що дозволяє конкурувати на різних сегментах фінансового ринку на основі пропозиції клієнту інтегрованого фінансового продукту. Як форма поєднання кредитного та інвестиційного напрямів діяльності у межах одного фінансового посередника концепція фінансового конгломерату базується на більш ефективній координації фінансових потоків та більш ефективному використанні фінансових ресурсів.

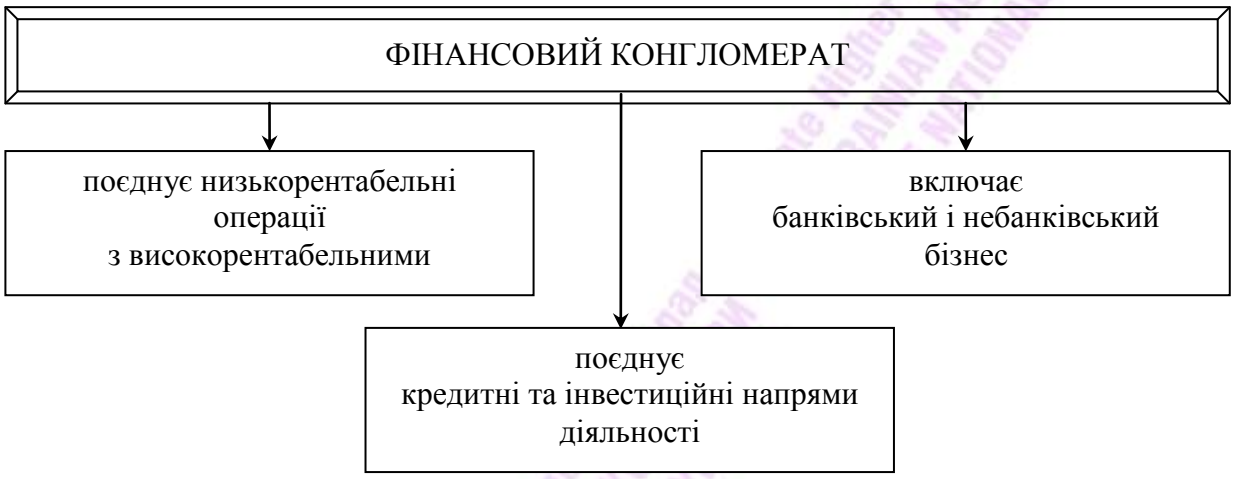

Джерело: складено автором

Рис. 1.2. Засади реалізації стратегії діяльності фінансового конгломерату

Усі вищезазначені засади реалізації стратегії діяльності у фінансовому конгломераті дозволяють забезпечити контроль, з одного боку, над механізмом надання послуг, а з іншого – над рухом капіталу.

Розгляд сутності фінансового конгломерату як особливого виду конвергентно-інтеграційного фінансового посередництва має ґрунтуватися на визначенні його місця в системі фінансових посередників. З цією метою розглянемо підходи до класифікації фінансових посередників (Додаток Б). Традиційним підходом щодо класифікації фінансових посередників є їхній розподіл за характером проведення операцій. За цим критерієм виділяють групу депозиторських установ, до яких належать класичні комерційні банки, ощадні установи, кредитні спілки. Їхня основна діяльність полягає у залученні тимчасово вільних фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб і подальшому їх перерозподілі їх відповідно до потреб економічних суб’єктів. Ощадні установи контрактного

типу включають страхові компанії зі страхування життя, страхові компанії, що забезпечують інші види страхування та недержавні пенсійні фонди. Зазначені фінансові установи залучають кошти насамперед фізичних осіб з погляду на те, що для більшості з них найближчим часом не потрібно буде здійснювати виплати, і таким чином формують саме довгострокові інвестиційні кошти. Слід зазначити, що в Україні такі фінансові установи мають значно менші обсяги активів, ніж банки. Третя група представлена інвестиційними фінансовими посередниками, до яких належать інвестиційні банки, різноманітні інвестиційні фонди та компанії з управління активами, які безпосередньо працюють на ринку капіталу з цінними паперами емітентів [2].

І.О. Школьник наголошує на тому, що в цій класифікації не враховуються інститути інфраструктури фінансового ринку, які безпосередньо забезпечують ефективне проведення операцій з цінними паперами, кліринг, зберігання [118]. Виходячи з цього автор пропонує всіх фінансових посередників поділити на дві групи – інституційних та інфраструктурних фінансових посередників. Такий поділ ґрунтується на тому, що вони виконують принципово різні функції і належать до різних структурних елементів механізму фінансового ринку. Завдання інституційних фінансових посередників полягає в акумулюванні тимчасово вільних фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб, як правило в невеликих обсягах, і їх перетворенні на потужні інвестиції для емітентів – суб'єктів господарювання, місцевих органів самоврядування та уповноважених державних органів. Такими інституційними інвесторами слід вважати банки, інститути спільного інвестування, взаємні фонди інвестиційних компаній, недержавні пенсійні фонди і страхові компанії.

Основним завданням інфраструктурних посередників є обслуговування потоків фінансових ресурсів, надання інформації та послуг фінансового характеру, спрямованих на створення оптимальних умов пошуку продавців та покупців. До таких посередників належать фондові біржі, реєстратори, зберігачі, депозитарії, брокери, дилери, андерайтери, компанії з управління активами інституційних інвесторів та ін. [118, с. 142-144].

Вищенаведені класифікації фінансових посередників не дозволяють визначити місце фінансових конгломератів у системі посередників на фінансовому ринку.

Спроба обґрунтувати особливості фінансового конгломерату як інтегрованого фінансового посередника була здійснена російським вченим Ю.Б. Власенковою, яка запропонувала розподілити фінансових посередників на спеціалізованих та інтегрованих. До інтегрованих фінансових посередників Ю.Б. Власенкова включає фінансові супермаркети, які, на її думку, ототожнюються з фінансовими конгломератами [19, с. 27-28].

На нашу думку, фінансові конгломерати не можна ототожнювати з фінансовими супермаркетами, оскільки на практиці фінансовий супермаркет є маркетинговою концепцією, яка може використовуватися різними видами фінансових об’єднань, у тому числі фінансовими конгломератами.

На нашу думку, види фінансових посередників, що виділяються у представлених класифікаціях, лише фрагментарно відображають аспекти фінансового конгломерату. Аби визначити місце фінансових конгломератів у системі фінансових посередників, на наш погляд, в процесі класифікації фінансових посередників необхідно поєднати два критерії: спектр фінансових продуктів та послуг і їхня участь у процесах фінансової інтеграції.

За асортиментом фінансових послуг банківські установи поділяють на спеціалізовані та універсальні.

Стосовно фінансових посередників у цілому, більш правильним, на нашу думку, буде їх поділ на спеціалізовані і висококонвергентні, оскільки в процесі розвитку фінансового ринку відбувається не тільки поєднання фінансових послуг, що надаються різними видами посередників, в комплексні та інтегровані продукти, а й тісна взаємодія фінансових посередників.

Окрім того, важливою характеристикою діяльності сучасних фінансових посередників є рівень їх фінансово-господарської самостійності: за цим критерієм вони поділяються на унітарних та інтегрованих.

Ми пропонуємо будувати класифікацію фінансових посередників на ос-

нові поєднання вищезгаданих характеристик (табл. 1.2), що дозволить виділити такі види посередників на фінансовому ринку:

– спеціалізовані унітарні;
– висококонвергентні унітарні;
– спеціалізовані інтегровані;
– висококонвергентні інтегровані.

Ця класифікація фінансових посередників враховує вплив на їхню діяльність фінансової інтеграції і фінансової конвергенції.

В результаті розширення спектру фінансових продуктів, виходу на ринок цінних паперів, тісної співпраці зі страховими компаніями банківські установи поступово перетворюються на висококонвергентних фінансових посередників. Цей процес призводить до ослаблення спеціалізації банківських установ і перетворення їх на універсальні банки.

Найяскравішим прикладом спеціалізованих інтегрованих фінансових посередників є банківський консорціум. В Україні їхнє функціонування визначає Закон України “Про банки і банківську діяльність”. Так, стаття 49 цього Закону передбачає укладання угоди між банками про консорціумне кредитування з метою проведення спільного фінансування. У цій угоді банками-учасниками встановлюються умови надання кредиту та відповідальний банк [87].

Інтегрованими спеціалізованими фінансовими посередниками можна також вважати страхові пули та страхові бюро. Відповідно до статті 13 Закону України “Про страхування”, страховики, які мають дозвіл на страхування відповідальності операторів ядерних установок за шкоду, що може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту, зобов’язані утворити ядерний страховий пул, який має бути юридичною особою, що утримується коштом страховиків. Також страховики, яким дозволено займатися страхуванням авіаційних ризиків, та страховики, яким дозволено займатися страхуванням морських ризиків, можуть створити Авіаційне страхове бюро та Морське страхове бюро [94]. Приналежність страхових пулів та страхових бюро до спеціалізованих інтегрованих фінансових посередників ґрунтується на тому, що відповідно до чинного законо-

давства вони утримуються коштом засновників, хоча і є юридичними особами.

Запропонований нами підхід до ранжування фінансових посередників дозволяє визначити, що фінансовий конгломерат, як і будь-які інші фінансові групи, є висококонвергентним та інтегрованим фінансовим посередником.

Таблиця 1.2

Класифікація посередників фінансового ринку

№ з/п	Групи фінансових посередників за критерієм інтеграції	Групи фінансових посередників за критерієм конвергенції	
		Спеціалізовані	Висококонвергентні
1	Унітарні	1. Спеціалізовані банки: – ощадні; – інвестиційні; – іпотечні; – клірингові; 2. Небанківські фінансові посередники: – страхові компанії; – інвестиційні компанії; – компанії з управління активами; – лізингові компанії; – недержавні пенсійні фонди; – інститути спільного інвестування; – факторингові компанії та ін.	Універсальні банки
2	Інтегровані	Банківські консорціуми, страхові пули, страхові бюро	Фінансові групи, фінансові конгломерати

Джерело: складено автором

Про посилення ролі фінансових конгломератів як суб'єктів фінансового ринку говорить те, що ще у першій половині 90-х рр. минулого століття на проблематику їхньої діяльності звернули увагу міжнародні організації. У 1993 р. об'єднаними зусиллями Базельського комітету, Технічного комітету міжнародної комісії з цінних паперів та Міжнародної асоціації органів страхового нагляду було проведено дослідження особливостей нагляду за фінансовими групами, у рамках якого було надано визначення фінансового конгломерату. Це поняття було визначене як група організацій під спільним контролем, основною або переважною діяльністю якої є надання значного обсягу послуг на двох секторах

фінансового ринку – банківському, страховому ринку та ринку цінних паперів [147]. На початку 90-х рр. минулого століття Організацією з економічної співпраці та розвитку було проведено та опубліковано дослідження з питань розвитку фінансового ринку: "Страхування та інші фінансові послуги: структурні зміни" (1992 р.) та "Фінансові конгломерати" (1993 р.). У грудні 2002 р. Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу була ухвалена Директива 2002/87/ЄС про здійснення додаткового нагляду за кредитними установами, страховими та інвестиційними фірмами, що входять до фінансового конгломерату. Ця директива акцентує увагу на фінансовому конгломераті як на об'єкті фінансового нагляду. Ст. 2 Директиви 2002/87/ЄС визначає, що фінансовий конгломерат є групою суб'єктів господарювання, до складу якої входять материнська компанія, її дочірні компанії та суб'єкти, в яких материнська компанія та її дочірні компанії володіють участю [134]. Європейська практика використовує підхід, відповідно до якого на основі системи критеріїв і ознак, визначених ст. 3 Директиви 2002/87/ЄС, наглядовими органами діагностується приналежність різних видів фінансових об'єднань і фінансових груп до фінансового конгломерату (рис. 1.3).

Окремо слід наголосити, що ст. 2 Директиви 87/2002/ЄС визначено, що принаймні один із суб'єктів, що входять до фінансового конгломерату, належить до сектору страхування і принаймні один – до банківського сектору чи сектору інвестиційних послуг [134]. Це вирізняє загальноєвропейський підхід з інших: поєднання у фінансовій групі банківського і інвестиційного бізнесів не надає їй ознак фінансового конгломерату. Як вже зазначалося, найбільш поширене трактування сутності фінансового конгломерату у міжнародній практиці передбачає, що фінансовий конгломерат повинен включати два з трьох фінансових посередників – банк, страхову компанію та інвестиційну компанію. Такий підхід до організаційної структури фінансового конгломерату дозволяє обґрунтувати його відмінності від інших видів висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників.

Джерело: складено автором на основі [134]

Рис. 1.3. Критерії ідентифікації фінансового конгломерату відповідно до загальноєвропейського законодавства

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"

State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Аналіз сутності фінансового конгломерату відповідно до Директиви 2002/87/ЄС дозволяє зробити висновок, що фінансовий конгломерат розглядається як об'єкт фінансового нагляду, і за умови відповідності його ознакам ним може бути як фінансова група, так і фінансово-промислова група. Водночас не кожна фінансово-промислова група або фінансова група є фінансовим конгломератом (рис. 1.4). Варто підкреслити, що відповідно до Директиви 2002/87/ЄС фінансовий конгломерат може поєднувати діяльність на банківському і страховому сегментах фінансового ринку, а також на страховому та інвестиційному [134]. Це означає, що фінансові групи, які здійснюють діяльність на трьох вищезазначених сегментах, за умов дотримання інших критеріїв є фінансовими конгломератами, у той час як фінансові групи, що займаються одночасно банківським та інвестиційним бізнесом, не відповідають критеріям фінансового конгломерату.

Джерело: складено автором на основі [134]

Рис. 1.4. Співвідношення між різними формами об'єднань суб'єктів господарювання і фінансовим конгломератом

Оцінювання приналежності фінансових груп до фінансових конгломератів в Європейському співтоваристві покладається на Тимчасовий робочий комітет з фінансових конгломератів (The Interim Working Committee on Financial Conglomerates – IWCFC).

З погляду на фінансову глобалізацію, виникнення фінансових конгломератів є глобалізацією організаційних форм, яка проявляється в укрупненні організаційних структур фінансових посередників, формуванні глобальних опера-

торів на фінансовому ринку. Вищезазначені процеси призводять до формування складної інституційної структури фінансового ринку.

В українському законодавстві відсутні чіткі підходи та критерії щодо визначення фінансового конгломерату. У Господарському кодексі України таку форму об'єднання підприємств як конгломерат взагалі не передбачено [23]. Певна спроба вирішити це питання зроблена у Законі України "Про банки і банківську діяльність" [87].

У результаті аналізу особливостей банківських об'єднань, визначених вітчизняним законодавством (табл. 1.3), можна зробити висновок, що організаційно-правовою формою фінансового конгломерату може бути визнано фінансову холдингову групу. Це твердження ґрунтується на тому, що до складу фінансової холдингової групи, на відміну від банківської корпорації і банківської холдингової групи, окрім банків входять й інші установи, що надають фінансові послуги. Водночас у ст. 12 Закону України "Про банки і банківську діяльність" визначено, що до складу фінансової холдингової групи може входити щонайменше один банк, тобто банків у складі цього об'єднання може бути декілька [87].

Перелік вітчизняних нормативних документів, у яких міститься словосполучення "фінансовий конгломерат", на сьогодні є досить невеликим:

– Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні" від 08.11.2007 № 976-р [95];
– Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2007 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" від 07.03.2007 № 90-р [90];
– Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо загальних підходів до застосування страховиками стрес-тестів" від 05.12.2006 № 6496 [88];

– Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України "Про затвердження Стратегічних напрямів діяльності Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на період до 2008 року" від 05.04.2005 № 3841 [92];
– Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо системи управління та розкриття інформації фінансовими установами" від 27.12.2005 №5207 [89].

Таблиця 1.3

Порівняльна характеристика банківських об'єднань в Україні

№ з/п	Критерій порівняння	Вид банківського об'єднання		
		Банківська корпорація	Банківська холдингова група	Фінансова холдингова група
1	Учасники	Банки	Банки	Установи, що надають фінансові послуги, у т.ч. щонайменше один банк
2	Особливості материнської компанії	Банківська корпорація – це юридична особа, засновниками та акціонерами якої є лише банки, які зберігають свою юридичну самостійність	Банк, якому належить не менше, ніж 50% акціонерного (пайового) капіталу дочірніх банків	Фінансова установа, яка володіє не менше, ніж 50% акціонерного (пайового) капіталу учасників
3	Особливості нагляду		Материнська установа зобов'язана надавати наглядовим органам консолідовано-фінансовий та статистичний звіти групи	
4	Особливості управління	Наявність централізованих функцій	Спільна діяльність є об'єктом управління, на головний банк покладаються організаційні функції стосовно членів групи	Материнська компанія з метою управління та координації діяльності групи може встановлювати правила, що є обов'язковими для членів групи

Джерело: складено автором на основі [87]

Проведений аналіз змісту вищенаведених законодавчих актів (Додаток В) дозволяє стверджувати, що в Україні відсутнє визначення фінансового конгло-

мерату, а також не обґрунтовані засади нагляду за їхньою діяльністю. Відповідні документи зазвичай/найчастіше мають планово-перспективний або методичний характер, серед них немає наказів, постанов, указів, а також законів – нормативно-правових актів, що мають найвищу юридичну силу.

На підставі проведеного аналізу фінансовим конгломератом можна вважати висококонвергентний інтегрований фінансовий посередник, що створюється в результаті конвергентно-інтеграційних впровадження з метою розширення спектру фінансових послуг шляхом впровадження і реалізації спільних та інтегрованих продуктів, що дозволяє одночасно охопити різні сегменти фінансового ринку. Конвергентно-інтеграційні засади діяльності фінансових конгломератів і значні обсяги внутрішніх міжсекторальних фінансових операцій зумовлюють особливості режиму фінансового нагляду за їхньою діяльністю: фінансові посередники, що входять до їхнього складу, підлягають додатковому фінансовому нагляду.

1.2. Основні передумови формування фінансових конгломератів

Фінансові посередники у процесі діяльності під впливом змін і викликів фінансового ринку перебувають у процесі постійної трансформації. Трансформаційні процеси у сфері посередництва на фінансовому ринку ґрунтуються на внутрішній необхідності упорядкування та постійного вдосконалення організації діяльності, насамперед в частині оптимізації бізнес-процесів, визначення пріоритетів розвитку, відповідності кон’юнктурі фінансового ринку, підвищення якості фінансового обслуговування.

Основною метою трансформації фінансових посередників є їх перетворення на структури, які є більш ефективними та керованими, а також посилення їхніх конкурентних позицій на ринку.

Важливим аспектом у діяльності фінансових посередників є удосконалення і розширення спектру фінансових послуг, що в сучасних умовах є запо-

рукою їхнього стабільного функціонування і розвитку.

На сьогоднішній день сегментація ринку фінансових послуг посилюється, що призводить до ускладнення структури фінансового посередництва. Відтак, розширення діяльності фінансових посередників відбувається завдяки їх виходу на суміжні сегменти фінансового ринку. Загострення конкуренції на фінансовому ринку призвело, з одного боку, до посилення конкурентної боротьби між банками і небанківськими фінансовими інститутами, але, з іншого боку, відбувається їхнє активне зближення і уніфікація їхньої діяльності шляхом конвергенції.

У цьому контексті реалізацію в діяльності фінансових посередників фінансової інтеграції і фінансової конвергенції необхідно розглядати як сучасну форму їх трансформації.

Найбільш поширеною і активною формою співпраці фінансових посередників є співпраця банківських установ і страхових компаній, яка базується на одній з концепцій загальних фінансів bancassurance.

На нашу думку, сутність bancassurance повинна розглядатися у вузькому та широкому сенсі (рис. 1.5). Основною метою впровадження цієї концепції в діяльність фінансових посередників є створення організації bancassurer, яка може задовольнити потреби клієнта у банківських та страхових послугах.

Термін “bancassurance” з’явився в середині 80-х рр. XX століття у Франції і означав форму продажу страхових продуктів через банківську мережу [114]. Оскільки концепція загальних фінансів є порівняно новою і формувалася в середині 80-х рр. XX ст. у різних країнах майже одночасно, то французький термін “bancassurance” має італійський відповідник “bancari” та іспанський “bancoassurance” [66]. Сутність цього поняття практично не змінилась і до сьогодні означає об’єднання банків та страхових компаній з метою координації продажів їхніх продуктів та їхньої інтеграції, налагодження спільних каналів реалізації, використання єдиної клієнтської бази з метою розширення їхньої діяльності та зростання прибутку [32]. На нашу думку, bancassurance є класичним прикладом і результатом фінансової конвергенції.

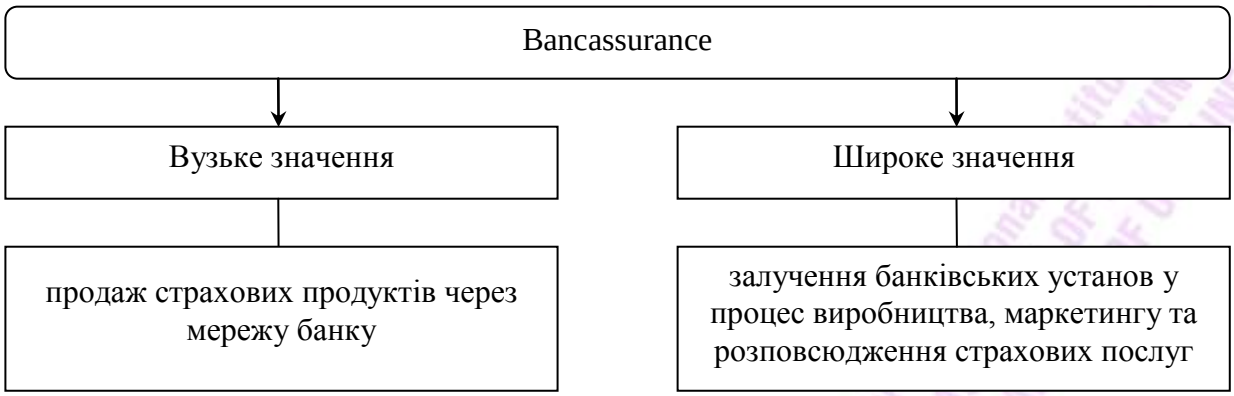

Джерело: складено автором

Рис. 1.5. Сутність терміну “bancassurance”

Систематизація підходів вітчизняних і зарубіжних вчених (Додаток Г) свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення форм bancassurance.

Підхід І. Габідуліна, який виділяє дві форми bancassurance, ґрунтується на можливості створення єдиної інформаційної системи між банком і страховою компанією, без якої, на його думку, успішна реалізація концепції неможлива [20, с. 56]

Російський практик О. Яцентюк виділяє форми bancassurance в залежності від економічної ситуації в країні, особливостей місцевого законодавства та інших факторів, з врахуванням яких банки і страхові компанії обирають спосіб входження у консолідований банкостраховий бізнес [120, с. 10].

Підхід французької наукової школи до форм bancassurance зумовлений розвитком ситуації на французькому ринку. Так, у Франції починаючи з 80-х рр. XX ст. банки почали брати участь у продажах/реалізації продуктів страхування життя, а під кінець 90-х рр. XX ст. запровадили продаж продуктів ризикового страхування. Більшість французьких банків має маркетингові договори зі страховиками життя або частки в статутних капіталах цих інституцій. Найважливішим фактором, що сприяв розвитку bancassurance у Франції, була економія коштів на продажі/реалізацію у порівнянні з традиційними каналами продажів. Також існує думка, що успіх формування консолідованої банкострахової бізнес-архітектури був пов’язаний із внутрішньою слабкістю страхового

ринку, незначною конкуренцією та низькою кваліфікацією страхових агентів.

Лідером на початку розвитку вищезгаданої концепції була “Caisse Nationale de Prevoyance”, державна страхова компанія, яка створила мережу з приблизно 30 тис. банківських та навіть поштових відділень, що забезпечило їй першість за кількістю проданих полісів довгострокового накопичувального страхування життя. У 1971-1973 рр. банками також були засновані перші страхові компанії. Одним з перших був банк “Credit Mutuel” який створив власну страхову компанію (“Assurances du Crćdit Mutuel Vie” (“ACM Vie”) [38].

Другий етап розвитку bancassurance у французьких банках почався у першій половині 80-х рр. XX ст. Цей імпульс пов’язують з подальшою лібералізацією та зміцненням попиту з боку суспільства на пенсійне страхування, а також з пенсійними реформами і старінням населення. На цьому етапі відбувся перехід від не об’єднаної спільним капіталом форми – договорів про співпрацю, до більш інтегрованої форми співпраці. Наприклад, у 1980 рр. “Banque Nationale de Paris Paribas”, створив власну страхову компанію “Natio Vie”. Про ефективність такої форми свідчить той факт, що зараз “BNP Paribas” посідає провідні позиції у Франції і на європейському ринку.

Р. Сабодаш у виділенні форм банківського страхування виходить з вітчизняного досвіду реалізації цієї концепції. На його думку, враховуючи особливості функціонування фінансової холдингової групи, банківське страхування у ній не може стати провідною формою співпраці фінансових посередників. Найбільш перспективною формою розвитку bancassurance в Україні вчений вважає угоду про спільну діяльність, у той час як найбільш поширеною є співпраця на основі агентської угоди [107, с 5-6].

Польський науковець А. Мессиаш-Ханшке виділяє такі форми bancassurance: дистриб’юторський договір, договір про злиття і поглинання, стратегія “де ново”, стратегічний альянс та викуп акцій. Найпростішою формою у цьому підході є дистриб’юторський договір, який може бути одностороннім або двостороннім. При використанні одностороннього дистриб’юторського договору страхова компанія продає страховий продукт у відділенні банку під вла-

сною маркою. Банківська установа за це отримує комісію від продажу відповідних/певних фінансових продуктів. У разі двостороннього порозуміння страхове товариство має поширювати банківські продукти через власні канали, за що отримує від банку комісію [153].

У рамках свого підходу польський науковець О. Ковалевські наголошує, що такі форми, як стратегія створення власної інституції і стратегія консолідації, є характерними для банків із високим ступенем капіталізації [152].

Початковою формою співпраці банку і страхової компанії, на думку І. Школьник, є договірні відносини стосовно обслуговування один одного на договірних основах. Ця форма як така не є bancassurance, оскільки тут відсутня конвергенція каналів продажів і спільних продуктів. На думку вченого, найбільш поширеною стратегією реалізації bancassurance на світовому фінансовому ринку є злиття і поглинання [118, с. 184].

На нашу думку, особливості bancassurance мають детально розглядатися відповідно до таких етапів фінансової інтеграції і фінансової конвергенції – автономна діяльність, агентські відносини, партнерські відносини, кооперація та єдиний фінансовий сервіс.

На етапі автономної діяльності взаємодія банку і страхової компанії як спеціалізованих унітарних посередників реалізується на засадах взаємного обслуговування. Причому вибір контрагента у такому разі відбувається на конкурентних засадах з урахуванням запропонованих умов фінансового обслуговування. За такої форми співпраці страхова компанія, здійснюючи свою діяльність, надає послуги банківській установі у сфері страхування банківських ризиків, а також ризиків клієнтів банку, заставного майна та ін. Іншим аспектом взаємного обслуговування є надання класичних банківських послуг страховим компаніям, наприклад, розрахунково-касове обслуговування, зарплатні проекти та ін. Важливим аспектом співпраці банківських і страхових посередників є розміщення страхових резервів. Зацікавленість у цьому з боку банку пояснюється тим, що розміщені страхові резерви є важливим джерелом фінансових ресурсів, особливо в частині довгострокового кредитування. Усі форми співпраці між

банком і страховою компанією оформлюються окремими угодами.

Після проходження першого етапу інтеграції, за умови взаємної згоди між банком та страховою компанією, завдяки налагодженню на першому етапі базових механізмів взаємодії, які перетворюються на форму агентських відносин (рис. 1.6). Банки розповсюджують продукти страхування окремо або разом з банківськими продуктами за комісійну винагороду. При цьому контрагенти не надають доступ до бази даних своєї клієнтської бази або надають його у дуже обмеженому обсязі [118, с. 187]. Умовою продажу полісів страхової компанії через мережу банку як правило є розміщення значної частини страхових резервів на рахунках банка-партнера. Відносини взаємного обслуговування на етапі агентської співпраці між банком і страховою компанією значно поглиблюються. Слід зазначити, що в загальному варіанті співпраця між банком і страховою компанією передбачає, окрім bancassurance як форми продажу страхових продуктів, використання методу assurbanking – надання банківських послуг через страхові компанії [66, с. 133].

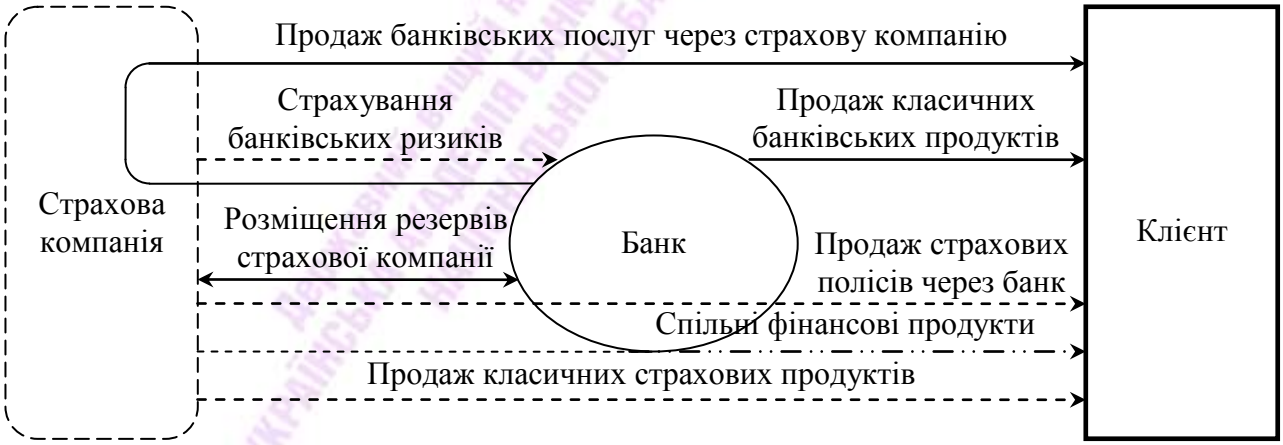

Джерело: складено автором

Рис. 1.6. Форми інтеграції і конвергенції банківського і страхового бізнесу на етапі агентських відносин

На етапі партнерських відносин і кооперації між банком і страховою компанією завдяки налагодженню на попередньому етапі механізмів взаємодії головною метою співпраці стає розширення обсягів взаємних продажів. Так, на

етапі партнерських відносин між банком і страховою компанією відбувається спільний розвиток фінансових продуктів і каналів просування їхніх продуктів, а також спільне користування базами даних. Етап кооперації відрізняється створенням альянсів і спільних підприємств для співпраці в усіх напрямах з метою підвищення конкурентного статусу на ринку шляхом пропозиції своїм клієнтам спільних та інтегрованих фінансових продуктів. Схему співпраці між банком і страховою компанією на етапі партнерських відносин і кооперації представлено на рис. 1.7.

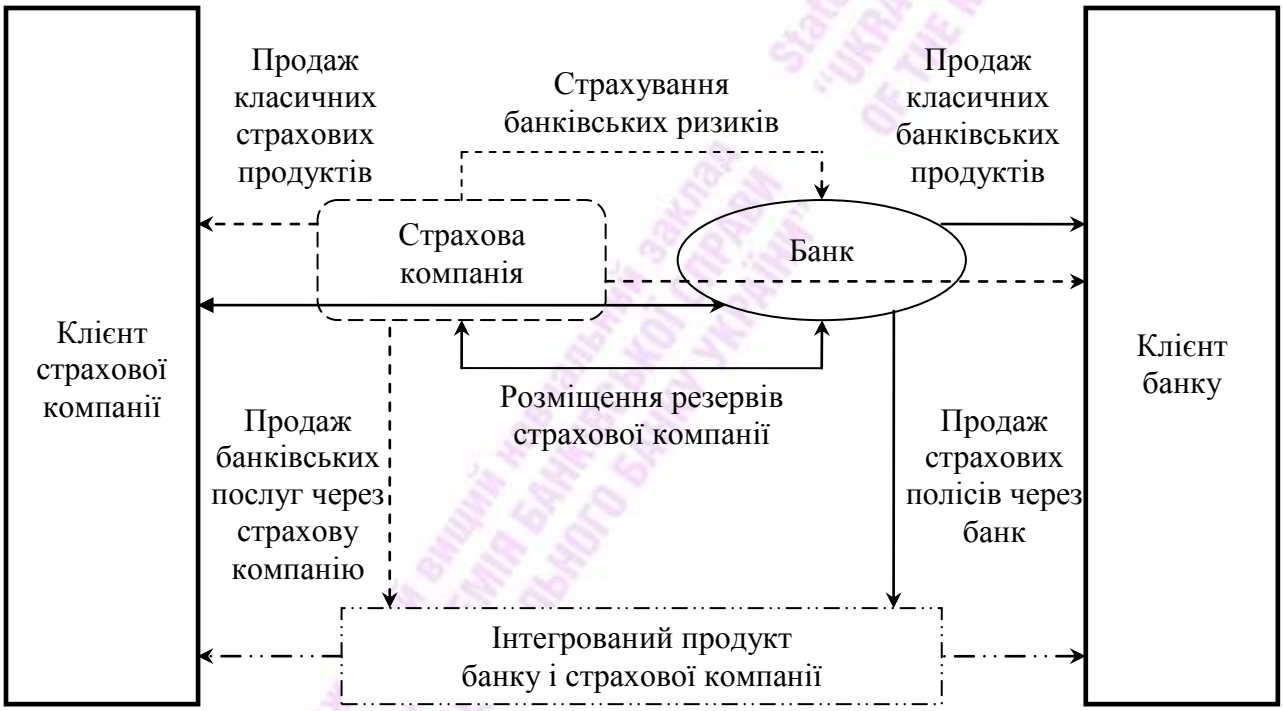

Джерело: [118, с. 188]

Рис. 1.7. Форми інтеграції і конвергенції банківського і страхового бізнесу на етапі партнерських відносин і кооперації

Таким чином, на практиці результатом сучасних форм фінансової конвергенції і фінансової інтеграції виступає інтегрований фінансовий продукт. Можливість надання інтегрованого фінансового продукту банками і страховими компаніями в багатьох країнах визначається і регулюється законодавством: при цьому об’єктом регулювання є не тільки операції зі взаємних продажів, а і з взаємного виробництва.

Результати аналізу особливостей регулювання взаємодії між банками і страховими компаніями у країнах Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСР), які наведено у Додатку Д, дозволяють зробити висновок, що основними факторами розвитку співпраці між банками і страховими компаніями і виникнення фінансових конгломератів є лібералізація регулювання діяльності фінансових посередників. Пряме виробництво страхових послуг банками є забороненим у більшості держав. Діяльність страхових компанії у сфері виробництва банківських продуктів суворо обмежується державами-членами ОЕСР, а в таких країнах, як Австралія, Канада, Корея, Словаччина, Угорщина і Чехія, взагалі забороняється. Продаж страхових послуг банкам дозволено у переважній більшості країни ОЕСР, але такі операції обмежуються в Греції, Канаді, Мексиці, Португалії, США і є забороненими в Кореї і Японії. Страховим компаніям надано дозвіл на продаж банківських послуг у значно меншій кількості країн: Австралії, Великій Британії, Данії, Іспанії, Італії, Угорщині, Швеції і Швейцарії. Заборона на продаж банківських продуктів страховими компаніями діє в Кореї, Мексиці, Словаччині і Чехії. В інших країнах ОЕСР така діяльність страхових компанії є можливою, але обмежується за різними параметрами.

Концепція bancassurance як форма взаємодії між страховиками і банками була започаткована у країнах ЄС і набула найбільшого розвитку в країнах Південної Європи. У структурі каналів просування bancassurance у таких країнах, як Франція і Італія, складає понад 60%, а в Іспанії і Португалії – сягає 80% (рис. 1.8). У Великій Британії, Німеччині і Греції через bancassurance реалізується до 25% страхових продуктів. Такий розмах даних свідчить про те, що незважаючи на теоретичну доцільність фінансової конвергенції та фінансової інтеграції банків і страхових компаній, ступінь поширення концепції bancassurance різниться за країнами.

У Франції стрімкий розвиток bancassurance пов’язують з запровадженням податкових пільг для страхування життя. В умовах жорсткої конкуренції ці переваги оцінили банки і запропонували страховим компаніям свої дистриб’юторські канали, зокрема, при іпотечному кредитуванні, бум якого припав

у Франції саме на 70-80 рр. Слід зазначити, що клієнт при цьому мав право відмовитися від страхування свого життя, а при бажанні отримати страхову послугу міг обирати страхову компанію. Цією формою співпраці банки і страхові компанії не обмежилися, і згодом клієнтам банків в одному місці пропонували широкий вибір фінансових послуг і продуктів: від короткострокової позики до страхового захисту на усі випадки. Це призвело до різкого зниження витрат на реалізацію полісів страхування через банківські канали, що зумовило суттєве зниження розмірів страхових премій для клієнтів. У результаті уже в 2000 р. у Франції по каналам bancassurance страхові компанії зібрали 35% усіх премій по страхуванню життя, 60% премій по накопичувальному страхуванню, 7 і 69%, відповідно, по майновому страхуванню і 69% премій по пенсійному страхуванню [127].

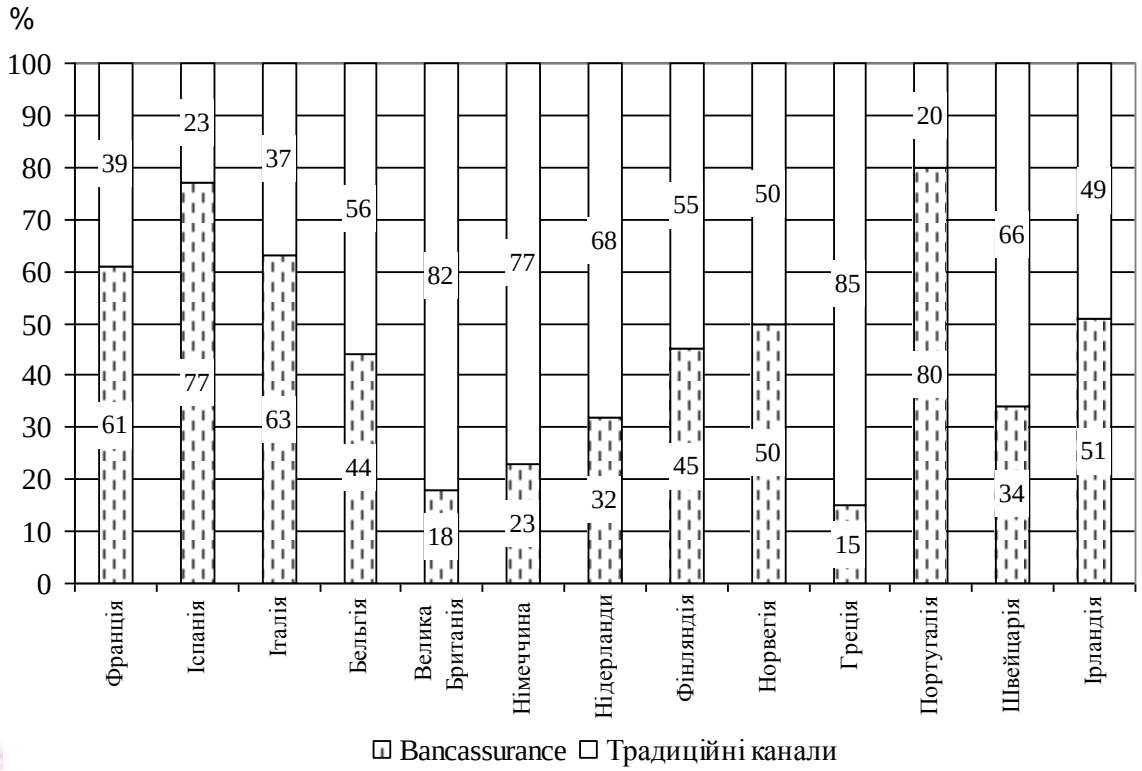

Джерело: [127]

Рис. 1.8. Канали продажу страхових продуктів у країнах ЄС у 2005 році

В європейських країнах витрати страхових компаній на продаж інтегрованих продуктів на 50-70% нижче, ніж на реалізацію страхових послуг тради-

ційними каналами. Продажі страхових продуктів через банківську філіальну мережу можуть у 3-5 разів перевищували продажі через страхову агентську мережу. Це пояснюється можливістю запропонувати страховий продукт перспективному клієнту і більш високою продуктивністю праці: продуктивність працівника бек-офісу банку може у 2-5 разів перевищувати продуктивність працівника страхової компанії [20]. Таким чином, становлення і розвиток bancassurance у різних країнах відбувалися по-різному (табл. 1.4). Факторами, що сприяли розвитку bancassurance в країнах Південної Європи, слід вважати гнучке законодавство, зрілість ринку фінансових послуг, високий рівень довіри до банківських установ. Аналіз країн Азії свідчить про наявність як успішного, так і негативного досвіду запровадження концепції bancassurance в діяльність фінансових посередників. У цих країн на банківське страхування зазвичай припадає низький відсоток страхового ринку.

У США споживачі зазвичай не асоціюють банки з продажами страхових продуктів, хоча й спостерігається тенденція високих темпів продаж послуг страхування життя через мережу банків. Співпраця тут у більшості ґрунтується на угодах про спільні продажі. Сфера bancassurance є традиційно регульованою сферою в США: з 1933 р., як уже зазначалося, діяв закон Гласса-Стігалла, а обмеження, встановлені у 1956 р., було доповнено законом про банківські холдингові компанії.

У Таіланді, наприклад, до недавнього часу страховим компаніям було заборонено здійснювати комісійні виплати банкам. В Японії частка bancassurance по страхуванню життя в загальній сумі доходів страхових компаній складає менше 1%. Це пов’язано з тим, що у цій країні фінансова конвергенція і фінансова інтеграція охоплюють насамперед банківську справу і операції на ринку цінних паперів. Найбільш успішний досвід реалізації bancassurance серед азіатських країн має Сінгапур – у структурі доходів на bancassurance у сфері страхування життя тут припадає близько 24%.

Перспективи bancassurance зросли після ухвалення Закону Гремма-Ліча-Блайлі, який замінив Закон Гласса-Стігалла.

Таблиця 1.4

Особливості bancassurance в країнах Європи

№ з/п	Критерій порівняння	Країни	
		Південної Європи	Північної Європи
1	Засади співпраці між банком і страховою компанією	– страхова компанія знаходиться у власності банків на 100%; – спільні підприємства	– різноманіття форм співпраці: агентські відносини, повна власність, спільні підприємства
2	Механізм надання фінансових послуг	– страхові продукти продаються через відділення банків; – плани продажів страхових полісів включаються в загальні плани, плани відділень, плани працівників; – страхова компанія виплачує банку комісійну винагороду, частину якої отримують працівники	– продажі здійснюються через фінансових консультантів, які входять до штату банку, а також через страхових агентів; – страхові послуги, пов'язані з іпотечним кредитуванням, продаються банківськими працівниками
3	Приклади	– Франція: Credit Agricole / Predica (повна власність), Credit Agricole / Pacifica (повна власність); – Іспанія: BBVA / BBVA Seguros (повна власність)	– Велика Британія: HSBC / HSBC Life (повна власність), RBS Group / Norwich Union (спільне підприємство), Barclays / Legal & General (агентська угода); – Німеччина: HVB / Victoria (агентська угода), Commerzbank / AMB (стратегічний альянс), Deutsche Bank / Zurich (агентська угода)

Джерело: складено автором на основі [25 ,127, 131]

Причинами недостатнього розвитку концепції bancassurance у США є високий ступінь фрагментації фінансової індустрії, обмеження у використанні єдиної інформаційної системи декількома фінансовими посередниками, а також значна роль страхових агентів і брокерів на фінансовому ринку. Страхові компанії, як правило, мають невелику частку прямих продажів або взагалі цим не займаються, зосереджуючись на основних професійних обов'язках:

– адміністрування і управління страховим фондом;
– андеррайтинг та актуарні розрахунки;

– проведення маркетингових досліджень;
– запровадження сучасних форм менеджменту та інформаційних технологій.

Слід зазначити, що успішна реалізація концепції bancassurance у розвинених країнах неможлива без гарної репутації банку і без повної інтеграції в механізм його функціонування процесу продажів страхових продуктів.

Концепція "bancassurance" в країнах Європи, де вона набула найбільшого поширення і розвитку, орієнтована на співпрацю між банком і страховою компанією в сфері страхування життя (рис. 1.9). Як вже зазначалося, становлення bancassurance відбулося на основі надання послуг зі страхування життя при іпотечному кредитуванні [113]. Подальший розвиток bancassurance став відповіддю банків на загострення конкуренції на банківському ринку і методом боротьби за клієнта, оскільки страхові продукти поєднувалися з депозитними програмами банків, що дозволило вкладникам отримувати додаткові доходи.

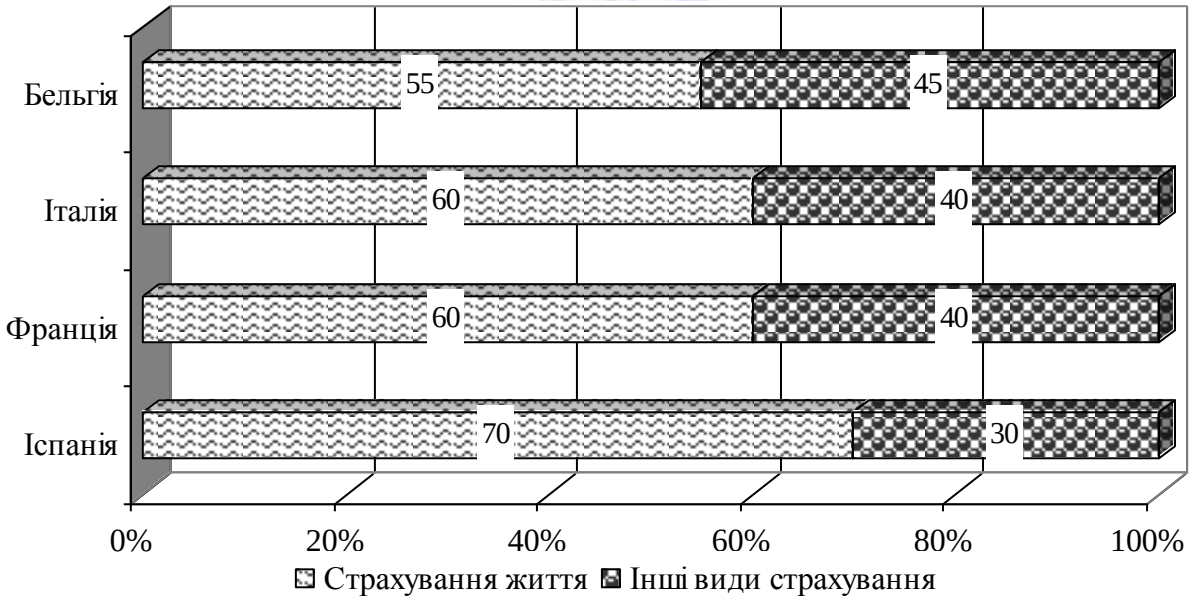

Джерело: [25]

Рис. 1.9. Структура страхових полісів, реалізованих через bancassurancев країнах Європи у 2005 р.

Поглиблення співпраці між банком і страховою компанією врешті-решт призводить до формування висококонвергентних фінансових посередників –

фінансових конгломератів, які на сьогоднішній день є найвищою організаційною формою фінансової конвергенції і фінансової інтеграції (рис. 1.10).

Пріоритетною формою фінансового обслуговування у фінансових конгломератах є інтегровані фінансові продукти. Загальна схема реалізації фінансових продуктів фінансовими конгломератами концептуально не відрізняється від її реалізації банками і страховими компаніями на етапі кооперації: надаються як традиційні для кожного виду фінансового посередника послуги, так і інтегровані фінансові продукти.

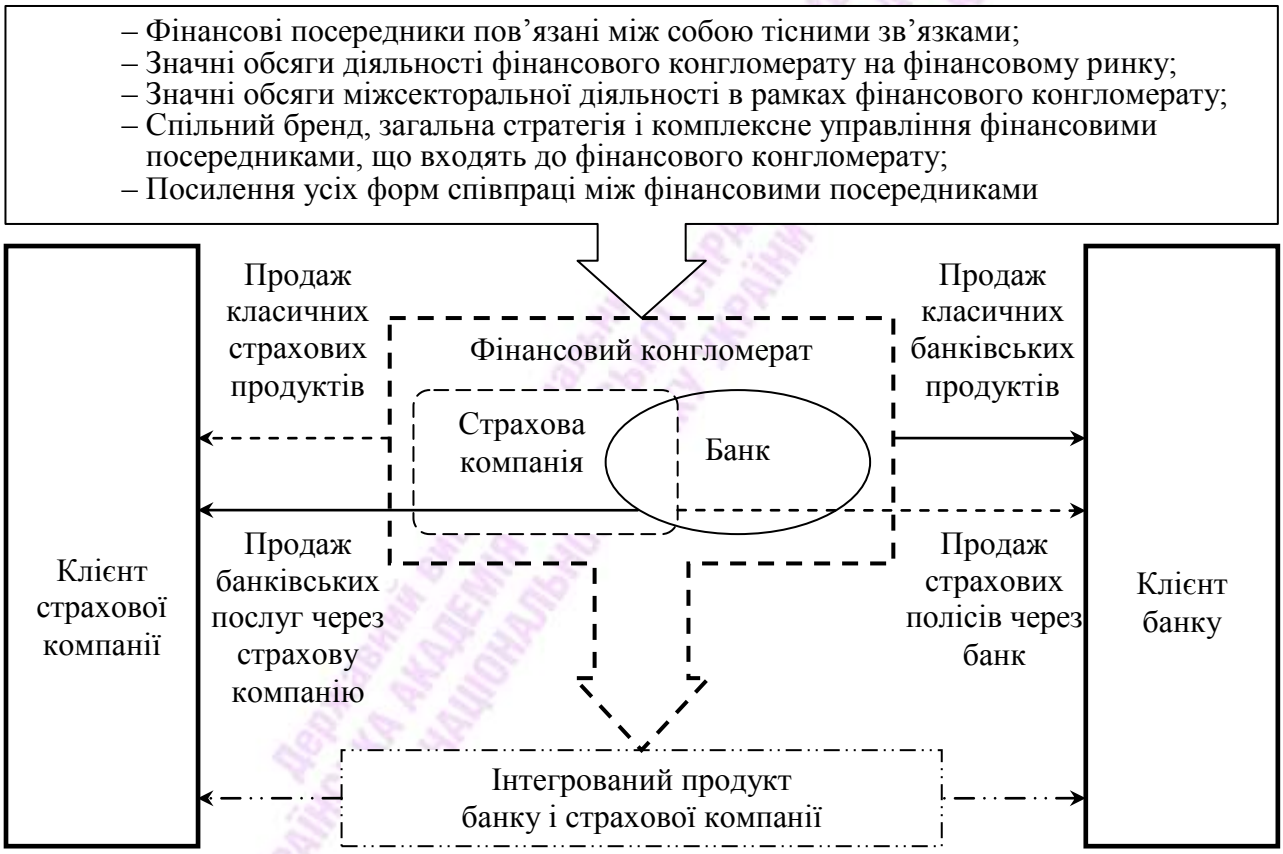

Джерело: складено автором

Рис. 1.10. Фінансовий конгломерат як найвища форма інтеграції і конвергенції банківського і страхового бізнесу

Основні відмінності фінансового конгломерату від інших організаційних форм фінансової інтеграції і фінансової конвергенції полягають в особливостях організації внутрішніх бізнес-процесів і запровадженні комплексного управління фінансовими посередниками, що входять до фінансового конгломерату, на

основі системного підходу. Це, насамперед, передбачає високий рівень інтеграції бізнес-процесів і наявність спільної стратегії діяльності. Окрім того, фінансові посередники, що входять до фінансового конгломерату, зазвичай здійснюють свою діяльність під спільною торговельною маркою. Фінансові посередники, які входять до складу фінансового конгломерату, зацікавлені в активізації співпраці.

Головною метою створення фінансових конгломератів є збільшення прибутку завдяки впровадженню взаємних продажів фінансових продуктів.

У процесі взаємодії та співпраці банк та страхова компанія як учасники фінансового конгломерату керуються конкретними цілями та мотивами. Факторами, що визначають зацікавленість банку у співпраці зі страховою компанією, є такі:

– Розширення спектру послуг, що пропонуються клієнтам.
– Утримання клієнтів на основі надання їм інтегрованих фінансових продуктів.
– Отримання додаткових доходів у вигляді комісійних за продаж страхових продуктів.
– Акумулювання страхових резервів і створення на їхній основі ресурсної бази для реалізації програм кредитування.
– Підвищення ефективності використання роздрібної мережі та інших ресурсів банку.

Головним мотивом участі банків у фінансових конгломератах є той факт, що класичні банківські операції дають можливість отримати значно нижчий рівень рентабельності порівняно з операціями на ринку капіталу, тобто банки, які тісніше співпрацюють з небанківськими фінансовими посередниками, мають вищий рівень рентабельності діяльності порівняно з іншими банками.

До основних мотивів небанківських фінансових посередників щодо співпраці з банківськими установами можна передусім віднести використання розвинутої філіальної мережі банку. Це, по-перше, дозволяє з меншими витратами в короткі терміни швидше охопити регіональні ринки і таким чином розширити

ринок збуту своїх послуг, а також позбавляє необхідності розбудовувати власну мережу. По-друге, значно зростає кількість клієнтів небанківських фінансових установ, оскільки виникають “ефект довіри” і “ефект репутації”, які пов’язані з тим, що банківські установи функціонують значно довше, ніж інші види фінансових посередників. Банки мають більший досвід роботи на ринку, а фізичні особи і суб’єкти господарювання у більшій мірі довіряють банкам. Особливо сильно ці ефекти проявляються в Україні: банківська система тут більш відома для клієнтів, особливо для фізичних осіб, оскільки банківська система існувала ще з часів планової економіки Радянського Союзу, коли не існувало ані фінансових компаній, що працюють на ринку капіталу, ані самого ринку капіталу [127, с. 203]. По-третє, з погляду на розвиток небанківських фінансових посередників, співпраця з банками стає формою диверсифікації каналів продажу власних продуктів.

У процесі взаємодії фінансових посередників у фінансовому конгломераті виникає необхідність у проведенні додаткових заходів, без яких неможлива ефективна співпраця, спрямованих на:

– перекваліфікацію персоналу та додатковому навчанні;
– мінімізацію часу продажу продуктів;
– синхронізацію каналів надходження інформації про продукти, створення програмного продукту, здатного об’єднати весь перелік послуг;
– значне розширення набору альтернативних послуг.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що в умовах зростання конкуренції на ринку фінансових послуг фінансові посередники зацікавлені у співпраці. Серед усіх видів фінансових посередників найбільш розвиненою є співпраця між банками і страховими компаніями – bancassurance. Інтеграційні зв’язки і конвергенція банківської справи і страхування реалізуються на основі агентських відносин, партнерства і кооперації. Кожен із наступних етапів співпраці між банком та страховою компанією стає дедалі складнішим і дедалі більшою мірою взаємопов’язує банк та страхову компанію, що створює підґрунтя для формування фінансового конгломерату.

На сьогоднішній день реалізація через банки нескладних в андеррайтингу стандартизованих страхових продуктів є поширеною світовою практикою, у той час як просування банківських продуктів через збутові мережі страхових компаній є менш розвиненим, і навіть термін “assurbanking” не є загальновизнаним. Одним з найважливіших факторів формування сучасної моделі співпраці між банками і страховими компаніями стали особливості регулювання взаємних продажів і взаємного виробництва банківських і страхових послуг.

Концепція bancassurance виникла в умовах розвинутого фінансового ринку і була запроваджена в практику країн Європи і США, а співпраця між банками і страховими компаніями здебільшого спрямована на поєднання банківських послуг з зі страхуванням життя.

1.3. Роль інтеграційних та конвергентних процесів у розвитку фінансових конгломератів

Функціонування і розвиток глобального ринку фінансових послуг на сьогоднішній день характеризується двома основними взаємопов’язаними процесами – фінансовою інтеграцією та фінансовою конвергенцією. В сучасних умовах діяльності фінансових посередників виникають нові форми фінансової інтеграції і фінансової конвергенції.

Поняття фінансової інтеграції є багатозначним та має багаторівневий характер. Фінансова інтеграція базується на принципі гомогенності, що стосовно фінансового ринку означає однорідність суб’єктів фінансового ринку за одним або декількома ознаками. Ці ознаки можуть стосуватися як фінансової послуги – її виду, складу, корисності, форми надання і розповсюдження, так і сутності та виду діяльності посередників фінансового ринку – це може бути банківська, страхова діяльність, операції з цінними паперами, діяльність у сфері пенсійного забезпечення і т.ін. [66].

На практиці фінансова інтеграція реалізується через формування однорі-

дності фінансових посередників, а також об'єднання однорідних суб'єктів фінансових посередників.

Під впливом глобалізації фінансових ринків в останні десятиліття активізувалися процеси об'єднання суб'єктів фінансового ринку різних країн.

Основним принципом фінансової конвергенції є гетерогенність, яка означає неоднорідність суб'єктів фінансового ринку. Неоднорідність фінансових посередників проявляється через їхню різнорідність за походженням, стратегіями розвитку і управління, особливостями їхнього фінансового продукту.

У функціонуванні фінансових посередників фінансова конвергенція реалізується на основі їх взаємного проникнення і асиміляції. У цьому контексті конвергенція на фінансовому ринку має декілька форм прояву (рис. 1.11).

Конвергенція суто банківської діяльності з інвестиційною діяльністю, притаманною для ринку капіталу, означає, що з одного боку, банки здійснюють інвестиції в цінні папери на ринку капіталу, а з іншого боку – ринок капіталу забезпечує надходження коштів банкам у результаті емісії ними цінних паперів.

Джерело: складено автором на основі [118, с. 180]

Рис. 1.11. Форми фінансової конвергенції

Конвергенція видів діяльності проявляється в тому, що банки активно працюють як торговці цінними паперами і андеррайтери. Дедалі частіше банки посідають провідні позиції в операціях з корпоративними облігаціями, і водночас діяльність інвестиційних компаній багато в чому схожа на діяльність інвес-

тиційних банків.

Структурно-функціональна конвергенція ґрунтується на тому, що банки можуть бути засновниками фінансових інститутів, і водночас фінансові інститути можуть ставати засновниками банківських установ.

Інформаційна конвергенція передбачає, що банки формують свої інформаційні системи з урахуванням необхідності отримання даних про стан ринку цінних паперів та результати біржових торгів, і водночас професійні учасники ринку цінних паперів формують свої інформаційні системи з урахуванням необхідності отримання і оброблення інформації про банки, цінні папери яких знаходяться в обігу на ринку капіталу. І, крім того, банки, професійні учасники, емітенти та інвестори зацікавлені в отриманні інформації про всіх учасників фінансового ринку.

Конвергенція інформаційних технологій призводить до того, що одні і ті ж самі технічні та технологічні рішення щодо створення систем електронних баз даних використовуються у діяльності різних видів фінансових посередників.

Основним проявом конвергенції механізмів регулювання сфер діяльності є дублювання різних нормативно-правових документів органами державного регулювання фінансового ринку, оскільки кожний вид фінансових посередників охоплює дедалі ширший спектр видів фінансової діяльності та фінансових продуктів [118, с. 179-180].

На нашу думку, фінансова конвергенція як процес охоплення різних видів діяльності фінансовими посередниками на фінансовому ринку призводить до виникнення нової характеристики їх функціонування та розвитку – висококонвергентності. Як уже зазначалося, фінансові конгломерати є висококонвергентними інтегрованими фінансовими посередниками. Поряд з ними на фінансовому ринку функціонують також унітарні спеціалізовані, унітарні висококонвергентні та інтегровані спеціалізовані фінансові посередники (див. табл. 1.2). У процесі діяльності фінансових посередників відбуваються структурно-функціональні зрушення, що призводить до виникнення нових їх видів (Дода-

ток Е).

У процесі розвитку фінансових посередників відбувається зміна їхньої структури, і паралельно триває постійний пошук ефективної організаційної форми бізнесу, який триває вже понад століття. У процесі розв'язання цієї проблеми фінансові посередники останнім часом звернулися до фінансової інтеграції.

На сьогоднішній день світова практика сформувала різноманітні форми інтеграції, які вирізняються залежно від цілей співпраці та характеру фінансово-господарських зв'язків між учасниками. Відтак, фінансові посередники віддають перевагу інтегрованій структурі як організаційно-економічній формі діяльності порівняно зі спеціалізованою. Фінансова інтеграція дедалі частіше стає запорукою виживання і подальшого розвитку фінансових посередників в умовах загострення конкуренції на фінансовому ринку.

Розвиток фінансової конвергенції призводить до того, що фінансові посередники перетворюються із спеціалізованих на універсальні, які згодом перетворюються на висококонвергентні. Універсалізація як загальносвітова тенденція функціонування фінансового ринку насамперед проявляється у діяльності окремих видів фінансових посередників – розширенні ряду фінансових послуг на основі охоплення суміжних сегментів фінансового ринку.

Інтеграція на початковому рівні призводить до об'єднання унітарних фінансових посередників, як спеціалізованих, так і висококонвергентних, які працюють на одному сегменті фінансового ринку, та до утворення спеціалізованих інтегрованих фінансових посередників. На більш високому рівні відбувається поєднання конвергенції та інтеграції, що проявляється у створенні висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників – фінансових конгломератів. Виникнення висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників, які є принципово новим видом суб'єктів фінансового ринку, на нашу думку, відбувалося в результаті одночасного посилення конвергенції та активізації інтеграційних процесів. У процесі еволюції форм фінансової інтеграції та фінансової конвергенції відбувається створення фінансових конгломератів (рис. 1.12).

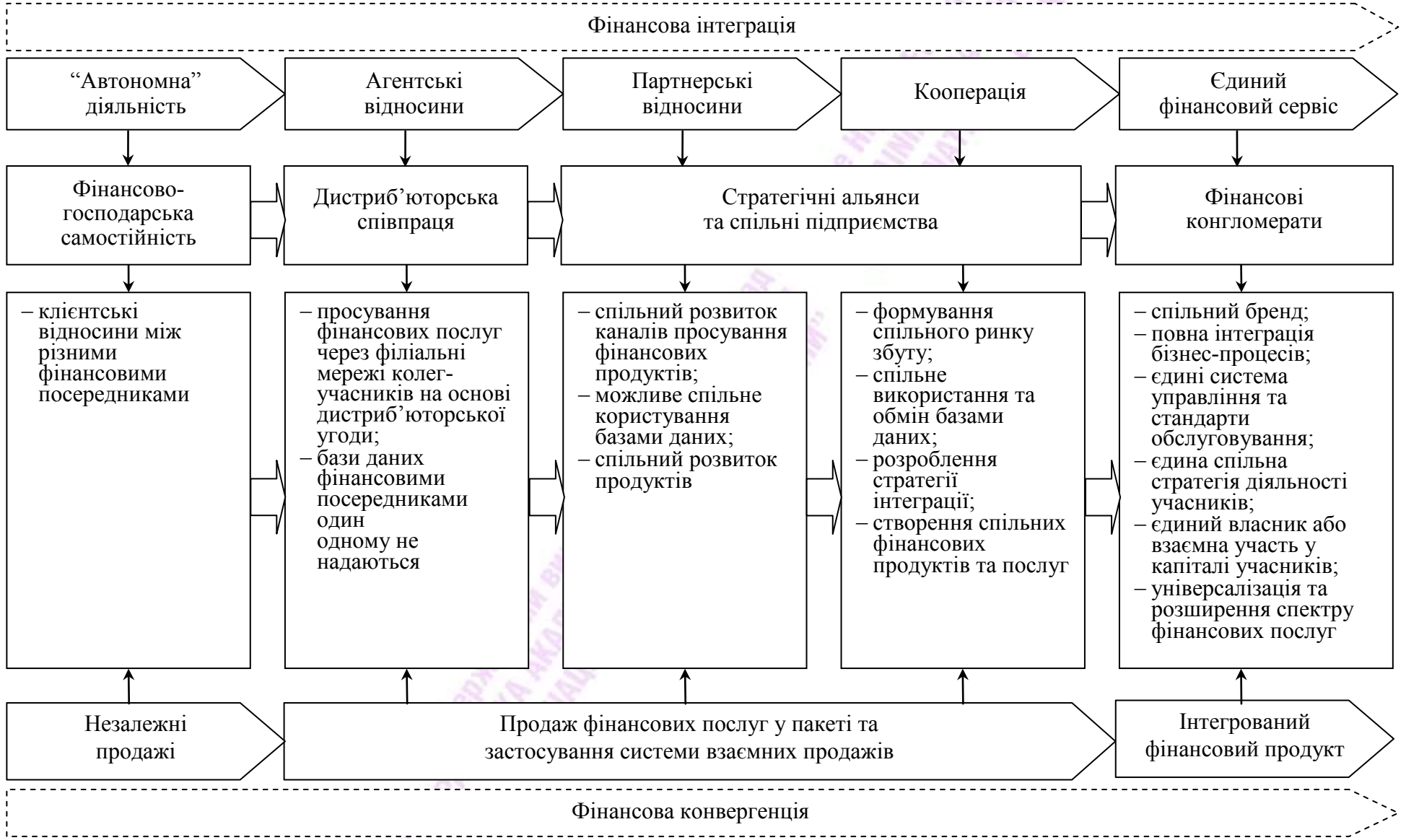

Джерело: складено автором

Рис. 1.12. Форми інтеграції та конвергенції на фінансовому ринку

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

У процесі виникнення і формування фінансового конгломерату як нової форми організації фінансового бізнесу має місце прояв інституційного аспекту фінансової інтеграції. Цей процес базується на реалізації стратегії корпоративної диверсифікації. Особливістю інтеграційних процесів на фінансовому ринку є те, що паралельно відбувається фінансова конвергенція. Фінансова конвергенція базується на поєднанні різних за сутністю та формою фінансових послуг та продуктів у єдине ціле і на різних етапах розвитку реалізується на основі комбінування різних фінансових продуктів та послуг, використання технології перехресних і пакетних продажів, а також призводить до переорієнтації фінансових установ з продуктоорієнтованої системи реалізації до клієнтоорієнтованої.

Представлені рівні інтеграції фінансових установ та конвергенції фінансових послуг відображають етапи створення фінансового конгломерату.

У процесі створення фінансового конгломерату фінансові посередники у своїй діяльності не обов'язково проходять через усі визначені рівні інтеграції – окремі з них можуть пропускатися. Окрім того, початком створення фінансових конгломератів може стати будь-який з представлених рівнів фінансової інтеграції. Створення такого виду висококонвергентного інтегрованого фінансового посередника, як фінансовий конгломерат, базується на агентській і партнерській співпраці та кооперації, в рамках яких відбувається перехресний або пакетний продаж фінансових послуг. На практиці висококонвергентність у діяльності фінансового конгломерату реалізується в тому, що цей фінансовий посередник надає фінансові продукти та послуги, які є об'єктами купівлі-продажу принаймні на двох із трьох сегментів фінансового ринку – банківському, страховому, інвестиційному.

Функціонування фінансового конгломерату як фінансового посередника та суб'єкта фінансового ринку основане на поєднанні різних видів фінансових послуг та продуктів. Відтак, на рівні створення фінансового конгломерату виникає інтегрований фінансовий продукт, який реалізується під брендом, який стає спільним для учасників, що інтегрувалися в конгломерат.Таким чином, інтегрований фінансовий продукт стає основним товаром у фінансових конгло-

ератах і являє собою комплекс послуг, які реалізуються на різних сегментах фінансового ринку (рис. 1.13). Найважливішою відмінною рисою інтегрованого фінансового продукту є те, що набір його складових змінюється залежно від індивідуальних потреб клієнта. Особливо гнучкими у цьому сенсі є фінансові конгломерати, які орієнтовані на роздрібний сегмент та реалізують маркетингову концепцію фінансового супермаркету. Банківські послуги як складова інтегрованого фінансового продукту найчастіше є його ядром з погляду на те, що зазвичай саме до них приєднуються інші складові. Це відбувається на основі розвитку банківських установ – вони починають виходити на інші сегменти фінансового ринку і перетворюються на потужних конкурентів небанківських фінансових посередників [118].

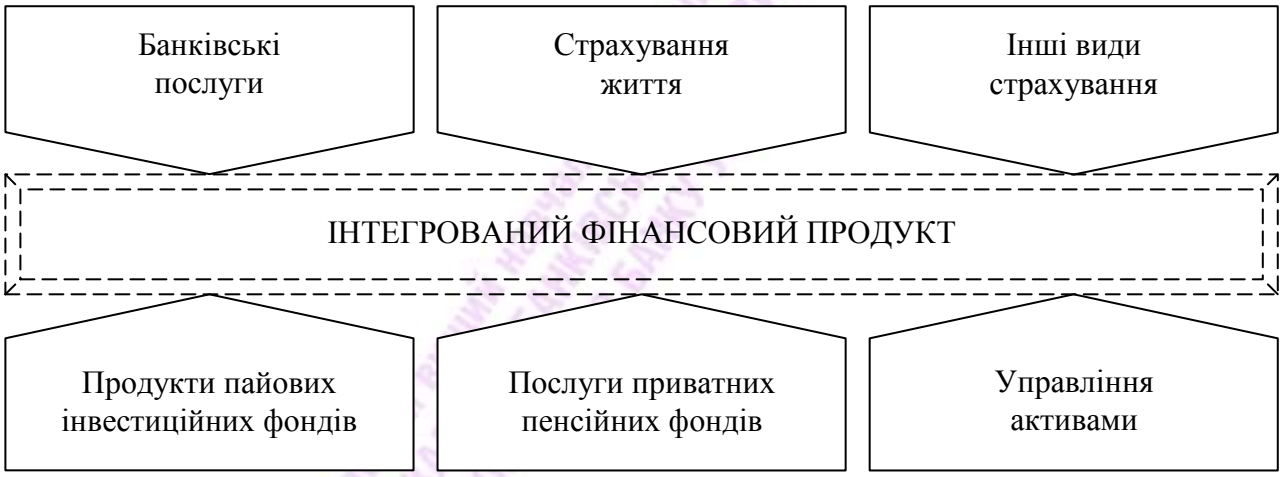

Джерело: складено автором

Рис. 1.13. Складові елементи інтегрованого фінансового продукту

Отже, висококонвергентні інтегровані фінансові посередники у формі фінансових конгломератів створюються навколо банків, і, до того ж, банки, як правило, виступають ініціаторами їх створення (табл. 1.5).

Фінансовий конгломерат як інтегрована корпоративна структура в своєму найширшому варіанті може включати таких фінансових посередників:

– банківська установа;
– компанія з надання страхових послуг, окрім страхування життя;
– компанія з надання послуг зі страхування життя;

– компанія з перестрахування;
– пенсійний фонд;
– компанія з управління активами;
– інвестиційні фонди, інвестиційні компанії та ін.

Окрім вищезазначених учасників, до фінансового конгломерату можуть входити лізингова, факторингова та консалтингова компанії.

Таблиця 1.5

Фактори лідерства банків
у процесах фінансової інтеграції та фінансової конвергенції

№ з/п	Фактор	Форми прояву
1	Визначальна роль банків у виконанні посередницьких операцій на фінансовому ринку	Історично з початком формування всеохоплюючого ринкового господарства банки перетворилися на ядро фінансової системи
2	Виникнення нових форм реалізації посередницької функції банків	У 90-х рр. XX ст. активізувалися процеси заміни традиційного банківського кредитування іншими джерелами фінансування та відтоку депозитів в нові фінансові продукти, що змусило банки брати участь у запровадженні і реалізації цих фінансових послуг
3	Створення системи дочірніх фінансових організацій банків	Розвиток фінансової конвергенції активізувався з початком заснування дочірніх небанківських посередників для надання різноманітних фінансових послуг, таких як лізинг, споживче кредитування, фінансовий інжиніринг, страхові, брокерські, консультаційні послуги та ін.
4	Посилення вимог до платоспроможності банків і, насамперед, до адекватності капіталу	Викликане диверсифікацією банківської діяльності з огляду на зниження прибутковості власне банківських операцій, що призвело до пошуків нових джерел прибутку
5	Зрушення в попиті в бік фінансових послуг	Зростання частки осіб пенсійного віку в розвинених країнах, а також зростання добробуту населення визначили рух банків у бік страхового, пенсійного та інвестиційного бізнесу через високу привабливість відповідних фінансових продуктів та послуг

Джерело: складено автором на основі [66, с. 130-132]

Хоча різні фінансові конгломерати мають низку спільних ознак, діяльність кожного фінансового конгломерату як групи фінансових посередників має свої особливості.

На нашу думку, параметри і особливості взаємодії між фінансовими по-

середниками у рамках фінансових конгломератів дозволяють провести їхню класифікацію (табл. 1.6). Ранжування фінансових конгломератів за ступенем охоплення фінансового ринку базується на загальноєвропейському підході до складу фінансових конгломератів. Як уже зазначалося, відповідно до Директиви 87/2002/ЄС можливі три варіанти поєднання фінансових посередників у складі фінансового конгломерату: банк і страхова компанія, страхова компанія та інвестиційна компанія, а також усі вищезгадані фінансові посередники – банк, страхова та інвестиційна компанії.

Класифікація фінансових конгломератів за ступенем охоплення фінансового ринку ґрунтується на тому, що фінансові конгломерати, які об'єднують два види фінансових посередників, відрізняються від тих, що об'єднують три види. На нашу думку, ця класифікація узгоджується із видами концепції "загальних фінансів" – "bancassurance", "assurfinance" і "allfinance". Перші два види фінансових конгломератів складаються з двох видів фінансових посередників, у той час як allfinance-фінансові конгломерати – з фінансових посередників трьох видів. Сутність високоінтегрованих allfinance-фінансових конгломератів відповідає визначенню Е. Кістом такого поняття, як інтегрована компанія з надання фінансових послуг, – це організація, яка надає страхові, банківські продукти і послуги з управління активами клієнтам через різні дистриб'юторські канали [151]. У цьому контексті інтегрована компанія з надання фінансових послуг розглядається як високоінтегрований фінансовий конгломерат.

Залежно від ролі фінансових конгломератів на світовому фінансовому ринку, їх, на нашу думку, доцільно розділяти на національні, міжнародні і транснаціональні.

Термін "транснаціональна корпорація" широко використовується з 1960 р. Існує кілька підходів до визначення приналежності великих компаній до категорії транснаціональних, і кожний із них має свою специфіку та особливості. За визначенням Гарвардського університету, транснаціональною вважається компанія, що має не менше 6 закордонних дочірніх фірм.

Таблиця 1.6

Класифікація фінансових конгломератів

№ з/п	Критерій	Вид	Характеристика
1	Ступінь охоплення фінансового ринку	Bancassurance	Фінансові конгломерати, які включають банки і страхові компанії
		Assurfinance	Фінансові конгломерати, до складу яких входять страхові та інвестиційні компанії
		Allfinance	Фінансові конгломерати, які сформовані з фінансових посередників, що працюють на банківському, страховому та інвестиційному ринках
2	Роль і статус на світовому фінансовому ринку	Національні	Фінансові конгломерати, діяльність яких в основному зосереджена на фінансовому ринку однієї країни
		Міжнародні	Фінансові конгломерати, які окрім системи фінансових посередників у країні походження мають дочірніх фінансових посередників у інших країнах
		Транснаціональні	Міжнародні фінансові конгломерати, які відповідають критеріям транснаціональних компаній
3	Пропорції між видами діяльності	Банківські	Фінансові конгломерати, діяльність яких у більшості мірі сконцентрована на банківському ринку
		Страхові	Фінансові конгломерати, діяльність яких у більшій сконцентрована на ринку страхових послуг
		Змішані	Фінансові конгломерати, діяльність яких є диверсифікованою
4	Організаційна структура і забезпечення взаємної співпраці учасників	Банкоцентричні:	Фінансові конгломерати, які створені навколо або на основі банків
		– Універсальні банки (Німецька модель)	Увесь спектр фінансових послуг надається банківською установою-фінансовим конгломератом
		Банк+небанківські підрозділи-дочірні компанії (Британська модель)	Фінансові конгломерати, в яких банківська установа надає банківські послуги, а небанківські фінансові послуги надаються окремими дочірніми компаніями цього банку
		Фінансовоцентричні	Фінансові конгломерати, в яких головною компанією є небанківський фінансовий посередник, який має банківські і небанківські підрозділи-дочірні компанії
		Холдингові:	Фінансові конгломерати, у структурі яких є банківські і фінансові холдингові компанії
		– Монохолдингові	Фінансові конгломерати, учасники яких підпорядковуються єдиній головній холдинговій компанії
		– Багатохолдингові	Фінансові конгломерати, очолювані головною холдинговою компанією, в структурі яких присутні посередницькі холдингові компанії
5	Тип материнської/ холдингової компанії	Банківські	Фінансові конгломерати, у яких материнська компанія є банком або банківською холдинговою компанією
		Фінансові	Фінансові конгломерати, очолювані небанківськими фінансовими посередниками або фінансовими холдинговими компаніями

Джерело: складено автором

За методологією Організації Об'єднаних Націй (ООН), про міжнародний статус компанії передусім свідчить розмір відсотка її продажів за межами країни розташування материнської компанії, а також структура її активів.

Найбільш поширеним підходом до визначення транснаціональної корпорації є методологія Комісії ООН з транснаціональних корпорацій, згідно з якою транснаціональною є компанія, яка:

– включає одиниці (підрозділи) в двох або більше країнах, незалежно від юридичної форми і сфери діяльності;
– має можливість проводити узгоджену політику і загальну стратегію через один або більше керівних центрів;
– окремі одиниці (підрозділи) якої мають у спільному володінні активи, що зумовлює їхній взаємовплив (зокрема, у розподілі інтелектуальних й інших ресурсів, відповідальності за результати та ін.) [57].

Фінансові конгломерати вважаються транснаціональними, якщо вони, як і компанії в інших галузях, відповідають системі критеріїв, яка, на нашу думку, повинна включати кількісні, якісні та кількісно-якісні критерії (Додаток Ж).

Розподіл фінансових конгломератів за співвідношенням між видами їхньої діяльності ґрунтується на визначенні частки виду діяльності, яка є для них основною. Питання щодо показників, на основі яких визначати основний вид діяльності фінансових конгломератів, залишається дискусійним.

Так, спеціалісти датського наглядового органу за страховими компаніями Verzekeringskamer пропонують визначати переважний вид діяльності на основі структури сукупних активів фінансового конгломерату.

Слід зазначити, що співвідношення між видами діяльності, отримане як відношення активів однорідних фінансових посередників до загальної суми активів фінансового конгломерату, буде недостатньо точним. Його завищення у бік кредитного напряму пояснюється різними підходами до складання фінансової звітності банківських установ і страхових компаній. У балансі банківських установ відображаються операції з клієнтами і міжнародними фінансовими посередниками, у той час як у балансі страхових компаній відповідно до міжна-

родних стандартів відображаються тільки технічні резерви та інвестиції, а монетарні операції з клієнтами і, зокрема, вимоги і зобов'язання включаються до звіту про прибутки та збитки. Іншим показником, що може бути використаний для ідентифікації виду фінансового конгломерату за основним видом діяльності, є оборот. Результати на основі цього показника будуть завищені в бік страхових компаній, оскільки, на відміну від обороту банківських установ, який включає тільки процентні доходи від монетарних транзакцій, оборот страхових компаній відображає сукупні монетарні транзакції [126]. На нашу думку, враховуючи специфіку кожного з видів діяльності фінансового конгломерату, для визначення його виду доцільно використовувати вищезгадані показники у комплексі.

Структура фінансового конгломерату банкоцентричного виду "Банк – небанківські підрозділи – дочірні компанії" будується відповідно до британської моделі організації фінансового конгломерату (рис. 1.14). У цьому випадку небанківські фінансові посередники перебувають у власності і під контролем материнської компанії, якою є банківська установа.

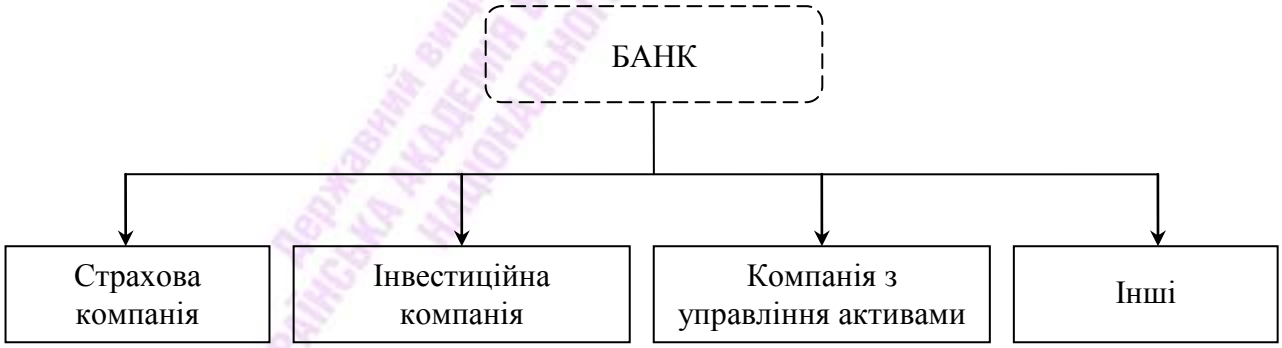

Джерело: [146]

Рис. 1.14. Британська модель
як вид банкоцентричної організації фінансового конгломерату

На відміну від банкоцентричної системи організації фінансових конгломератів, холдингова модель організації фінансового конгломерату передбачає, що банк і небанківські фінансові посередники знаходяться у власності холдингової компанії.

У світовій практиці набули поширення два види холдингових компаній на фінансовому ринку: банківські і фінансові. Банківськими є холдингові компанії, що володіють одним або декількома банками. У США банківські холдингові компанії з'явилися після Закону про банківські холдингові компанії від 1956 р. Банківська холдингова компанія у США – це компанія, яка:

– прямо або непрямо або в результаті дій через одну або більше осіб володіє 25% акціями банку або контролює 25% акцій банку;
– або контролює в будь-який спосіб обрання більшості директорів або довірчих власників банку [146].

Фінансові ж холдингові компанії, окрім володіння одним або декількома банками, у системі своєї власності мають небанківських фінансових посередників. Досвід США був запозичений іншими країнами, що призвело до активного розвитку фінансових конгломератів, які створювалися фінансовими холдинговими компаніями (рис. 1.15).

Джерело: складено автором

Рис. 1.15. Монохолдингова організація фінансового конгломерату на чолі з фінансовою холдинговою компанією

На сьогоднішній день у США існують понад 600 фінансових холдингових компаній, здебільшого утворених на основі банківських холдингових компаній. Фінансові холдингові компанії є активними учасниками фінансового ринку: вони контролюють 80% банківського ринку США [172]. Окрім США фінансові холдингові компанії поширені в Канаді, Великій Британії, Японії, Франції, а також в таких країнах Азії як Тайвань, Корея, Сінгапур і Гонконг. Якщо у фінансовому конгломераті фінансові холдингові компанії можуть володіти усіма фі-

нансовими посередниками напряму, то банківські холдингові компанії володіють декількома банками, які є власниками інших фінансових посередників (рис. 1.16).

У діяльності банківських і фінансових холдингових компаній існує ряд обмежень: так, банківським холдинговим компаніям не дозволяється інвестувати в небанківські активи, а фінансовим холдинговим компаніям – в нефінансові установи. Водночас ці обмеження не заважають банківським холдинговим компаніям вибудовувати фінансові конгломерати.

Джерело: складено автором

Рис. 1.16. Монохолдингова структура фінансового конгломерату на чолі з банківською холдинговою компанією

У фінансовому конгломераті головна холдингова компанія може виступати як материнська для інших – посередницьких – холдингових компаній. Що стосується фінансових холдингових компаній, то тут головна компанія володіє не тільки фінансовими посередниками, а й посередницькою холдинговою компанією, якій також належать різні види фінансових посередників (рис. 1.17).

Посередницькі холдингові компанії залучаються до процесу побудови структури фінансового конгломерату з метою вирішення таких завдань:

– мінімізація оподаткування шляхом реєстрації посередницьких холдингових

компаній в “податкових гаванях”;

– використання їх для регуляторного арбітражу;
– при виході на фінансові ринки різних країн посередницькі холдингові компанії стають ключовою ланкою побудови транснаціональної структури фінансового конгломерату [171].

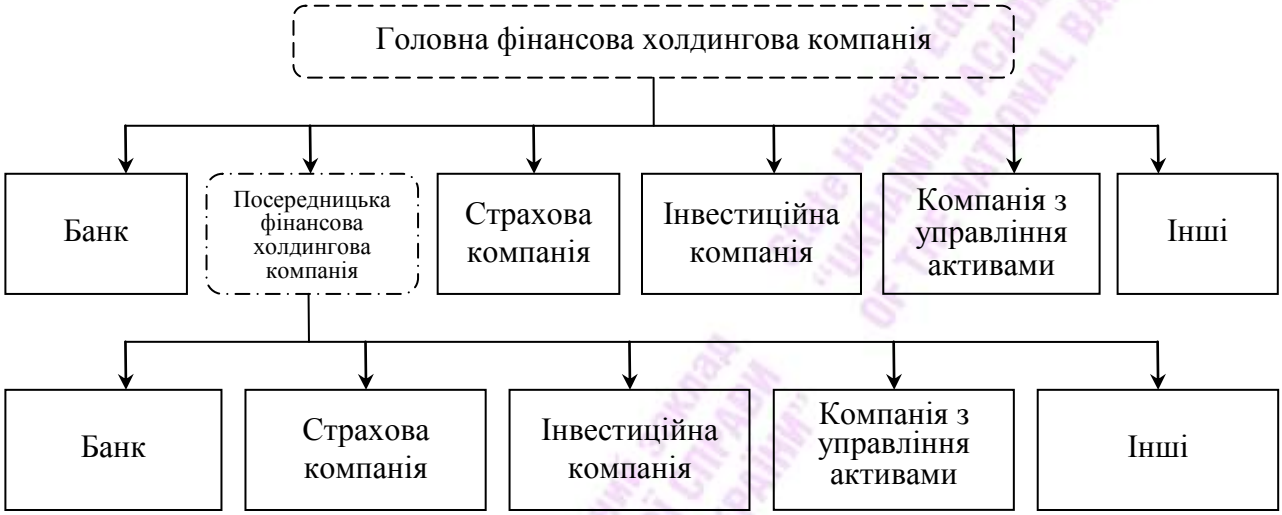

Джерело: складено автором

Рис. 1.17. Організація фінансового конгломерату з двома фінансовими холдинговими компаніями

Механізм посередницької холдингової компанії застосовується також і в фінансових конгломератах, в яких компанії поєднані банківськими холдинговими компаніями. Враховуючи їхню відмінність від фінансових холдингових компаній, зв’язок між головною і посередницькою компаніями не є прямим. Посередницька банківська холдингова компанія належить одному з банків, який входить до системи власності головної холдингової компанії (рис. 1.18).

Слід зазначити, що двохолдингові фінансові конгломерати є окремим випадком багатохолдингових.

Директивою 2002/87/ЄС передбачено поняття фінансової холдингової групи змішаного типу. Під такою компанією слід розуміти материнську компанію, яка не є ані кредитною установою, ані страховою компанією, ані інвестиційною фірмою, і яка разом зі своїми дочірніми компаніями, принаймні одна з

яких є вищезазначеним фінансовим посередником, що має головний офісом в межах ЄС, та іншими суб'єктами господарювання входить до фінансового конгломерату [134]. Такий підхід до визначення холдингової компанії дозволяє об'єднати всі холдингові компанії в межах фінансового конгломерату – як банківські та фінансові, так і головні та посередницькі.

Джерело: складено автором

Рис. 1.18. Структура фінансового конгломерату з двома банківськими холдинговими компаніями

У контексті побудови системи взаємодії між фінансовими посередниками у фінансовому конгломераті необхідно звернути увагу, що одним з ключових понять Директиви 2002/87/ЄС є тісні зв'язки [134].

Поняття тісних зв'язків ґрунтується на відносинах участі або контролю між двома або більше юридичними або фізичними особами (Додаток З). Фактично воно означає набір методів і інструментів, за допомогою яких будується структура фінансового конгломерату.

Забезпечення ефективного нагляду за діяльністю інтегрованих фінансових посередників вимагає аналізу і моніторингу фінансовими органами методів організації фінансових посередників у фінансовий конгломерат. Наявність сис-

теми тісних зв'язків між фінансовими посередниками-учасниками фінансового конгломерату пояснюється не тільки забезпеченням спільної або взаємної власності між ними, а й можливістю впливу на фінансово-управлінські рішення один одного. Цей вплив може здійснюватися на основі відносин контролю, які насамперед є відносинами між материнською та дочірньою компаніями і чітко визначені частиною першою та другою статті 1 Директиви 83/349/Є ЕС [163].

На транснаціональному рівні діяльності фінансових конгломератів виникає ситуація, коли функціонування і розвиток фінансових посередників-учасників фінансового конгломерату повинні підпорядковуватися загальній стратегії фінансового конгломерату, яка визначається головною компанією. Це породжує небезпеку для національних фінансових ринків, на яких функціонують фінансові посередники-учасники фінансового конгломерату, які не відіграють в ньому провідну роль. Небезпека полягає у залежності фінансових ринків від таких фінансових посередників, бо саме вони можуть ставати головними і потужними гравцями на національному фінансовому ринку, на якому вони функціонують.

З погляду на складну інтегровану структуру фінансового конгломерату існує ймовірність того, що деякі його учасники можуть стати інструментом досягнення цілей інших учасників.

Структура сучасних фінансових конгломератів є складною, що зумовлює переважне використання багатохолдингової моделі їх організації. На практиці відбувається об'єднання головної компанії і системи посередницьких фінансових і банківських холдингових компаній в межах одного фінансового конгломерату, що є одним з основних факторів забезпечення глобального характеру їхньої діяльності.

Класифікація фінансових конгломератів за типом материнської компанії була запропонована у 1995 р. вченими Л. Ван ден Берге і К. Вервеіре. Відповідно до цього підходу виділяються три види фінансових конгломератів:

– банківські – фінансові конгломерати, у яких материнська компанія є банком;
– страхові – материнською компанією є страхова компанія або страховий хол-

динг;

– змішані – на чолі фінансового конгломерату перебуває холдингова компанія, яка має банківський і страховий підрозділи [126].

На нашу ж думку, більш доцільним є групування фінансових конгломератів за цим критерієм на банківські і фінансові, що узгоджується із їхньою класифікацією за організаційною структурою.

Зазначимо, що запропонована класифікація може бути застосована не тільки до фінансових конгломератів, а й до фінансових груп, які також є конвергентними фінансовими посередниками.

Таким чином, ключовими факторами зміни світового фінансового ринку стали фінансова інтеграція і фінансова конвергенція. Під їхнім впливом відбувається еволюція видів фінансових посередників, що призводить до зміни організаційної структури їхньої діяльності. У результаті одночасної дії фінансової інтеграції і фінансової конвергенції виникли фінансові конгломерати.

Різний характер і масштаби впливу процесів фінансової інтеграції та фінансової конвергенції на фінансових посередників зумовили суттєві відмінності у діяльності фінансових конгломератів, а отже й існування різноманітних їх видів. Особливого значення ідентифікація видів фінансових конгломератів набуває у процесі регулювання їхньої діяльності органами фінансового регулювання і нагляду.

Висновки до розділу 1

1. Особливості фінансового конгломерату як фінансового посередника визначаються організаційною формою діяльності на фінансовому ринку, формою корпоративної інтеграції і стратегією діяльності. Фінансовий конгломерат є сучасною організаційною формою діяльності фінансових посередників на фінансовому ринку, яка в історичному аспекті є синтезом двох моделей організації фінансових систем – ринко- і банко орієнтованої. Його утворення стало мо-

жливим завдяки лібералізації регулювання фінансових ринків різних країн. Фінансовий конгломерат як форма корпоративної інтеграції є організацією, що об'єднує групу компаній, які пов'язані спільним або взаємним контролем, і включає банківські і небанківські фінансові установи, що працюють принаймні на двох з таких трьох секторів фінансового ринку – банківському, страховому та інвестиційному. Реалізація стратегії діяльності фінансового конгломерату на фінансовому ринку базується на поєднанні низькорентабельних фінансових операцій з високорентабельними, об'єднує кредитні та інвестиційні напрями, а також включає банківський і небанківський бізнеси.

2. У результаті проведеної періодизації розвитку фінансових конгломератів на основі аналізу світової практики їхньої діяльності як інститутів фінансового ринку виділено такі етапи: виникнення та становлення фінансових конгломератів (1910-1930 рр.); обмеження їхньої діяльності з боку державних органів (30-і -60-і рр. XX ст.); відродження фінансових конгломератів (1970-2000 рр.), насамперед завдяки лібералізації регулювання фінансових ринків різних країн; сучасний етап (з 2001 р.), який є часом розквіту фінансових конгломератів. Розроблення запропонованої періодизації базувалася на систематизації особливостей конвергентно-інтеграційної співпраці між банківськими і небанківськими фінансовими посередниками у США, країнах Західної Європи і Японії.

3. На основі критичного аналізу існуючих підходів до класифікації фінансових посередників було доведено, що види фінансових посередників, які в них виділяються, лише фрагментарно відображають сутнісні аспекти фінансового конгломерату. Відповідно до запропонованої класифікації фінансових посередників, яка базується на поєднанні критеріїв фінансової інтеграції та фінансової конвергенції, обґрунтовано особливості спеціалізованих унітарних, висококонвергентних унітарних, спеціалізованих інтегрованих та висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників, до яких і належать фінансові конгломерати.

4. Проведене дослідження дозволило стверджувати, що для вітчизняної

фінансової практики поняття фінансового конгломерату є відносно новим, оскільки в Україні відсутнє нормативно-законодавче визначення фінансового конгломерату, а також не обґрунтовано засади нагляду за їхньою діяльністю. У результаті аналізу особливостей банківських об'єднань, визначених вітчизняним законодавством, можна зробити висновок, що організаційно-правовою формою фінансового конгломерату може бути визнано фінансову холдингову групу.

5. Виникнення висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників, які є принципово новим видом суб'єктів фінансового ринку, відбувається в результаті одночасного посилення конвергенції та активізації інтеграційних процесів. Еволюція конвергентно-інтеграційної співпраці відбувається у такі етапи: "автономна" діяльність – агентські відносини – партнерські відносини – кооперація – єдиний фінансовий сервіс. Останній етап характеризується виникненням фінансового конгломерату як нової організаційної форми діяльності на фінансовому ринку та інтегрованого фінансового продукту як форми реалізації фінансовими посередниками клієнтоорієнтованої стратегії. Враховуючи лідерство банківських установ у процесах фінансової інтеграції і фінансової конвергенції, формування фінансових конгломератів відбувається навколо банків, а банківські послуги як складова інтегрованого фінансового продукту стають його ядром.

6. У процесі дослідження запропоновано класифікацію фінансових конгломератів виходячи з особливостей і параметрів взаємодії між фінансовими посередниками всередині фінансових конгломератів, які є ключовими при здійсненні фінансового нагляду за їхньою діяльністю: ступінь охоплення фінансового ринку, роль і статус на світовому фінансовому ринку, пропорції між видами діяльності, організаційна структура і забезпечення взаємної співпраці учасників та тип материнської компанії.

7. У роботі обґрунтовано, що в сучасних умовах розвитку фінансового ринку трансформація фінансових посередників відбувається у напрямах перетворення їх на структури, які є більш ефективними та керованими, наслідком чо-

го є посилення їхніх конкурентних позицій на ринку. Однією з основних цілей трансформації при цьому є удосконалення і розширення спектру фінансових послуг. Посилення сегментації ринку фінансових послуг і ускладнення структури фінансового посередництва обумовили розширення діяльності фінансових посередників завдяки їх виходу на суміжні сегменти фінансового ринку. Загострення конкуренції на фінансовому ринку призвело, з одного боку, до посилення конкурентної боротьби між банками і небанківськими фінансовими інститутами, але з іншого боку, відбувається їхнє їхнє активне зближення і уніфікація діяльності шляхом конвергенції.

8. Найбільш тісна співпраця у фінансовому конгломератів має місце між банківськими та страховими установами. Засади регулювання діяльності фінансових посередників в частині взаємних продажів і взаємного виробництва фінансових послуг у багатьох країнах визначили в основному односторонній розвиток цієї співпраці: реалізація через банки нескладних в андеррайтингу стандартизованих страхових продуктів є поширеною світовою практикою, у той час як просування банківських продуктів через збутові мережі страхових компаній є менш розвиненим. Проведений аналіз форм конвергентно-інтеграційної взаємодії між банківськими і страховими установами засвідчив, що фінансовий конгломерат відрізняється від інших форм особливостями організації внутрішніх бізнес-процесів і засадами реалізації клінтоорієнтованої стратегії.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях: [50, 51, 54, 55, 56, 58, 62, 64, 115].

РОЗДІЛ 2
РОЗВИТОК ФІНАНСОВИХ КОНГЛОМЕРАТІВ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФУНКЦІОНУВАННІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Формалізація тенденцій розвитку міжнародних фінансових конгломератів як посередників глобального масштабу

Розвиток фінансового ринку та ефективний перерозподіл фінансових ресурсів забезпечується діяльністю надійних і високоефективних фінансових посередників – банків, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок та інших фінансових установ.

Динамічний розвиток та структурні зміни середовища фінансового ринку в останні роки відбуваються на тлі посилення фінансової інтеграції та фінансової конвергенції. Активізація процесу трансформації механізму фінансового посередництва на основі зміни структури посередників від спеціалізованих фінансових інститутів у бік інтегрованих потужних фінансових посередників призвела до активного формування фінансових і банківських груп як висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників, серед яких вирізняються фінансові конгломерати.

В останні десятиліття діяльність фінансових конгломератів набуває глобального характеру, що перетворює їх на одних з найбільш активних і потужних гравців світового фінансового ринку (табл. 2.1).

В США функціонують такі фінансові конгломерати як “AIG”, “General Motors”, “Ameriprise”, “Citigroup” і “OBH Inc.”.

Діяльність німецьких фінансових конгломератів, як і американських, у більшості має глобальний характер. До них належать: “Allianz”, “DEBEKA Group”, “DZ Bank Gruppe”, “Inter Group”, “Karstadt QuelleFinancial Services-Gruppe”, “Wustenrot und Wurttembergische Group”, а в останні роки – і “Deutsche Bank”.

З Нідерландів поряд з такими фінансовими конгломератами, як “Delta

Lloyd", "Rabo Eureko", "Robein", "SNS-Reaal", походить фінансова група – світовий лідер "ING".

Активно здійснюють діяльність на світовому фінансовому ринку французькі фінансові конгломерати: "ABN AMRO France", "Banque Postale", "Banques Populaires", "BNP Paribas", "Caisses d'Epargne", "Credit Agricole", "Credit Mutuel" і "Societe Generale".

Таблиця 2.1

Кількість фінансових конгломератів у світі

№ з/п	Країна	Роки			
		2005	2006	2007	2008
1	Австралія	н/д	н/д	1	1
2	Австрія	н/д	3	4	3
3	Бельгія	н/д	н/д	3	2
4	Велика Британія	14	14	7	6
5	Данія	2	2	2	2
6	Ірландія	2	2	2	2
7	Іспанія	6	6	3	3
8	Італія	7	7	9	7
9	Кіпр	1	1	0	0
10	Нідерланди	7	7	6	5
11	Німеччина	6	6	6	7
12	Норвегія	5	5	5	5
13	Португалія	н/д	н/д	3	3
14	Словенія	н/д	н/д	1	1
15	США	н/д	н/д	6	5
16	Угорщина	1	1	1	0
17	Фінляндія	1	2	1	1
18	Франція	н/д	8	8	8
19	Чехія	4	4	1	1
20	Швейцарія	н/д	н/д	2	2
21	Швеція	7	7	6	5
	Разом	63	75	77	69

Джерело: складено автором на основі [148]

Найбільш потужними австрійськими фінансовими конгломератами є "GRAWE", "RZB-UNIQA", "Wustenrot". Така австрійська фінансова група як "Erste Bank" на сьогоднішній день не є фінансовим конгломератом – вона мала його статус у 2006-2007 рр.

Норвегія є країною, звідки розпочався розвиток і освоєння міжнародних фінансових ринків для таких фінансових конгломератів, як "DnB-NOR",

“Jernbane-personalets”, “Sparebank 1”, “Storebrand” і “Terra Group”.

Значна кількість фінансових конгломератів світу походить з Великої Британії. У 2005-2006 рр. їхня кількість складала 14, а зараз – 6. До них належать “Cooperative Group”, “Julian Hodge Bank Group”, “Liverpool Victoria”, “Lloyds TSB”, “Old Mutual” і “Standart Life”. У 2005-2006 рр. у Великій Британії окрім вищезазначених діяли також фінансові конгломерати “Abbey”, “Barclays”, “HBOS”, “Hermes”, “HSBC”, “Provident Financial”, “Prudential” і “RBS”.

В Італії здійснюють діяльність сім фінансових конгломератів – “Banco Desio e della Brianza”, “Generali”, “Gruppo Azimut”, “Gruppo Carige”, “Holmo”, “Mediolanum”, “Intesa San Paolo S.p.A.”. У 2007 р. статус фінансового конгломерату також мала італійська фінансова група “Monte Paschi Siena”.

Бельгія є країною походження для фінансових конгломератів “Axa (Belgium)” і “INVESTAR”. Одна з найбільш потужних фінансових груп світу “Fortis” є бельгійською, хоча вона належала до фінансових конгломератів тільки у 2007 р.

У Швеції зараз функціонують п’ять фінансових конгломератів: “Lansforsakringar”, “Nordea”, “Resurs”, “SEB” і “Invik&Co AB”. Протягом 2005-2006 рр. статус фінансового конгломерату мали шведські фінансові групи “SalusAnsvar”, “Scandia”, а у 2005-2007 рр. – “Svenska Handelsbanken”. Слід зазначити, що “Invik&Co AB” має статус фінансового конгломерату з 2007 рр.

Такі фінансові конгломерати, як “Caixa Geral de Depositos (CGD)”, “Banco Portugues de Investimento (BPI)” і “Banco Comercial Portugues (BCP)” функціонують у Португалії.

У Швейцарії здійснюють діяльність фінансові конгломерати “Swiss Re” і “Zurich Financial Services”.

Суттєве зменшення кількості фінансових конгломератів за період 2005-2008 рр. відбулося в Іспанії – з 6 до 3. Зараз у цій країні функціонують фінансові конгломерати “Agrupacio Mutua/Bankpume”, “Caixa d’Estalvis de Sabadell” і “Caixa d’Estalvis de Terrassa”.

У Фінляндії протягом 2007-2008 рр. функціонував фінансовий конгломе-

рат “OP-Pohjola Group”. У 2006 р. у цій країні до фінансових конгломератів належала фінансова група “Sampo”.

Протягом 2005-2008 рр. у Данії здійснювали діяльність фінансові конгломерати “Alm. Brand” і “Danske Bank”, а в Ірландії – “Bank of Ireland” і “Irish Life and Permanent”.

Не стоять осторонь процесу інституціоналізації фінансової конвергенції, який проявляється у створенні фінансових конгломератів як нового виду фінансових посередників, і країни Європи – нові члени Європейського Союзу. Так, у Чехії функціонує фінансовий конгломерат “Petr Kellner (PPF)”, у Словенії – “Triglav Group”. Протягом 2005-2007 рр. статус фінансового конгломерату мала угорська фінансова група “OTP”.

Кіпрська фінансова група “Universal Life Group” належала до фінансових конгломератів у 2005-2006 рр.

Один фінансовий конгломерат діє в Австралії – “National Australia Group” [148]. Найчастіше з однієї країни походять 1-3 фінансових конгломерати: таких країн у 2007 р. було 12, а в 2008 р. – 13 (рис. 2.1).

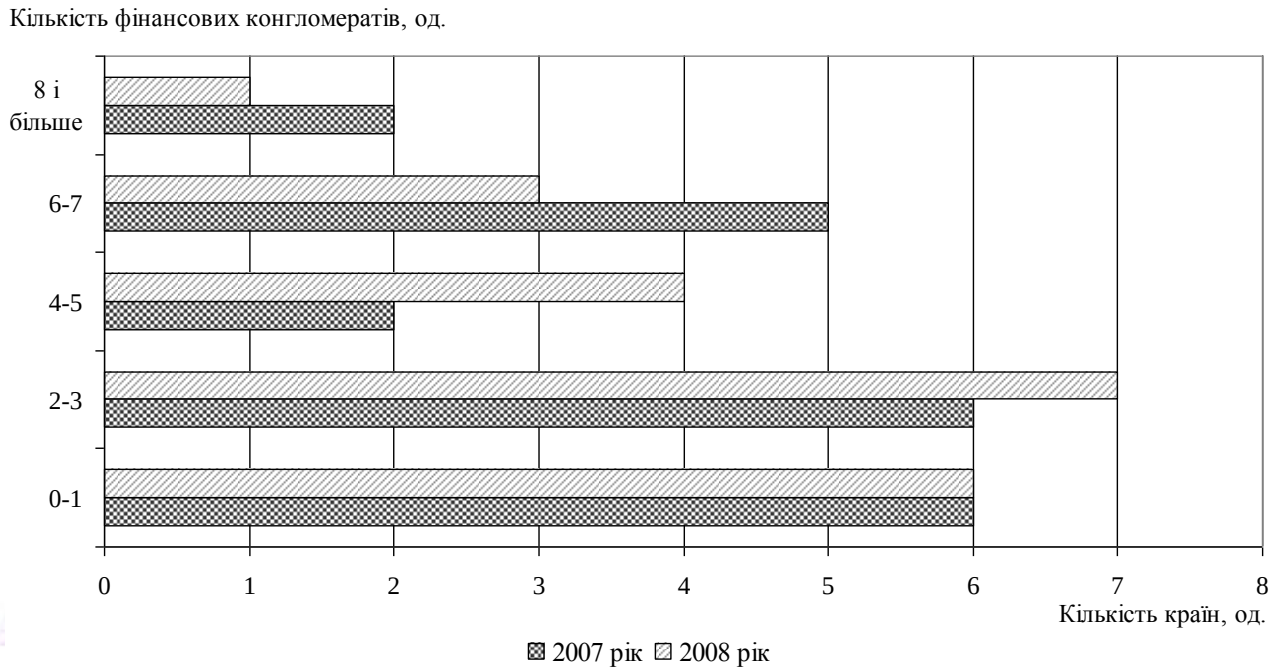

Джерело: складено автором на основі [148]

Рис. 2.1. Розподіл країн світу за кількістю фінансових конгломератів

З 2 до 4 за досліджуваний період зросла кількість країн, в яких засновано 4-5 фінансових конгломерати. Кількість країн, в яких засновано 6-7 фінансових конгломератів, зменшилася у 2008 р. порівняно з 2007 р. з 5 до 3. Країн, у яких функціонували 8 і більше фінансових конгломератів, у 2007 р. було 2 – Іспанія і Франція. У 2008 р. така кількість фінансових конгломератів на рівні 8 збереглася тільки у Франції.

На сьогоднішній день фінансові конгломерати є потужними суб'єктами світової економіки: серед 500 компаній, що входять до рейтингу "Global 500" [139, 140], близько 130 компаній належать до фінансового сектору. Аналіз галузевої приналежності цих компаній за 2007-2008 рр. засвідчив, що до "Global 500" увійшли 70 комерційних і ощадних банків, а також понад 40 страхових компаній (Додаток И). Фінансовим конгломератам належить важливе місце в світовій економіці серед фінансових посередників та компаній інших галузей, про що свідчить наявність 21-22 фінансових конгломератів серед компаній, що увійшли до "Global 500" у 2007-2008 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Компанії фінансового сектору і фінансові конгломерати рейтингу "Global 500"

Галузь	Роки			
	2007		2008	
	Кількість компаній	Кількість фінансових конгломератів	Кількість компаній	Кількість фінансових конгломератів
Комерційні і ощадні банки	60	14	67	14
Страхові компанії,	45	8	45	7
у тому числі: ▪ Страхування життя	28	5	27	4
▪ Страхування майна та ризиків	17	3	18	3
Разом	105	22	112	21

Джерело: складено автором на основі [139, 140]

З-поміж цих фінансових конгломератів 66% є банківськими установами, а 34% належать до страхових компаній. Серед страхових компаній-фінансових

конгломератів переважають компанії, що спеціалізуються на страхуванні життя і здоров'я. Серед фінансових конгломератів, представлених у рейтингу "Global 500" у 2007 р. і 2008 р., було, відповідно, 4 і 5 компаній зі страхування життя і 3 страхові організації, що спеціалізуються на страхуванні майна і ризиків.

Включення значної кількості фінансових конгломератів до рейтингу "Global 500" ставить проблему приналежності таких фінансових посередників до транснаціональних корпорацій. Слід зазначити, що, на нашу думку, оцінювання приналежності компаній до транснаціональних корпорацій треба проводити з врахуванням специфічних особливостей їхньої діяльності. З цією метою загальний підхід до визначення критеріїв транснаціональності компаній нами було удосконалено для фінансових конгломератів з погляду на особливості діяльності і наявність інформаційної бази (табл. 2.3). Так, серед кількісних критеріїв приналежності фінансових конгломератів до транснаціональних корпорацій особливий підхід має використовуватися при оцінюванні розміру компанії і створення мережі закордонних підприємств. На нашу думку, розмір фінансового конгломерату як фінансового посередника можна визначити на основі показників вартості активів, доходів, а також кількості відділень та представництв у країнах світу. В процесі аналізу мережі фінансового конгломерату мають бути враховані особливості встановлення між фінансовими посередниками різних країн тісних зв'язків на основі механізмів участі в капіталі, контролю та холдинг-концепції. Що стосується кількісно-якісних критеріїв приналежності фінансових конгломератів до транснаціональних корпорацій, то тут специфіка характерна для аналізу інтернаціональної виробничої структури. Такий аналіз, на нашу думку, повинен базуватися на порівняльному оцінюванні портфелів та характеристик фінансових послуг, що надаються у різних країнах, а також на аналізі ринкових позицій, який має враховувати лідерські позиції фінансових конгломератів на фінансових ринках країни походження, країн функціонування і на світовому фінансовому ринку. Розгляд якісних критеріїв транснаціональності фінансових конгломератів, до яких слід включити космополітизм інтересів

компанії, глобальність операцій та зацікавленість у створенні власних глобальних мереж науково-технічної та виробничо-збутової діяльності, повинен включати аналіз наявності глобальної стратегії, єдиних стандартів обслуговування, єдиних стандартів звітності та документообороту і т. ін.

Таблиця 2.3

Особливості оцінювання приналежності фінансових конгломератів до транснаціональних корпорацій

№ з/п	Група критеріїв	Критерій	Особливості оцінювання для фінансових конгломератів
1	Кількісні	кількість країн, у яких компанія здійснює діяльність	відповідно до загального підходу
		розмір компанії	визначається показниками вартості активів, величини доходів, а також кількістю відділень у світі
		частка закордонних операцій у продажах або доходах фірми	відповідно до загального підходу
		створення мережі закордонних підприємств і контроль над їхньою діяльністю	ґрунтується на аналізі їхньої організаційної структури та способах взаємодії учасників
2	Кількісно-якісні	інтернаціональна виробнича структура з розвинутим внутрішньофірмовим поділом праці	оцінюється на основі портфелю та характеристик фінансових послуг, що надаються у різних країнах, а також кількості відділень в світі
		багатонаціональний склад персоналу та вищого керівництва компанії	відповідно до загального підходу
		становище на ринку: лідерські позиції, елементи монопольного становища	аналізуються лідерські позиції фінансових конгломератів на національних та світовому фінансових ринках
3	Якісні	космополітизм інтересів компанії	оцінюються наявністю глобальної стратегії, єдиних стандартів оцінюється на основі обслуговування, єдиних стандартів звітності і документообороту
		глобальність операцій	
		зацікавленість у створенні власних глобальних мереж науково-технічної та виробничо-збутової діяльності	

Джерело: складено автором

З урахуванням запропонованих положень на основі даних табл. 2.4 і Додатку К нами було проведено оцінювання приналежності фінансових конгломератів до транснаціональних корпорацій.

Таблиця 2.4

Загальна характеристика фінансових конгломератів світу

як транснаціональних корпорацій станом на кінець 2007 р.

№ з/п	Фінансовий конгломерат	Країна походження	Рік виникнення	Кількість клієнтів, млн.	Місце у рейтингу Global 500 у 2008 р.*	Мережа в світі		
						Кількість країн	Кількість відділень	Кількість працівників
1	ING	Нідерланди	1845/1991	60	7	50	н/д	120282
2	AXA	Франція	1985	67	15	90	н/д	174935
3	Citigroup	США	1812/1998	200	17	107	12000	347000
4	BNP Paribas	Франція	1815	15	21	85	н/д	171200
5	Allianz	Німеччина	1890	80	22	77	700	182171
6	Credit Agricole	Франція	н/д	44	23	70	11000	163126
7	Deutsche Bank	Німеччина	1870	15	26	75	1949	78291
8	Generali	Італія	1831	47	34	40	н/д	67000
9	American International Group	США	1919	74	35	130	н/д	116000
10	Societe Generale	Франція	1864/1954	27	43	82	н/д	134738
11	Lloyds TSB Group	Велика Британія	50-і рр. XX ст.	н/д	111	н/д	13000	58078
12	Groupe Caisse d'Epargne	Франція	1818/1966	н/д	124	68	6920	51245
13	Intesa Sanpaolo S.P.A.	Італія	1931/2007	19,8	144	34	8476	98112
14	Rabobank	Нідерланди	1898/1996	9	147	28	349	54737
15	Swiss Re	Швейцарія	1863	н/д	209	30	70	10891
16	National Australia Bank	Австралія	1858	8	211	10	1160	38822
17	Old Mutual	Велика Британія	1845	10	225	40	н/д	47000
18	DZ Bank	Німеччина	2001	30	229	15	1290	22465
19	Danske Bank Group	Данія	1871/2001	5	238	9	900	23632
20	Nordea Bank	Швеція	1820/2001	10	354	18	1400	31721
21	Standard Life	Велика Британія	1825	7	419	50	н/д	9998

*Рейтинг найбільших компаній світу "Global 500", що оприлюднюється у поточному році, складається на основі даних фінансової звітності

за попередній рік
Джерело: складено автором на основі [139, 140] і офіційних сайтів компаній

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Найменша кількість країн функціонування серед досліджуваних фінансових конгломератів характерна для “Danske Bank Group”, тобто 9 країн, у той час як критерієм для віднесення компанії до транснаціональної є 2-6 країн. Такі фінансові конгломерати, як “Citigroup”, “AXA” і “AIG” здійснюють діяльність у 100 і більше країнах.

Середня кількість країн, в яких функціонують досліджувані фінансові конгломерати, складає 53 країни.

Слід зазначити, що незалежно від кількості країн, де створено представництва і дочірні компанії фінансових конгломератів, більшість з них формують глобальну мережу. Такі фінансові конгломерати як “BNP Paribas”, “Deutsche Bank” і “Allianz” представлені у понад 70 країнах, а діяльність фінансових конгломератів “AXA” і “Generali” охоплює приблизно 30-40 країн. Водночас усі вищезгадані фінансові конгломерати мають мережу, яка охоплює усі частини світу – Європу, Азіатсько-Тихоокенський регіон, Північну і Південну Америки, Австралію і Океанію.

Про великий розмір фінансових конгломератів свідчать такі показники:

– вартість активів для аналізованих фінансових конгломератів коливається від 27 до 300 млрд. дол.;
– доходи фінансових конгломератів у 2007 р., у середньому склали 86,5 млрд. дол.

Частка закордонних операцій у діяльності фінансових конгломератів є значною і перевищує 25%, що зумовлено широкою географією діяльності фінансових посередників. Так, фінансовий конгломерат “Credit Agricole” є транснаціональним, що підтверджують обсяги міжнародної діяльності: за межами Франції ця фінансова група отримує 44% доходів [132].

Фінансові конгломерати сформували світову мережу своїх представництв, що свідчить як про великий розмір їх як компаній, так і про наявність у них інтернаціональної виробничої структури.

Такі фінансові конгломерати, як “Citigroup”, “Credit Agricole”, “Lloyds TSB Group”, мають більше 10 тис. представництв по всьому світу, а “Groupe

Caisse d'Epargne", "Intesa Sanpaolo S.P.A." – у межах 6-9 тис.

Фінансові конгломерати "Deutsche Bank", "National Australia Bank", "DZ Bank", "Nordea Bank" і "Danske Bank Group" мають 1-2 тис. відділень.

Формування мережі закордонних представництв фінансових конгломератів відбувається на основі механізму холдингових компаній, що означає наявність в структурі цих фінансових посередників головної і декількох посередницьких холдингових компаній. Характерною ознакою сучасної організаційної структури фінансових конгломератів є одночасне поєднання в межах одного такого фінансового посередника банківських і фінансових холдингових компаній.

Інтернаціоналізація виробничої структури і внутрішнього поділу праці у фінансових конгломератах забезпечується тим, що в їхньому складі є головні функціональні посередники, кожен з яких функціонує глобально.

Так, "Citigroup" надає широкий спектр фінансових послуг через широку дистриб'юторську мережу у всьому світі (табл. 2.5).

На сьогоднішній день група є рекордсменом за присутністю в країнах світу, адже офіси і представництва "Citibank" і "Citi Institutional Clients Group" функціонують у понад 100 країнах світу, а "CitiInsurance" і "Citi Private Bank" – у 45 і 30 відповідно.

Компанія "Citi Cards" зараз обслуговує 150 млн. кредитних карт на суму понад 144 млрд. дол. Компанія має чисельний персонал, який перевищує 32 тис. осіб, і 30 представництв у Північній Америці.

У "Citi Investment Research" працює близько 400 аналітиків у 22 країнах світу [128].

Склад персоналу фінансових конгломератів, у тому числі топ-менеджерів, є багатонаціональним. При відкритті представництв і відділень у різних країнах конгломерати надають значну кількість робочих місць місцевому населенню.

Наприклад, 53% персоналу "Credit Agricole" формується з працівників іноземних представництв [132].

У "BNP Paribas" працюють 171200 працівників, причому в Європі –

131000, у Північній Америці і Азії – 15000 і 10000 осіб, відповідно. Серед країн ЄС найбільший штат компанії (64000 осіб) сформовано у Франції як у країні її походження [124].

Таблиця 2.5

Характеристика підрозділів "Citigroup"

№ з/п	Підрозділ	Напрями діяльності
1	Citibank	Надання широкого спектру банківських, кредитних, фінансових та інвестиційних продуктів
2	CitiFinancial	Взаємне кредитування
3	CitiMortgage	Операції із заставним майном, у т.ч. іпотекою, консалтинг і супровід при отриманні кредиту з метою придбання житла
4	CitiInsurance	Страхування життя, пенсійне страхування,
5	Citi Alternative Investments	Послуги альтернативного інвестування – хедж-фонди, нерухоме майно
6	Citi Cards	Провайдер кредитних карт
7	Citi Private Bank	Приватний банкінг, фінансові, банківські, довірчі і консалтингові послуги
8	Citi Institutional Clients Group	Пропозиція продуктів, які поєднують інвестиційні і банківські послуги
9	Citi Investment Research	Супровід інвестиційних проектів, фінансовий аналіз і розроблення рекомендацій у сфері вартості компаній
10	Citi Microfinance	Обслуговування мікрофінансового сектору; надання послуг з прямого фінансування і допомоги у виході на ринок капіталу, послуг з лізингу, з кредитування через партнерів Міжнародного валютного фонду, з хеджування валютних і процентних ризиків, з переказу грошових коштів і зі страхування

Джерело: складено автором на основі [128]

Інтернаціоналізація діяльності фінансових конгломератів полягає у впровадженні єдиних стандартів обслуговування. Фінансові посередники-учасники фінансових конгломератів намагаються в різних країнах надавати максимально широкий спектр фінансових послуг. Так, вітчизняний банк "Укрсиббанк" після його придбання фінансовим конгломератом "BNP Paribas" запровадив послугу "private banking". Ця послуга є традиційною для банківських установ західноєвропейських країн і являє собою індивідуальне банківське обслуговування. Менеджмент фінансових конгломератів зазвичай прагне забезпечити присутність усіх функціональних підрозділів конгломерату у кожній країні його розташування.

Фінансовий конгломерат “RZB-UNIQA” в Україні представлений банківською установою “Райффайзен Банк Аваль”. З жовтня 2005 р. він став частиною банківської холдингової групи “Raiffeisen International Bank Holding AG” [159]. Окрім того на вітчизняному фінансовому ринку функціонує “Райффайзен Інвестмент Україна”, яке є товариством з іноземними інвестиціями і було створено у січні 1999 р. як консультаційне дочірнє підприємство австрійської фінансової компанії “Райффайзен Інвестмент”, що входить до фінансового конгломерату “RZB-UNIQA” і спеціалізується на сфері інвестицій і приватизації. Це підприємство також надає брокерські послуги, оскільки має ліцензію та торгівлю цінними паперами і є членом фондової системи “ПФТС”. Окрім того структурним підрозділом фінансової групи “Reiffeisen Україна” є “Райффайзен Лізинг Аваль” – універсальна лізингова компанія, створена у червні 2006 р., яка займається фінансуванням діяльності юридичних осіб, пропонуючи їм комплекс послуг лізингу. Компанія є дочірнім підприємством компаній “Райффайзен Банк Аваль” і “Райффайзен Лізинг Інтернешнл”, які володіють, відповідно, 60% і 40% її уставного капіталу.

Як свідчить світова практика, фінансові конгломерати є активними посередниками на всіх сегментах фінансового ринку, їхня діяльність охоплює банківську справу, страхування, операції з цінними паперами і управління активами.

Глобальний характер функціонування вимагає наявності єдиної глобальної стратегії, що зумовлює особливості управління фінансовими конгломератами. Так, менеджментом “ING Group” визначено шість бізнес-ліній діяльності, які характеризуються різним рівнем розвитку і значенням у діяльності фінансової групи:

– “Insurance Europe”;
– “Insurance Americas”;
– “Insurance Asia/Pacific”;
– “Wholesale Banking”;
– “Retail Banking”;

– “ING Direct”.

Напрям “Insurance Europe” включає страхову діяльність і діяльність з управління активами в Європі. Найбільш активно її діяльність здійснюється у Нідерландах, Бельгії, Іспанії, Греції та країнах Центральної Європи. У цих країнах “ING Group” надає послуги зі страхування життя і пенсійного страхування, а у Нідерландах і Бельгії – ще і страхові послуги, окрім страхування життя. Надані фінансові послуги в рамках цієї бізнес-лінії забезпечують 19% чистого прибутку “ING Group”. Реалізація бізнес-лінії “Insurance Americas”, яка забезпечує 22% чистого прибутку “ING Group”, передбачає просування продуктів страхування, інвестування, пенсійного забезпечення і управління активами в США, Канаді і країнах Латинської Америки, зокрема, в Аргентині, Мексиці, Чилі, Перу і Бразилії. Такий самий спектр фінансових послуг надається фінансовими посередниками групи в країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону відповідно до напряму “Insurance Asia/Pacific”, питома вага якого у чистому прибутку “ING Group” складає 6%. Бізнес-лінія “Wholesale Banking” в основному зосереджена на фінансовому ринку Нідерландів і Бельгії, де “ING Group” надає найширший спектр фінансових послуг. “Retail Banking”, як і “ING Direct”, реалізується фінансовою групою практично в усіх країнах, в яких вона функціонує. “ING Direct” передбачає розрахунково-касове обслуговування, депозитні програми, переказ коштів, кредитування та ін. Ці бізнес-лінії формують, відповідно, 25,6 і 22% чистого прибутку “ING Group” [149].

Транснаціональний характер фінансових конгломератів підтверджується тим, що їхні цінні папери торгуються на фондових біржах, які є світовими фінансовими центрами. Так, акції фінансового конгломерату “Nordea” включені до лістингу Стокгольмської, Хельсінкської і Копенгагенської фондових бірж. Корпоративні цінні папери “ING” включені до лістингу на 7 біржах, які є світовими фінансових центрами, зокрема, акції – на Амстердамській, Брюссельській, Франкфуртській, Нью-Йоркській і Паризькій фондових біржах. Депозитарні розписки і опціони фінансової групи “ING” включені до лістингу на Амстердамській фондовій біржі. Опціони компанії також котируються на Чиказькій біржі

опціонів і ф'ючерсів. Великий перелік бірж, де пройшли лістинг цінні папери, є характерним і для "Old Mutual" – це Лондонська, Йоганнесбурзька, Малавійська фондові біржі, а також Намібійська фондова біржа у м. Віндхук і фондова біржа у Зімбабве. Прості акції фінансового конгломерату "AIG" включені до лістингу Нью-Йоркської, Ірландської і Токійської фондових бірж.

Фінансові конгломерати у процесі розширення своєї діяльності використовують різні моделі фінансової конвергенції та фінансової інтеграції. Аналіз цих моделей на прикладі співпраці між банками і страховими компаніями засвідчив, що фінансові посередники глобального масштабу, у тому числі фінансові конгломерати, використовують усі форми співпраці.

У результаті проведеного дослідження переваг і недоліків форм bancassurance (табл. 2.6) встановлено, що найпростішою формою співпраці між банківськими установами та страховими компаніями є дистриб'юторський договір. Позитивною рисою такої моделі є незначні витрати на впровадження та функціонування й мінімальний ризик, хоча такий союз може бути нестабільним і нетривалим. Найчастіше ця модель використовується при продажах висококомплементарних фінансових послуг, а також малими та середніми фінансовими інституціями [38]. Концепція спільного підприємства передбачає створення нового фінансового посередника, найчастіше страхової компанії, на базі рівних капітальних вкладів банківської установи та страхової компанії, які вже функціонують. Створена компанія функціонує під спільним брендом і займається реалізацією страхових послуг через банківські відділення. Найбільш поширеною моделлю співпраці між банківським і страховим бізнесом є злиття і поглинання. У контексті формування фінансових конгломератів можна стверджувати, що ця форма зараз є найпоширенішим інструментом розширення їхньої діяльності. Необхідно зазначити, що практика доводить, що часто ці угоди часто приносять менші переваги, ніж очікувалось.

Таблиця 2.6

Порівняльна характеристика форм bancassurance

№ з/п	Форма	Переваги	Недоліки	Можливість формування фінансового конгломерату	Країни її найбільшого поширення	Приклади
1	Дистриб'юторська угода	– Незначні витрати на впровадження та функціонування; – мінімальний ризик; – використання збутової мережі партнера	– Нестабільність і короткотривалість співпраці; – недостатня гнучкість при запровадженні нових продуктів; – негативні наслідки від різниці в корпоративній культурі компаній	Співпраця між фінансовими посередниками обмежується реалізацією продуктів на суміжних сегментах фінансового ринку, тісні зв'язки між фінансовими посередниками не встановлюються	США, Німеччина, Велика Британія, Японія, Південна Корея	La Poste & CNP (Франція); Commerzbank & Generali (Німеччина); Deutsche Bank & Zurich FS (Німеччина); Legal & General / Barclays / Alliance & Leicester (Велика Британія)
2	Спільне підприємство	– Можливість отримання банком нового досвіду; – реалізація успішного бізнес-проекту з часткою в прибутках нової компанії; – відносна безпечність бізнесу завдяки наявності досвіду у страхової компанії-партнера; – фінансова підтримка нової компанії з боку партнерів; – рівний розподіл ризиків між партнерами	– Конфлікти між засновниками щодо стратегії діяльності і розвитку спільного підприємства	Зв'язок між створеним спільним фінансовим посередником і фінансовими посередниками-його засновниками є тісним, співпраця відбувається на засадах управління і розвитку	Італія, Іспанія, Португалія, Південна Корея	Postbank & HDI Versicherung (Німеччина); Delta Lloyd & ABN AMRO (Нідерланди); Groupama & Société Générale (Groupama Banque, Франція); Caisses d'Epargne & CNP (Ecureuil Vie, Фрація)
3	Злиття і поглинання банками страхових компаній	– Довготривалість співпраці; – можливість використання єдиної інформаційної системи; – співпраця у всіх можливих напрямах	– Високий ступінь ризику; – висока вартість; – тривалість процесу укладання і виконання угоди; – необхідність детального аналізу компанії-об'єкта злиття і поглинання	Відбувається встановлення суттєвого контролю одного з фінансових посередників над іншим, що відповідає критеріям тісних зв'язків, розвиток і співпраця відбуваються на основі конвергентно-інтеграційної стратегії	Франція, Іспанія, Італія, Бельгія, Велика Британія, Ірландія	придбання ING BBL (Португалія); придбання Lloyds Abbey Life & Scottish Life (Велика Британія); прдабання Citibank Travellers Group (Citigroup, США); придбання AXA Banque Directe (Франція); придбання Credit Suisse Winterthur (Швейцарія)
4	Створення банком нової страхової компанії (grienfield, de Novo)	– Висока ефективність та координація консолідованого банкострахового бізнесу; – співпраця у всіх можливих напрямах; – формування спільної корпоративної культури	– Значні капітальні інвестиції при заснуванні; – необхідність створення власної збутової мережі; – недоліки, які притаманні новим компаніям: відсутність досвіду роботи на ринку, відсутність єдності колективу, необхідність підвищення кваліфікації персоналу і т.ін.	Відбувається встановлення повного контролю одного з фінансових посередників над іншим, що відповідає критеріям тісних зв'язків, розвиток і співпраця відбуваються на основі конвергентно-інтеграційної стратегії	Франція, Іспанія, Німеччина, Італія	CS Life (Credit Suisse); Swiss Life (UBS); Barclays Life (Barclays); DB Vita (Deutsche Bank, Italy); Banque AGF (AGF, France)

Джерело: складено автором

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Стратегія “grienfield” або “de Novo” передбачає створення нової компанії з “нуля”, в межах власної структури та на основі власних коштів, здебільшого через заснування страхової компанії банківською установою, хоча існують прецеденти створення страховими компаніями банків.

Враховуючи, що формування фінансового конгломерату базується на охопленні декількох сегментів фінансового ринку і встановленні взаємозв’язку між фінансовими посередниками відповідно до системи тісних зв’язків (див. Додаток З), нами було проаналізовано форми bancassurance з позиції можливостей формування фінансового конгломерату. В результаті аналізу встановлено, що формування фінансового конгломерату може відбуватися на основі створення спільного підприємства, угод про злиття і поглинання та концепції grienfield.

З метою оцінювання рівня активності діяльності фінансових конгломератів на світовому фінансовому ринку було використано матричний метод, на основі якого здійснено групування фінансових конгломератів відповідно до алгоритму, представленого у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Методика оцінювання рівня активності фінансових конгломератів на світовому фінансовому ринку

№ з/п	Група фінансових конгломератів	Доходи, млрд. дол.	Кількість країн функціонування	Квадрант матриці
1	Світові лідери	> 140	> 100	I
		> 140	від 50 до 100	II
		від 70 до 140	> 100	III
2	Лідери регіональних фінансових ринків	> 140	< 50	IV
		від 70 до 140	від 50 до 100	V
		< 70	> 100	VI
3	Претенденти на лідерство на регіональних фінансових ринках	від 70 до 140	< 50	VII
		< 70	від 50 до 100	VIII
		< 70	< 50	IX

Джерело: складено автором

У якості критеріїв використано показники доходів фінансових конгломератів і кількості країн, на фінансових ринках яких вони функціонують. Критерії групування за цими показниками нами визначено на основі емпіричних даних,

враховуючи фінансово-економічні параметри діяльності сучасних фінансових конгломератів. Відповідно до запропонованої методики, фінансові конгломерати, що будуть віднесені до світових лідерів, знаходитимуться в I, II і III квадрантах матриці. Фінансові конгломерати, що посідають лідерські позиції на регіональних фінансових ринках, відображені в IV, V і VI квадрантах, а претенденти на лідерство на регіональних фінансових ринках посядуть позиції у VII, VIII і IX квадрантах.

Таким чином, у результаті побудови відповідної матриці (рис. 2.2) встановлено, що лідерами на світовому фінансовому ринку є фінансові конгломерати "Citigroup", "AXA", "ING", "Allianz", "BNP Paribas" і "AIG". Враховуючи їхню національну приналежність, можна визначити, що лідерами серед фінансових конгломератів є фінансові конгломерати США і Західної Європи.

Лідерами регіональних фінансових ринків в світі є "Credit Agricole", "Deutsche Bank" і "Societe Generale". Враховуючи країни їхнього походження, їх можна вважати європейськими лідерами, а також претендентами на світове лідерство.

Претендентами на лідерство на регіональних фінансових ринках є фінансові конгломерати "Generali", "Groupe Caisse d'Epargne", "Intesa Sanpaolo S.P.A.", "Rabobank", "Swiss Re", "National Australia Bank", "Old Mutual", "DZ Bank", "Danske Bank Group", "Nordea Bank" і "Standard Life".

Аутсайдерів серед досліджуваних фінансових конгломератів немає, оскільки для розгляду були взяті фінансові конгломерати, які входять до рейтингу "Global 500", що є об'єктивним свідченням їх сильних позицій на фінансовому ринку та у світовій економічній системі.

Таким чином, на сьогоднішній день у понад 20 країнах світу зареєстровано близько 70 фінансових груп, які є фінансовими конгломератами. Більшість з них є глобальними гравцями на світовому фінансовому ринку, оскільки 22 фінансові конгломерати увійшли до рейтингу "Global 500" у 2007 і 2008 рр.

Аналіз діяльності найпотужніших фінансових конгломератів з погляду на кількість країн функціонування, розмір компанії, обсяги закордонної діяльнос-

ті, організаційну структуру, глобальність стратегії діяльності підтвердив їх приналежність до транснаціональних корпорацій.

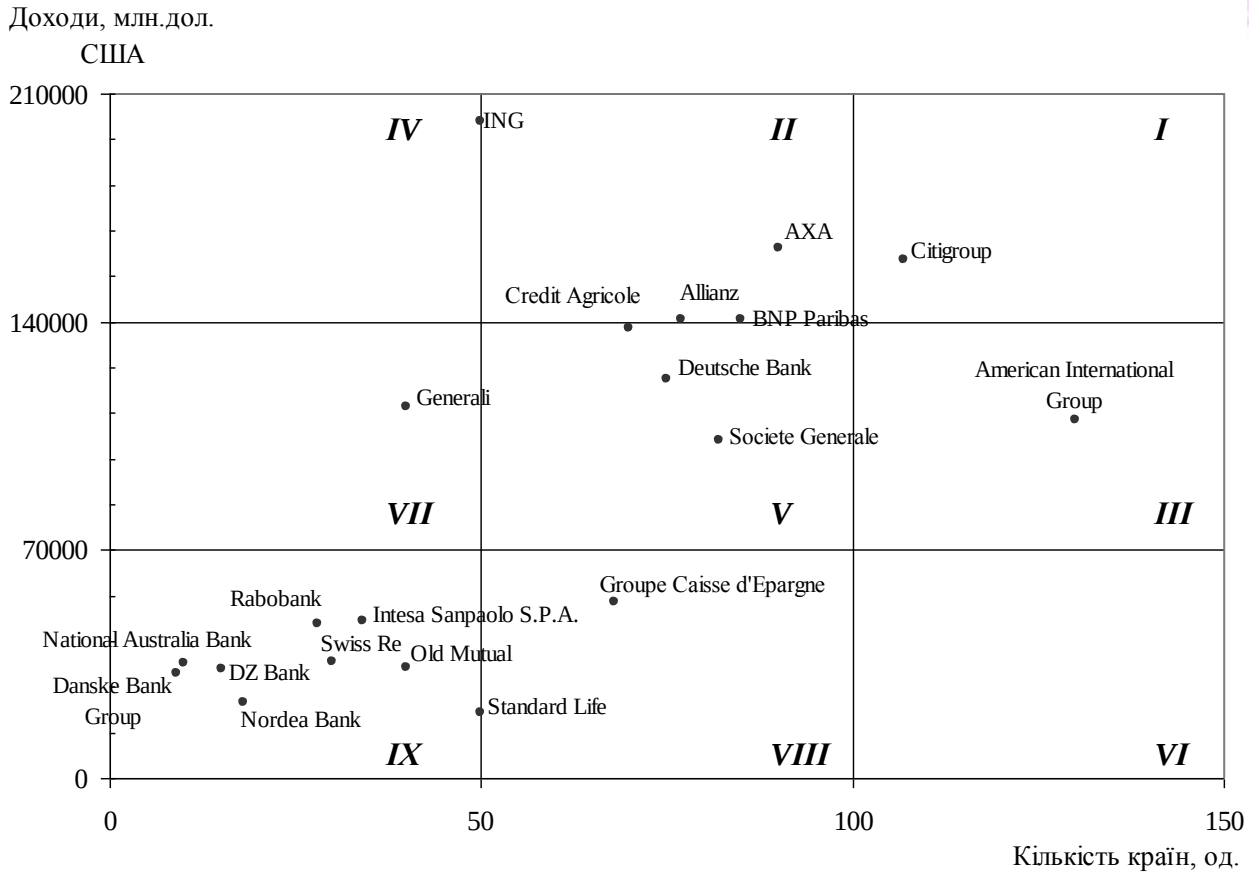

Джерело: складено автором на основі [139, 140] і офіційних сайтів компаній

Рис. 2.2. Активність фінансових конгломератів
на світовому фінансовому ринку у 2007 р.

Оцінювання активності діяльності фінансових конгломератів на світовому фінансовому ринку здійснено на основі поєднання показників величини доходів і кількості країн функціонування і засвідчило, що найбільш потужними фінансовими конгломератами зараз є американські “Citigroup” і “AIG”, нідерландський “ING”, бельгійський “AXA”, французькі “BNP Paribas”, “Credit Agricole” і “Societe Generale”, а також німецькі фінансові конгломерати “Allianz” і “Deutsche Bank”. Водночас слід зазначити, що фінансова криза, яка розпочалася у 2008 р. в США, суттєво змінить розстановку сил на світовому фінансовому ринку.

2.2. Особливості становлення фінансових конгломератів на вітчизняному фінансовому ринку

Основними учасниками фінансового ринку є фінансові посередники, функція яких полягає у забезпеченні ефективного перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів. Високий потенціал фінансового ринку України і його стрімкі темпи розвитку в останні роки є ключовими факторами трансформації механізму діяльності фінансових посередників.

Зважаючи на це, розвиток фінансового посередництва є одним з найбільш перспективних напрямків реструктуризації вітчизняного фінансового ринку, а створення збалансованого й ефективного механізму фінансового посередництва в Україні свідчитиме про кардинально новий етап розвитку фінансового ринку країни [118, с. 139].

Функціонування фінансового ринку в України характеризується випереджаючим розвитком банківських установ порівняно з небанківськими фінансовими посередниками (рис. 2.3).

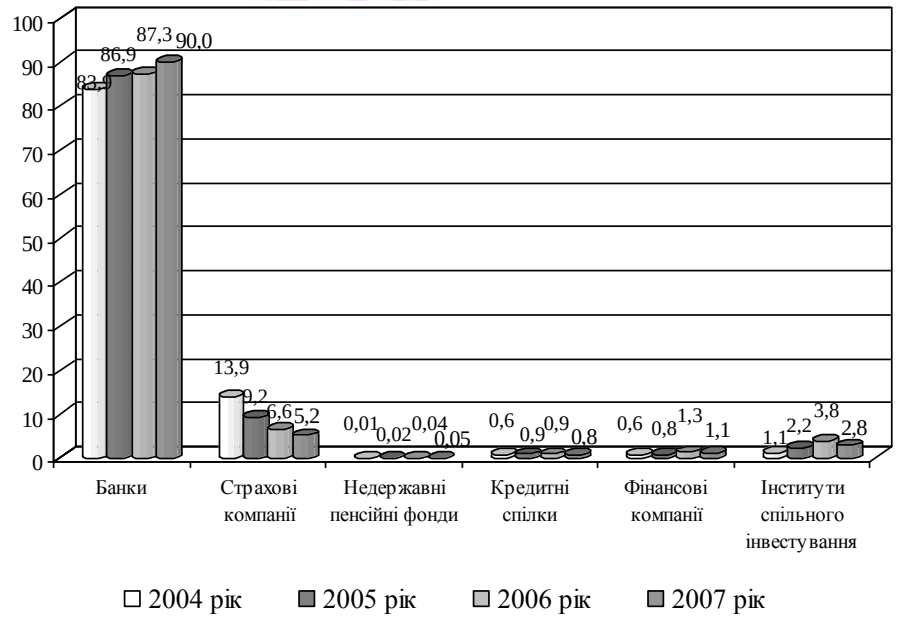

Джерело: дані НБУ і Держфінпослуг

Рис. 2.3. Структура активів фінансових посередників в Україні у 2004-2007 рр., %

На сьогоднішній день банківські установи є найбільш потужними фінансовими посередниками Україні – їм належить понад 85% загальної вартості активів посередників фінансового ринку, і цей показник щороку збільшується в середньому на 2,4%. Серед небанківських фінансових установ, що є посередниками на фінансовому ринку, провідна роль належить страховим компаніям.

Водночас, слід зазначити, що протягом 2004-2007 рр. питома вага вартості їхніх активів у загальній сумі активів фінансових посередників знизилася з 14% до 5%. Позитивною є динаміка відносної величини вартості активів інститутів спільного інвестування – за досліджений період вона зросла з 1% до 3,5%. Частка ж активів інших фінансових посередників, таких як недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки та фінансові компанії, у загальній вартості активів фінансових посередників є незначною. Слід зазначити, що в Україні небанківські фінансові установи порівняно з банківськими відстають не тільки за вартістю активів, а також за показниками їх зростання (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Активи фінансових посередників України у 2004-2007 рр., млн.грн.

№ з/п	Показник	Рік				Темп зростання, %		
		2004	2005	2006	2007	2005/ 2004	2006/ 2005	2007/ 2006
1	Активи банківських установ	120986	196954	316966	561133	162,8	160,9	177,0
2	Активи небанківських фінансових установ	22100	25200	32800	45200	114,0	130,2	137,8
3	Загальні активи фінансових посередників	143086	222154	349766	606333	155,3	157,4	173,4

Джерело: дані НБУ і Держфінпослуг

Так, в останні роки темпи зростання активів банківської системи України знаходяться у межах 60-80%, а темпи зростання загальної вартості активів фінансових установ небанківського сектору – у межах 15-40%. Така різниця у темпах зростання банківського і небанківського секторів вітчизняного фінансового ринку призводить до поглиблення розриву між ними: якщо у 2004 р. активи банків перевищували активи небанківських фінансових установ у 5,5 разів, то у 2007 р. – вже у 12,4 разів. Це свідчить про те, що в Україні на сьогодні форму-

ється стійка тенденція до розвитку банкоцентричної моделі фінансового ринку [118, с. 150].

На наш погляд, зважаючи на особливості конвергентно-інтеграційних процесів на вітчизняному фінансовому ринку загалом та на окремих його сегментах, доцільно виділити п’ять періодів становлення і розвитку фінансових конгломератів в Україні, характеристику яких наведено в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Характеристика етапів становлення та розвитку фінансових конгломератів в Україні

№ з/п	Етап	Роки	Характеристика
1	Формування фінансово-промислових груп	1992-1997	Фінансовий сектор фінансово-промислових груп представлений банками, які обслуговували фінансові потоки підприємств групи
2	Посилення фінансового блоку фінансово-промислових груп	1996-2000	Розширення фінансового сектору фінансово-промислових груп через включення до нього небанківських фінансових посередників, зокрема страхових компаній
3	Формування фінансових груп	2001-2007	Конвергентно-інтеграційні процеси охоплюють усі сегменти фінансового ринку, відбуваються навколо банків, при цьому не залежать від потужності банківської установи та від країни походження їхніх власників, і базуються на різноманітних формах співпраці між банківськими та небанківськими фінансовими посередниками
4	Входження міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України	Триває з 2002 р. і понині	Розпочався з угоди з придбання 93,5% акцій АППБ “Аваль” австрійською банківською холдинговою групою “Raiffeisen International Bank Holding AG”; на банківському і страховому сегментах функціонують, відповідно, 8 і щонайменше 10 міжнародних фінансових конгломератів (“AIG”, “Allianz”, “AXA”, “BNP Paribas”, “Citigroup”, “Credit Agricole”, “ING”, “Intesa Sanpaolo S.P.A.”, “RZB-UNIQA”, “SEB”, “Societe Generale” та інші)
5	Активна діяльність фінансових конгломератів на фінансовому ринку	Триває з 2008 р. і понині	Навколо значної кількості банківських установ, у тому числі підконтрольних міжнародним фінансовим конгломератам, сформовано фінансові групи, що охоплюють щонайменше два сегменти фінансового сектору; міжнародні фінансові конгломерати контролюють в Україні близько 17% активів банківських установ і щонайменше 1% активів страхових організацій

Джерело: складено автором

Враховуючи, що розвиток вітчизняного фінансового ринку є стрімким, окремі його етапи накладаються один на одного у часі. В результаті проведеної періодизації було встановлено, що ключова роль у формуванні вітчизняних фінансових конгломератів належить фінансово-промисловим групам України, більшість яких було сформовано у середині 90-х рр. XX ст.

Найбільш потужними фінансово-промисловими групами, що функціонували в Україні на початку XXI ст., слід вважати групи "Індустріальний союз Донбасу", "System Capital Management", "Інтерпайп", "Укрпромінвест", концерн "Енерго", групу банку "Аваль", фінансову групу "ТАС", групу "Приват", групу "Укрсиб" та ін. [4].

Проведений нами аналіз компаній фінансового сектору фінансово-промислових груп України засвідчив, що до складу всіх досліджених груп входять банківські установи і тільки до складу чотирьох – страхові компанії (табл. 2.10). Це пояснюється випереджаючим розвитком банківського ринку порівняно з іншими сегментами фінансового ринку.

Фінансові групи "Енерго", "Аваль", "Базис", "Укрпромінвест" мали в своєму складі по одному банку, а "System Capital Management", "Інтерпайп", "ТАС", "Інфокс" – по два. Три банківські установи входили до фінансових груп "Приват", "Футбольний клуб "Динамо-Київ" і "Укрсиб". Страхові компанії входили до складу фінансових груп "System Capital Management", "Інтерпайп", "Аваль", "ТАС", і "Футбольний клуб "Динамо-Київ". Слід зазначити, що у складі групи "ТАС" функціонувало дві страхові компанії – "ТАС" і "ТАС-Капітал". Така конфігурація групи в частині небанківських фінансових посередників пояснюється тим, що група "ТАС", на відміну від інших груп України, позиціонувала себе не як фінансово-промислову, а як фінансову групу.

До складу кожної фінансово-промислової групи в Україні входять один-два банки. Більше того, такі банки як "Приватбанк", "Аваль", "Укрсиббанк" стали центрами найбільш потужних промислово-фінансових груп. Окрім банків до складу фінансово-промислових груп входили і небанківські фінансові посередники – найчастіше це були страхові компанії.

Таким чином, в Україні відбувалося формування фінансових груп як складових фінансово-промислових груп, а також створювалися суто фінансові об'єднання, наприклад, фінансова група "ТАС".

Таблиця 2.10

Конфігурація фінансового сектору бізнес-груп України у 2003-2004 рр.

№ з/п	Фінансово-промислова група	Банківські установи	Небанківські фінансові посередники
1	Група "System Capital Management"	"Донміськбанк", "Перший Український Міжнародний банк"	Страхова компанія "Аско"
2	Концерн "Енерго"	"Кредитпромбанк"	–
3	Група "Інтерпайп"	Банк "Кредит-Дніпро", а згодом "Укрсоцбанк"	НАСК "Оранта"
4	Група "Приват"	"Приватбанк", "Москомприватбанк", банк "Приватінвест"	–
5	Група банку "Аваль"	Банк "Аваль"	ЗАТ "Еталон"
6	Фінансова група "ТАС"	"ТАС-комерцбанк", "ТАС-інвестбанк"	Страхові компаінії "ТАС", "ТАС-Капітал"
7	Група "Футбольний клуб – "Динамо-Київ"	Банк "БІГ-енергія", "Перший інвестиційний банк", "Український кредитний банк"	Страхова компанія "Скайд-Вест"
8	Інфокс	"Перший інвестиційний банк", банк "Хрещатик"	–
9	Група банку "Укрсиббанк"	"Укрсиббанк", "Мульті банк" (Латвія), "Надра"	–
10	Базис	Банк "Базис"	–
11	Концерн "Укрпромінвест"	Банк "Мрія"	–

Джерело: складено автором на основі [4]

Сучасні умови зростання конкуренції і зниження рентабельності на традиційні фінансові послуги призвели до консолідації зусиль різних видів фінансових посередників. Міжнародні тенденції у формуванні конвергентних та інтегрованих фінансових посередників почали проявлятися і на вітчизняному фінансовому ринку. На сьогоднішній день формування фінансових груп триває. Слід зазначити, що суттєво змінився характер цього процесу: якщо раніше в Україні переважною формою інтеграції була фінансово-промислова група, то зараз активізувалися інтеграційні процеси, що охоплюють тільки фінансовий ринок. Така тенденція пов'язана з впливом глобалізаційних процесів на функ-

ціонування вітчизняного фінансового ринку на основі імпорту моделі фінансового конгломерату на фінансовий ринок України. Це нова бізнес-модель для вітчизняних фінансових посередників і нова форма фінансової інтеграції та диверсифікації, що охоплює різні сегменти фінансового ринку.

Як свідчить проведений аналіз фінансових груп, що зараз функціонують на фінансовому ринку України, вони формуються навколо банківських установ. Окрім банків до них зазвичай входять страхові компанії, компанії з управління активами, а також пенсійні та інвестиційні фонди (Додаток Л). Більшість потужних українських банків мають значний досвід роботи на вітчизняному фінансовому ринку, а також розгалужену мережу філій і відділень, а також позиціонують себе як універсальні банківські установи, що є важливою передумовою перетворення їх на ядро фінансових конгломератів. Фінансові групи створюються як навколо великих, так і малих та середніх банків. Причому на лідерство банків у фінансовій інтеграції на фінансовому ринку України не впливає країна походження їхніх власників: систему "дружніх" фінансових посередників створюють як вітчизняні банківські установи, так і банки з іноземним капіталом. Це є свідченням процесу інтеграції фінансових посередників різних видів, а також подальшого їх розвитку на основі конвергентної моделі. В умовах сьогодення гостро стоїть проблема оцінювання діяльності фінансових конгломератів в Україні загалом і, зокрема, оцінювання діяльності фінансових груп з погляду на їх ідентифікацію як фінансових конгломератів. Для реалізації цієї мети, на нашу думку, доцільно використовувати систему критеріїв, яка встановлена загальноєвропейським законодавством (див. рис. 1.3). Результати проведеного нами аналізу представлено у табл. 2.11.

Оскільки фінансові групи в Україні створюються навколо банківських установ або з їхньої ініціативи і до їхнього складу входять інші фінансові посередники, то відповідно до загальноєвропейського законодавства виконується критерій присутності регульованих суб'єктів у групі і, до того ж, використовується варіант "регульований суб'єкт на чолі групи". Оцінювання цього критерію для вітчизняних фінансових груп було нами проведено на основі даних від-

критих джерел. Фінансові групи “Приват”, “UniCredit Україна”, “ОТР”, “Хрещатик”, “Кредит-Дніпро”, і “Діамант” здійснюють операції на банківському та інвестиційному ринках. Таке поєднання видів діяльності не відповідає сутності фінансового конгломерату згідно з європейським підходом.

Таблиця 2.11

Оцінка наявності ознак фінансових конгломератів у фінансових груп України

№ з/п	Назва фінансової групи	Критерії фінансового конгломерату	
		Регульований суб’єкт очолює групу або принаймні одна з дочірніх компаній у групі є регульованим суб’єктом	Діяльність на сегментах фінансового ринку
1	Приват	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, інвестиційний
2	UniCredit Україна (умовно)	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, інвестиційний
3	Промінвест	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, страховий, інвестиційний
4	Група ОТР Україна (умовно)	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, інвестиційний
5	Альфа Україна (умовно)	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, страховий, інвестиційний
6	Брокбізнес-група (умовно)	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, страховий, інвестиційний
7	VAB Group	Серед компаній групи є регульовані суб’єкти	Банківський, страховий, інвестиційний
8	Хрещатик (умовно)	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, інвестиційний
9	Дельта	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, страховий, інвестиційний
10	Кредит-Дніпро (умовно)	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, інвестиційний
11	Ренесанс (умовно)	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, страховий, інвестиційний
12	БІГ Енергія (умовно)	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, страховий
13	Аркада	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, страховий, інвестиційний
14	Діамант (умовно)	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, інвестиційний
15	БТА	Регульований суб’єкт очолює групу	Банківський, страховий

Джерело: складено автором на основі даних ДУ “АРІФРУ” і офіційних сайтів компаній

Серед досліджених фінансових груп “БІГ Енергія” та “БТА” здійснюють

діяльність на банківському і страховому ринках одночасно: вони є bancassurance-фінансовими групами. Фінансові групи “Промінвест”, “Альфа Україна”, “Брокбізнес-група”, “VAB Group”, “Дельта”, “Ренесанс” і “Аркада” є allfinance-фінансовими групами, оскільки їхня діяльність охоплює три сегменти фінансового ринку – банківський, страховий та інвестиційний. Можна стверджувати про відповідність їхньої діяльності другому критерію фінансового конгломерату згідно з Директивою 2002/87/ЄС.

Враховуючи те, що відповідно до положень Директиви 2002/87/ЄС фінансові групи, що відповідають критеріям фінансового конгломерату, можуть здійснювати діяльність на банківському і страховому ринках або на страховому та інвестиційному ринках, або одночасно на усіх трьох сегментах фінансового ринку, нами було встановлено, що найбільш поширеними в Україні є фінансові групи, що охоплюють банківський, страховий та інвестиційний сегменти фінансового ринку, тобто так звані allfinance-фінансові групи. Поєднання у фінансовій групі банківського та інвестиційного бізнесів набуло більшого поширення порівняно зі створенням bancassurance-фінансових груп.

У процесі діагностики наявності ознак фінансових конгломератів у фінансових груп, що функціонують в Україні, складно провести оцінювання за критерієм, який визначає масштабність діяльності суб’єктів групи на страховому або інвестиційному сегментах фінансового ринку. На основі інформації з відкритих джерел неможливо обчислити показники, визначені ст. 3 Директиви 2002/87/ЄС. Абсолютним показником значних масштабів міжсекторальної діяльності фінансової групи на фінансовому ринку, який дозволяє ідентифікувати її як фінансовий конгломерат, є така балансова вартість активів найменшого фінансового посередника, яка перевищує позначку в 6 млрд. євро.

Якщо банки є найбільш потужними фінансовими посередниками, то найменш потужними фінансовими посередниками в межах фінансових груп є страхові компанії, недержавні пенсійні фонди або фінансові компанії. На основі даних, що оприлюднюються Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг (Держфінпослуг), нами було обчислено вартість активів у розрахун-

ку на одного фінансового посередника (рис. 2.4). Результати засвідчили, що середня вартість активів страхових компаній у 2007 р. досягла 9,7 млн. євро, недержавних пенсійних фондів – 395 тис. євро, а фінансових компаній – приблизно 1 тис. євро.

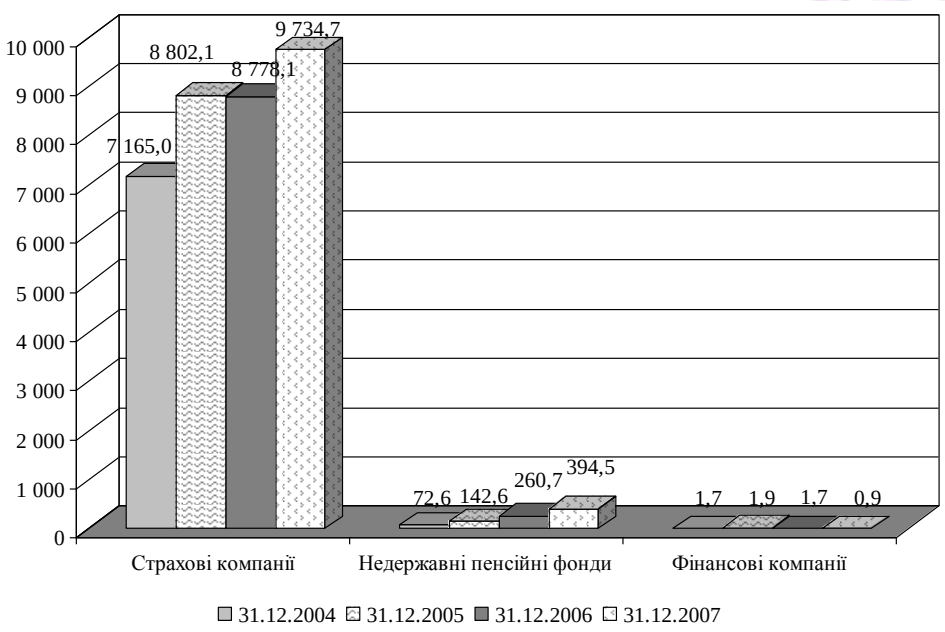

Джерело: складено автором на основі даних НБУ і Держфінпослуг

Рис. 2.4. Середня вартість активів небанківських фінансових посередників в Україні у розрахунку на одну компанію, тис. євро

Станом на 01.10.2008 р. вартість активів страхових компаній “Аванте” і “Лемма”, які є лідерами на страховому ринку за цим показником, за офіційним курсом НБУ складала 235749,9 і 207048,1 тис. євро. Вартість активів “Оранти”, яка посідає 3 місце у рейтингу страхових компаній за активами, є значно меншою порівняно з лідерами і складає 115653,6 тис. євро [98]. А активи “Приватбанку” – найбільшого банку в Україні – станом на 01.01.2009 р. складали 80165465 тис. грн. або 9909420,9 тис.євро за офіційним курсом НБУ. Нагадаємо, що банкоцентричний характер фінансової системи визначає, що в конфігурації фінансових груп банківські установи є найбільш потужними фінансовими посередниками. При цьому слід враховувати, що у 2007 р. активи посередників фінансового ринку загалом склали приблизно 81,7 млрд. євро. Отримані ре-

зультати засвідчили, що на сьогоднішній день вартість активів на рівні 6 млрд. євро в Україні є недосяжною для небанківських фінансових посередників. Враховуючи те, що відповідно до Директиви 2002/87/ЄС критерії, які визначають приналежність фінансових груп до фінансових конгломератів, мають виконуватися одночасно, можна стверджувати, що серед фінансових груп, які функціонують на фінансовому ринку України, фінансових конгломератів європейського масштабу немає.

Узагальнюючи процес створення і розвитку фінансових конгломератів в Україні, можна зробити висновок, що він відбувається навколо банківських установ у двох напрямах – формування вітчизняних фінансових конгломератів і входження міжнародних фінансових конгломератів на банківський ринок України (рис. 2.5).

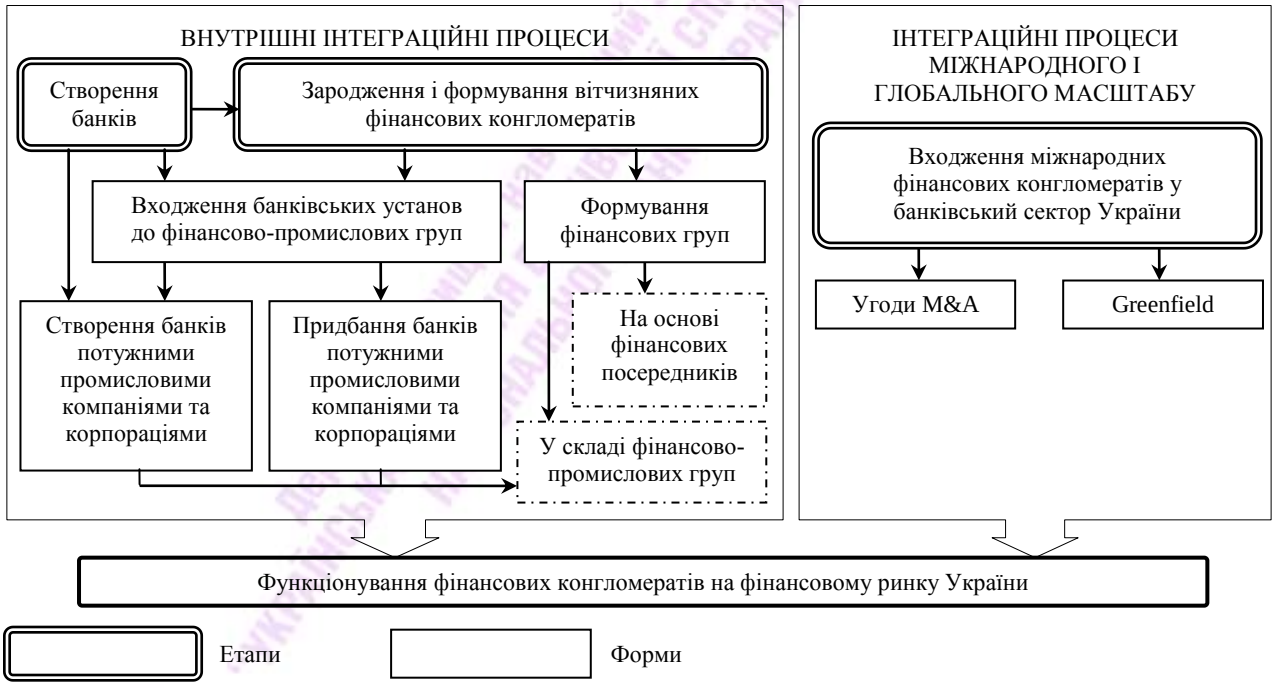

Джерело: складено автором

Рис. 2.5. Організаційні форми банківського бізнесу на окремих етапах процесу становлення і розвитку фінансових конгломератів в Україні

Таким чином, розвиток фінансового посередництва в Україні зараз відбувається у напрямі фінансової конвергенції та фінансової інтеграції. Це призвело

до виникнення потужних фінансових груп, а також до зростання ролі блоку фінансових посередників у межах фінансово-промислових груп.

Взаємна співпраця фінансових посередників у межах фінансових груп поступово посилюється, а її обсяги стають дедалі значнішими з погляду на загальний обсяг вітчизняного фінансового ринку. Процеси фінансової інтеграції і фінансової конвергенції в Україні мають банкоцентричний характер: вітчизняні фінансові групи створюються навколо банків, а для міжнародних фінансових конгломератів найбільш привабливим є банківський сектор.

Слід зазначити, що хоча в Україні немає фінансових конгломератів, які б відповідали європейським критеріям, проте існуючі фінансові групи є потужними висококонвергентними інтегрованими фінансовими посередниками. Діяльність фінансових груп має ознаки діяльності фінансових конгломератів відповідно до загальноєвропейського підходу, виходячи з характеру їхньої організації та охоплення сегментів фінансового ринку. Найбільш поширеними моделями організації фінансових груп в Україні є концепції bancassurance і allfainanz. Основною причиною невідповідності вітчизняних фінансових груп критеріям фінансових конгломератів, визначеним у європейському законодавстві, є недостатня капіталізація фінансових посередників і фінансового ринку загалом.

2.3. Визначення масштабів діяльності міжнародних фінансових конгломератів в Україні

В останнє десятиліття світові та європейські фінансові і банківські групи проявляють великий інтерес до фінансових ринків країн Центральної і Східної Європи. Основними гравцями в цьому регіоні є середні за світовим масштабом регіональні європейські банки, а саме: бельгійський “КВС”, австрійські “Bank Austria”, “Erste” і “Raiffeisen”, італійські “Uni Credit” та “Intesa Sanpaolo S.P.A.”, німецькі “Commerzbank” і “Dresdner Bank”. В останні роки спробу стати регіо-

нальними зробили такі грецькі банки, як “National Bank of Greece”, “Alpha Bank” і “Peraeus Bank” [37, с. 305]. Що стосується банків глобального масштабу, то ще донедавна вважалося, що найбільші банки мають тенденцію уникати посткомуністичного регіону. На сьогоднішній день значні позиції у Східній Європі мають “Citigroup”, “ING”, “BNP Paribas”, “ABN AMRO” і “Deutsche Bank”.

Стрімкий розвиток сегментів фінансового ринку та економічне зростання України перетворили вітчизняний фінансовий ринок на один з найпривабливіших для фінансового капіталу у Східній Європі. Причому охоплення сегментів фінансового ринку України іноземним капіталом визначалося особливостями його розвитку. Банкоцентричний характер фінансової системи України і тенденції розвитку фінансового ринку зумовили підвищений інтерес глобальних фінансових посередників передусім до банківського ринку України. Починаючи з 2006 р. відбулося суттєве посилення іноземного капіталу в банківській системі України (рис. 2.6).

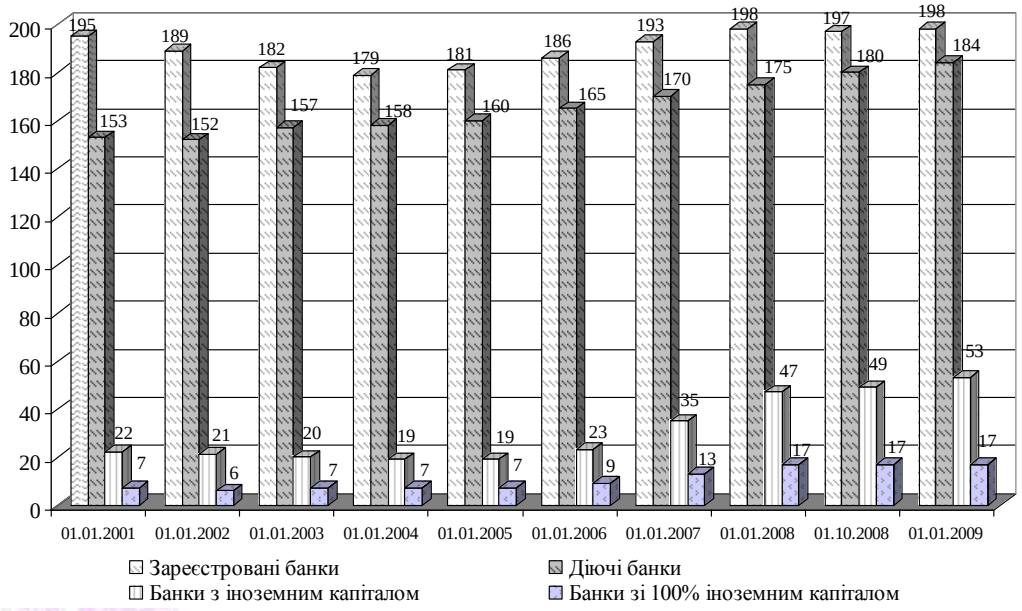

Джерело: дані НБУ

Рис. 2.6. Кількість банків в Україні у 2001-2009 рр.

Кількість банків з іноземним капіталом за період 2006-2009 рр. зросла з 23 до 53: в середньому за рік їхня кількість збільшувалася на 10 одиниць. У

2000-2004 рр. таких банків було 19-20. З числа банків з іноземним капіталом у 2000-2004 рр. функціонували 6-7 банківських установ зі 100% іноземним капіталом. Вже у 2006 р. їхня кількість збільшилася до 9, а у 2009-у досягла 17, щорічно збільшуючись на 3 одиниці. У складі іноземного капіталу у банківській системі України представлені міжнародні фінансові конгломерати. На сьогоднішній день, на нашу думку, з погляду на безпеку і розвиток вітчизняного фінансового ринку загалом і банківської системи зокрема оцінювання масштабів присутності та діяльності міжнародних фінансових конгломератів в Україні є надзвичайно актуальним і важливим. У 2008-2009 рр. частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків коливалася навколо позначки в 35% (рис. 2.7). Стрімке зростання цього показника розпочалося у 2005 р., і до цього часу частка іноземного капіталу в статутному капіталі банківських установ коливалася у межах 10-15%.

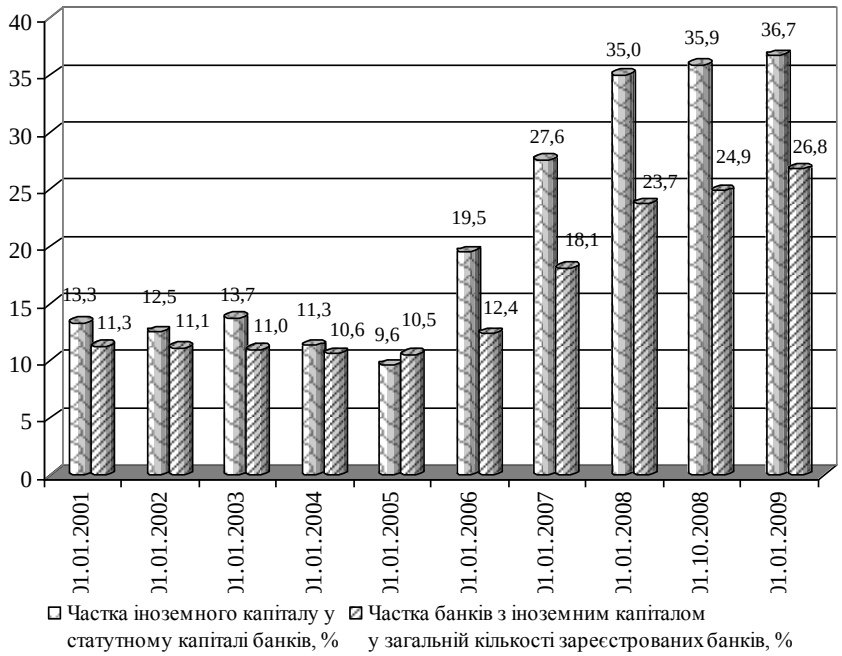

Джерело: дані НБУ

Рис. 2.7. Відносні показники участі іноземного капіталу у банківській системі України у 2001-2009 рр.

Оцінювання масштабів діяльності фінансових конгломератів в Україні, враховуючи фінансову потужність і активність банківських установ і страхових

компаній на фінансовому ринку, передбачає аналіз кількості тих установ і компаній, що входять до складу іноземних фінансових конгломератів.

З цією метою нами було проаналізовано власників істотної участі у банках з іноземним капіталом з погляду на їх ідентифікацію як фінансових конгломератів (Додаток М).

Проведений аналіз засвідчив, що на банківському ринку України працює 8 фінансових груп з Європи та США, які, згідно з даними IWCFC, повністю відповідають критеріям фінансових конгломератів, – "Societe Generale", "ING", "Credit Agricole", "Intesa Sanpaolo S.P.A.", "RZB-UNIQA", "SEB", "Citigroup" і "BNP Paribas". Під їхнім контролем перебуває 10 вітчизняних банківських установ, у той час як загалом в Україні функціонує понад 50 банків з іноземним капіталом.

Оцінювання участі міжнародних фінансових конгломератів у банківській системі України у розрізі груп банків за обсягом активів засвідчило, що для міжнародних фінансових конгломератів цікавими є як великі, системні вітчизняні банки, так і малі (табл. 2.12).

Серед банківських установ першої групи два банки, а саме, "Райффайзен банк Аваль" і "Укрсоцбанк" належать австрійському фінансовому конгломерату "RZB-UNIQA" і французькому фінансовому конгломерату "BNP Paribas".

"ІНГ банк Україна", "Правекс-банк" і "Сітібанк Україна" за обсягами активів входять до другої групи і належать, відповідно, голландському фінансовому конгломерату "ING", італійському фінансовому конгломерату "Intesa Sanpaolo S.P.A." і фінансовому конгломерату зі США "Citigroup".

У третій групі представлені фінансові конгломерати "SEB" і "Credit Agricole", яким належить по два вітчизняні банки.

Понад 99% статутного капіталу "СЕБ-банку" і "Факторіал-банку" є власністю "SEB". Слід зазначити, що Національним банком України 2 вересня 2008 р. надано дозвіл на приєднання "Факторіал-банку" до "СЕБ-банку", причому після реорганізації "Факторіал-банк" отримає статус безбалансового відділення.

Фінансовий конгломерат “Credit Agricole” володіє банківськими установами “Індустріально-Експортний банк” і “Каліон Банк Україна”. “Індустріально-Експортний банк” безпосередньо належить “Credit Agricole”. “Каліон Банк Україна” є спадкоємцем першої української фінустанови зі 100% іноземним капіталом “Креді Ліоне Україна”. Його перейменування пов’язане зі злиттям французьких банків “Credit Agricole S.A.” і “Credit Lyonnais” і утворенням “Calyon Global Banking” (Calyon – похідне від Credit Agricole і Credit Lyonnais).

Таблиця 2.12

Показники участі міжнародних фінансових конгломератів у банківській системі України у 2008 р.

№ з/п	Показник	Станом на 28.10.2008 р.					Станом на 01.01.2009 р.				
		Групи банків за величиною активів				Разом	Групи банків за величиною активів				Разом
		1	2	3	4		1	2	3	4	
1	Кількість банків	17	17	34	113	181	18	20	24	120	182
2	Кількість банків з іноземним капіталом	9	9	16	15	49	10	12	14	15	51
3	у т.ч. банки, що входять до міжнародних фінансових конгломератів	2	3	4	1	10	2	6	2	2	10
4	Кількість банків зі 100% іноземним капіталом	1	5	7	4	17	1	7	5	4	17
5	у т.ч. банки, що входять до міжнародних фінансових конгломератів	0	3	1	0	4	0	4	0	0	4
6	Кількість міжнародних фінансових конгломератів	2	3	2	1	8	2	4	2	2	8

Джерело: складено автором на основі даних НБУ і [148]

Серед банків четвертої групи “Ікар-банк” належить французькому фінансовому конгломерату “Societe Generale”. З початку 2009 р. цей банк перейменовано в “Профінбанк”.

На основі даних про статутний капітал банківських установ, що входять до міжнародних фінансових конгломератів, нами було розраховано відносні показники, що дозволяють оцінити участь міжнародних фінансових конгломератів у статутному капіталі банків України (табл. 2.13).

Найбільш загальним показником, що дозволяє оцінити рівень участі між-

народних фінансових конгломератів у банківській системі, на нашу думку, є частка капіталу міжнародних фінансових конгломератів у статутному капіталі всіх банківських установ. Цей показник на початку жовтня 2008 р. складав майже 10%, а станом на 01.01.2009 р. – 7,94%. У цьому контексті слід зазначити, що питома вага статутного капіталу банків, що контролюються міжнародними фінансовими конгломератами, у загальному обсязі статутного капіталу всіх банків на 01.10.2008 р. і 01.01.2009 р. складала, відповідно, 13,2 і 10,4%.

Таблиця 2.13

Показники участі міжнародних фінансових конгломератів у статутному капіталі банків України у 2008 р., %

№ з/п	Показник	Дата	
		28.10.2008 р.	01.01.2009 р.
1	Частка статутного капіталу банків, у капіталі яких міжнародні фінансові конгломерати мають істотну участь, у статутному капіталі всіх банків, %	13,19	10,44
2	Частка капіталу міжнародних фінансових конгломератів у статутному капіталі усіх банків, %	9,77	7,94
3	Частка капіталу міжнародних фінансових конгломератів у іноземному капіталі банківської системи, %	27,22	21,64
4	Частка капіталу міжнародних фінансових конгломератів у сукупному капіталі банків, що ними контролюються, %	74,06	76,04

Джерело: складено автором на основі даних НБУ

Результати засвідчили, що фінансові конгломерати відіграють важливу роль серед іноземних інвесторів на банківському ринку України – частка капіталу міжнародних фінансових конгломератів у іноземному капіталі вітчизняної банківської системи на 01.10.2008 р. складала 27,22%, а на 01.01.2009 р. – 21,64%. Хоча частка міжнародних фінансових конгломератів у капіталі банківської системи України зменшилася, протягом останнього кварталу їм вдалося посилити контроль безпосередньо над контрольованими банками. Так, частка капіталу міжнародних фінансових конгломератів у сукупному капіталі українських банків, що ними контролюються, з 1 жовтня 2008 р. по 1 січня 2009 р. збільшилася із 74,06 до 76,04%.

Структура фінансових конгломератів, що мають частку у статутному капіталі вітчизняних банків, за країнами походження не є широкою: близько 80-

82% припадає на Австрію і Францію (рис. 2.8). Така ситуація визначається тим, що фінансові конгломерати з цих країн володіють найбільш потужними банками, що належать до першої групи і входять до п'ятірки найбільших банків за обсягами активів. Значною є частка у капіталі банківської системи італійського фінансового конгломерату "Intesa Sanpaolo S.P.A." – близько 15%. Причому протягом останніх трьох місяців 2008 р. відбулося суттєве нарощення капіталу його банку: статутний капітал "Правекс-Банку" зріс на 500 тис. грн. і склав 991499 тис. грн. Найменшою є частка у капіталі банків американських фінансових конгломератів зі США, яка складає близько 1% іноземного капіталу банків, що контролюються фінансовими конгломератами. На наш погляд, така ситуація пояснюється тим, що в Україні архітектура фінансового ринку за основними критеріями має ознаки банкоцентричної (європейської моделі) і не відповідає американській фінансовій архітектурі.

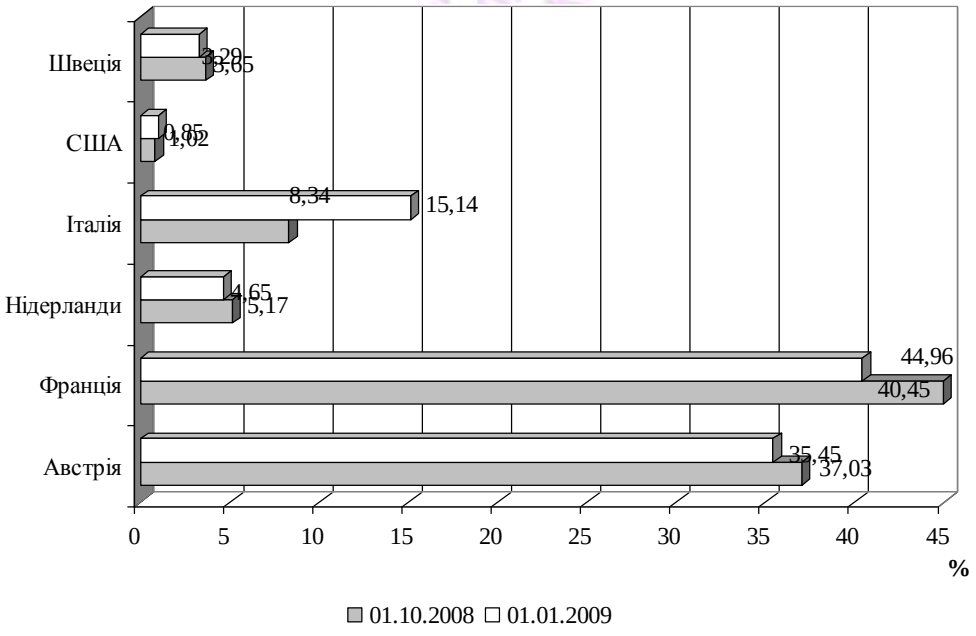

Джерело: складено автором на основі даних НБУ

Рис. 2.8. Географічна структура інвестицій міжнародних фінансових конгломератів у банківську систему України у 2008 р.

Як уже зазначалося, провідна роль серед фінансових посередників небанківського типу належить страховим компаніям. Останнім часом іноземні фінан-

сові групи і в тому числі фінансові конгломерати проявляють значний інтерес до страхового ринку України. Це пояснюється високими темпами зростання ринку, які вже декілька років перевищують 20%.

Тенденції розвитку ринку страхових послуг в Україні передусім пов'язані з його усталеністю та відносною стабільністю. Зокрема, страховий ринок вже пройшов стадію формування та перейшов на стадію розвитку починаючи з початку утворення у 1993 р. ринкових та регуляторних засад [85, с. 2]. Окрім того, ринок страхових послуг в Україні характеризується значним потенціалом. Реалізації цього потенціалу сприятиме стабілізація економічної ситуації і зростання ВВП, а також підвищення рівня споживання страхових продуктів, який зараз в Україні є одним з найнижчих серед країн Центральної та Східної Європи. Відношення валових страхових платежів до ВВП в Україні складає близько 3%, у той час як у Чехії – 4%, Словенії – 5,7%, а в групі країн ЄС-15 – в середньому 8,6%. Усе вищезазначене є підґрунтям для висновку про те, що страховий ринок України є другим за привабливістю сегментом фінансового ринку для інвестування іноземними компаніями після банківського ринку. За період з 2001 по 2007 рр. кількість страхових компаній збільшилася у понад 1,4 рази – з 328 до 475 одиниць (рис. 2.9). Кількість страхових компаній з іноземним капіталом зросла у 4,25 рази – з 20 до 85.

Значне розширення присутності іноземного капіталу на страховому ринку України пов'язане з тим, що Закон України "Про страхування" від 2001 р. лібералізував вітчизняне законодавче поле страхового ринку. Особливо це стосується відносин злиття і поглинання: так, для отримання значного контролю над вітчизняною страховою компанією нормативно-правовими актами не передбачено отримання дозволів, на відміну від банківського сектору. Окрім того, законодавство дозволяє іноземним страховим компаніям створювати дочірні компанії, у яких капітал на 100% буде іноземним [94].

Джерело: дані Держфінпослуг

Рис. 2.9. Страхові компанії в Україні у 2001-2007 рр.

Станом на 01.01.2008 р. в Україні відповідно до Державного реєстру фінансових установ було зареєстровано 11 страховиків зі 100% іноземним капіталом [104]. Протягом 2003-2008 рр. сума іноземного капіталу в статутних фондах страховиків України щорічно зростала в середньому на 499,3 млн.грн. (рис. 2.10).

Загальна сума сплачених статутних фондів за аналогічний період зросла у 3,5 рази – з 3646 до 12699 млн.грн. Водночас сума іноземного капіталу зростала більш швидкими темпами, що призвело до значного зростання частки іноземного капіталу в загальній сумі сплаченого статутного капіталу страхових компаній. Протягом 2003-2008 рр. цей показник збільшився з 15,1 до 24,1%, а річний приріст в середньому складав 1,8%. Відтак на страховому ринку України щороку з'являються потужні компанії з гучними іноземними назвами глобального масштабу. Як і у випадку з банківськими установами, іноземний капітал у вітчизняних страхових компаніях в певній частині представлено міжнародними фінансовими конгломератами.

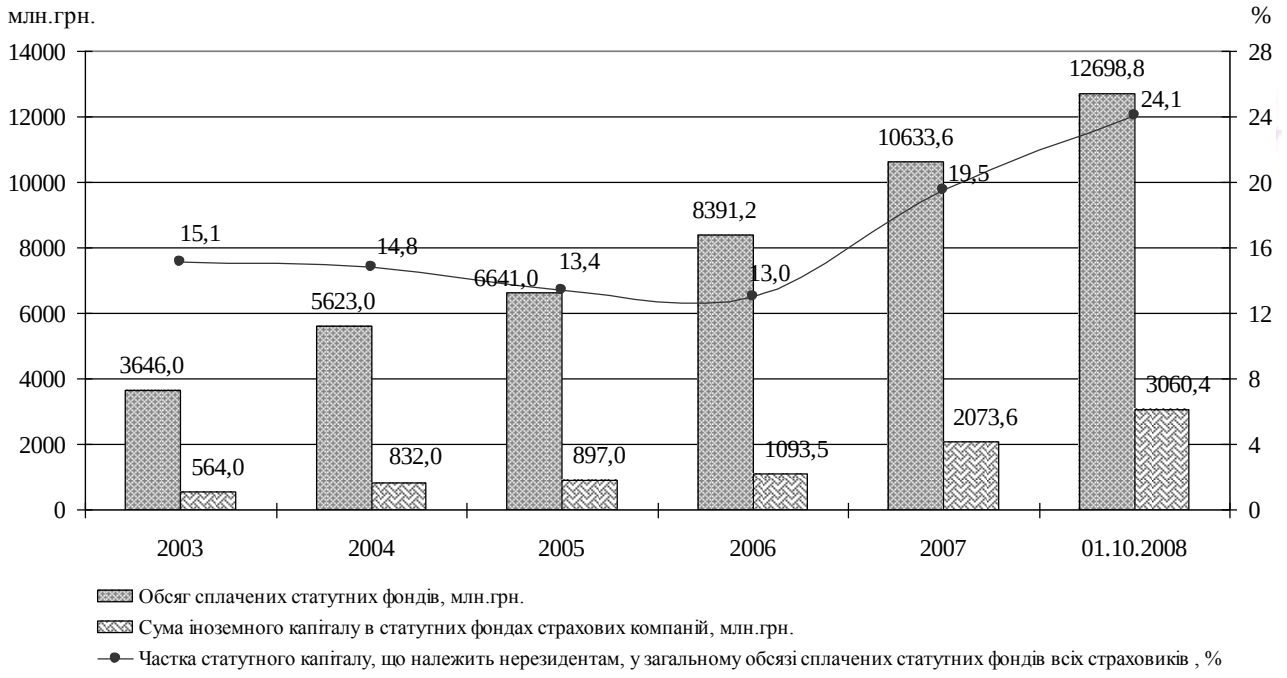

Джерело: дані Держфінпослуг

Рис. 2.10. Присутність іноземного капіталу
на страховому ринку України у 2003-2008 рр.

Результати проведеного аналізу іноземних власників вітчизняних страхових компаній свідчать, що в Україні як мінімум 15 компаній входять до складу міжнародних фінансових конгломератів (табл. 2.14). Серед 15 лідерів ризикового страхування і 15 лідерів страхування життя по 9 компаній мають іноземні інвестиції (Додаток Н). Аналіз засвідчив, що серед досліджених компаній-лідерів ризикового страхування 5 входять до складу міжнародних фінансових конгломератів. Вітчизняна страхова компанія "Дженералі-Гарант", яка спеціалізується на ризиковому страхуванні, входить до італійського фінансового конгломерату "Generali", а безпосереднім власником 52,4% цієї страхової компанії є австрійський підрозділ "Generali Holding Vienna AG". Серед 15 лідерів ризикового страхування ще два страховика – "Український страховий альянс" і "Веско" – належать до фінансових конгломератів. Через власника акцій "Укрсиббанку" вони входять до французького фінансового конгломерату "BNP Paribas" і бельгійського "AXA". Серед лідерів ринку страхування життя лише одна страхова компанія належить до фінансового конгломерату зі США "AIG".

Таблиця 2.14

Міжнародні фінансові конгломерати

на страховому ринку України станом на 01.01.2009 р.

№ з/п	Страхова компанія	Власники			
		Назва	Країна походження	Пакет акцій, %	Фінансовий конгломерат
1	Allianz	Allianz SE	н/д	н/д	Allianz (Німеччина)
2	Allianz Life	Allianz SE	н/д	н/д	Allianz (Німеччина)
3	Аліко АІГ Життя	Амерікен Лайф Іншуренс Компані	США	99,9990	AIG (США)
4	АХА Страхування	АКІБ "УкрСиббанк"	Україна	49,9974	BNP Paribas (Франція)
		АХА	Франція	28,5783	АХА (Бельгія)
5	АХА Україна	АКІБ "УкрСиббанк"	Україна	49,9974	BNP Paribas (Франція)
		АХА	Франція	28,5783	АХА (Бельгія)
6	Граве Україна	Грацер Вексельзайтіге Ферзіхерунг Акцієнгезельшафт	Австрія	99,9170	GRAWE (Австрія)
7	Дженералі Гарант	Generali Holding Vienna AG	Австрія	52,3861	Generali (Італія)
8	Дженералі Гарант Страхування Життя	Generali Holding Vienna AG	Австрія	35,8529	Generali (Італія)
9	ІНГ Життя Україна	ING Continental Europe Holdings	Нідерланди	80,3571	ING (Нідерланди)
10	Кардіф	Cardif SA	Франція	99,9999	BNP Paribas (Франція)
11	Кардіф Життя	Cardif SA	Франція	99,9999	BNP Paribas (Франція)
12	Кредо-Класик	УНІКА Інтернешнл Бетайлігунгс-Фервальтунгс ГмбХ	Австрія	61,0429	RZB-UNIQA (Австрія)
13	СЕБ Лайф Юкрейн	СЕБ Тригг Лів Холдінг Актієболаг	Швеція	99,9985	SEB (Швеція)
14	УНІКА Життя – (UNIQA life)	УНІКА Інтернешнл Бетайлігунгс-Фервальтунгс ГмбХ	Австрія	80,5302	RZB-UNIQA (Австрія)
15	Хоум Кредит Страхування	Home Credit Group	н/д	н/д	Petr Kellner (PPF) (Чехія)

Джерело: складено автором на основі даних ДУ "АРІФРУ" і [98, 148]

На страховому ринку України працюють такі міжнародні фінансові конгломерати: "Allianz", "AIG", "BNP Paribas", "AXA", "GRAWE", "Generali",

“ING”, “RZB-UNIQA”, “SEB” і “Petr Kellner (PPF)”. Такі фінансові конгломерати як “BNP Paribas S.A.”, “ING”, “RZB-UNIQA” і “SEB” функціонують в Україні одночасно на двох сегментах фінансового ринку – банківському і страховому. Страхові компанії “Веско” і “Український страховий альянс”, що перебувають у спільній власності “Укрсиббанку” і “АХА”, на початку 2009 р. були перейменовані, відповідно, у “АХА Страхування” і “АХА Україна” з метою утворення “AXA Group” в Україні.

У червні 2008 р. Антимонопольний комітет України надав дозвіл фінансовому конгломерату “GRAWE” на придбання більше 50% акцій львівської страхової компанії “ІНПРО”, а угода про це була підписана ще 10 квітня 2008 р. Як уже зазначалося, австрійський концерн “GRAWE” представлений в Україні ще з 1998 р. компанією “Граве Україна”.

Порівнюючи походження фінансових конгломератів, які функціонують на вітчизняному банківському і страховому ринку, слід зазначити, що всі 6 країн походження на банківському ринку представлені і на страховому ринку.

Географія міжнародних фінансових конгломератів на страховому ринку порівняно з банківським ринком є дещо ширшою: на цьому сегменті фінансового ринку функціонують фінансові конгломерати з 9 країн світу. Це Німеччина, США, Франція, Бельгія, Австрія, Італія, Нідерланди, Швеція і Чехія.

Таким чином, можна зробити висновок, що входження міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України, яке розпочалося у 2005 р., є планомірним процесом, який з часом тільки набиратиме обертів.

На фінансовому ринку України через банківські установи і страхові компанії, які є резидентами України, а також безпосередньо через їхні представництва функціонують фінансові конгломерати світового і європейського масштабу, а також менш потужні фінансові конгломерати. На вітчизняному банківському ринку функціонує 8 фінансових груп з Європи та США, які повністю відповідають критеріям фінансових конгломератів, а на ринку страхових послуг таких фінансових груп як мінімум 10.

Результати дослідження діяльності міжнародних фінансових конгломера-

тів в Україні засвідчили, що вони використовують конвергентну стратегію діяльності на вітчизняному фінансовому ринку – вони не обмежуються контролем над одним видом фінансових посередників і створюють фінансові групи. Проявом цих процесів є присутність іноземних фінансових конгломератів одночасно на банківському і страховому сегментах фінансового ринку України. Відтак, з активізацією діяльності міжнародних фінансових конгломератів в Україні відбуватиметься посилення механізму передавального впливу світового фінансового ринку на функціонування і розвиток вітчизняного фінансового ринку.

2.4. Методичні засади застосування стратегії конвергенції в діяльності інтегрованих фінансових посередників

Розвиток фінансового ринку і ефективний перерозподіл фінансових ресурсів забезпечується діяльністю надійних і високоефективних фінансових посередників – банків, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок та інших фінансових установ. Високий рівень конкуренції призводить до того, що структура фінансових посередників змінюється від спеціалізованих фінансових інститутів до інтегрованих потужних фінансових посередників – фінансових конгломератів.

Функціонування фінансових груп загалом і фінансових конгломератів зокрема базується на активній взаємодії між фінансовими посередниками, що входять до їхнього складу.

У процесі такої взаємодії між учасниками фінансового конгломерату передусім посилюються клієнтські відносини, а також виникають нові види відносин – партнерські відносини та відносини інтеграції. Забезпечення співпраці між різними видами фінансових посередників у межах фінансових груп і фінансових конгломератів є основною метою їх створення.

Результати дослідження особливостей вітчизняних фінансових груп засвідчили, що найпоширенішим видом співпраці всередині вітчизняних фінан-

сових груп є bancassurance.

До факторів розвитку bancassurance слід включити відсутність жорстких законодавчих обмежень, зростання платоспроможності населення і стрімкий розвиток кредитування.

В Україні відповідно до ст. 48 Закону України "Про банки і банківську діяльність" банківським установам заборонено здійснювати діяльність у сфері страхування. Водночас їм дозволяється виконувати функції страхового агента, що стає основою партнерських відносин між банком та страховою компанією у фінансовому конгломераті [87]. Окрім того, ці фінансові посередники, як і інші учасники фінансового конгломерату, можуть бути клієнтами один одного.

Активна співпраця між банківськими установами і страховими компаніями ґрунтується на тому, що у процесі банківської діяльності виникає чимало ризиків, які є взаємопов'язаними, а страхування є одним з методів управління банківськими ризиками.

В Україні, як і в інших країнах СНД, на сьогоднішній день реалізовано особливий варіант bancassurance. Зазначимо, що західноєвропейський досвід bancassurance ґрунтується на поєднанні банківських послуг і накопичувального страхування: при реалізації через банківські мережі частка полісів зі страхування життя перевищує частку полісів на інші страхові послуги.

На відміну від зарубіжного досвіду, реалізація bancassurance в країнах СНД передбачає, насамперед, поєднання банківських послуг з обов'язковими або умовно-обов'язковими страховими продуктами. Специфіка розвитку bancassurance в Україні викликана непоширеністю страхування, недосконалістю законодавства, недовірою клієнтів до страхових компаній, непрозорістю страхових послуг, а також неконкурентними діями з боку банків і страхових компаній.

Хоча страхові компанії готові запропонувати широкий спектр продуктів банківського страхування (табл. 2.15), стрімкого розвитку набули продукти, характерні для співпраці між банківськими установами і страховиками у сфері обов'язкового і умовно-обов'язкового страхування – страхування застави, стра-

хування позичальників і т. ін. Таке становище пов'язане з тим, що каталізатором розвитку bancassurance в Україні, як і в деяких інших країнах СНД, став стрімкий розвиток автомобільного та іпотечного кредитування з боку банків.

Особливістю страхування ризиків контрагентів та інсайдерів банку є те, що за всіма договорами страхування вигодоотримувачем є банківська установа.

Таблиця 2.15

Страхові продукти bancassurance в Україні

№ з/п	Види страхування	Страхові продукти, що покривають ризики	
		банківської установи	контрагентів / інсайдерів банку
1	Особисте страхування	1. Страхування персоналу: – страхування від нещасних випадків; – медичне страхування; – страхування життя	1. Страхування позичальників: – страхування життя; – страхування працездатності; 2. Страхування власників пластикових карток
2	Майнове страхування	1. Страхування нефінансових цінностей банку. 2. Страхування цінностей при зберіганні та перевезенні. 3. Страхування від електронних злочинів. 4. Страхування пластикових карток. 5. Страхування збитків від перерви в діяльності та ін.	1. Страхування застави
3	Страхування відповідальності	1. Страхування професійної відповідальності працівників. 2. Страхування відповідальності банків за непогашення банком своїх боргових зобов'язань	1. Страхування відповідальності за непогашення боргу перед банком

Джерело: складено автором

Основним напрямом банківського страхування в Україні є страхування заставного майна, на яке припадає 75-85% банківського страхування, оскільки цей страховий продукт є обов'язковою умовою отримання кредиту. Водночас спостерігається тенденція підвищення попиту з боку банківських установ на послуги страхування власних ризиків, кредитів, що видаються банком, а також майна. Слід зазначити, що страхування "Bankers Blanket Bond" в Україні є не-

розвиненим. Дещо вищий рівень розвитку цього виду страхування спостерігається в Росії: відповідний поліс мають понад 20 банків [41].

За даними Держфінпослуг, співпраця з банками приносить страховикам щорічно близько 30% страхових премій від автострахування і майнового страхування. Інший вид bancassurance – страхування ризиків неповернення кредиту – дозволив отримати страховим компаніям у 2007 р. 192,1 млн.грн., що на 58,6% більше, ніж у 2006 р. [24]. За експертними оцінками, прибуток банків від комісійних, отриманих від акредитованих страховиків за угодами страхування автомобілів, придбаних коштом банківського кредитування, у 2006-2007 рр. складав 3,5-4,0% від сукупного річного прибутку банків.

Одним з найперспективніших продуктів bancassurance в Україні є страхування позичальників іпотечних кредитів, причому значною мірою цьому сприятимуть іноземні банки.

Як приклад кооперації банку та страхової компанії можна навести страхування компанією “Континент” фінансових ризиків за автокредитами банку “Фінанси та Кредит”.

У 2006 р. “УкрСиббанк” запропонував клієнтам бізнесу “Private Banking” нову послугу, яка дозволяє поєднувати накопичення капіталу зі страхуванням життя. Це стало можливим завдяки угоді про партнерство зі страховою компанією “Граве-Україна”. Відмінністю цієї послуги від банківського депозиту є страховий захист клієнта протягом усього періоду накопичування. На сьогоднішній день з метою забезпечення широкого спектру страхових послуг для своїх клієнтів “Укрсиббанк” співпрацює з цілою групою страхових компаній, які є лідерами ринку: “АХА в Україні”, “АСКА”, “PZU Україна”, “Граве”.

Систему bancassurance розвиває і “ОТР Банк” на основі договорів взаємного обслуговування та угоди про розповсюдження продуктів зі страховими компаніями “Інго-Україна”, “Веско” і “Allianz”. Зі страховиками відбувається співпраця у сфері страхування нерухомого майна і транспортних засобів, що перебувають у заставі у банку, а також страхування позичальників від нещасних випадків.

Зараз в Україні співпраця між банками і страховими компаніями у сфері обов'язкового банківського страхування в основному забезпечується механізмом акредитації, на основі якого банк визначає коло страховиків, з якими позичальники банку можуть укладати договори страхування.

Практика реалізації механізму акредитації банками страхових компаній в Україні є доволі проблематичною. З одного боку, банки наголошують на необхідності забезпечення їхнього контролю за фінансовим станом і надійністю страхових компаній з погляду на те, що при кредитуванні саме банк є вигодонабувачем за договором страхування. З іншого боку, така співпраця може значною мірою впливати на конкурентне середовище у негативний бік. По-перше, обмежується вибір страховика для позичальника. По-друге, може здійснюватися цінова маніпуляція – банк може знизити відсоткову ставку, що дозволить збільшити клієнтську базу. У той же час реальна ефективна ставка дорівнюватиме середньоринковій або перевищуватиме її через те, що вартість страхування буде вищою. Банк зазвичай отримує заплановану норму прибутку, оскільки його співпраця зі страховою компанією передбачає отримання комісійної винагороди. По-третє, позичальник, обмежений у виборі страхової компанії, як правило обмежений у виборі умов страхової угоди.

Основна проблема розвитку bancassurance в Україні полягає в тому, що кожний банк має різні вимоги до страхових компаній, і саме це викликає підозри щодо лобіювання інтересів тих чи інших страхових компаній. Часто банки при акредитації страхових компаній вимагають від них розміщення страхових резервів на банківських рахунках.

У цьому контексті проблему можна вирішити шляхом уніфікації вимог, що можуть висуваються до страхових компаній у процесі їх акредитації банками, державними органами фінансового регулювання і нагляду.

Слід зазначити, що практика акредитації страховиків є поширеною і у Європі, однак клієнтам тут, як правило, не забороняють укладати угоду з неакредитованою страховою компанією. При цьому існує ймовірність підвищення ставки по банківському кредиту.

Проблеми, пов’язані з механізмом акредитації банками страхових компаній, у західноєвропейських країнах практично відсутні. Враховуючи розвинений фінансовий ринок, страхові компанії у цих країнах мають довготривалу практику функціонування, і тому проблема їхньої надійності не стоїть так гостро. Її вирішенню також сприяє більш досконалий і налагоджений процес пруденційного нагляду.

Активність співпраці банків зі страховими компаніями значною мірою пояснюється можливістю розміщення резервів страховиків на банківських депозитах. Так, на банківських депозитах у 2006 і 2007 рр. було розміщено близько 48,13 і 45,53% технічних резервів. Для резервів зі страхування життя цей показник, відповідно, складає 50,01 і 49,07% [104]. Це свідчить, що банківські депозити є переважним напрямом для розміщення резервів страхових компаній. У зв’язку з загостренням боротьби за фінансові ресурси зацікавленість банківських установ у такій співпраці тільки зростатиме.

Останнім часом фінансові групи, що функціонують в Україні, розширюють свою діяльність через створення недержавних пенсійних фондів.

Недержавні пенсійні фонди в Україні мають статус неприбуткової організації і здійснюють діяльність суто з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснення пенсійних виплат учасникам.

Важливі функції у процесі діяльності недержавного пенсійного фонду виконують адміністратор і компанія з управління активами, які діють від імені пенсійного фонду на підставі укладених договорів (рис. 2.11).

Відповідно до чинного законодавства, функції адміністратора і компанії з управління активами може виконувати одночасно одна з цих організацій. Так, ст.21 Закону України “Про недержавне пенсійне страхування” визначає, що адміністратором недержавного пенсійного фонду поряд з іншими юридичними особами, які надають послуги з адміністрування, може бути компанія з управління активами [93]. Ст. 34 Закону України “Про недержавне пенсійне страхування” передбачає, що управління активами недержавних пенсійних фондів

може здійснюватися як безпосередньо компанією з управління активами, так і професійним адміністратором, який отримав ліцензію на провадження діяльності з управління активами. У разі такого поєднання функцій адміністратора і компанії з управління недержавного пенсійного фонду збільшуються вимоги до розміру власного капіталу: особа, яка отримала ліцензію на провадження діяльності з управління активами та ліцензію на провадження діяльності з адміністрування пенсійних фондів, зобов'язана підтримувати його розмір на рівні не менше ніж сума, еквівалентна 300 тис. євро за офіційним обмінним курсом Національного банку України.

У системі забезпечення діяльності недержавного пенсійного фонду важливу роль відведено банку-зберігачу.

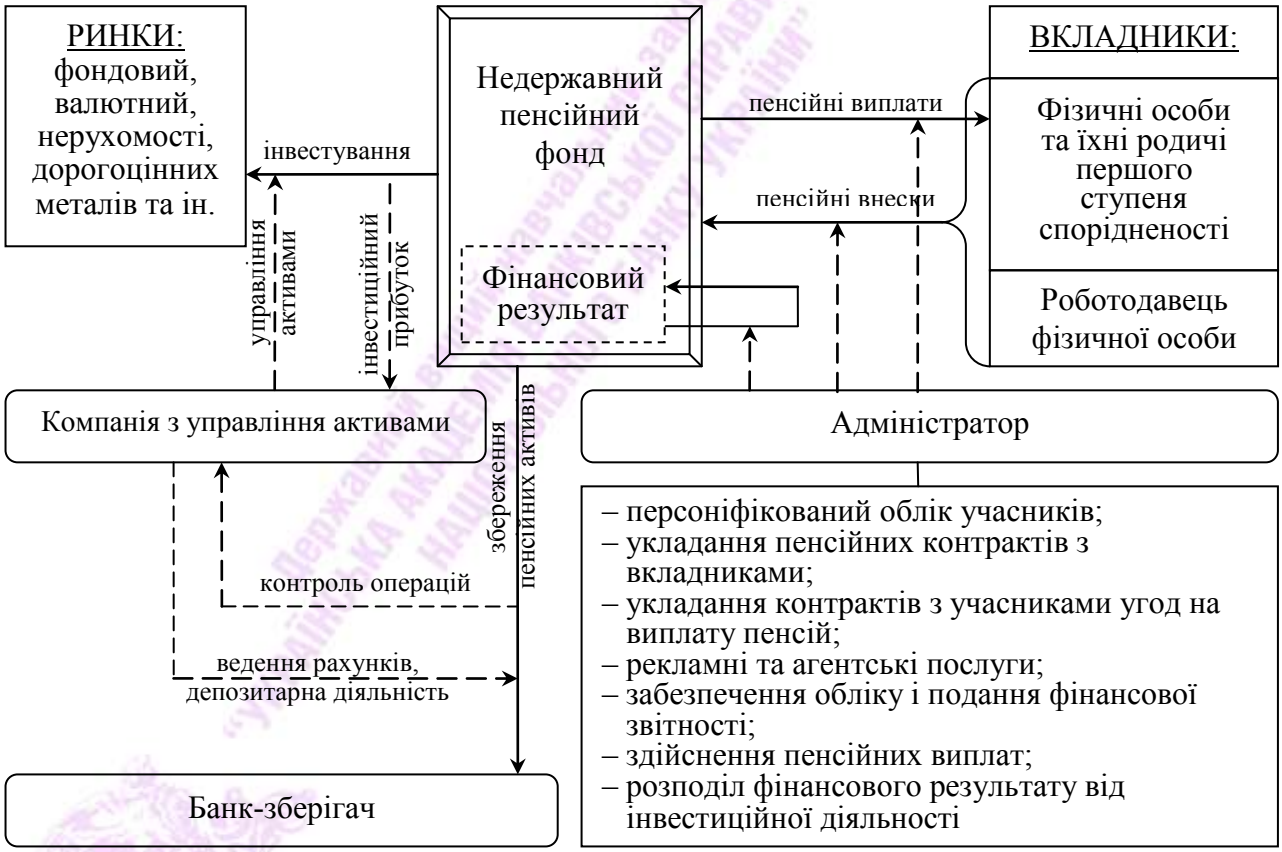

Джерело: складено автором

Рис. 2.11. Система діяльності недержавного пенсійного фонду

У межах фінансових груп зазвичай функціонують корпоративні і відкриті недержавні пенсійні фонди, а зберігачами їхніх пенсійних активів є банки цієї ж

фінансової групи. Окрім того, через ці ж самі банки здійснюються усі операції з пенсійними активами.

Співпраця між недержавними пенсійними фондами і банками не обмежується сферою зберігання пенсійних активів, а може передбачати і управління активами пенсійного фонду з боку банку.

Відповідно до ст. 34 Закону України "Про недержавне пенсійне страхування" така можливість передбачена для банку стосовно управління активами створеного ним корпоративного пенсійного фонду [93].

Зараз набула поширення така форма взаємодії банків з недержавними пенсійними фондами: банківські працівники і банки як роботодавці здійснюють виплати до корпоративних недержавних пенсійних фондів.

Важливим аспектом взаємодії між фінансовими посередниками у межах фінансової групи є участь у розміщенні пенсійних активів. У 2006-2007 рр. на банківських депозитних рахунках було розміщено близько 35% пенсійних активів (табл. 2.16). Більша частка у структурі інвестованих активів є характерною тільки для розміщення пенсійних активів у облігації українських емітентів – 40-41%. Питома вага банківських депозитів коливається на рівні 34-35%. На сьогоднішній день розміщення коштів на депозиті у банку залишається одним з найбільш привабливих інвестиційних інструментів для недержавних пенсійних фондів. Для банківської установи ці депозитні кошти є залученими фінансовими ресурсами, відтак банки зацікавлені у співпраці з недержавними пенсійними фондами.

Проведений аналіз конфігурації вітчизняного фінансового ринку та засад взаємодії між фінансовими посередниками дозволяє стверджувати, що в Україні вже функціонують потужні висококонвергентні фінансові групи, які за багатьма ознаками можуть вважатися фінансовими конгломератами.

При дослідженні фінансового ринку України було встановлено, що клієнтоорієнтовану стратегію у процесі своєї діяльності реалізують фінансові групи, які створені навколо "VAB Банку", "Брокбізнесбанку", "Укрсоцбанку", "Альфа-Банку" та ін.

Таблиця 2.16

Структура інвестування активів
недержавних пенсійних фондів у 2006-2007 рр.

№ з/п	Активи	Сума тис. грн.		Частка інвестицій у загальному обсязі пенсійних активів, %		
		2006 р.	2007 р.	2006 р.	2007 р.	згідно із законодавством
1	Пенсійні активи, всього	137369,1	160681,0	100,0	100,0	Х
2	Інвестовані пенсійні активи, з них:	130969,9	158218,2	95,3	98,5	Х
3	– банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати банків	46835,4	56741,5	34,1	35,3	До 40
4	– цінні папери, доход за якими гарантовано Радою Міністрів АР Крим, та облігації місцевих позик	1424,7	1914,0	1,0	1,2	До 20
5	– цінні папери, доход за якими гарантовано КМУ	2072,6	2073,1	1,5	1,3	До 50
6	– облігації українських емітентів	53657,9	66338,2	39,1	41,3	До 40
7	– акції українських емітентів	15865,2	19997,9	11,5	12,4	До 40
8	– іпотечні цінні папери	20,3	20,3	0,015	0,013	До 10
9	– об’єкти нерухомості	1195,7	2533,9	0,9	1,6	До 10
10	– банківські метали	4234,5	3600,7	3,1	2,2	До 10
11	– активи, не заборонені законодавством	5663,6	4998,6	4,1	3,1	До 5

Джерело: [103, 104]

Так, фінансова група “VAB” була створена в жовтні 2006 р. До її складу зараз входять 8 компаній, які охоплюють практично всі сегменти і всі види діяльності, які можливі на фінансовому ринку (Додаток П).

Результати проведеного аналізу видів фінансових посередників, що входять до складу фінансової групи “VAB”, а також різноманіття її фінансових послуг – все це дозволяє вважати її allfinance-фінансовою.

Основним власником усіх фінансових посередників, що входять до “VAB Group”, є нідерландська фінансова група “T.B.I.F. Financial Services B.V.”. Це означає, що ця фінансова група організована за монохолдинговою

схемою. Окрім України “TBIF Financial Services BV” має представництва в Росії, Словаччині, Болгарії і Румунії. Загальний обсяг активів групи складає понад 1,8 млрд.євро., а кількість працівників – близько 11 тис. осіб.

Окрім наведених у додатку П компаній, до складу “VAB Group” входила компанія з перестрахування “VAB Re”. Її продаж у грудні 2008 р. пояснюється, за словами керівництва, переорієнтацією фінансової групи “VAB” передусім на роздрібний бізнес і клієнтів-фізичних осіб, у той час як основними клієнтами “VAB Re” є юридичні особи. Окрім того, перестрахування є вузькоспеціалізованим видом бізнесу, що ускладнює його інтеграцію з іншими видами діяльності на фінансовому ринку.

Фінансові групи, для діяльності яких є характерними ознаки фінансових конгломератів, створюються в Україні і міжнародними фінансовими конгломератами.

Проведений аналіз діяльності міжнародних фінансових конгломератів на фінансовому ринку України свідчить, що останні, як правило, не обмежують сферу своїх інтересів одним видом фінансових посередників (табл. 2.17).

Фінансові конгломерати “Allianz”, “AXA” і “Generali”, які позиціонують себе як страхові групи, володіють в Україні декількома страховими компаніями. Хоча ці фінансові конгломерати здійснюють свою діяльність тільки на страховому ринку України, їм підконтрольні різні за спеціалізацією страхові компанії, що дозволяє їм конкурувати як на ринку майнового ризикового страхування, так і на ринку страхування життя.

Фінансові конгломерати “BNP Paribas”, “ING”, “RZB-UNIQA” і “SEB” представлені на усіх основних сегментах фінансового ринку: банківському страховому та інвестиційному.

Дочірня фінансова група фінансового конгломерату “ING” має у своєму складі банк і страхову компанію, що дозволяє ідентифікувати її як bancassurance-фінансову групу.

Фінансові групи, що належать “BNP Paribas S.A.”, “RZB-UNIQA” і “SEB”, охоплюють посередників, що здійснюють діяльність на усіх сегментах

фінансового ринку. Таким чином, при організації цих фінансових груп реалізовано концепцію allfinance.

Таблиця 2.17

Фінансові групи, створені міжнародними фінансовими конгломератами в Україні

№ з/п	Міжнародний фінансовий конгломерат	Країна походження	Фінансові посередники, якими володіє в Україні		
			Банківський сектор	Страховий сектор	Інвестиційний сектор
1	Allianz	Німеччина	–	СК “Allianz”, СК “Allianz Life”	–
2	AXA	Бельгія	–	СК “AXA Страхування”, СК “AXA Україна”	–
3	BNP Paribas S.A.	Франція	“Укрсиббанк”	СК “Кардіф”, СК “Кардіф Життя”, СК “AXA Страхування”, СК “AXA Україна”	ЗАТ КУА “Укрсиб Ессет Менеджмент”, ТОВ “Українська лізингова компанія”
4	Generali	Італія	–	СК “Дженералі Гарант”, СК “Дженералі Гарант Страхування Життя”	–
5	ING	Нідерланди	“ІНГ Банк Україна”	СК “ІНГ Життя Україна”	–
6	RZB-UNIQA	Австрія	“Райффайзен Банк Аваль”	СК “Уніка Життя”	ТОВ “Райффайзен Інвестмент”, ТОВ КУА “Райффайзен Аваль”
7	SEB	Швеція	“СЕБ-Банк”, “Факторіал-Банк”	СК “СЕБ Лайф Юкрейн”	КУА “СЕБ Ессет Менеджмент Україна”, ЗНКІФ “СЕБ Фонд акцій”, ПІДІФ “СЕБ фонд збалансований”, ПІДІФ “СЕБ фонд грошовий ринок”

Джерело: складено автором на основі даних ДУ “АРІФРУ” і офіційних сайтів компаній

Слід зазначити, що донедавна до складу групи “Reiffeisen” в Україні входили два пенсійні фонди – відкритий пенсійний фонд “Аваль” та корпоратив-

ний пенсійний фонд “Аваль”. Рішення про ліквідацію обох фондів було ухвалено 9 грудня 2008 р.: корпоративний пенсійний фонд заплановано ліквідувати до 28 лютого 2009 р., а відкритий – до 1 травня 2009 р.

Найвищим рівнем конвергенції та інтеграції серед досліджених підконтрольних міжнародним фінансовим конгломератам фінансових груп характеризується група “BNP Paribas-УкрСиббанк” (Додаток Р).

У власності “BNP Paribas S.A.” перебуває 51% акцій “УкрСиббанку”, а страховому підрозділу “BNP Paribas” страховій групі “Cardif” належить практично 100% акцій страхових компаній “Кардіф” і “Кардіф Життя”.

Фінансова група “BNP Paribas-УкрСиббанк” в Україні організована із залученням механізму посередницької холдингової компанії. У якості такої компанії виступає “УкрСиббанк”, якому належить 99,94% акцій компанії з управління активами “УкрСиб Ессет Менеджмент”, 49,9974% акцій у страхових компаніях “АХА Страхування” і “АХА Україна”, а також частка в статутному капіталі ТОВ “Українська лізингова компанія” на рівні 99,996%. Об’єднання зусиль “BNP Paribas” і “АХА” у сфері bancassurance в Україні є відображенням взаємовигідного партнерства груп на французькому ринку страхування майна та страхування від нещасних випадків. У результаті такої домовленості “АХА” здійснюватиме контроль над страховими компаніями “АХА Страхування” і “АХА Україна”, які мають ексклюзивні дистриб’юторські угоди з “Укрсиббанком” про банківське страхування строком на 10 років. Окрім того, між “УкрСиббанком” та страховою компанією “Граве-Україна” укладено домовленість про запровадження послуги страхування життя для вкладників банку.

Слід зазначити, що рух міжнародних фінансових конгломератів зазвичай відбувається у такому порядку: банківський – страховий – інвестиційний сегменти (табл. 2.18). При цьому стратегії входження міжнародних фінансових конгломератів на вітчизняний фінансовий ринок відрізняються залежно від його сегменту. Нами було систематизовано організаційні засади охоплення фінансового ринку України міжнародними фінансовими конгломератами з позиції суб’єктів-ініціаторів розширення діяльності та форм концентрації капіталу.

Таблиця 2.18

Організаційні засади виходу
міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України

№ з/п	Сегмент фінансового ринку	Суб'єкти	Методи концентрації капіталу
1	Банківський	– Міжнародні фінансові конгломерати у формі головної компанії, у тому числі головної і посередницької холдингової компанії	– Угоди про злиття і поглинання
2	Страховий	– Міжнародні фінансові конгломерати у формі головної компанії, у тому числі головної і посередницької холдингової компанії; – Банківські установи, підконтрольні міжнародному фінансовому конгломерату	– Угоди про злиття і поглинання; – grienfield; – спільне підприємство; – угоди про партнерство і агентські відносини
3	Інвестиційний	– Фінансові посередники, підконтрольні міжнародному фінансовому конгломерату; – Інші фінансові посередники, які підконтрольні фінансовим посередникам, що входять до системи міжнародних фінансових конгломератів	– Grienfield

Джерело: складено автором

Світова практика свідчить про існування двох видів фінансових супермаркетів: таких, що функціонують як відділення, і брокерських (табл. 2.19). Більш ефективним для клієнта є брокерський фінансовий супермаркет, оскільки разом з послугою такого фінансового супермаркету клієнт стає впевненим у тому, що отриманий ним продукт є найбільш оптимальною пропозицією на фінансовому ринку. Однак в Україні такий вид фінансових супермаркетів функціонує лише незначний час, що означає недостатній досвід роботи на фінансовому ринку. Враховуючи, що функціонування брокерських фінансових супермаркетів ґрунтується на відокремленості сфери виробництва фінансових послуг від сфери їх продажу, конвергентно-інтеграційні об'єднання фінансових посередників відкривають фінансові супермаркети, які функціонують як відділення.

Визначити, хто з фінансових посередників в Україні вперше реалізував

повноцінну концепцію фінансового супермаркету, занадто складно, оскільки вже у 2002 р. було відкрито фінансові супермаркети фінансової групи "ТАС" і "Кредитпромбанку". Фінансовий супермаркет "ТАС" було відкрито на основі відділення "ТАС-КомерцБанку", в якому пропонувалися фінансові послуги інших компаній групи. Клієнти "Кредитпромбанку" у Донецькому відділенні окрім банківського обслуговування ще у квітні 2002 р. могли отримати страхові, туристичні послуги, а також придбати авіа- і залізничні квитки.

Таблиця 2.19

Види фінансових супермаркетів

№ з/п	Критерій порівняння	Фінансовий супермаркет як відділення фінансових посередників	Брокерський фінансовий супермаркет
1	Засади створення	Створюється на базі фінансових холдингів і фінансових груп, а також на умовах партнерства і угод про агентські продажі між фінансовими посередниками	Створюється як незалежна установа, що пропонує послуги різних банків, страхових компаній
2	Спектр послуг	Послуги фінансових посередників-постачальників фінансових послуг	Максимальний вибір фінансових послуг, наявність більшої кількості альтернативних варіантів
3	Засади співпраці з постачальниками послуг	Співпрацює з однією або декількома банками, страховими компаніями, юридичними фірмами і т.д. Фінансові посередники-постачальники, як правило, працюють під одним брендом або об'єднані партнерською угодою	Співпраця з багатьма фінансовими інститутами ринку

Джерело: складено автором на основі [40, 97]

Створення фінансових супермаркетів в Україні на основі і навколо банків пояснюється тим, що клієнти зазвичай є більш лояльними до брендів потужних банківських установ, ніж до інших видів фінансових посередників.

Сучасні супермаркети, на відміну від створених до 2005 р., є більш комплексними щодо спектру фінансових продуктів і більш розвинутими з погляду на якість фінансового обслуговування. Основне завдання працівників таких

компаній полягає у вирішенні проблеми клієнта, і саме на це спрямована їхня додаткова психологічна і маркетингова підготовка. Зараз фінансові супермаркети дедалі частіше запроваджують систему цілодобового обслуговування. Як приклад можна навести систему фінансових гідів “VAB Group”, які згідно з концепцією позиціювання фінансової групи на ринку орієнтовані на задоволення персональних потреб клієнтів.

Як відділення банків в Україні зараз функціонують фінансові супермаркети “Брокбізнесбанку”, “VAB”, центри фінансових послуг “Укрсоцбанку”, “Кредитпромбанку” та ін. Такі фінансові супермаркети, як “VAB” і “Укрсоцбанк”, створюються не шляхом відкриття спеціальних відділень, а шляхом трансформації системи обслуговування у вже існуючих відділеннях. Така трансформація можлива завдяки високому рівню конвергенції та інтеграції фінансових посередників-учасників цих фінансових груп.Про привабливість фінансового супермаркету як формату фінансового бізнесу свідчить те, що міжнародний холдинг “Worldlife Group” буде здійснювати свою діяльність в Україні через створену ним мережу фінансових супермаркетів. Враховуючи те, що базовими продуктами в таких супермаркетах будуть страхові послуги, першими партнерами “Worldlife Group” стали вітчизняні страхові компанії “KD Life” и “ALICO AIG Life”.

У фінансовому супермаркеті “Української фінансової групи” клієнт, окрім банківських послуг, може придбати страхові продукти “Української транспортної страхової компанії”, юридичні послуги, а корпоративним клієнтам надаються консалтингові послуги компанією “ОКО”. “Брокбізнес”-супермаркет пропонує клієнтам понад 10 різних видів послуг, включаючи традиційні банківські і страхові продукти, а також менш поширені – аудиторські, ріелторські, нотаріальні і юридичні послуги. Прикладом брокерського типу фінансового супермаркету є компанія “Мега Поліс” – посередник на фінансовому ринку України, який є партнером провідних банків, страхових та юридичних компаній, автосалонів. Ця компанія пропонує клієнтам продукти як банківських так і небанківських фінансових установ, а саме, послуги з мікрокредитування, споживчого

кредитування (у т.ч. кредити на придбання автомобілів), іпотечного кредитування. Причому одночасно проводиться юридичний супровід, пропонуються операції, пов'язані з підбором оптимального варіанта житла, оптимального варіанта автомобіля тощо. Такі варіанти фінансових супермаркетів як правило працюють на основі отримання комісійних винагород від своїх контрагентів.

Проведене дослідження організації фінансових супермаркетів в Україні дозволяє зробити висновок, що лідерами у їх створенні є конвергентно-інтеграційні об'єднаннями на фінансовому ринку України. Основними фінансовими послугами в супермаркетах стали банківські і страхові послуги. Надання інших фінансових і, зокрема, небанківських фінансових продуктів не є поширеним. Надання нефінансових послуг у фінансових супермаркетах, таких як туристичні, юридичні, нотаріальні та ін., зараз здійснюється передусім з маркетингових міркувань. Таким чином, на сьогоднішній день бізнес фінансових посередників в Україні спрямований на розширення діяльності на основі фінансової інтеграції і фінансової конвергенції. Це призвело до виникнення потужних фінансових груп, ядром яких стали банківські установи.

Тісна співпраця між банківськими і небанківськими посередниками, а також зміна форматів фінансового обслуговування свідчить про наявність і реалізацію нової стратегії у діяльності фінансових посередників – стратегії конвергенції. У процесі реалізації єдиного фінансового сервісу як формату надання фінансових послуг відбувається посилення ролі небанківських фінансових інститутів. На нашу думку, стратегія конвергенції як основна концепція розвитку фінансового посередництва свідчить про активне формування фінансових конгломератів на фінансовому ринку України.

Висновки до розділу 2

1. Фінансовим конгломератам належить важливе місце в світовій економіці серед фінансових посередників та компаній інших галузей. Проведений аналіз діяльності фінансових конгломератів, які походять з розвинутих країн, на основі кількісних, кількісно-якісних і якісних критеріїв засвідчив, що вона відповідає ознакам функціонування транснаціональних корпорацій.

2. Аналітичне поєднання показників доходів фінансових конгломератів і кількості країн, у яких вони функціонують, на основі використання матричного методу і групування дозволило розробити методику оцінювання активності діяльності фінансових конгломератів на світовому фінансовому ринку, в результаті апробації якої було визначено лідерів світового масштабу та лідерів і претендентів на лідерство на регіональних фінансових ринках.

3. У процесі дослідження здійснено аналіз і порівняння форм bancassurance, що дозволило визначити їхні переваги, недоліки, можливості з позиції формування фінансового конгломерату, країни, в яких вони набули найбільшого поширення і приклади з практики міжнародних фінансових посередників. Встановлено, що формування фінансового конгломерату може відбуватися на основі таких форм bancassurance як спільне підприємство, угоди про злиття і поглинання та концепція grienfield, оскільки співпраця між фінансовими посередниками на їхній основі дозволяє їм встановити взаємозв’язок відповідно до системи тісних зв’язків і здійснювати діяльність на декількох сегментах фінансового ринку.

4. Процес становлення фінансових конгломератів в Україні слід розглядати в декілька етапів: формування фінансово-промислових груп; посилення їх фінансового блоку; формування фінансових груп, входження міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України; активна діяльність фінансових конгломератів на фінансовому ринку. Фінансові групи, сформовані навколо банківських установ, відповідають якісним критеріям фінансових конгломератів, а саме: наявність у групі регульованого суб’єкта та здійснення дія-

льності на банківському і страховому ринках або на страховому та інвестиційному ринках, або одночасно на усіх трьох сегментах фінансового ринку. Встановлено, що організація фінансових груп відбувається на основі моделі "регульований суб'єкт на чолі групи", яким виступає банківська установа, що зумовлено банкоцентричним характером фінансової системи і диспропорціями у розвитку фінансового ринку. З погляду на охоплення діяльністю фінансових груп сегментів фінансового ринку, найбільш поширеними в Україні є фінансові групи, що охоплюють банківський, страховий та інвестиційний сегменти фінансового ринку, тобто так звані allfinance-фінансові групи. Невідповідність параметрів діяльності фінансових груп, що функціонують на фінансовому ринку України, кількісним критеріям приналежності до фінансових конгломератів зумовлена недостатньою капіталізацією фінансового ринку України.

5. Роль банківських установ у процесі створення і розвитку фінансових конгломератів в Україні має розглядатися у контексті внутрішніх та міжнародних і глобальних інтеграційних процесів. Систематизація особливостей внутрішніх інтеграційних процесів дозволила виділити два етапи: 1) створення банків та зародження і формування вітчизняних фінансових конгломератів, коли основними формами організації банківської діяльності стали створення і придбання банків потужними промисловими компаніями і корпораціями, а також 2) функціонування у межах фінансових та фінансово-промислових груп. Вплив на банківський сектор інтеграційних процесів міжнародного та глобального масштабу реалізувався через входження міжнародних фінансових конгломератів в Україну, що відбувалося на основі угод M&A і концепції greenfield.

6. Стрімкий розвиток сегментів фінансового ринку та економічне зростання України перетворили вітчизняний фінансовий ринок на один з найпривабливіших для іноземного фінансового капіталу. Серед фінансових посередників з іноземним капіталом в Україні функціонують посередники, які підконтрольні фінансовим конгломератам світового і європейського масштабу, а також менш потужним фінансовим конгломератам. У результаті аналізу діяльності міжнародних фінансових конгломератів в Україні встановлено, що концепцією їхньо-

го розвитку на вітчизняному фінансовому ринку є конвергентна стратегія.

7. Основною формою співпраці між фінансовими посередниками в Україні є bancassurance. На відміну від зарубіжного досвіду, реалізація bancassurance в країнах СНД передусім передбачає поєднання банківських послуг з обов'язковими або умовно-обов'язковими страховими продуктами. На конвергентно-інтеграційних засадах базується співпраця банківських установ з недержавними пенсійними фондами: фінансові групи розширюють свою структуру через створення недержавних пенсійних фондів, а основним інструментом розміщення пенсійних активів є банківські депозитні рахунки і ощадні сертифікати.

8. Охоплення вітчизняного фінансового ринку міжнародними фінансовими конгломератами відбувається у порядку: банківський – страховий – інвестиційний сегменти. На основі аналізу організаційних засад виходу міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України встановлено, що їх входження у банківський сектор відбувається на основі злиття і поглинання вітчизняних банківських установ головними компаніями міжнародних фінансових конгломератів. Для поширення діяльності на страховий ринок міжнародні фінансові конгломерати, а також підконтрольні їм банківські установи використовують злиття і поглинання, grienfield, створення спільних підприємств, угоди про партнерство і агентські відносини.

Вихід міжнародних фінансових конгломератів на інвестиційний сегмент фінансового ринку відбувається на основі концепції grienfield, а засновниками нових фінансових посередників є підконтрольні міжнародним фінансовим конгломератам вітчизняні фінансові посередники. Поряд зі створенням фінансових і банківських груп відбувається якісна зміна механізмів обслуговування клієнтів: на практиці цей процес проявляється у появі фінансових супермаркетів.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях: [50, 52, 55, 56, 57, 63].

РОЗДІЛ 3
НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ КОНГЛОМЕРАТІВ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

3.1. Визначення механізму впливу міжнародних фінансових конгломератів на розвиток фінансового ринку України

Глобальна економіка як міжнародна господарська система характеризується циклічністю функціонування, яка, в свою чергу, впливає на динаміку, темпи і пропорції економічного розвитку окремих країн як її елементів та ланок. Наслідки цих явищ різняться за країнами: країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою відчувають ефекти циклічності гостріше, аніж розвинені країни. У контексті циклічності фінансовому ринку як невід'ємному компоненту економічної системи належить особлива роль: він може сприяти зміні амплітуди коливань економічного циклу і посилювати або послаблювати дію фінансових шоків. Фінансові конгломерати є одним з механізмів посилення залежності національних фінансових ринків від світової економічної системи. Враховуючи трансформаційний характер економіки України та її значне відставання від розвинених країн, оцінка залежності функціонування вітчизняного фінансового ринку від діяльності міжнародних фінансових конгломератів є, на нашу думку, однією з першочергових задач у контексті забезпечення фінансової безпеки України і стабільності її економічного розвитку. У процесі оцінювання залежності національних фінансових ринків від фінансових конгломератів має враховуватися, по-перше, їх вплив як представників іноземного капіталу, і, по-друге, конвергентний характер їхньої діяльності.

Тривалий час в наукових колах України тривала дискусія щодо доцільності відкриття національного фінансового ринку для іноземних інвесторів. Процес структурної трансформації фінансової системи в Україні за останні роки набув такої швидкості, що на сьогодні йдеться вже про нову перспективну мо-

дель вітчизняного фінансового ринку, в якій банківська система перебуває під переважним контролем іноземного капіталу. Ці процеси спрямували наукову дискусію у русло оцінювання наслідків відкриття вітчизняного фінансового ринку і визначення оптимальних масштабів присутності на ньому іноземного капіталу.

Однозначно оцінювати вплив міжнародних фінансових конгломератів як представників іноземного капіталу на фінансовий ринок країни розташування не можна, оскільки він може реалізовуватися як у формі позитивних, так і негативних наслідків (рис. 3.1). Характер впливу міжнародних фінансових конгломератів на вітчизняний фінансовий ринок проявляється, з одного боку, в особливостях їхньої діяльності, які визначаються масштабами охоплення ними сегментів фінансового ринку, їхньою активністю і розміром. З іншого боку, вплив міжнародних фінансових конгломератів значною мірою визначається національними засадами регулювання діяльності висококонвергентних інтегрованих посередників. Співвідношення між позитивними та негативними моментами залежить від особливостей і характеру присутності міжнародних фінансових конгломератів на фінансовому ринку України, а також від закономірностей і тенденцій його функціонування і розвитку. Крайніми “точками” прояву впливу міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України є підвищення ефективності фінансового посередництва в Україні і формування залежності між функціонуванням і розвитком вітчизняного фінансового ринку.

За визначенням вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, загальний підхід до допуску іноземного капіталу на фінансовий ринок України повинен ґрунтуватися на його обмеженні на рівні, за якого зберігається національний контроль за фінансовим ринком. Питанням, найбільш обговорюваним у вітчизняних наукових колах у контексті впливу іноземного капіталу на фінансовий ринок України, є встановлення допустимої межі частки іноземного капіталу для національної банківської системи. Світовий досвід свідчить, що у більшості розвинутих країн встановлені обмеження на надходження іноземного капіталу в банківський сектор, а в деяких навіть існує відповідна заборона.

Джерело: складено автором

Рис. 3.1. Механізм впливу міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України

Питома вага іноземного капіталу в банківських системах країн ЄС зазвичай не перевищує 25%, а у США, коли у 2000 р. іноземні банки заволоділи 12%

банківських активів, на рівні федерального уряду виникли серйозні побоювання щодо встановлення іноземного контролю над національною банківською системою [37, с. 309-310].

На сьогоднішній день не існує єдиного підходу щодо питання стосовно можливої межі доступу іноземного капіталу на банківський ринок України. Слід зазначити, що у багатьох дослідженнях встановлення допустимого рівня проникнення іноземного капіталу в банківську систему України визначається як одне з першочергових завдань, і водночас існує значний дефіцит пропозицій щодо конкретних значень цієї межі (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Підходи до встановлення допустимого рівня присутності іноземного капіталу в банківській системі

№ з/п	Автор	Допустима межа, %
1	Савлук М.І., професор кафедри банківської справи Київського національного університету імені Вадима Гетьмана	40
2	Сугоняко О.А., президент Асоціації українських банків	30
3	Тосунян Г.А., глава Асоціації російських банків	15-20

Джерело: [3, 33, 108]

Відповідно до загальносвітової практики, оптимальне значення цього обмеження, яке дає змогу залучати іноземний капітал в економіку, не допускаючи суттєвого ризику погіршення стабільності роботи банківської системи, не перевищує 49%. На думку М.І. Савлука, 49-процентне обмеження частки іноземного капіталу в структурі національних банківських активів не дасть очікуваного результату, оскільки в такому разі ця частка обов’язково перетне позначку в 50%, а відтак, на його думку, частку іноземного капіталу в банківській системі України потрібно обмежити не 49, а 40 відсотками [3]. На думку президента Асоціації українських банків О.А. Сугоняка, потрібно на законодавчому рівні вводити дієвий механізм квот, причому кількісних. Така практика поширена у багатьох високорозвинутих країнах і нормально сприймається абсолютно всіма

учасниками фінансових ринків. За словами президента Асоціації українських банків, якщо в банківській системі буде 90% іноземного капіталу, ні про яку українську економіку вже не йтиметься [108]. У свою чергу, голова Асоціації російських банків Г.А. Тосуняна наголошує на ще меншому показникові (15-20%) і наголошує на запровадженні принципу взаємності, тобто якщо якась країна володіє 5% капіталу банківської системи Росії, то Росія, у свою чергу, має володіти не меншою частиною в цій країні [33]. Свою позицію Г.А. Тосунян обґрунтовує тим, що національна банківська система в сучасних умовах є одним з найголовніших атрибутів державності, оскільки сучасна держава не може обійтися без неї.

Що стосується впливу міжнародних фінансових конгломератів на національний фінансовий ринок, то, на нашу думку, встановлення допустимих меж іноземного капіталу має бути поширене і на інші сегменти фінансового ринку.

Як уже зазначалося, міжнародні фінансові конгломерати функціонують на усіх основних сегментах фінансового ринку – на банківському, страховому та інвестиційному ринку України.

Зіставлення результатів ранжування фінансових конгломератів залежно від їхньої ролі на світовому фінансовому ринку (див. рис. 2.2) і оцінювання присутності міжнародних фінансових конгломератів в Україні дозволяє зробити висновок, що на вітчизняному фінансовому ринку функціонують фінансові конгломерати усіх груп: і світові лідери, і лідери регіональних фінансових ринків, і претенденти на лідерство (табл. 3.2). З метою подальшого аналізу ми об’єднали фінансові конгломерати останньої групи з тими фінансовими конгломератами, роль яких на світовому фінансовому ринку не оцінювалася через її незначущість порівняно з роллю конгломератів, включених до аналізу під групою “Інші”.

Слід звернути увагу, що усі сім фінансових конгломератів-світових лідерів функціонують в Україні. Окрім того, з-серед трьох лідерів європейського фінансового ринку два – “Societe Generale” і “Credit Agricole” – представлені в Україні.

Присутність міжнародних фінансових конгломератів на вітчизняному ринку банківських і страхових послуг забезпечується механізмом прямих іноземних інвестицій в статутний капітал фінансових посередників. У цьому контексті одним з найважливіших аспектів формування залежності вітчизняного фінансового ринку від діяльності міжнародних фінансових конгломератів є ступінь їхнього контролю над дочірніми фінансовими посередниками.

Таблиця 3.2

Присутність міжнародних фінансових конгломератів на фінансовому ринку України

№ з/п	Група фінансових конгломератів	Фінансовий конгломерат		Сегменти фінансового ринку України
		Назва	Країна	
1	Світові лідери	Citigroup	США	Банківський
		BNP Paribas	Франція	Банківський, страховий, інвестиційний
		Allianz	Німеччина	Страховий
		AIG	США	Страховий
		AXA	Бельгія	Страховий
		ING	Нідерланди	Банківський, страховий
2	Європейські лідери	Societe Generale	Франція	Банківський
		Credit Agricole	Франція	Банківський
3	Інші	Intesa Sanpaolo S.P.A.	Італія	Банківський
		RZB-UNIQA	Австрія	Банківський, страховий, інвестиційний
		SEB	Швеція	Банківський, страховий, інвестиційний
		Generali	Італія	Страховий
		Petr Kellner (PPF)	Чехія	Страховий
		GRAWE	Австрія	Страховий

Джерело: складено автором на основі даних НБУ, Держфінпослуг і [148]

Враховуючи те, що в Україні більшість вітчизняних банків і страхових компаній є акціонерними товариствами, важливим є моніторинг тієї частки в акціонерному капіталі фінансових посередників, яка належить міжнародним фінансовим конгломератам. В Україні законодавством не визначено, які акціо-

нери вважаються міноритарними і мажоритарними. Враховуючи обсяг прав акціонерів, можна виділити такі види пакетів акцій: міноритарні, до яких належать дрібні, блокувальні і кворумні, та мажоритарні, до складу яких входять базові, підвищені і максимальні пакети акцій (Додаток С). Слід зазначити, що згідно з Положеннями (Стандартами) бухгалтерського обліку стосовно фінансових інвестицій свідченням суттєвого контролю власника є володіння двадцятьма або більше відсотками акцій або статутного капіталу підприємства [90].

Результати проведеного оцінювання рівня контролю міжнародних фінансових конгломератів над дочірніми фінансовими посередниками в Україні (Додаток Т) засвідчили, що найбільш поширеною моделлю власності є суттєвий і, зокрема, мажоритарний контроль. Причому міжнародні фінансові конгломерати як правило мають у своїй власності близько 100% акцій банків і страхових компаній, що працюють в Україні. На сьогоднішній день міжнародні фінансові конгломерати майже не практикують володіння міноритарними пакетами акцій вітчизняних фінансових посередників, що що пояснюється неможливістю у такому випадку співпраці фінансово-конвергентного характеру.

У процесі оцінювання ступеня контролю міжнародних фінансових конгломератів над дочірніми структурами в Україні постає важливе аналітичне завдання щодо його поєднання з оцінюванням їхньої активності на фінансовому ринку. Оскільки фінансова система України має банкоцентричний характер, то, на нашу думку, найбільші ризики для фінансової стабільності через дії міжнародних фінансових конгломератів криються у вітчизняній банківській системі.

Хоча міжнародні фінансові конгломерати володіють в Україні як великими, так і середніми та малими банками, основним джерелом небезпеки для стабільності вітчизняної банківської системи є контроль конгломератів над двома банками із п’ятірки вітчизняних лідерів – “Райффайзен банк Аваль” і “УкрСиббанк”. Частка активів цих банків у сукупній вартості активів банківської системи станом на 01.01.2009 р. складала, відповідно, 7,06 і 6,01% (табл. 3.3).

З погляду на забезпечення стабільності фінансового ринку України позитивним фактором є невідповідність банківських установ, які є підконтрольними

міжнародним фінансовим конгломератам, критерію системоутворюючих банків: відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність” це банк, зобов’язання якого становлять не менше 10% від загальних зобов’язань банківської системи [87].

Таблиця 3.3

Активи міжнародних фінансових конгломератів у банківському секторі України у 2008-2009 рр.

№ з/п	Банк (фінансовий конгломерат)	Частка міжнародного фінансового конгломерату у статутному капіталі, %		Активи, тис. грн.		Частка активів у активах банківського сектору	
		01.10. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.10. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.10. 2008 р.	01.01. 2009 р.
1	Райфайзен банк Аваль (RZB-UNIQA)	95,6800	95,9300	52559160	65361554	6,78	7,06
2	Укрсиббанк (BNP Paribas)	51,0000	51,0000	43438506	55696742	5,60	6,01
3	ІНГ банк Україна (ING)	100,0000	100,0000	9505850	9505850	1,23	1,03
4	Правекс банк (Intesa Sanpaolo S.P.A.)	100,0000	100,0000	6685776	7268015	0,86	0,78
5	Каліон банк Україна (Credit Agricole)	100,0000	100,0000	3856990	5250392	0,50	0,57
6	Сітібанк Україна (Citigroup)	100,0000	100,0000	3677658	5089738	0,47	0,55
7	Індустріально-Експортний банк (Credit Agricole)	99,9881	99,9881	3652873	4510125	0,47	0,49
8	СЕБ банк (SEB)	99,7793	99,7793	1823795	2496152	0,24	0,27
9	Факторіал банк (SEB)	99,5044	99,7897	1459644	1811024	0,19	0,20
10	Профінбанк / Ікар-банк (Societe Generale)	94,7886	94,7886	214710	247195	0,03	0,03
11	Разом	–	–	126874962	157236787	16,36	16,98

Джерело: складено автором на основі даних НБУ

Питома вага зобов’язань найбільших банків, що входять до міжнародних фінансових конгломератів, – “Райффайзен банку Аваль” і “УкрСиббанку” – у сумі зобов’язань у сукупних зобов’язаннях українських банків становила на

01.10.2008 р., відповідно, 7,06 і 5,28%, а станом на 01.01.2009 р. – відповідно 7,18 і 6,3%.

Слід зазначити, що регулювання діяльності системоутворюючих банків має кілька особливостей, зокрема, в частині введення тимчасової адміністрації, відкликання банківської ліцензії та ліквідації.

Проведені розрахунки дозволяють зробити висновок про значний вплив міжнародних фінансових конгломератів на функціонування і розвиток банківської системи України: підконтрольні їм банки є надзвичайно активними фінансовими посередниками, і на сьогоднішній день міжнародні фінансові конгломерати через дочірні банківські установи контролюють близько 17% активів банківського сектору.

Страхові компанії, які підконтрольні міжнародним фінансовим конгломератам, володіють дуже невеликими частками ринку (табл. 3.4) – проведені розрахунки засвідчили, що питома вага активів жодної з досліджених страхових компаній не перевищує значення 1%.

Серед компаній з ризикового і майнового страхування найбільшу частку активів у сукупних активах страхових організацій має страхова компанія “Дженералі Гарант” – 0,18%, а серед компаній зі страхування життя – “Аліко АІГ Життя” з показником 0,13%.

Слід зазначити, що нами було розраховано й узагальнені показники активності міжнародних фінансових конгломератів на страховому ринку України – частки активів підконтрольних їм страхових компаній у загальній сумі активів страхових організацій та ВВП. Враховуючи, що через недостатньо комплексне інформаційне забезпечення функціонування страхового ринку не усі страхові компанії, якими володіють міжнародні фінансові конгломерати, були включені в аналіз, розраховані значення узагальнених показників мають розглядатися з позиції мінімального їх рівня. Таким чином, можна стверджувати, що міжнародні фінансові конгломерати контролюють в Україні щонайменше 0,71% активів страхових компаній, що складає як мінімум 0,31% ВВП.

Важливим аспектом оцінювання залежності фінансового ринку України

від діяльності міжнародних фінансових конгломератів в контексті їхньої активності є порівняльне оцінювання активності вітчизняних фінансових посередників загалом і фінансових посередників, що входять до складу міжнародних фінансових конгломератів.

Таблиця 3.4

Активи міжнародних фінансових конгломератів на страховому ринку України у 2008 р.

№ з/п	Страхова компанія (фінансовий конгломерат)	Частка міжнародного фінансового конгломерату статутному капіталі, у %	Активи, тис. грн.	Частка активів, %	
				у активах страхових організацій	у ВВП
Компанії з ризикового і майнового страхування					
1	Альянс (Allianz)	н/д	155141,9	0,05	0,02
2	АХА Страхування (АХА; BNP Paribas)	28,5783; 49,9974	277268,4	0,09	0,04
3	Дженералі Гарант (Generali)	52,3861	550065,0	0,18	0,08
4	Кредо-Класик (RZB-UNIQA)	61,0429	267100,0	0,09	0,04
5	Український страховий альянс (АХА; BNP Paribas)	28,5783; 49,9974	283716,3	0,09	0,04
Компанії зі страхування життя					
6	Аліко АІГ Життя (AIG)	99,9990	398798,7	0,13	0,06
7	Граве Україна (GRAWE)	99,9170	209668,5	0,07	0,03
8	УНІКА Життя (RZB-UNIQA)	80,5302	33992,1	0,01	0,005
9	Разом	–	2175750,9	0,71	0,31

Джерело: складено автором на основі даних Держфінпослуг і [98]

Проведені розрахунки (табл. 3.5) свідчать, що банківські установи, які входять до системи міжнародних фінансових конгломератів, є активними гравцями на банківському ринку України. Так, зобов'язання 10 банків, що належать міжнародним фінансовим конгломератам, складають 14,42% усіх активів вітчи-

зняної банківської системи, а надані кредити – 12,93%. На кредитному ринку банківські установи, які підконтрольні міжнародним фінансовим конгломератам, рівною мірою орієнтовані на фізичних і юридичних осіб. Так, кредити, надані цими банками фізичним особам, у структурі активів займають 6,15%, а кредити, надані юридичним особам, – 6,78%.

Аналіз показників діяльності вітчизняних банківських установ, що входять до системи міжнародних фінансових конгломератів, відносно обсягів ВВП також підтвердив їхню значимість не тільки з погляду на стабільність функціонування фінансового ринку, а й з погляду на ефективність економічної системи. Так, активи цих 10 банків складають 18,07% ВВП, а їхні зобов'язання і надані кредити – відповідно, 16,04 і 14,38%.

Таблиця 3.5

Порівняльна оцінка активності фінансових посередників на ринку банківських послуг України у 2008 р., %

№ з/п	Показник	Усі банки	Банківські установи, що входять до міжнародних фінансових конгломератів
1	Співвідношення між активами і ВВП	111,21	18,07
2	Частка зобов'язань		
2.1	у активах банків	85,54	14,42
2.2	у ВВП	95,12	16,04
3	Частка наданих кредитів		
3.1	у активах банків	73,54	12,93
3.2	у ВВП	81,78	14,38
4	Частка кредитів юридичним особам		
4.1	у активах банків	47,15	6,78
4.2	у ВВП	52,43	7,54
5	Частка кредитів фізичним особам		
5.1	у активах банків	26,39	6,15
5.2	у ВВП	29,35	6,83

Джерело: складено автором на основі даних НБУ

Враховуючи обмеженість інформаційного забезпечення функціонування страхового ринку, порівняльний аналіз діяльності вітчизняних страхових компаній, що входять до системи міжнародних фінансових конгломератів, і страхо-

вих організацій у цілому нами було здійснено на основі абсолютних показників їхньої діяльності – вартості активів, страхових виплат, страхових премій і страхових резервів. З метою порівняння було використано значення цих фінансових показників у розрахунку на одну страхову компанію.

Отримані результати (рис. 3.2) дозволяють зробити висновок, що активність усіх досліджених страхових компаній, які контролюються міжнародними фінансовими конгломератами, окрім "УНІКА-Життя", значно перевищує середньоринкові показники страхової діяльності.

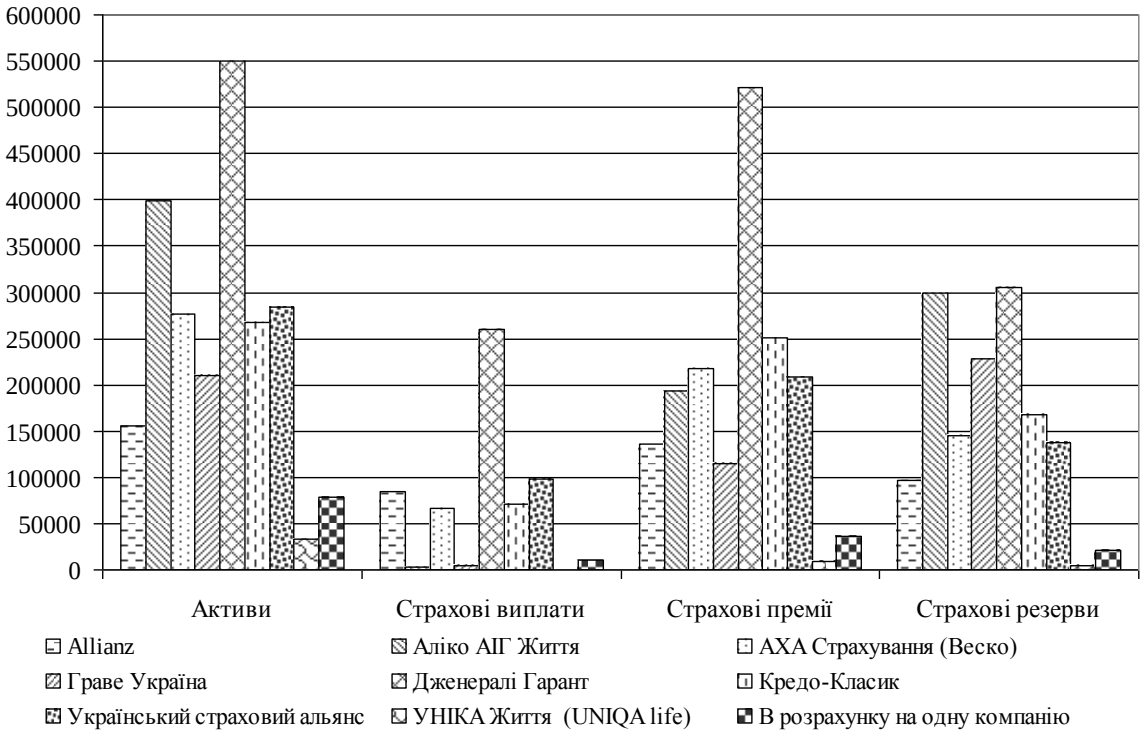

Джерело: складено автором на основі даних Держфінпослуг і [98]

Рис. 3.2. Порівняльна оцінка активності фінансових посередників на страховому ринку України, млн. грн.

На нашу думку, важливим напрямом оцінювання залежності функціонування фінансового ринку України від міжнародних фінансових конгломератів є аналіз їхнього розміру відносно обсягу вітчизняного фінансового ринку. Для міжнародних фінансових конгломератів, що функціонують у банківському секторі, нами, відповідно, запропоновано розрахунок таких показників: співвідно-

шення між активами міжнародних фінансових конгломератів, які працюють на банківському ринку, та офіційними резервними активами НБУ, активами банківської системи України і мінімальним розміром приписного капіталу (табл. 3.6).

Загальна сума активів міжнародних фінансових конгломератів приблизно у 350 разів перевищує офіційні резервні активи НБУ, що в кризових ситуаціях може суттєво ускладнити фінансове регулювання з боку НБУ підконтрольних їм фінансових посередників в Україні, зокрема, банківських установ.

Таблиця 3.6

Показники розміру міжнародних фінансових конгломератів відносно обсягів банківської системи України у 2007 р.

№ з/п	Фінансовий конгломерат	Співвідношення між активами фінансового конгломерату і офіційними резервними активами НБУ	Співвідношення між активами фінансового конгломерату і активами банківських установ України	Співвідношення між активами фінансового конгломерату і мінімальним розміром приписного капіталу
1	BNP Paribas	76,28	20,87	168622,05
2	Citigroup	67,36	18,43	148899,47
3	Credit Agricole	69,36	18,98	153337,58
4	ING	59,08	16,17	130613,24
5	Intesa Sanpaolo S.P.A.	25,79	7,06	57011,82
6	RZB-UNIQA	0,09	0,02	194,94
7	SEB	0,07	0,02	158,89
8	Societe Generale	48,25	13,20	106655,42
9	Разом	346,27	94,75	–

Джерело: складено автором на основі даних НБУ і [139]

Про великий розмір міжнародних фінансових конгломератів відносно обсягів банківського ринку України свідчить те, що сукупні активи фінансових конгломератів приблизно у 100 разів перевищують загальний обсяг активів банківської системи України. Тільки активи таких міжнародних фінансових конгломератів, як “RZB-UNIQA” і “SEB”, складають, відповідно, 2,41 і 1,97% від загальної величини активів банківських установ в Україні. Активи інших міжнародних фінансових конгломератів, які працюють в Україні, перевищують об-

сяг банківського ринку у 7 – 21 разів.

Окрім того, з метою оцінювання наявних бар'єрів щодо входження міжнародних фінансових конгломератів на банківський ринок України нами було розраховано співвідношення між їхніми активами і мінімальнім розміром їхнього приписного капіталу – 10 млн. євро. Слід зазначити, що приписний капітал – це сума грошових коштів у вільноконвертованій валюті, наданих іноземним банком філії для її акредитації [87]. Проведене оцінювання засвідчило, що фактично сума 10 млн. євро, яка на кінець грудня 2007 р. приблизно складала 14,70 млн. дол. США, є мізерною для міжнародних фінансових конгломератів – їхні активи перевищують цю суму у декілька мільйонів разів. Така ситуація свідчить, що бар'єри для входження міжнародних фінансових конгломератів на вітчизняний банківський ринок є мінімальними.

Для оцінювання розмірів міжнародних фінансових конгломератів, що функціонують на страховому ринку України, відносно обсягів цього ринку, нами запропоновано розрахунок показників співвідношення між активами міжнародних фінансових конгломератів, які працюють на страховому ринку, та сукупними активами вітчизняних страховиків і мінімальними розмірами статутного фонду страхових організацій. Результати проведених розрахунків (табл. 3.7) дозволяють зробити висновок, що ситуація з погляду на безпеку і стабільність функціонування цього сегменту вітчизняного фінансового ринку є більш критичною порівняно з банківським сектором.

Сукупні активи міжнародних фінансових конгломератів, які володіють страховими організаціями в Україні, у понад 1300 разів перевищують сукупні активи вітчизняних страховиків. Така ситуація пояснюється невеликими розмірами страхового ринку України: у 2007 р. активи страховиків складали 32213 млн. грн. або 4,52% ВВП країни. Встановлені вітчизняним законодавством мінімальні розміри статутних фондів страховиків також не можуть розглядатися як серйозні бар'єри для входження міжнародних фінансових конгломератів на вітчизняний страховий ринок. Слід зазначити, що відповідно до ст. 30 Закону України "Про страхування" мінімальний розмір статутного фонду стра-

ховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя, встановлюється в сумі, еквівалентній 1 млн. євро, а страховика, який займається страхуванням життя, – 1,5 млн. євро [94].

Таблиця 3.7

Оцінка розміру міжнародних фінансових конгломератів відносно обсягів страхового ринку України у 2007 р.,

№ з/п	Фінансовий конгломерат	Співвідношення між активами фінансового конгломерату і активами страхових організацій України	Співвідношення між активами фінансового конгломерату і мінімальним розміром статутного фонду страховика, який займається	
			страхуванням життя	іншими видами страхування, ніж страхування життя
1	Allianz	243,22	703612,02	1055418,03
2	American International Group	166,25	480954,65	721431,97
3	AXA	165,70	479348,48	719022,72
4	BNP Paribas	388,38	1123535,19	1685302,79
5	Generali	87,68	253651,66	380477,48
6	ING Group	300,83	870281,04	1305421,56
7	GRAWE	0,71	2055,08	3082,61
8	Petr Kellner (PPF)	0,12	356,95	535,43
9	RZB-UNIQA	0,45	1298,87	1948,30
10	SEB	0,37	1058,71	1588,07
11	Разом	1353,93	–	–

Джерело: складено автором на основі даних Держфінпослуг і [139]

Підводячи підсумок, можна сказати, що на сьогоднішній день розмір і потужність міжнародних фінансових конгломератів становить надвисоку небезпеку для вітчизняного фінансового ринку, насамперед через недостатній розмір і капіталізацію фінансового ринку, а також через нерівномірність розвитку його сегментів (рис. 3.3). В Україні активи усіх фінансових посередників складають близько 90% ВВП. Для порівняння, у США розмір активів основних фінансових посередників протягом 2004-2006 рр. у 3 рази перевищував обсяг ВВП і продовжує постійно зростати [118, с. 150].

Міжнародні фінансові конгломерати є надпотужними фінансовими посередниками для усіх сегментів фінансового ринку України, у тому числі для найбільшого ринку – банківського. Така ситуація значною мірою зумовлена не-

достатньою капіталізацією банківської системи України та її значно меншими розмірами порівняно з банківськими системами розвинених країн. Так, в Україні відношення активів банківської системи до ВВП у 2007 р. складало 78,7%, тоді як у більшості високорозвинених країн цей показник сягає 240-400%, а середнє його значення у країнах Єврозони складає 350% [37, с. 308].

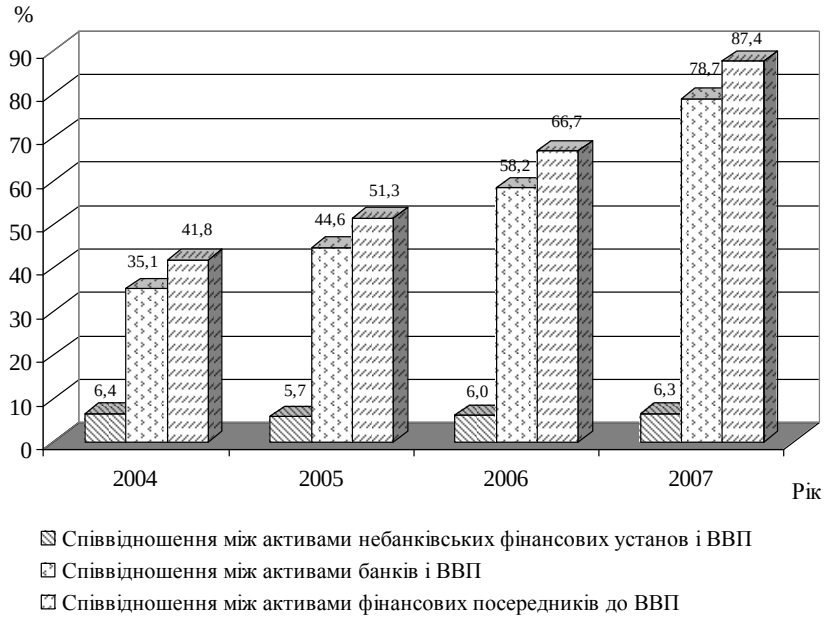

Джерело: складено автором на основі даних Держфінпослуг, НБУ і Держкомстату

Рис. 3.3. Відносні показники розміру фінансового ринку України у 2004-2007 рр.

Для країн походження фінансових конгломератів на основі даних звіту Світового економічного форуму про фінансовий розвиток за 2008 р. (Додаток У) [169] нами було розраховано коефіцієнти кореляції між кількістю фінансових конгломератів, що походять з цих країн та рівнем їхнього фінансового розвитку (табл. 3.8).

Рівень фінансового розвитку було розраховано для 52 країн світу, у тому числі для України, методика обчислення якого була розроблена фахівцями Світового банку, Міжнародного валютного фонду і провідних економічних університетів та шкіл на основі використання в аналізі так званих “опор” (pillars) – семи критеріїв, об’єднаних у три групи: “Фактори, політика та інститути”, “Фі-

нансове посередництво" та "Наявність та доступність капіталу" [169]. На основі результатів проведених розрахунків було встановлено, що загальний вплив фінансових конгломератів на рівень фінансового розвитку країн їх походження є позитивним, але не сильним.

Таблиця 3.8

Кореляція між показником кількості фінансових конгломератів, що походять з розвинутих країн, та показниками їх фінансового розвитку

№ з/п	Групи показників	Показники	Значення коефіцієнта кореляції	Характеристика зв'язку	
				Напрям	Щільність
1	Фактори, політика та інститути	Інституційне середовище	0,27	Прямий	Слабкий
		Бізнес-середовище	0,16	Прямий	Практично відсутній
		Фінансова стабільність	0,33	Прямий	Слабкий
2	Фінансове посередництво	Банківські установи	0,56	Прямий	Помірний
		Небанківські фінансові установи	0,60	Прямий	Помірний
		Фінансовий ринок	0,53	Прямий	Помірний
3	Наявність та доступність капіталу	Обсяг, борг і доступність	0,35	Прямий	Слабкий
4	Загальний індекс фінансового розвитку		0,57	Прямий	Помірний

Джерело: складено автором на основі [148, 169]

Для більш детального оцінювання характеру зв'язку між загальним індексом фінансового розвитку країни та кількістю фінансових конгломератів, які з неї походять, нами було використано три види трендових рівнянь: лінійне, поліноміальне та експоненціальне (рис. 3.4). Як бачимо, найбільш адекватно зв'язок відображає поліноміальна лінія тренду.

Так, за наявності одного фінансового конгломерату, сформованого в країні, показник її фінансового розвитку в середньому складе 4,26. За наявності двох фінансових конгломератів рівень фінансового розвитку збільшиться на 0,37, трьох – на 0,28, чотирьох – на 0,2, п'яти – на 0,1. При цьому максимум фінансового розвитку країни досягається за умови формування в країні

6 фінансових конгломератів – рівень фінансового розвитку країни за таких умов відповідно до отриманого рівняння складе 5,22. Подальше зростання кількості фінансових конгломератів призведе до зниження рівня фінансового розвитку країни, оскільки на основі параметрів рівняння нами було обчислено, що при семи і восьми фінансових конгломератах рівень фінансового розвитку країни складе, відповідно, 5,14 і 4,96. Слід зазначити, що використана методика припускає 7-бальну максимальну оцінку рівня фінансового розвитку країни, у той час як найвищий рівень фінансового розвитку серед досліджених країн (5,85), згідно з розрахунками, характерний для США.

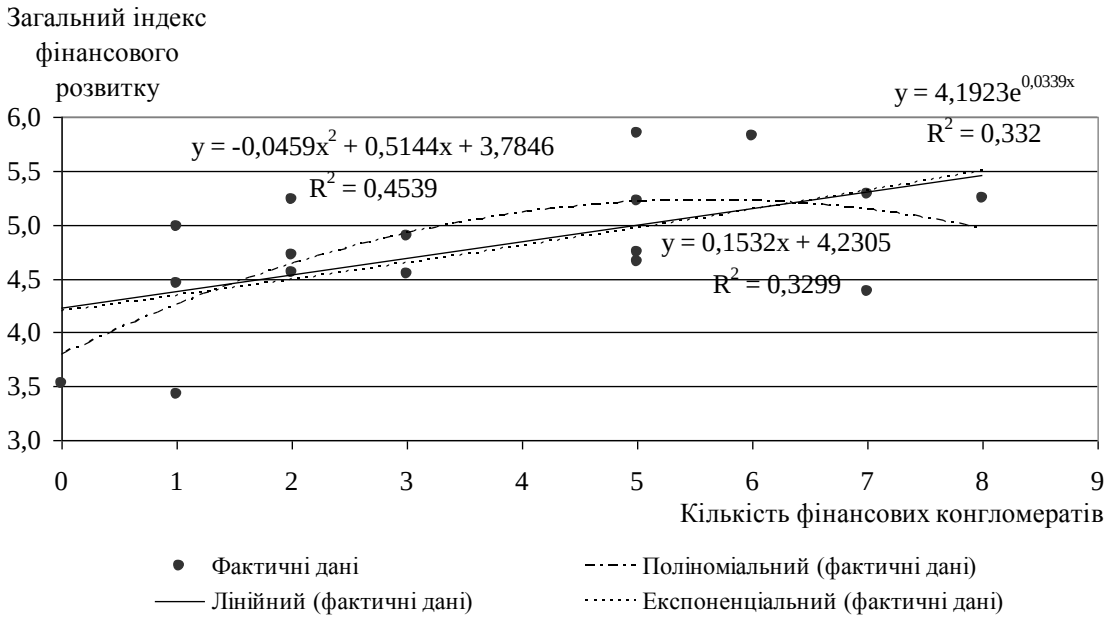

Джерело: складено автором на основі [148, 169]

Рис. 3.4. Оцінка функціональної залежності між рівнем фінансового розвитку країн і кількістю фінансових конгломератів, які з них походять

Таким чином, проведене оцінювання залежності рівня фінансового розвитку країни від сформованих у ній фінансових конгломератів дозволили зробити висновок, що відсутність вітчизняних фінансових конгломератів, масштаби діяльності яких відповідають європейським критеріям, є негативним фактором для розвитку фінансового ринку України.

Присутність і активність міжнародних фінансових конгломератів на фі-

нансовому ринку України призвели до формування суттєвої залежності функціонування банківського сегменту від їхньої діяльності. Вплив міжнародних фінансових конгломератів на страховий ринок України є менш критичним з погляду на його значно менший обсяг і більшу кількість учасників порівняно з банківським сегментом, хоча активність страхових компаній, які контролюються міжнародними фінансовими конгломератами, перевищує середньоринкову. Фінансові конгломерати, які представлені в Україні, є надпотужними фінансовими посередниками відносно обсягів вітчизняного фінансового ринку.

3.2. Ідентифікація та систематизація ризиків діяльності фінансових конгломератів

Сучасне світове господарство розвивається в умовах фінансово-економічної асиметрії, проявом якої є випереджальний розвиток фінансових ринків. Хоча тенденція економічної глобалізації спершу виникла на товарних ринках внаслідок діяльності транснаціональних корпорацій, надалі економічна глобалізація розвивалася переважно у формі фінансової глобалізації. Цьому сприяє вільний рух капіталів, на якому немає обмежень, притаманних ринкам товарів, робочої сили та нефінансових послуг.

Глобалізація фінансового світу стала переважною тенденцією розвитку міжнародних економічних відносин. Усі сегменти світового фінансового ринку – грошовий ринок, кредитний ринок, фондовий ринок, ринок страхових послуг та ін. – перетворюються на самостійні системи.

Значну роль у формуванні сучасної ситуації на світовому фінансовому ринку відіграла діяльність фінансових конгломератів як висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників, які у процесі своєї діяльності охоплюють максимальну кількість сегментів фінансового ринку, збільшують обсяг активів, розширюють свою трансграничну присутність у світі.

Фінансовий конгломерат як модель діяльності посередників на фінансо-

вому ринку має низку конкурентних переваг порівняно з спеціалізованими фінансовими посередниками, а саме:

- більш широкий продуктовий ряд, адаптований до вимог клієнтів, що забезпечує зростання лояльності клієнтів;
- можливість створення інтегрованого продукту з урахуванням вимог клієнта;
- зростання обсягів продажу послуг через запровадження партнерських програм фінансового обслуговування і розширення клієнтської бази;
- оптимізація бізнес-процесів та адміністрування між банком та його партнерами, страховими компаніями, лізинговими компаніями, інвестиційними компаніями та іншими фінансовими інститутами;
- зниження рівня витрат завдяки зниженню собівартості трансакцій між партнерами шляхом економії адміністративних, управлінських, маркетингових і технологічних ресурсів, що призводить до здешевлення тарифної політики і підвищення рівня конкурентоспроможності фінансового супермаркету на фінансовому ринку;
- створення інтегрованих інформаційних систем, що знижує ризик функціонування фінансових посередників і таким чином сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності;
- підвищення конкурентоспроможності завдяки синергетичному ефекту об’єднання різних фінансових компаній [118];
- акумулювання фінансових ресурсів з метою здійснення кредитних та інвестиційних програм;
- використання репутації найбільш успішних підрозділів для розвитку нових напрямів і конгломерату в цілому, що суттєво підвищує ефективність маркетингових заходів;
- ефект охоплення завдяки значним розмірам фінансових конгломератів та можливості координації дій фінансових посередників.

Ефективність моделі фінансового конгломерату підтверджується результатами досліджень, проведених Асоціацією американських банків. Так, у разі відкриття поточного рахунку та розміщення коштів на депозиті ймовірність

утримання клієнта складає, відповідно, 50% та 66%. Але в разі поєднання цих послуг 90% клієнтів, що скористалися послугами банку, стануть постійними. А в разі надання інтегрованого фінансового продукту, який складатиметься з відкриття поточного рахунку, розміщення коштів на депозитному рахунку та страхової послуги, ймовірність утримання клієнта складає 99% [67].

Поряд з багатьма позитивними ефектами від кооперації і координації фінансових посередників, така модель доволі часто може призводити до посилення ризикової складової у діяльності фінансових конгломератів у цілому і фінансових посередників, що входять до їхнього складу.

З одного боку, розширення діяльності фінансових конгломератів спрямоване на мінімізацію ризиків, оскільки основою їх створення є диверсифікація, яка полягає у якомога ширшому охопленні усіх сегментів фінансового ринку.

З іншого боку, фінансові конгломерати зазвичай є великими системними компаніями, що, відповідно, зумовлює наявність специфічних ризиків. Найбільш вагомим фактором виникнення і реалізації ризиків фінансових конгломератів є внутрішні переплетіння діяльності фінансових посередників, що входять до конгломерату, які проявляються у наявності взаємних вкладень і фінансових зобов’язань та розширенні міжсекторальної діяльності.

Найбільш вагомими ризиками фінансового конгломерату є ризики, пов’язані з основною діяльністю фінансових посередників – здійсненням операцій на фінансовому ринку. Традиційно такими ризиками є кредитний, ринковий і операційний ризики.

Кредитний ризик пов’язаний з можливістю невиконання суб’єктами кредитних зобов’язань відповідно до визначених в угоді умов.

Найбільшою мірою кредитний ризик у фінансовому конгломераті сконцентровано у банківських установах. На думку О. Вімена, кредитний ризик є найбільш потужним джерелом ризиків у цілому, у той час як для страхових компаній і інвестиційних компаній він складає 5-10% загального ризику діяльності [160].

Традиційно під ринковим ризиком розуміють можливість несприятливої

зміни ринкової вартості фінансових інструментів і, перш за все, цінних паперів, зміни курсів валют, ставки відсотка. Традиційним підходом до оцінювання ринкового ризику є врахування в ньому фондового, валютного і процентного ризиків.

Фондовий ризик означає можливість виникнення фінансових втрат внаслідок зміни ринкових цін на цінні папери і похідні фінансові інструменти під впливом факторів, пов'язаних як з їх емітентами, так і з загальними коливаннями ринку цінних паперів. Управління фондовим ризиком потребує особливої уваги для фінансових посередників, які мають значні вкладення в цінні папери і активно здійснюють операції з ними. Серед посередників, що входять до фінансового конгломерату, цей ризик має найбільший вплив на діяльність компаній інвестиційного і страхового секторів.

Валютний ризик означає небезпеку понесення збитків і втрат, пов'язаних зі зміною курсу однієї іноземної валюти щодо іншої, в тому числі національної валюти при проведенні фінансових операцій.

Процентний ризик пов'язаний зі зміною характеру динаміки процентних ставок – протягом певного періоду часу вартість залучених і позикових коштів фінансових посередників може перевищити середню доходність їхніх активів. Основними джерелами цього ризику для фінансових посередників є:

– перевищення пасивів зі змінною ставкою над активами з фіксованою ставкою при зростанні процентних ставок;
– перевищення активів зі змінною ставкою над пасивами з фіксованою ставкою при падінні процентних ставок.

Ринковий ризик найбільшою мірою характерний для компаній зі страхування життя та інвестиційних компаній і дещо меншою мірою – для банків та компаній з ризикового і майнового страхування.

З погляду на управління ринковим ризиком у фінансовому конгломераті більш правильним, на нашу думку, є розгляд ринкового ризику у тісному зв'язку з ризиком "активи-зобов'язання", оскільки фінансові посередники здійснюють управління активами і зобов'язаннями на основі їх координації і спів-

відношення.

Загостренню ризику “активи-зобов’язання” для банків сприяє те, що коштом короткострокових зобов’язань фінансуються довгострокові пасиви. Страхові компанії ж стикаються з протилежною ситуацією: зобов’язання є більш тривалими у часі порівняно з активами. Останнім часом, за оцінками експертів, відбувається зростання ризику фінансових посередників “активи-зобов’язання” через розширення використання похідних фінансових інструментів.

Таким чином, управління і мінімізація ризику “активи-зобов’язання” є однаково актуальними для банків і страхових компаній як учасників фінансового конгломерату. Серед страхових компаній цей ризик більше впливає на діяльність компаній, що надають послуги зі страхування життя, а небезпека ризику “активи-зобов’язання” для компаній з ризикового страхування є дещо меншою.

Накладання процентного ризику на ризик “активи-зобов’язання” може призвести до виникнення ефекту доходу і ринкового ефекту. Ефект доходу проявляється у випереджальному зростанні доходності зобов’язань порівняно з доходністю активів. Ринковий ефект проявляється у випереджальному зниженні ринкової вартості активів порівняно з вартістю зобов’язань. Ці два ефекти можуть врешті-решт знизити вартість бізнесу фінансових посередників.

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття операційного ризику, оскільки фахівці по-різному підходять до його охоплення і змістовного наповнення. Найбільш поширеним підходом є трактування сутності цього ризику як можливості настання несприятливої події в результаті неадекватних внутрішніх процесів [118, с. 198-199].

Слід зазначити, що одне з найбільш повних визначень, на наш погляд, наведено в матеріалах Міжнародної комісії з цінних паперів (International Organisation of Securities Commission – IOSCO), а саме: операційний ризик – це ризик, який полягає у ймовірності фінансових витрат через здійснення невідповідних операцій при проведення фінансових угод або через невідповідність функціонування системи управління. Останнім часом стає дедалі більш важливою проблема ідентифікації та уникнення саме операційного ризику, особливо в

межах фінансового конгломерату, де здійснюється суттєвий обсяг операцій, проконтролювати які значно складніше. Це також підтверджується тим, що в 1998 р. Базельський комітет ініціював проведення досліджень операційного ризику [156]. Було визначено, що проблема існування операційного ризику здебільшого є проблемою внутрішнього характеру, яка залежить від рівня корпоративної культури і пов'язана з завданнями загального менеджменту компанії.

У Базельській угоді "Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу і стандартів капіталу: нові підходи" (Базель II) операційний ризик визначено як ризик збитків внаслідок невідповідних або неефективних процесів, дій працівників і систем або зовнішніх подій [125]. На нашу думку, операційний ризик у фінансовому конгломераті слід розглядати у контексті індивідуальної і системної форм прояву. Індивідуальний операційний ризик проявляється у діяльності кожного фінансового посередника, що входить до складу фінансового конгломерату. У цьому контексті операційний ризик включає ризик втрат через помилки при проведенні внутрішніх операцій компанії, таких як: перевищення встановлених лімітів при проведенні операцій, несанкціоновані операції, обман з боку службовців компанії, помилки внутрішнього аудиту, некваліфікований персонал, збої в комп'ютерній мережі. У цьому контексті операційний ризик включає ризик втрат через фактори, що є внутрішніми для компанії. Такими факторами є перевищення встановлених лімітів при проведенні операцій, несанкціоновані операції, обман з боку службовців компанії, помилки внутрішнього аудиту, некваліфікований персонал, збої в комп'ютерній мережі. Операційний ризик в індивідуальному аспекті по-різному впливає на діяльність банківських установ і страхових компаній: ймовірність його настання для банківських установ, компаній зі страхування життя та компаній інвестиційного сектору є вищою порівняно зі страховими компаніями, що надають послуги з ризикового і майнового страхування.

Реалізація фінансових ризиків у фінансовому конгломераті має особливості порівняно зі спеціалізованими фінансовими посередниками, оскільки однакові фінансові ризики у різній мірі притаманні усім фінансовим посередникам,

що входять до фінансового конгломерату (табл. 3.9). Ці особливості мають враховуватися в процесі організації системи ризик-менеджменту на рівні фінансового конгломерату.

Таблиця 3.9

Оцінки ступеня кореляції ризиків фінансових посередників, що входять до фінансового конгломерату, і його загального ризику основної діяльності

№ з/п	Категорія ризику	Вид фінансових посередників			
		Банківські установи	Компанії зі страхування життя	Компанії з ризикового і майнового страхування	Компанії інвестиційного сектору
1	Кредитний ризик	Дуже високий	Незначний	Незначний	Незначний
2	Ринковий ризик	Високий	Дуже високий	Високий	Дуже високий
3	Ризик “активи – зобов’язання”	Високий	Дуже високий	Середній	Дуже високий
4	Операційний ризик (індивідуальний)	Високий	Високий	Середній	Високий

Джерело: складено автором

Системний операційний ризик, на нашу думку, реалізується як на рівні окремих фінансових посередників, так і на рівні фінансового конгломерату як системи і належить до ризиків надмірного зростання фінансового конгломерату. Цей ризик проявляється у таких формах:

– зниження ефективності бізнес-процесів;
– конфлікт інтересів серед фінансових посередників, що входять до складу фінансового конгломерату.

Ризик зниження ефективності бізнес-процесів може призвести до недостатньої керованості фінансового конгломерату як системи в цілому – з розростанням корпорації більш проблемним стає реалізація рішень, спільних для усіх учасників фінансового конгломерату, ускладнюється розподіл повноважень і відповідальності між керівними органами, а також виникають проблеми з координацією розвитку фінансового конгломерату. Окрім того, ускладнюються схеми і процедури взаємодії між структурними підрозділами фінансового конгломерату. Усе це може значно знизити ефективність бізнес-процесів у кожно-

му з фінансових посередників, що входять до фінансового конгломерату.

Іншою формою системного операційного ризику є конфлікт інтересів фінансових посередників, які є його учасниками. Цей специфічний ризик пов'язаний з такими ознаками фінансового конгломерату, як інтегрованість і конвергентність, а також зі складнощами в процесі управління фінансовим конгломератом, пов'язаними з з наявністю цих ознак. У такому разі при визначенні параметрів розвитку структурних підрозділів і розподілу фінансових ресурсів між ними може не враховуватись фінансово-економічна доцільність. На нашу думку, ризик конфлікту інтересів, з одного боку, виникає внаслідок ускладнення внутрішніх організаційних процесів у фінансовому конгломераті, а з іншого боку, цей ризик посилюється за умови постійного розширення діяльності фінансових посередників, що входять до його складу, на фінансовому ринку.

Як уже зазначалося, в останні десятиріччя головною рушійною силою інтернаціоналізації світової економіки стали міжнародні фінанси, що призвело до інтенсивного розвитку фінансових посередників, у тому числі на основі реалізації ними стратегії формування фінансових конгломератів.

Фінансові конгломерати, особливо глобального масштабу, здійснюють діяльність відповідно до стратегії постійного зростання. Це призводить до виникнення у діяльності фінансових конгломератів ризиків надмірного розвитку. Окрім вищезгаданого системного операційного ризику, до таких ризиків, на нашу думку, необхідно включити ризик перевищення оптимального розміру компанії і ризики, пов'язані з розширенням мережі філій і представництв. Ризик перевищення оптимального розміру компанії виникає і особливо загострюється у процесі діяльності фінансових конгломератів, які є транснаціональними корпораціями, адже постійне розширення ними мережі своїх представництв і фінансова конвергенція мають певні межі. Ризики, пов'язані з розширенням системи філій і представництв, виникають в результаті того, що діяльність фінансових конгломератів передбачає побудову глобальної мережі надання фінансових послуг. На нашу думку, ця група ризиків має включати стратегічні ризики, які пов'язані з розробленням стратегії розвитку мережі філій та представництв

корпорації, і тактичні, які виникають у процесі реалізації розробленої стратегії.

Ризики розширення системи філій і представництв, на нашу думку, можуть призводити до посилення системного операційного ризику, а також підвищувати ймовірність настання ризику перевищення оптимального розміру компанії. Ризики, пов'язані з розширенням системи філій і представництв, ми пропонуємо розглянути як ризики угод про злиття і поглинання (M&A), оскільки останнім часом злиття і поглинання стали провідною моделлю створення глобальної мережі фінансових конгломератів, а укладання і виконання таких угод є складними у процедурному сенсі. За оцінками аналітиків, позитивний ефект отримується тільки у 30-40% M&A-угод. У разі угоди про злиття і поглинання стратегічні ризики пов'язані з вибором компанії-цілі і оцінюванням угоди з погляду на її вартість та майбутні переваги, а тактичні – з організаційно-правовими механізмами процедури злиття і поглинання, формуванням системи фінансових потоків, а також проведенням інтеграційних заходів (табл. 3.10).

Особливістю діяльності фінансового конгломерату, на нашу думку, є можливість виникнення ефекту поширення ризиків або ризику зараження, коли ризик, що виникає в одній компанії, переноситься на інші. Механізм реалізації ефекту поширення ризиків значною мірою залежить від моделі організації фінансового конгломерату. Так, ризики функціонування фінансових посередників, що входять до складу фінансового конгломерату, побудованого за американською моделлю, прямо не впливають один на одного, але у будь-якому разі подібні ризики нестимуть власники конгломерату в особі холдингової компанії. В банко- і фінансовоцентричних фінансових конгломератах ризик, що виникає в одному структурному підрозділі, частково буде перекладений на інших фінансових посередників, що входять до складу конгломерату.

Фінансові посередники, які є ядром банко- і фінансовоцентричних фінансових конгломератів, є підвищеним джерелом ризику, пов'язаного з їхньою провідною роллю у конгломераті – коли настання ризику для таких фінансових посередників породжує ризик для усіх учасників фінансової групи і, відповідно, погіршує негативні наслідки для всього конгломерату.

Таблиця 3.10

Ризики угоди про злиття і поглинання

Група	Підгрупа	Особливості прояву ризику
Ризики, пов'язані із розробкою стратегії угоди	Неправильний напрям розвитку компанії	Стратегії зовнішнього зростання не завжди забезпечують зростання вартості компанії
	Неадекватне визначення необхідного типу зв'язку між компаніями	Вибір більш витратного варіанту інтеграції і конвергенції
	Неправильний вибір об'єкта для придбання	Недостатня інформація про альтернативні компанії-цілі
	Невірна оцінка привабливості об'єкта придбання	Неповна інформація про компанію-ціль, її фінансовий стан та перспективи розвитку, а також про можливості синергії з бізнесом компанії-покупця
	Помилки у визначенні вартості угоди	Невірна оцінка співвідношення між ціною компанії і потенційними можливостями та перевагами
	Помилки у процесі переговорів	Зростання вартості угоди, зниження лояльності менеджменту компанії-цілі, втрата зацікавленості акціонерів, виникнення протидії угоді
Ризики, пов'язані із реалізацією угоди	Ризики, пов'язані з капіталом компанії	Зниження капіталізації об'єднаної компанії порівняно з сумарною капіталізацією її структурних підрозділів
		Перерозподіл корпоративного контролю
	Ризики, пов'язані з ресурсами компанії:	
	Інфраструктурні	Втрати персоналу, зниження його лояльності, опір змінам
		Зниження операційної ефективності і якості бізнес-процесів
		Протистояння корпоративних культур
		Несумісність інформаційних систем
	Фінансові	Збільшення обсягів податкових платежів
		Зниження середньої норми прибутку
		Погіршення умов отримання позикових коштів і розміщення цінних паперів
	Операційні ризики	Виникнення негативного ефекту масштабу
		Порушення зв'язків між компаніями і зниження їхньої міцності

Джерело: складено автором

При посиленні міжсекторальної діяльності можливість виникнення ефекту поширення ризиків серед фінансових посередників, що входять до фінансового конгломерату, підвищується незалежно від моделі організації фінансового конгломерату і стосується насамперед фінансових посередників, що тісно співпрацюють один з одним. Ефект поширення ризиків найчастіше викликають ри-

зики основної діяльності фінансових посередників, і водночас при його реалізації посилюються ризики як на рівні окремих фінансових посередників, так і на рівні фінансового конгломерату. Факторами, що викликають ефект поширення ризиків серед фінансових посередників, що входять до фінансового конгломерату, є:

– взаємні фінансові зобов'язання;
– взаємна участь у капіталі.

Наявність взаємних зобов'язань між фінансовими посередниками призводить до того, що вони наражаються на ризик, не властивий для їхнього конкретного сектору бізнесу. Так, комерційний банк, що бере участь у капіталі страхової компанії, є уразливим для ризиків, які має ця страхова компанія. Якщо ж банк має взаємні зобов'язання з інвестиційним підрозділом конгломерату, що працює на ринку капіталу, тоді він стає залежним від всіх його ризикованих операцій. Досвід показує, що проблеми, які виникають в одній частині конгломерату, можуть вплинути на інші компанії, що входять у конгломерат. Ризик може зростати особливо гостро для компаній з торгівлі цінними паперами, банків або компаній, що спеціалізуються на венчурному інвестуванні. Проблеми, з якими стикається одна з компаній у випадку, якщо інші частини групи мають фінансові труднощі, загострюються, коли останні мають перед цією компанією фінансові зобов'язання. Виникає ситуація, коли кошти, які належать компанії, не повертаються своєчасно, і, відповідно, для зниження фінансового ризику компанії необхідно мати додаткові фінансові ресурси, щоб забезпечити стабілізацію діяльності всього конгломерату [118, с. 196]. Виникнення ефекту поширення ризиків, на нашу думку, значною мірою залежить від рівня, на якому виникають ризики у фінансовому конгломераті (рис. 3.5). З підвищенням рівня, на якому виникають і реалізуються ризики, відбувається зниження і зникнення позитивних аспектів ефекту диверсифікації. Це означає, що за неефективної системи ризик-менеджменту відбувається агрегування ризиків, і диверсифікація як одна з головних цілей створення фінансових конгломератів починає працювати проти цієї моделі діяльності на фінансовому ринку.

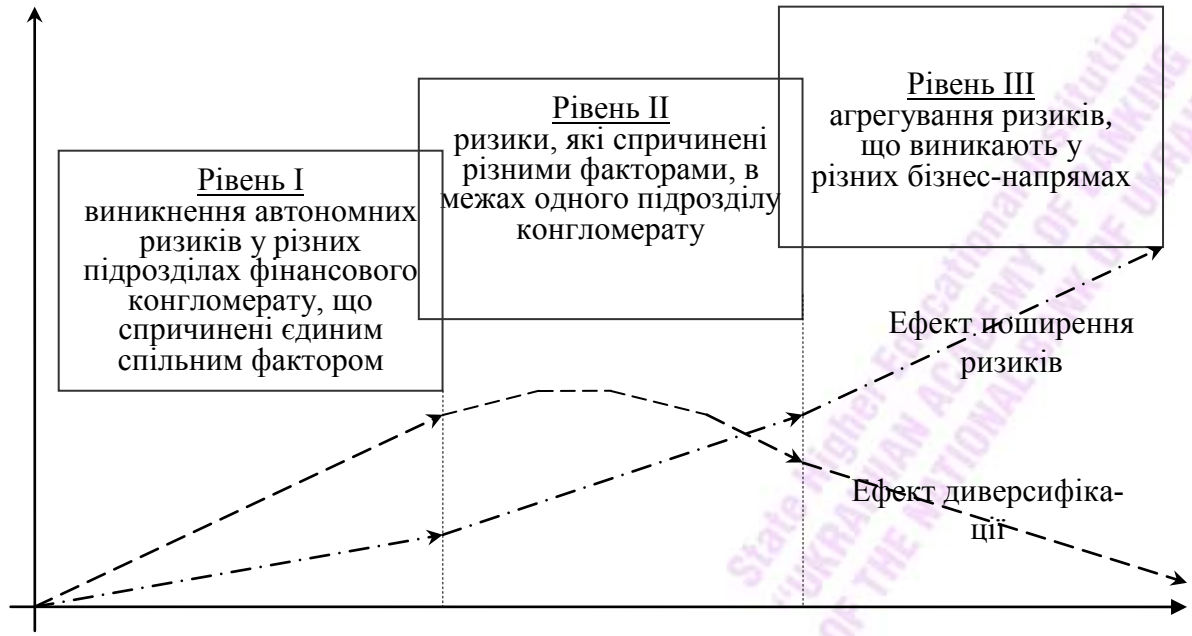

Джерело: складено автором

Рис. 3.5. Процес агрегування ризиків у фінансовому конгломераті та його вплив на формування ефекту поширення ризиків і ефекту диверсифікації

В узагальненому вигляді систему ризиків фінансового конгломерату відповідно до запропонованого нами підходу представлено на рис. 3.6. Окрім того, на діяльність фінансових конгломератів, як і інших фінансових посередників, впливають ризики, пов’язані із зовнішнім середовищем. Ці ризики виникають внаслідок змін законодавчого забезпечення, заходів державного регулювання, економічної і політичної ситуації тощо. Особливо сильне загострення ризиків фінансових конгломератів як висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників відбувається під час економічних і фінансових криз.

Зараз світова економічна і фінансова система розвивається в умовах кризи, що розпочалася у 2008 р. у США з обвалу ринку іпотечного кредитування і охопила весь світ.

Джерело: складено автором

Рис. 3.6. Систематизація ризиків фінансового конгломерату

Кризи останніх десятиліть (табл. 3.11) переконливо довели, що фінансовий ринок загалом і фінансові посередники, зокрема, відіграють значну роль у формуванні факторів фінансової кризи і посилення її трансмісійного механізму, який проявляється в охопленні кризою дедалі більшої кількості країн.

Таблиця 3.11

Фінансові кризи на межі XX-XXI сторіччя

Період, роки	Країни	Характер фінансової кризи
1994-1995	Мексика, Бразилія, Польща	Біржова, валютна, боргова, банківська
1995	Аргентина	Біржова, банківська
1997	Таїланд, Малайзія, Індонезія, Південна Корея, Філіппіни	Валютна, боргова, банківська
1997	Південно-Східна Азія, Японія	Банківська, біржова
1997-1998	Чехія	Валютна, боргова, банківська
1998	Росія	Валютна, боргова, банківська
1999	Бразилія	Біржова, валютна
2000-2001	Туреччина	Валютна, боргова, банківська
2001	США	Біржова, боргова
2001-2002	Аргентина	Валютна, боргова, банківська
2002	США	Біржова, валютна, боргова

Джерело: [118, с. 281-282]

Згідно зі звітом “Citibank” від 27 лютого 2009 р., за останні 6 років активи 50 найбільших глобальних фінансових гравців збільшилися у понад 2 рази, сягнувши позначки 50 трлн. дол. США. За цей же час коефіцієнт достатності їхнього власного капіталу знизився з 4,09 до 3,36%. Така диспропорція свідчить про наявність серйозної проблеми недооцінки ризиків у фінансовій сфері [157].

Усі форми прояву фінансової кризи – валютна криза, криза неплатежів, падіння і різкі коливання фондового ринку та ін. – значною мірою впливають на діяльність фінансових посередників з погляду на реалізацію ризиків основної діяльності, в результаті яких у фінансових посередників можуть виникати збитки і втрати.

Сучасні процеси на світовому фінансовому ринку значною мірою вплинули на діяльність фінансових конгломератів. У результаті світової фінансової кризи 2008-2009 рр. особливо постраждали американські фінансові конгломерати, зокрема, “Citigroup”, “AIG”, а також корпорація “General Motors”. Ситуа-

ція, в якій на сьогоднішній день перебуває “Citigroup”, склалася під впливом фінансових ризиків і надмірного зростання компанії. У 2008 р. збитки компанії перевищили 20 млрд. дол. США, її акції знизилися в ціні на 77% до $ 6,7 за акцію, а ринкова капіталізація зменшилася на понад 80%. На початку 2009 р. показники ринкової активності цієї компанії продовжували знижуватися.

Для порятунку “Citigroup” від банкрутства Федеральна резервна система разом з Федеральною корпорацією зі страхування депозитів наприкінці листопада 2008 р. розробили план її підтримки. У рамках цього плану “Citigroup” було виділено урядовий кредит на суму 45 млрд. дол. США, а також надано державні гарантії по зобов’язаннях банку на суму 306 млрд. дол. США [86]. У лютому 2009 р. було укладено угоду, відповідно до якої уряд збільшить свою частку в “Citigroup” з 8 до 40%.

Окрім того, керівництво “Citigroup” з метою зниження витрат на 20% до 50-52 млрд. дол. на рік звільнило 50 тис. працівників по всьому світу. Також з середини листопада 2008 р. відбулося скорочення заробітних плат працівників “Citigroup” не менше ніж на 25%.

У процесі подолання наслідків фінансової кризи керівництво “Citigroup” вирішило відмовитися від моделі фінансового конгломерату як висококонвергентного інтегрованого фінансового посередника. У липні 2008 р. було продано німецьке представництво “Citigroup Privatkunden”, а наприкінці року стало відомо про рішення щодо продажу трастового банку “NikkoCiti Trust & Banking” японській компанії “Mitsubishi UFJ Financial Group”. У січні 2009 р. “Citigroup” оголосила про продаж контрольного пакету акцій інвестиційного підрозділу “Barney” банку “Morgan Stanley”.

Концепція виходу “Citigroup” з фінансової кризи передбачає, що ця фінансова група може продати третину своїх активів, які на сьогодні оцінюються в 2 трлн. дол. США [129]. У числі інших кандидатів на продаж американські ЗМІ називають компанію “CitiFinancial” і японське інвестиційне представництво “Nikko Asset Management”. Як уже зазначалося, “Citigroup” представлена у банківському секторі України установою “Сітібанк Україна”.

Важливим напрямом стабілізації “Citigroup” стане реструктуризація фінансового конгломерату: його буде поділено на “Citicorp” і “Citi Holdings” (рис. 3.7), що означатиме відмову від конвергентної моделі організації бізнесу. Фактично після реорганізації “Citigroup” перестане бути фінансовим конгломератом.

У скрутному становищі опинився ще один американський фінансовий конгломерат – “AIG”, який спеціалізується на страхуванні.

Як уже зазначалося, цей фінансовий конгломерат контролює в України компанію зі страхування життя “Аліко АІГ Життя” – йому належить 99,999% її акцій.

Джерело: [157]

Рис. 3.7. План реорганізації “Citigroup”

У результаті багатомільярдних списань і збитків по свопам кредитного дефолту та іпотечним цінним паперам компанія “AIG” опинилася на межі банкрутства: її збитки у 2008 р. склали приблизно 100 млрд. дол., у тому числі за четвертий квартал – 60 млрд. В “AIG” звільнили кожного третього працівника, а значна частина представництв компанії буде продана з метою отримання фінансових ресурсів для погашення боргів перед американським урядом.

У 2008 р. Федеральна резервна система виділила “AIG” екстрену кредитну лінію на 85 млрд. дол. В рамках плану Полсона, відповідно до якого “AIG” визначена як системно значима компанія, Міністерство фінансів придбало привілейовані акції “AIG” на суму 40 млрд. дол. США. Окрім того, розробляється план щодо реорганізації “AIG” шляхом поділу її на на три практично незалежні компанії [121].

Діяльність фінансових конгломератів, поряд з багатьма перевагами як для фінансових посередників, що входять до його складу, так і для їхніх клієнтів, характеризується системою ризиків. На нашу думку, виникнення і реалізація ризиків фінансових конгломератів відбувається на двох рівнях: на рівні окремих фінансових посередників і на загальному рівні.

Світова фінансова криза 2008-2009 рр. викрила суттєві недоліки і серйозні ризики фінансового конгломерату як моделі фінансового посередництва. Незважаючи на серйозну фінансову підтримку глобальних фінансових конгломератів з боку державних органів, вони, на нашу думку, вийдуть з кризи значно меншими за розмірами, а їхня роль на світовому фінансовому ринку суттєво знизиться.

Одним із шляхів виходу з фінансової кризи глобальних фінансових посередників стане їхня реорганізація, яка фактично призведе до втрати більшістю з них статусу фінансового конгломерату. Таким чином, основними напрямами зміни і розвитку фінансових конгломератів як висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників в нових умовах стане визначення їхнього оптимального розміру і меж універсалізації і фінансової конвергенції.

3.3. Реформування системи державного регулювання фінансового ринку як середовища діяльності фінансових конгломератів

Стабільність функціонування і розвитку фінансового ринку в умовах ринкової економіки забезпечується системою державного регулювання відносин,

що складаються в межах цього ринку серед його учасників. Необхідність державного регулювання фінансового ринку, з одного боку, зумовлена його стратегічним значенням як механізму перерозподілу кредитних та інвестиційних ресурсів, а з іншого боку – необхідністю забезпечення стабільності фінансової системи. Структурні зрушення, перетворення та сучасні небезпеки фінансового світу, що постійно ускладнюється, призвели до перегляду концептуальних засад його регулювання. В умовах зростання конвергенції та інтеграції банківського, страхового ринку і ринку цінних паперів у розвинутих країнах активно проявляється тенденція концентрації наглядових функцій в інтегрованому органі регулювання фінансового ринку – так званому мегарегуляторі. За такої моделі регулювання фінансового ринку відбувається об'єднання регуляторних функцій стосовно трьох основних категорій фінансових посередників: банків, страхових та інвестиційних компаній.

Останнє десятиліття XX ст. характеризувалося тенденцією активного створення мегарегуляторів у різних країнах (Додаток Ф). Так, в середньому за рік в двох країнах світу з'являється інтегрована система регулювання фінансового ринку, і особливо плідним у цьому сенсі став 2002 рік, протягом якого було створено мегарегулятори аж у 7 країнах [147, с.25].

Вперше інтегровану систему регулювання фінансового ринку було запроваджено в Сінгапурі. Родоначальниками інтеграції фінансового регулювання також можуть вважатися країни Європи (див. Додаток Ф). Так, першими єдині органи фінансового нагляду створили ще у 1986 р. Норвегія, а у 1988 р. – Ісландія і Данія. Згідно з глобальним оглядом видавництва Central Banking, кількість країн, в яких регулювання та контроль фінансового ринку зосереджені в одному органі, з 1994 р. по 2004 р. збільшилася з 10 до 32. На сьогоднішній день кількість країн, на фінансовому ринку яких функціонують мегарегулятори, наближується до 45.

Узагальнюючи світовий досвід, можна зробити висновок, що на необхідність створення мегарегуляторів фінансового ринку та ефективність їх функціонування впливають дві взаємопов'язані тенденції – ускладнення структури фі-

нансового сектору та універсалізація його продуктів та послуг, що в кінцевому підсумку призводить до зміни якості фінансових ризиків (рис. 3.8). Слід зазначити, що хоча часто процеси ускладнення структури та універсалізації продуктів відбуваються на фінансовому ринку паралельно, в окремі періоди ці дві проблеми мали різну гостроту для регуляторів у різних країнах.

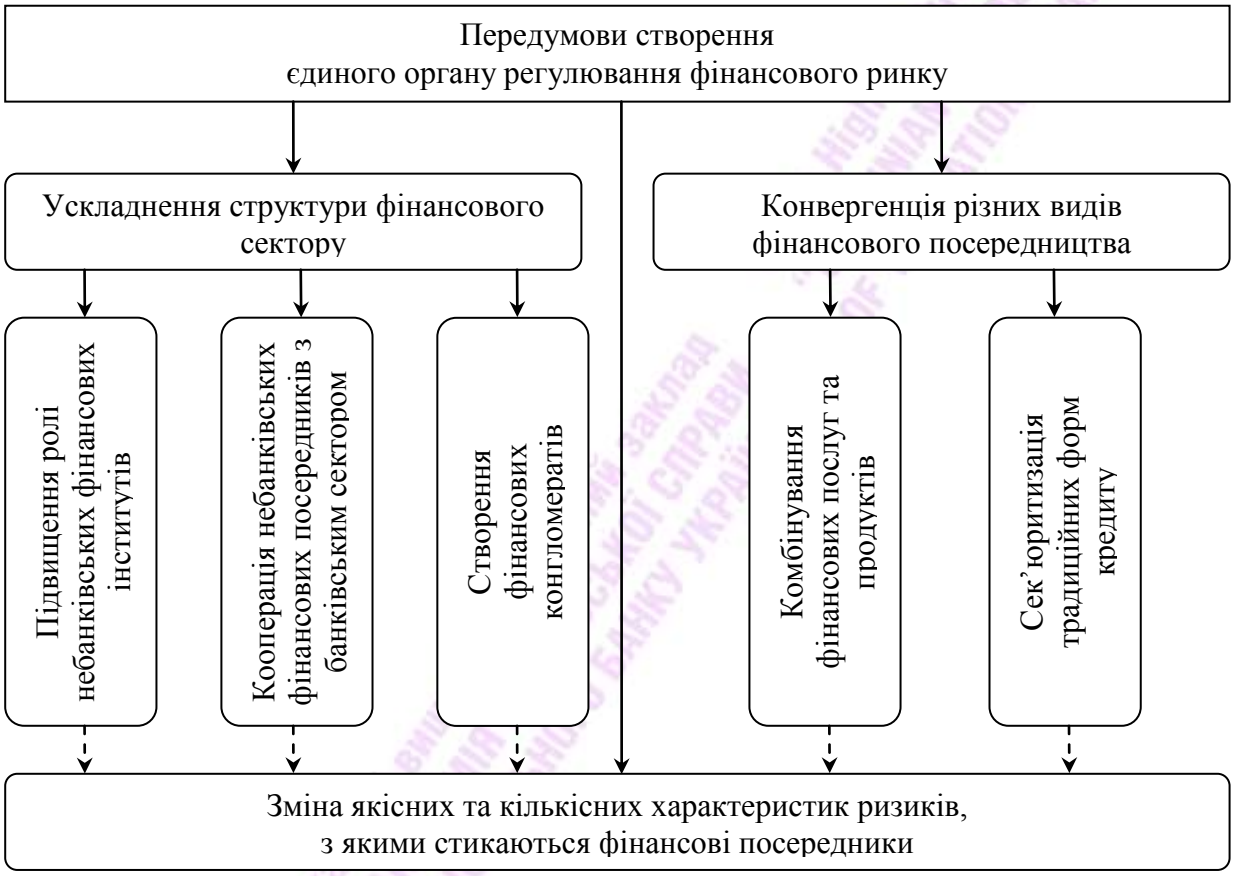

Джерело: складено автором

Рис. 3.8. Передумови створення єдиного органу фінансового регулювання та нагляду

Так, у Японії, Німеччині, Австрії та Швеції регулятори стикнулися з проблемою фінансових та банківських груп, а у Великій Британії, Швейцарії, Сінгапурі та Люксембурзі – з проблемою універсалізації фінансових продуктів та послуг.

На універсалізацію фінансових продуктів та послуг у сучасних умовах впливають фінансові інновації. Так, у світі набули поширення такі фінансові

інструменти, як кредитні деривативи, кредитні ноти, індексні депозити, депозити, прив'язані до фондового індексу, та ін.

Невеликі країни з компактними фінансовими ринками запроваджують інтегровану систему фінансового регулювання та нагляду з урахуванням економії бюджетних коштів. Як приклад тут можна навести Гібралтар, Мальту, Бермуди, Мальдіви.

Досвід реалізації концепції мегарегулятора в різних країнах (Додаток Х) свідчить, що у світовій практиці не існує єдиної моделі мегарегулятора як з погляду на норми регулювання, так і з погляду на інституційну структуру. Слід зазначити, що тенденція до створення мегарегулятора проявляється перш за все в економічно розвинутих країнах.

Країни СНД також не стоять осторонь світового процесу створення мегарегуляторів на фінансовому ринку.

Існують плани щодо створення об'єднаного фінансового регуляторного органу в Російській Федерації. Вперше в Росії ця ідея була запропонована консалтинговою компанією "Cadogan Financial" наприкінці 1999 р. у рамках проведення дослідження "Перспективи відродження та розвитку російського ринку капіталу". Причинами створення мегарегулятора, на думку фахівців, слід вважати нерівномірність, фрагментарність та непослідовність нормативно-правової бази, незначний розмір ринків капіталу, недостатню незалежність органів регулювання, низьку оплату праці та дефіцит ресурсів, які притаманні більшості органів регулювання, а також відсутність чіткої ієрархічної структури органів влади. Наприкінці 2006 р. відповідно до плану заходів щодо реалізації стратегії розвитку фінансового ринку Російської Федерації на 2006-2008 рр. [83] у Державну Думу було внесено проект Закону "Про регулювання підприємницької діяльності на фінансових ринках". Цей законопроект передбачає створення на поетапній основі єдиного наглядового органу в фінансовому секторі російської економіки.

Країною СНД, яка створила мегарегулятор – Агентство з регулювання та нагляду фінансового ринку та фінансових організацій – став Казахстан, де його

було створено у січні 2004 р. [81]. В організації структури Агентства було скомбіновано секторальний та інституціональний підходи до структури мегарегулятора [166], оскільки у спільній підпорядкованості двох заступників перебувають департамент стратегії та аналізу, департамент законодавства і департамент ліквідації фінансових організацій, а також підрозділи: бухгалтерія, ліцензування, захисту прав клієнтів, міжнародних зв'язків, представництво у м. Астана.

У процесі активного переходу країн до мегарегулятора постає важливе питання щодо ролі центральних банків у новій конфігурації системи фінансового нагляду. У цьому контексті можна виділити три моделі – відокремленість мегарегулятора і центрального банку, єдність мегарегулятора фінансового ринку з центральним банком, а також компромісна модель (рис. 3.9).

Перша модель реалізована у понад 10 країнах ЄС – Австрії, Бельгії, Великій Британії, Данії, Латвії, Мальті, Німеччині, Польщі, Угорщині, Швеції та ін. [145].

Вивчення досвіду таких країн, як Велика Британія та Німеччина, дозволило обґрунтувати наявність різних підходів в межах першої моделі: послаблення наглядових функцій Центрального банку, а також навпаки – посилення його ролі. Для англійської моделі, особливо на початковому етапі реформування, було характерним суттєве послаблення та звуження повноважень Банку Англії у сфері банківського нагляду. Управління фінансових послуг (Financial Services Authority) є урядовим органом і поетапно об'єднало в собі 11 окремих наглядових структур. Його основними задачами відповідно до законодавства є:

– забезпечення стабільності та довіри до фінансового ринку;
– підвищення інформованості та обізнаності інвесторів про ризики, з якими пов'язано використання фінансових інструментів та продуктів;
– зниження рівня злочинності у фінансовій сфері, включаючи боротьбу з відмиванням грошей.

Базовим принципом регулятивної діяльності Управління фінансових послуг є створення рівних умов для усіх суб'єктів фінансового ринку. У Великій

Британії постійно діє Комітет з фінансової стабільності, який координує взаємодію між Управлінням фінансових послуг, Банком Англії та Міністерством фінансів.

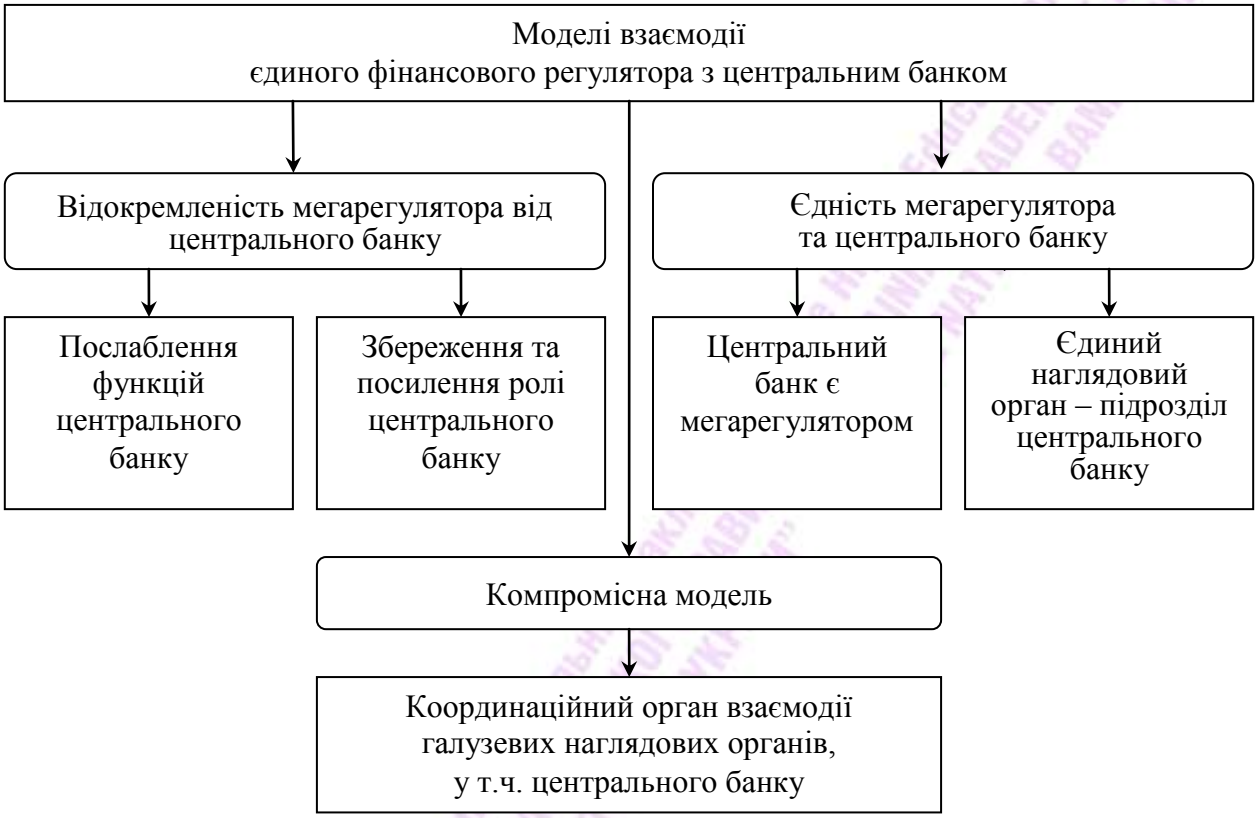

Джерело: складено автором

Рис. 3.9. Особливості співпраці мегарегуляторів фінансового ринку з центральними банками

У 2002 р. у Німеччині було створено Федеральне відомство з нагляду за наданням фінансових послуг BaFin (Bundesanstalt fur Finanzdienstleistungsaufsicht). Цей орган об'єднав задачі попередніх федеральних наглядових органів – Федеральних відомств з нагляду за кредитною системою, системою страхування та торгівлею цінними паперами.

Слід зазначити, що Федеральне відомство з нагляду за наданням фінансових послуг BaFin здійснює діяльність під керівництвом Міністерства фінансів Німеччини. З метою забезпечення ефективності функціонування фінансового сектору Німеччини Бундесбанк і BaFin використовують систему розподілу пов-

новажень у сфері фінансового нагляду. Можна сказати, що як органи регулювання банківської сфери вони діють незалежно, але в окремих випадках їхні зусилля можуть об'єднуватися. Ідентифікація фінансових груп за ознаками фінансових конгломератів і нагляд за їхньою діяльністю на консолідованій основі покладено на BaFin. Відповідно, саме на основі висновків фахівців BaFin Бундесбанк отримує право на здійснення нагляду за фінансовими групами та фінансовими конгломератами на консолідованій основі.

Модель єдності мегарегулятора фінансового ринку та центрального банку було започатковано у Сингапурі в середині 80-х рр. XX ст. Серед європейських країн таку модель взаємодії органів фінансового регулювання та нагляду використовують Чеська Республіка та Словаччина.

Особливий варіант взаємодії центрального банку і мегарегулятора існує в Ірландії. У цій країні єдиний наглядовий орган створено всередині центрального банку на основі його наглядового блоку. Фактично єдиний регулятор є підрозділом Центрального банку Ірландії. Незалежність цього органу забезпечується тим, що, залишаючись невід'ємною складовою Центрального банку Ірландії, Рада директорів мегарегулятора призначається Міністерством фінансів країни.

У Португалії у 2000 р. було створено Національну раду фінансових наглядачів, правовий статус якої не змінює повноважень галузевих наглядових органів: Банку Португалії, Комісії з фондової біржі та Португальського страхового інституту [82]. Національна рада покликана сприяти обміну інформацією та зміцненню співпраці між органами фінансово-банківського нагляду, особливо у суміжних для них сферах, а також розробленню єдиної системи нагляду та регулювання фінансових конгломератів. Ефективна взаємодія Національної ради та Банку Португалії досягається тим, що очолює Національну раду фінансових наглядачів Президент Банку Португалії. Таким чином, вивчення досвіду Португалії щодо взаємодії єдиного фінансового регулятора з Центральним банком дозволяє зробити висновок, що у цій країні реалізовано компромісну модель.

Концепція мегарегулятора фінансового ринку має як переваги, так і недоліки. Ще у 2000 р. фахівці Міжнародного валютного фонду в своїх дослідженнях представили аргументи “за” і “проти” запровадження інтегрованої системи фінансового регулювання.

Фахівці МВФ наводять такі аргументи на користь уніфікації регулювання фінансового ринку:

– нагляд за фінансовими конгломератами – можливість контролю за їхнім складом і структурою;
– конкурентна нейтральність мегарегулятора – нагляд за фінансовими сектором у цілому дозволяє боротися з регуляторним свавіллям;
– регуляторна гнучкість мегарегулятора – можливість швидко спрямовувати фінансові потоки у ті сфери і галузі, які цього потребують;
– розвиток і забезпечення професіоналізму персоналу мегарегулятора – розвиток спільної культури працівників мегарегулятора, а також економія на підвищенні їхньої кваліфікації;
– запровадження відповідальності – існування мегарегулятора дозволяє упорядкувати систему відповідальності за стан справ на фінансовому ринку [150].

Ідея створення єдиного органу нагляду за фінансовими ринками в Україні з’явилася ще у 2004 р.

Багато хто з науковців та представників фінансового бізнесу вважають, що на сьогоднішній день мегарегулятор фінансового ринку в Україні не є вкрай потрібним, оскільки рівень взаємопроникнення фінансових посередників є невисоким. На наш погляд, використання такого аргументу в дискусії щодо трансформації моделі фінансового регулювання і нагляду не є виправданим, оскільки на сьогоднішній день відсутні відповідні статистичні дані: звітність як банківських установ, так і небанківських фінансових посередників не містить статті щодо взаємних зобов’язань з іншими фінансовими посередниками. При оцінюванні масштабів bancassurance в Україні фахівці і науковці покладаються на експертні дані, а відповідні дані у регуляторів ринку практично відсутні і не

оголошуються. Окрім того, достеменно не відомо, який обсяг внутрішніх взаємних зобов'язань сформовано фінансовими посередниками, що входять до фінансових груп, які функціонують на фінансовому ринку України.

У якості аргументу проти створення мегарегулятора в Україні часто називають незначний рівень охоплення фінансового ринку фінансовими конгломератами. Статистичне забезпечення цього аргументу на сьогоднішній день також, на нашу думку, практично відсутнє. Слід зазначити, що в Україні фінансова група не є законодавчо встановленою формою об'єднання фінансових посередників: нормативно-правовими актами не визначено її особливості, а також засади фінансового нагляду. Окрім того, законодавчо не встановлено вітчизняні критерії включення фінансових груп до категорії фінансових конгломератів, а європейський підхід не запроваджено у практику фінансового нагляду в Україні. На нашу думку, ці питання потребують негайного законодавчого врегулювання, оскільки однією з рушійних сил створення єдиного регулятора в різних країнах світу було домінування фінансових конгломератів в секторі фінансових послуг. Таким чином, аргументи про незначні обсяги як взаємопроникнення, так і діяльності фінансових конгломератів, на нашу думку, не є обґрунтованими, оскільки результати проведених нами розрахунків засвідчили, що частка міжнародних фінансових конгломератів на банківському ринку вже перевищила 15%, у той час як частка вітчизняних висококонвергентних фінансових посередників не може бути достеменно встановлена. Аналіз діяльності фінансових посередників засвідчив, що процеси фінансової інтеграції та конвергенції стали однією з основних тенденцій розвитку вітчизняного фінансового ринку, а конвергентно-інтеграційна модель стає основою формування стратегії і розширення діяльності провідними банками і фінансовими групами в Україні.

На думку фахівців Проекту розвитку ринків капіталу, проблема нагляду за фінансовими конгломератами в Україні є значно складнішою, ніж у інших країнах. Мінімальні вимоги до власників банків призвели до того, що низка банків, у тому числі і найбільші банки, знаходяться майже у повній власності однієї особи, родини або багаторівневої корпорації закритого типу. Було створено

кілька фінансових груп, які є системою “кишенькових” фінансових посередників. Окрім того, на фінансовому ринку функціонує безліч невеликих “кишенькових” страхових компаній, справжніх власників яких достеменно визначити неможливо [72].

Відповідно до підходу МВФ, проти запровадження мегарегулятора свідчать такі аргументи:

– розпорошена система об’єктів регулювання – регулюванню та нагляду підлягає максимальна кількість об’єктів різних сегментів фінансового ринку, і мегарегулятор може прагнути узгодити та “примирити” їх;
– мінімізація ефекту економії масштабу – через можливість бюрократизації органу мегарегулятор витрачатиме на своє функціонування кошти, зекономлені завдяки економії масштабу;
– обмежена синергія – різні фінансові посередники вимагають різних підходів до регулювання та нагляду, що перешкоджатиме синергетичному ефекту;
– моральна небезпека – існує ризик надмірного розростання і розвитку “мережі безпеки”, зокрема, страхування депозитів [150].

Враховуючи особливості функціонування і розвитку фінансового ринку в Україні, а саме, надзвичайну розпорошеність суб’єктів регулювання, а також надзвичайне різноманіття сегментів фінансового ринку щодо масштабів і характеру розвитку, можна стверджувати, що тільки банківський сектор акумулював достатній обсяг фінансових ресурсів, які можуть бути використані для забезпечення економічного зростання. Капіталізація вітчизняного фондового ринку за даними рейтингового агентства “Standart & Poor’s” складає 99,8 млрд. дол., що є найбільшим показником у групі Frontier, до якої входить Україна. Не дивлячись на позитивну динаміку капіталізації, вітчизняний ринок цінних паперів залишається висококонцентрованим і низько ліквідним: цінні папери 16-20 емітентів складають близько 80% усього ринку. Структура страхового ринку також свідчить про наявність диспропорцій у його розвитку – страхуванням життя займаються тільки 14,6% страхових організацій. Усе це, з одного боку, не сприяє запровадженню інтегрованої моделі регулювання фінансо-

вого ринку, а з іншого боку, діяльність мегарегулятора буде спрямована на уніфікацію норм і запровадження єдиних підходів до регулювання різних сегментів фінансового ринку, що сприятиме більш рівномірному їх розвитку.

На підставі викладеної вище інформації проведеного аналізу нами було узагальнено аргументи щодо створення мегарегулятора в Україні, які представлено у табл. 3.12. Отже, на сьогоднішній день не існує згоди щодо запровадження в Україні інтегрованої системи регулювання фінансового ринку як серед його регуляторів, так і серед фахівців і науковців, що досліджують цю проблему.

Таблиця 3.12

Систематизація науково-практичної аргументації щодо створення мегарегулятора фінансового ринку в Україні

Аргументи "за"	Аргументи "проти"
Консолідований нагляд за фінансовими конгломератами	Недостатня "зрілість" фінансового ринку України та низький рівень взаємопроникнення
Більш швидка і адекватна реакція органу фінансового нагляду на кризові явища і тенденції на фінансовому ринку	Зниження ефективності нагляду у перехідний період, особливо у разі його значної тривалості
Всеохоплюючий моніторинг фінансового ринку	Зниження уваги до специфіки окремих сегментів фінансового ринку
Запровадження уніфікованих норм і правил регулювання діяльності різних видів фінансових установ	Неспроможність забезпечити однаковий рівень фінансової стійкості фінансових інститутів
Економія масштабу, яка проявляється у зменшенні витрат на утримання одного органу порівняно з декількома	Запровадження альтернативного механізму взаємодії та співпраці між наглядовими органами без проведення реформи
Можливість усунення ситуації, коли учасники ринку використовують протиріччя регулювання фінансового ринку різними органами на свою користь	Значні витрати на запровадження інтегрованої системи фінансового нагляду

Джерело: складено автором

Основною перешкодою у реформуванні системи фінансового регулювання і нагляду в Україні є відсутність чіткої стратегії такого реформування. За оцінками експертів Проекту розвитку ринків капіталу, рух у напрямі створення єдиного регулятора в Україні є невпорядкованим і непродуманим [73].

Як уже зазначалося, про створення мегарегулятора фінансового ринку в

Україні заговорили ще у 2004 р. У 2005 р. Президентом України В. Ющенко серед першочергових задач держави було зазначено створення об'єднаного органу нагляду за фінансовими ринками, і при цьому малося на увазі об'єднання Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг і Держкомісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР). У напрямі розвитку цієї концепції у 2005 р. було розроблено законопроект про створення єдиного регулятора, який об'єднає функції Національного банку, Держфінпослуг, ДКЦПФР та Мінфіну. Слід зазначити, що цей законопроект не був оприлюднений для широкого загалу і у владних та фінансових колах підтримкою не користувався. Програмою діяльності Кабінету Міністрів України "Назустріч людям" від 4 лютого 2005 р. передбачається утворення єдиного державного органу з регулювання ринків небанківських фінансових послуг та фондового ринку з урахуванням міжнародних стандартів та відповідних директив і рекомендацій ЄС, розмежування повноважень державних органів з регулювання функціонування банківського та небанківського фінансових секторів, їхньої ефективної співпраці, а також посилення координації нормативної діяльності державних органів з регулювання ринків фінансових послуг та саморегулівних організацій на цих ринках [96]. Відповідно до Концепції становлення та розвитку фінансового ринку України на 2006-2010 рр. в основу його регулювання має бути покладено модель, яка передбачає функціонування одного регулятора, що має особливий статус [95]. Особливостей функціонування і повноважень цього регулятора в Концепції не представлено. У 2008 р. створення принципово нової моделі нагляду та контролю за діяльністю інституцій ринків фінансових послуг визначено Урядом України як першочергове завдання Таким чином, можна зробити висновок, що нагляд за діяльністю фінансових конгломератів посідає основне місце у системі аргументів на користь створення мегарегулятора.

З іншого боку, в результаті проведеного аналізу системи фінансового регулювання і нагляду в країнах, які є країнами походження для трьох і більше фінансових конгломератів (табл. 3.13), можна стверджувати, що інтегрована модель регулювання і нагляду за фінансовими посередниками запроваджена

лише у половині таких країн.

Така ситуація означає, що зараз найбільш ефективним механізмом забезпечення стабільності фінансового ринку є нагляд за діяльністю фінансових конгломератів на консолідованій основі, незалежно від способу організації системи державних органів, на які покладено його виконання.

Таблиця 3.13

Наявність мегарегуляторів фінансового ринку у країнах походження найбільших фінансових конгломератів

№ з/п	Країна	Кількість фінансових конгломератів у 2008 р.	Наявність мегарегулятора фінансового ринку
1	Австрія	3	Так
2	Велика Британія	6	Так
3	Іспанія	3	Ні
4	Італія	7	Ні
5	Нідерланди	5	Ні
6	Німеччина	7	Так
7	Норвегія	5	Так
8	Португалія	3	Так
9	США	5	Ні
10	Франція	8	Ні
11	Швеція	5	Так

Джерело: складено автором на основі [138, 148]

На наш погляд, в Україні ще недостатньо підстав для створення мегарегулятора фінансового ринку, оскільки фінансовий ринок є ще не достатньо зрілим. Але динамічний розвиток і тенденції функціонування вітчизняного фінансового ринку свідчать, що необхідність у запровадженні інтегрованої системи регулювання фінансового ринку виникне вже за декілька років. Нагальною в Україні, на наш погляд, є проблема відсутності належного регулювання і нагляду за діяльністю фінансових груп і фінансових конгломератів. Відтак, нагляд за діяльністю висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників має бути запроваджено незалежно від сценарію реформування системи регулювання фінансового ринку (рис. 3.10).

У разі збереження існуючої системи органів нагляду за діяльністю фінансових посередників, повноваження нагляду за фінансовими групами і фінансо-

вими конгломератами мають бути покладені на Національний банк України. Такий підхід ґрунтується на тому, що якість банківського нагляду в Україні зараз є значно вищою порівняно з наглядом за іншими видами фінансових посередників. Окрім того, НБУ має досвід здійснення консолідованого нагляду за діяльністю банківських груп.

У разі реалізації компромісного підходу до організації інтегрованої системи регулювання фінансового ринку і створення координаційного органу з питань взаємодії функціональних регуляторів, нагляд за діяльністю фінансових груп і фінансових конгломератів може здійснюватися цим координаційним органом самостійно або на основі його співпраці з НБУ. Якщо такий координаційний орган буде створено, його кооперація з НБУ може здійснюватись на основі створення міжвідомчих колегій, комісій, робочих груп з метою проведення регулярних консультацій з питань оцінювання фінансового стану і рівня ризикованості діяльності фінансових груп і фінансових конгломератів, а також шляхом розроблення спільних стандартів, правил ведення різних форм спільної діяльності та ін. Запровадження такого механізму регулювання і нагляду за діяльністю фінансових посередників може бути покладене за основу інтегрованої системи фінансового регулювання і нагляду на основі єдиного мегарегулятора.

У разі створення мегарегулятора фінансового ринку, завдання щодо нагляду за висококонвергентними фінансовими посередниками буде покладено на цей орган, як це відбувається в інших країнах.

Запровадження державного регулювання діяльності фінансових конгломератів пов’язане зі специфікою їхньої поведінки на ринку та ризикованістю діяльності: демпінг в окремих фінансових послугах та продуктах при пакетних та перехресних продажах, внутрішній обмін конфіденційною інформацією про клієнтів, нав’язування клієнтам послуг, що пропонуються учасниками конгломерату, міграція ризиків, у тому числі ризику банкрутства, всередині конгломерату, трансфер активів між учасниками конгломерату, внутрішні конфлікти інтересів бізнес-одиниць конгломератів.

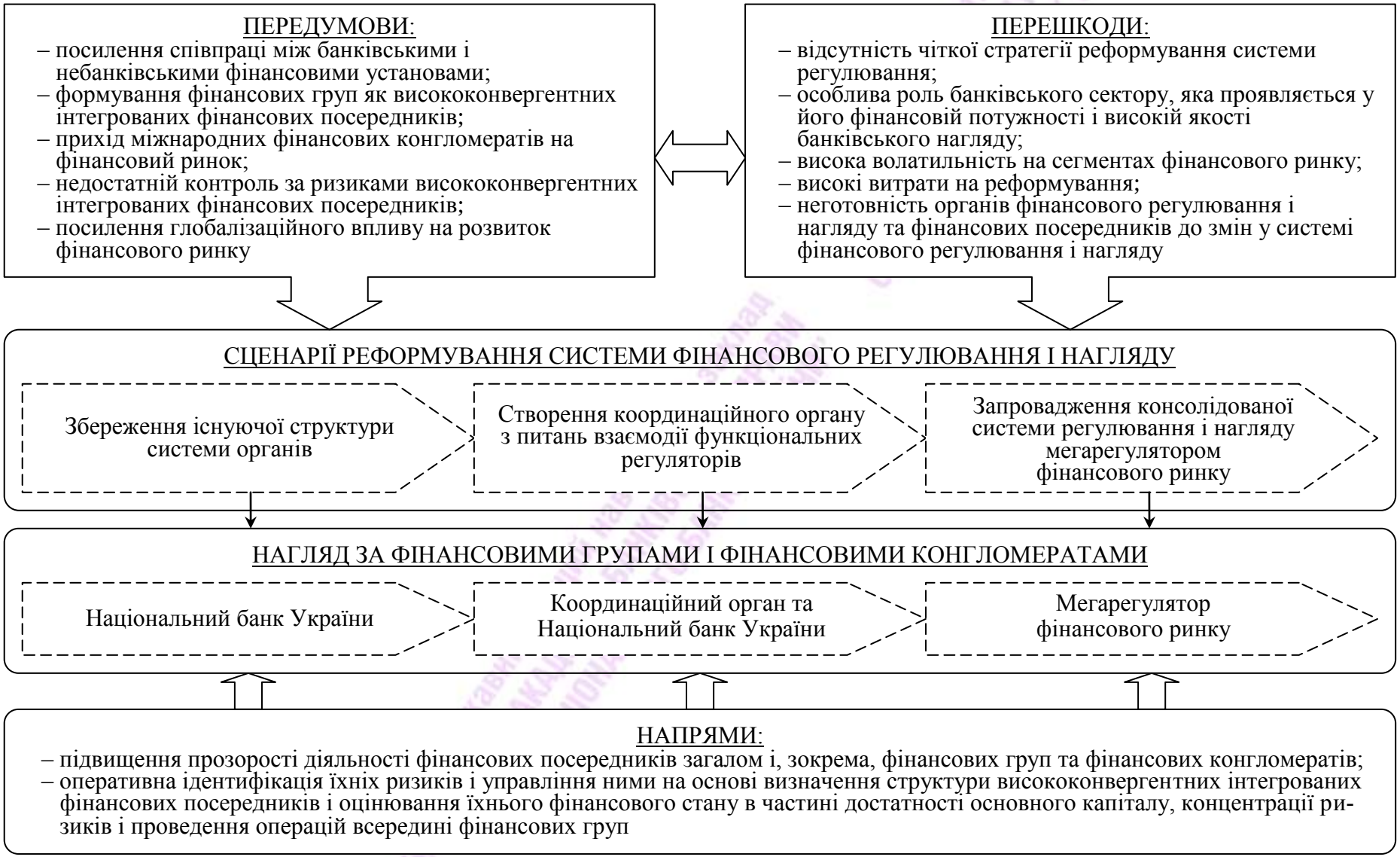

Джерело: складено автором

Рис. 3.10. Схема запровадження нагляду за фінансовими групами і фінансовими конгломератами

в процесі реформування системи фінансового регулювання в Україні

У результаті аналізу світової практики нами було виділено два режими регулювання та нагляду за діяльністю фінансових конгломератів: спеціальний режим і відсутність спеціальних засад регулювання (табл. 3.14). У межах спеціального режиму можна виділити два підходи – застосування концепцій єдиного регулятора та домінантного регулятора. Єдиний регулятор здійснює нагляд за діяльністю фінансових конгломератів як єдиного цілого. Сутність концепції домінантного регулятора полягає в тому, що він визначається шляхом вибору з усіх фінансових регулятивних органів країни виходячи з основного виду діяльності фінансового конгломерату.

Таблиця 3.14

Світовий досвід регулювання діяльності фінансових конгломератів

№ з/п	Група країн	Спеціальний режим		Відсутність спеціального режиму
		Єдиний регулятор	Домінантний регулятор	
1	Європа	Велика Британія, Данія, Ісландія, Норвегія, Угорщина, Швеція	Австрія, Греція, Ірландія, Іспанія, Швейцарія	Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Фінляндія, Франція, Чеська Республіка
2	Америка	Канада	США	–
3	Азія, Австралія та Океанія	Австралія, Корея, Сінгапур, Японія	–	Гонконг, Туреччина

Джерело: [138]

Серед країн, в яких використовується спеціальний режим для фінансових конгломератів, більш поширеною є концепція єдиного регулятора. Це пояснюється тим, що діяльність універсальних інтегрованих фінансових інститутів є більш контрольованою та прогнозованою в динаміці, оскільки їхня діяльність підконтрольна одному й тому ж самому органу. Як свідчить практика, концепція єдиного регулятора діяльності фінансових конгломератів запроваджується у

країнах, в яких функціонує мегарегулятор фінансового ринку.

Реалізація концепції домінантного регулятора вимагає наявності фахівців з діяльності фінансових конгломератів у різних органах регулювання фінансового ринку. Окрім того, в процесі зміни стратегії і тактики контроль за діяльністю одного й того ж самого фінансового конгломерату може переходити від одного наглядового органу до іншого, що врешті-решт може призвести до зниження ефективності фінансового контролю.

Слід зазначити, що відсутність спеціального режиму не означає реалізацію моделі дерегулювання діяльності фінансових конгломератів. Функціональні регулятори дедалі частіше приділяють увагу проблемі "подвійного обліку" капіталу і взаємним вкладенням фінансових посередників в капітал один одного. Як свідчить практика, у такому разі консолідований нагляд у класичному розумінні є дещо фрагментованим, але з погляду на контроль рівня і концентрації ризиків такий нагляд може бути ефективним.

З урахуванням динаміки розвитку міжнародного фінансового сектору, ускладненням структури фінансового посередництва, постійного вдосконалення міжнародних стандартів і підходів до фінансового регулювання і нагляду на перші місця виходить проблема забезпечення інформаційної прозорості фінансових посередників. Особливо ця проблема загострюється у процесі нагляду за висококонвергентними інтегрованими фінансовими посередниками.

Вітчизняні наглядові органи зараз приділяють особливу увагу підвищенню інформаційної прозорості банківських установ, оскільки на них припадає близько 80% активів усіх фінансових посередників.

У всьому світі до інформаційної прозорості фінансових посередників висуваються високі вимоги. Вперше у світовій практиці роботу з узагальнення та класифікації розрізненої інформації щодо діяльності банківських установ провели фахівці Служби рейтингів корпоративного управління міжнародного рейтингового агентства "Standart & Poor's" [79].

Дослідження інформаційної прозорості банків України з 2006 р. проводиться спільними зусиллями "Standart & Poor`s" і Агентства фінансових ініціа-

тив. Так, у 2006 р. середній рівень прозорості в 30 найбільших українських банках складав в середньому 42%, і лише для 8 банків цей показник перевищив 50%. У 2008 р. середнє значення рівня прозорості збільшилося до 44,9%, а рівень у 50% був перевищений більш ніж 10 банками. Серед 30 українських банків, що увійшли до складу досліджуваних банків, були й банківські установи, які належать міжнародним фінансовим конгломератам, серед яких загальний бал рівня прозорості 50% отримали банки, що відносяться до найбільших банків за вартістю активів, – "Укрсиббанк" і "Райффайзен Банк Аваль". Причому, якщо "Укрсиббанк" стабільно утримується на 5-7 місцях, то "Райффайзен Банк Аваль", який у 2006 р. посідав 26 місце з величиною загального балу 30,6%, суттєво підвищив свою інформаційну прозорість і посів у 2007 і 2008 рр., відповідно, 2 і 6 позиції (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Інформаційна прозорість банків, які підконтрольні міжнародним фінансовим конгломератам, у 2006-2008 рр.

№ з/п	Банк	Роки					
		2006		2007		2008	
		Загальний бал, %	Місце у рейтингу	Загальний бал, %	Місце у рейтингу	Загальний бал, %	Місце у рейтингу
1	Укрсиббанк	53,3	7	53,4	5	57,8	5
2	Райффайзен Банк Аваль	30,6	26	62,8	2	55,7	6
3	ІНГ Банк Україна	41,6	12	42,1	27	н/д	н/д
4	Правекс-Банк	31,6	25	31,0	22	н/д	н/д
5	Індекс-банк	44,5	14	Не входив у вибірку		н/д	н/д
Середнє значення		41,9		41,0		44,9	

Джерело: [34, 35, 79]

Аналіз результатів дослідження свідчить, що рівень інформаційної прозорості вітчизняних банківських установ має позитивну тенденцію, але є значно нижчим – у понад два рази – за кращі світові показники, і банківські установи, що входять до міжнародних фінансових конгломератів, також не є взірцем у цьому аспекті.

Стосовно фінансових конгломератів в Україні проблема інформаційної

прозорості є ширшою, оскільки вона охоплює такі аспекти, як структура висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників і обсяги їхніх взаємних зобов'язань. На сьогоднішній день інформація про склад і систему власності висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників може бути визначена тільки експертно на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку, а також даних з інших відкритих джерел, які часто містять суперечності і помилки.

Дослідження чіткої структури висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників, у тому числі фінансових груп, створених міжнародними фінансовими конгломератами, є першочерговим завданням у процесі запровадження системи нагляду за їхньою діяльністю. Гострота цього питання пояснюється тим, що провести комплексну оцінку масштабів діяльності вітчизняних фінансових груп на фінансовому ринку України зараз неможливо, насамперед через неможливість достеменного встановлення їхньої структури. На відміну від фінансових груп України, на основі інформації про фінансові конгломерати європейських країн, США і Австралії, яка оприлюднюється Тимчасовим робочим комітетом з фінансових конгломератів, можна визначити, які з них представлені на фінансовому ринку України, та провести оцінювання масштабів їхньої діяльності. Але з оцінюванням діяльності міжнародних фінансових конгломератів також виникають складнощі, і особливо це стосується вітчизняного страхового та інвестиційного ринків.

Визначення масштабів діяльності фінансових конгломератів на вітчизняному фінансовому ринку, яке ґрунтується на максимально повній інформації про їхню структуру, є надзвичайно важливим з погляду на існуючу систему нагляду за фінансовими конгломератами в ЄС (рис. 3.11).

Уповноважені органи країн-членів ЄС відповідальні за здійснення нагляду за будь-яким з регульованих суб'єктів, що входять до фінансового конгломерату. Серед цих органів, включаючи ті органи тих країн, де розташований головний офіс фінансових конгломератів, обирається координатор, відповідальний за координацію та здійснення додаткового нагляду. Систему критеріїв

призначення координатора визначено у ст. 10 Директиви 2002/87/ЄС про здійснення додаткового нагляду за кредитними установами, страховими та інвестиційними фірмами, що входять до фінансового конгломерату. Інші уповноважені органи призначаються за поданням уповноважених органів, у тому числі координатора, враховуючи, що частка ринку регульованих суб'єктів, які входять до конгломерату, в інших країнах-членах ЄС перевищує 5%, а також стратегічне значення для конгломерату будь-якого регульованого суб'єкта, що діє на території іншої країни-члена ЄС.

Джерело: складено автором на основі [134]

Рис. 3.11. Система загальноєвропейського нагляду за діяльністю фінансових конгломератів

Враховуючи, що дані про масштаби діяльності міжнародних фінансових конгломератів на банківському ринку України є найбільш повними і точними, нами було проведено оцінювання їхньої частки на основі даних про обсяги їхньої діяльності у банківському секторі (рис. 3.12).

Отримані результати засвідчили, що діяльність банківських фінансових посередників, підконтрольних міжнародним фінансовим конгломератам "RZB-UNIQA" і "BNP Paribas", є для них стратегічно важливою відповідно до загальноєвропейських критеріїв. Це означає, що за умови приєднання України до принципів і системи європейського фінансового нагляду і регулювання, для цих фінансових конгломератів вітчизняними наглядовими органами було б призначено уповноважений орган. У процесі реформування системи фінансового ре-

гулювання і нагляду в Україні отримані результати можуть розглядатися як аргумент на користь створення мегарегулятора фінансового ринку.

Окрім того, у разі діяльності в країнах ЄС фінансових конгломератів, материнські компанії яких походять з третіх країн, які не входять до ЄС, європейська система фінансового регулювання і нагляду передбачає необхідність укладання з наглядовими органами таких країн меморандуму про домовленості. Враховуючи, що зараз лише окремі фінансові та фінансово-промислові групи поширюють свою діяльність на європейський ринок, а вітчизняні висококонвергентні інтегровані фінансові посередники аж ніяк не дотягують до загальноєвропейських критеріїв фінансового конгломерату, європейці взагалі не ініціюють укладання таких угод з українською стороною.

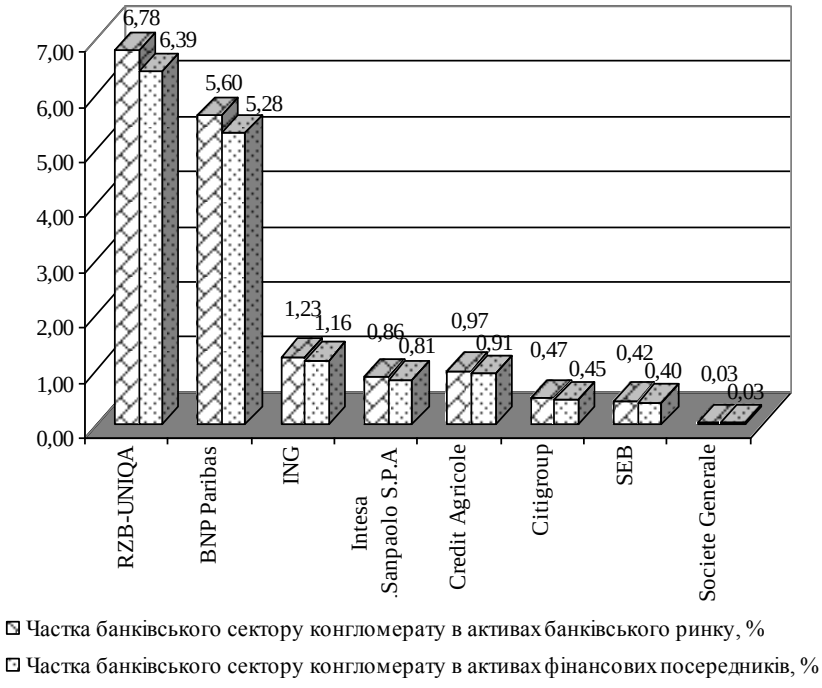

Джерело: складено автором на основі даних НБУ і Держфінпослуг

Рис. 3.12. Оцінки частки міжнародних фінансових конгломератів на банківському ринку України

У процесі забезпечення оперативної ідентифікації і управління ризиками фінансових конгломератів і моніторингу їхнього фінансового стану постає проблема “подвійного обліку” капіталу і взаємних інвестицій та зобов’язань фінан-

сових посередників. Проблема, що у західній практиці отримала назву “подвійного обліку” капіталу всередині групи компаній, виникає в результаті утворення фінансових потоків між підрозділами фінансового конгломерату, а також між материнською компанією та її підрозділами. Як свідчить практика, у такому разі фінансовий нагляд за фінансовими посередниками, що входять до фінансового конгломерату, у класичному розумінні – на соло-основі – є недостатньо повним і фрагментованим. На сьогоднішній день трансформація регуляторного середовища діяльності фінансових посередників спрямована на вирішення цієї проблеми (рис. 3.13). У Європі органами нагляду були розроблені методи для запобігання цьому явищу. Результатом застосування цих методів є формування нових вимог до розміру й структури капіталу компаній, що входять у групу. Як від кожної компанії, так і від усієї групи вимагають мати додатковий капітал для підтримки платоспроможності заради усунення всіх ризиків, які виникають внаслідок розмивання капіталу усередині групи.

У сфері банківського нагляду напрями запобігання подвійному обліку капіталу містяться у Базелі II. У його першій частині, “Область застосування”, визначено конкретні заходи щодо усунення “подвійного обліку” капіталу банківських установ, які мають дочірні структури, у разі:

– суттєвих міноритарних інвестицій у банківські організації, фінансові компанії та інші фінансові організації;
– володіння банком, дочірньою страховою організацією
– суттєвих інвестицій в небанківські комерційні організації.

Solvency II – це нова структура пруденційного регулювання страхових компаній у країнах ЄС. Архітектура Solvency II, як і Базеля II, ґрунтується на трьох опорах: кількісні вимоги, якісні вимоги та звітність і публічність страхової діяльності. Пропозиції стосовно Директиви “Solvency II” було ухвалено Європейською комісією 10 липня 2007 р., а 26 лютого 2008 р. і 26 березня 2009 р. відбулося засідання Комітету постійних представників Ради Європи щодо розгляду компромісного варіанту структури Solvency II.

Як уже зазначалося, згідно з Директивою 87/2002/ЄС до фінансових по-

середників, що входять до фінансового конгломерату, та до нього самого застосовується додатковий фінансовий нагляд, механізм якого представлено у Додатку Ц.

Серед міжнародних стандартів регулювання ринків цінних паперів, які розробляються Міжнародною комісією з цінних паперів (IOSCO), у контексті регулювання висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників особливе значення має Резолюція IOSCO про нагляд за фінансовими конгломератами.

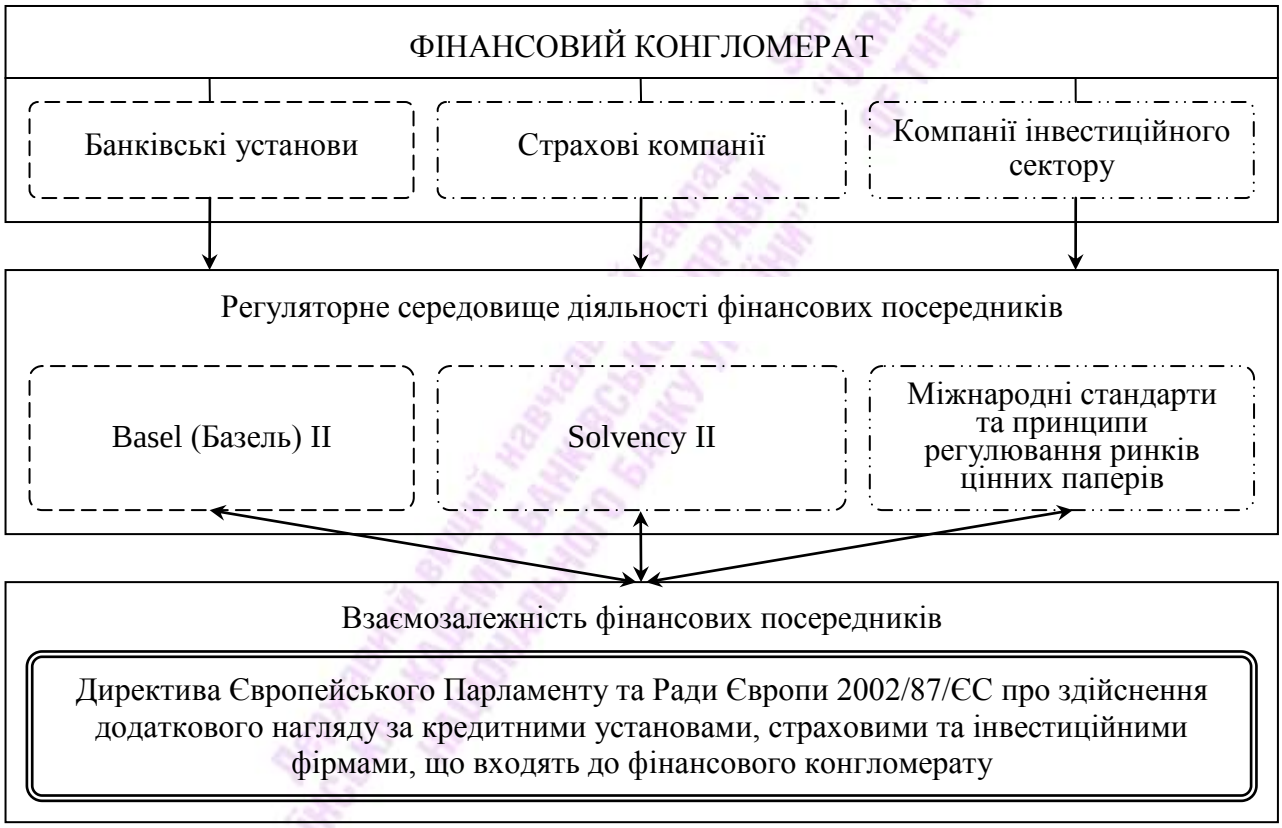

Джерело: складено автором

Рис. 3.13. Міжнародні стандарти фінансового нагляду,
які спрямовані на вирішенні проблеми “подвійного обліку” капіталу

Таким чином, реформування системи фінансового регулювання і нагляду в Україні з урахуванням запровадження нагляду за діяльністю фінансових груп і фінансових конгломератів дозволить створити умови для більш ефективного функціонування і розвитку фінансового ринку країни. Враховуючи значний

вплив висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників на системний ризик фінансового ринку і розширення їхньої діяльності на різних його сегментах, система комплексного нагляду за їхньою діяльністю забезпечить високий рівень стабільності функціонування фінансового ринку і стійкості фінансової системи країни.

Висновки до розділу 3

1. Вплив міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України визначається, з одного боку, їхньою активністю як фінансових посередників, а з іншого – існуючими засадами регулювання діяльності висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників. Наслідки діяльності фінансових конгломератів формуються через співвідношення між її позитивними і негативними аспектами. “Крайніми” точками при цьому є підвищення ролі та ефективності фінансового посередництва в економічній системі країни або формування залежності функціонування та розвитку вітчизняного фінансового ринку.

2. У процесі оцінювання впливу міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок встановлено, що в Україні функціонують фінансові конгломерати усіх груп: і світові лідери, і лідери регіональних фінансових ринків, і претенденти на лідерство, які є надпотужними за розміром фінансовими посередниками відносно обсягів як вітчизняного фінансового ринку загалом, так і його банківського та страхового секторів.

3. Активність фінансових посередників, підконтрольних міжнародним фінансовим конгломератам, є вищою за середньоринкову. Проведений аналіз дозволив зробити висновок, що на сьогоднішній день діяльність міжнародних фінансових конгломератів уже призвела до формування залежності функціонування фінансового ринку від них, і особливо високий рівень залежності має місце у банківському секторі.

4. Встановлено, що формування в країні фінансових конгломератів сприяє підвищенню її фінансового розвитку. З позиції максимізації рівня фінансового розвитку оптимальною кількістю сформованих на фінансовому ринку фінансових конгломератів є шість.

5. Конвергентно-інтеграційні засади діяльності фінансових конгломератів зумовлюють специфічний характер формування, агрегування і поширення ризиків. У результаті систематизації ризиків фінансових конгломератів було виокремлено рівень фінансових посередників, що входять до фінансового конгломерату, і загальний рівень. Доведено, що операційний ризик у вигляді індивідуального операційного ризику проявляється на рівні фінансових посередників, а на рівні фінансового конгломерату – як системний операційний ризик. Окрім операційного ризику фінансові посередники стикаються з ризиками основної діяльності – кредитним, ринковим і ризиком "активи – зобов'язання", а фінансовий конгломерат у цілому – з ризиком перевищення оптимального розміру компанії та ризиком, пов'язаним із розширенням системи філій і представництв.

6. Специфічною особливістю діяльності фінансового конгломерату є можливість виникнення ефекту поширення ризиків або ризику зараження, коли ризик, що виникає в одній компанії, переноситься на інші. Показано, що механізм формування цього ризику залежить від моделі організації фінансового конгломерату і від масштабів взаємних фінансових зобов'язань та взаємної участі в капіталі.

7. Основною тенденцією у сфері трансформації системи фінансового нагляду і регулювання в різних країнах є створення інтегрованого органу – мегарегулятора. Встановлено, що передумовами для його створення є ускладнення структури фінансового сектору і конвергенція різних видів фінансового посередництва, що врешті-решт призводить до зміни якісних і кількісних характеристик ризиків фінансових посередників.

8. Важливим аспектом формування інтегрованої системи регулювання і нагляду є місце в ній центрального банку країни. Систематизація світового дос-

віду дозволила сформувати такі моделі взаємодії інтегрованого фінансового регулятора з центральним банком: відокремленість мегарегулятора від центрального банку, їхня єдність і компромісна модель, яка передбачає створення координаційного органу з питань взаємодії функціональних наглядових органів, у тому числі центрального банку.

9. У результаті критичного аналізу науково-практичних аргументів "за" і "проти" створення мегарегулятора в Україні доведено необхідність запровадження інтегрованої системи регулювання фінансового ринку в середньостроковій перспективі. Обґрунтовано необхідність створення системи нагляду за діяльністю фінансових конгломератів в Україні незалежно від сценарію реформування системи регулювання фінансового ринку. Основним напрямами при цьому мають стати підвищення прозорості діяльності фінансових груп і фінансових конгломератів, а також оперативна ідентифікація і управління їхніми ризиками на основі визначення структури висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників і оцінювання їхнього фінансового стану в частині достатності основного капіталу, концентрації ризиків і проведення операцій всередині фінансових груп.

10. У результаті проведеного аналізу встановлено, що для міжнародних фінансових конгломератів діяльність на вітчизняному фінансовому ринку є стратегічно важливою відповідно до загальноєвропейських критеріїв, що дозволило обґрунтувати необхідність додаткового фінансового нагляду з боку призначеного уповноваженого органу. Обґрунтовано необхідність запровадження в Україні міжнародних засад нагляду за діяльністю фінансових груп і фінансових конгломератів, що дозволить вирішити проблему "подвійного обліку" і забезпечити стабільність функціонування фінансового ринку.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях: [50, 52, 53, 60, 61, 63].

ВИСНОВКИ

1. За результатами аналізу діяльності фінансових конгломератів з метою визначення їхнього місця в системі фінансових посередників було запропоновано удосконалити їхню класифікацію на основі поєднанні критеріїв фінансової інтеграції і фінансової конвергенції, яка дозволила довести, що фінансові конгломерати є висококонвергентними інтегрованими фінансовими посередниками.

2. У результаті проведеного аналізу еволюції форм фінансової інтеграції та фінансової конвергенції доведено, що виникнення фінансових конгломератів пов'язане з одночасним посиленням конвергентних та інтеграційних процесів, ключову роль в активізації яких відіграли банківські установи. З метою комплексного врахування конвергентно-інтеграційних механізмів співпраці між фінансовими посередниками всередині фінансових конгломератів удосконалено систему їхньої класифікації за такими критеріями, як пропорції між видами діяльності, організаційна структура і тип материнської компанії, а також розширено її шляхом впровадження таких класифікаційних ознак, як ступінь охоплення фінансового ринку, відповідно до якого визначено bancassurance-, assurfinance-, allfinance-фінансові конгломерати, і статус на світовому фінансовому ринку, в рамках якого виділено національні, міжнародні, транснаціональні фінансові конгломерати.

3. Порівняльна характеристика конвергентно-інтеграційних механізмів співпраці між банківськими і страховими організаціями дозволила виявити найбільш суттєві відмінності фінансового конгломерату від інших моделей bancassurance у механізмах організації внутрішніх бізнес-процесів та реалізації клієнтоорієнтованої стратегії.

4. Проведений аналіз діяльності фінансових конгломератів з позиції кількісних, кількісно-якісних і якісних критеріїв засвідчив, що вона має глобальний характер, що дозволило показати їхнє важливе місце в світовій економічній системі серед фінансових посередників та компаній інших галузей. З метою оці-

нювання позицій фінансових конгломератів на світовому фінансовому ринку розроблено методичній підхід, який базується на аналітичному поєднанні показників вартості активів фінансових конгломератів і кількості країн, у яких вони функціонують. Апробація запропонованого підходу дозволила визначити серед фінансових конгломератів з розвинутих країн лідерів світового масштабу та лідерів і претендентів на лідерство на регіональних фінансових ринках.

5. На основі комплексного аналізу форм bancassurance встановлено, що формування фінансового конгломерату може відбуватися на основі таких форм bancassurance, як спільне підприємство, угоди про злиття і поглинання та концепція grienfield, оскільки співпраця між фінансовими посередниками на їхній основі дозволяє їм встановити взаємозв'язок відповідно до системи тісних зв'язків і здійснювати діяльність на декількох сегментах фінансового ринку.

6. Впорядковано періодизацію становлення і розвитку фінансових конгломератів через виділення таких етапів: формування фінансово-промислових груп (1992-1997 рр.), посилення фінансового блоку фінансово-промислових груп (1996-2000 рр.), формування фінансових груп (2000-2007 рр.), входження міжнародних фінансових конгломератів на вітчизняний фінансовий ринок (з 2002 р.), активна діяльність фінансових конгломератів на фінансовому ринку (з 2008 р.). У процесі дослідження впливу банківських установ з позицій внутрішніх та міжнародних і глобальних інтеграційних процесів визначено їхню ключову роль у процесі створення і розвитку фінансових конгломератів.

7. Аналіз організаційної структури і функціонування конвергентно-інтеграційних об'єднань, що функціонують на фінансовому ринку, засвідчив їх банкоцентричний характер, поширеність концепції allfinance як домінантної моделі здійснення діяльності на фінансовому ринку і посилення співпраці між банківськими і небанківськими фінансовими посередниками на основі стратегії конвергенції.

8. Входження міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України пов'язане зі стрімким розвитком його сегментів та економічним зростанням в країні і, відповідно, відбувається у порядку: банківський – страхо-

вий – інвестиційний сектори. Основними суб'єктами входження міжнародних фінансових конгломератів у вітчизняний банківський сектор є їхні головні компанії. Встановлено, що методи поширення діяльності міжнародних фінансових посередників на вітчизняний ринок страхування залежать від переважного виду їхньої діяльності: входження страхових міжнародних фінансових конгломератів здійснюється головними компаніями на основі механізмів злиттів і поглинань, а входження банківських міжнародних фінансових конгломератів відбувається через вітчизняні банківські установи, які їм підконтрольні.

9. Дослідження впливу міжнародних фінансових конгломератів на фінансовий ринок України дозволило довести, що він визначається їхньою активністю як фінансових посередників і представників іноземного капіталу, а також існуючими засадами регулювання діяльності висококонвергентних інтегрованих фінансових посередників в Україні. При проведенні аналізу за цими напрямами встановлено, що основною формою контролю міжнародних фінансових конгломератів над посередниками фінансового ринку України є мажоритарний контроль; їхня активність на фінансовому ринку і, перш за все, у банківському секторі характеризується високим рівнем і перевищує середньоринкові показники; відсутність суттєвих бар'єрів входження на вітчизняний фінансовий ринок обумовлена надпотужністю і великими розмірами міжнародних фінансових конгломератів відносно обсягів фінансового ринку України. Це дозволило показати суттєву залежність сучасного фінансового ринку України від діяльності міжнародних фінансових конгломератів і, як наслідок, існування небезпеки порушення його стабільності.

10. Встановлення прямого помірного характеру зв'язку між фінансовим розвитком розвинутих країн і країн-членів ЄС і сформованими в них фінансовими конгломератами дозволило довести, що відсутність вітчизняних фінансових конгломератів, масштаби діяльності яких відповідають європейським критеріям, є негативним фактором для розвитку фінансового ринку України.

11. При дослідженні процесу формування, агрегування і поширення ризиків у фінансових конгломератах виокремлено рівень фінансових посередників,

що входять до фінансового конгломерату, і загальний рівень. Систематизація проявів операційного ризику дозволила довести, що він проявляється як індивідуальний операційний ризик на рівні фінансових посередників і як системний операційних ризик на рівні фінансового конгломерату. Дослідження передумов і організаційних засад виникнення ефекту поширення ризиків дозволило обґрунтувати його важливу роль у агрегуванні і поширенні ризиків, а також залежність механізму його формування від моделі організації фінансового конгломерату і від масштабів взаємних фінансових зобов'язань та взаємної участі в капіталі.

12. Дослідження світового досвіду трансформації системи фінансового нагляду і регулювання показали, що основною тенденцією тут є створення інтегрованого органу – мегарегулятора, а передумовами цього процесу стали ускладнення структури фінансового сектору і конвергенція різних видів фінансового посередництва і, як наслідок, зміна якісних і кількісних характеристик ризиків фінансових посередників. Обґрунтовано необхідність створення консолідованої системи нагляду за діяльністю фінансових груп і фінансових конгломератів в Україні в середньостроковій перспективі в рамках сценаріїв реформування системи регулювання фінансового ринку, визначених відповідно до моделей взаємодії між мегарегулятором і центральним банком, з метою підвищення прозорості діяльності фінансових конгломератів та забезпечення оперативної ідентифікації і управління їхніми ризиками на основі визначення організаційної структури, оцінювання достатності основного капіталу і концентрації ризиків, проведення операцій всередині фінансових груп. На основі проведеного аналізу ринкових часток міжнародних фінансових конгломератів встановлено їхню стратегічну важливість з позиції загальногрупової діяльності, що дозволило обґрунтувати необхідність запровадження додаткового фінансового нагляду за їхньою діяльністю відповідно до міжнародних засад і стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Фінансові потоки в системі економічних відносин [Текст] / Г. М. Азаренкова. – Х. : ВД “Інжек”, 2006. – 328с. – ISBN 966-392-098-Х.
2. Афанасьєв А. О. Гроші та кредит: Конспект лекцій [Текст] / А. О. Афанасьєв, Т. Б. Кузенко, Р. А. Фісічкін. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. – 180 с.
3. Банківська система України : Оцінка впливу іноземного капіталу на функціонування банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrbanking.com/articles/12 – 01.01.2009. – Назва з екрану.
4. Бондаренко К. Хто й чим володіє в Україні [Електронний ресурс] / Кость Бондаренко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/polit/03upsvu.htm. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
5. Бурденко І. М. Розкриття інформації про банківські ризики у фінансовій звітності [Текст] / І. М. Бурденко, О. М. Пожар // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 7. – С.52-55.
6. Василик О. Д. Державні фінанси України [Текст] : підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с. – ISBN 966-8253-37-Х
7. Васильченко З. М. До питання створення банківських холдингових груп [Текст] / З. М. Васильченко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2004. – Випуск 68. – С.21-23.
8. Васильченко З. М. Конкурентний потенціал небанківських фінансових установ на ринку кредитних ресурсів[Текст] / З. М. Васильченко, А.С. Криклій // Економіка та держава. – 2006. – № 10. – С.8-11.
9. Васильченко З. М. Методологічні аспекти дослідження сутності банківських установ як фінансових посередників [Текст] / З. М. Васильченко // Банківська справа. – 2008. – № 4. – С.11-24.
10. Васильченко З. М. Об’єктивна зумовленість інтеграції банківського і промислового капіталу в світовій практиці [Текст] / З. М. Васильченко //

Банківська справа. – 2002. – № 1. – С.49-58.

11. Васильченко З. М. Сучасні форми конвергенції в міжнародних фінансах [Текст] / З. М. Васильченко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2002. – Випуск 61. – С. 100-103.
12. Васильченко З. М. Універсальний комерційний банк як центральна ланка фінансово-промислової групи [Текст] / З. М. Васильченко // Банківська справа. – 2002. – № 5. – С.42-51.
13. Васильченко З. М. Фінансова консолідація як сучасна тенденція розвитку банківського бізнесу [Текст] / З. М. Васильченко // Світ фінансів, № 3 (8), 2006. – С.60-70.
14. Васюренко Л. В. Взаємозалежність розвитку банківського сектору та інвестиційної діяльності в Україні [Текст] / Л. В. Васюренко // Банківська справа. – 2007. – № 1. – С.24-29.
15. Васюренко О. В. Ресурсний потенціал комерційного банку [Текст] / О. В. Васюренко, І. М. Федосік // Банківська справа. – 2002. – № 1. – С.58-65.
16. Васюренко О. В. Ризик як складова економічних процесів [Текст] / О. В. Васюренко, О. В. Таран // Фінанси України. – 2005. – № 7. – С.68-75.
17. Владимирова И. Г. Исследование уровня транснационализации компаний [Текст] / И. Г. Владимирова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 6. – С.99-115.
18. Власенкова Ю. Еволюція фінансових посередників: від банків до фінансових супермаркетів [Текст] / Ю. Власенкова // Фінансовий ринок України. – 2008. – № 7. – С.37-39.
19. Власенкова Ю. Финансовый супермаркет как стратегия развития международных финансовых посредников в условиях конкуренции [Текст] / Ю. Власенкова // Рынок и услуги. – 2008. – № 5 (63). – С.27-29.
20. Габидулин И. А. Bankassurance по-эсэнгеевски [Текст] / Габидулин И. А., Лушниченко В. Н. // Мир денег. – 2007. – №8 (86). – С.54-59.
21. Гаманкова О. Капіталізація страхового ринку України як прояв процесів

глобалізації [Електронний ресурс] / Ольга Гаманкова. – Режим доступу : http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=20060509&n=5-6&y=2006. – 01.01.2009. – Назва з екрану.

22. Геец В. Иностранный капитал в банковской системе Украины [Текст] / В. Геец // Інвестиції: практика та досвід. – 2006. – № 13. – С. 6-10.
23. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV, зі змін. та доп. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
24. Дацюк Р. Банки станут агентами страховых компаний [Електронний ресурс] / Регина Дацюк. – Режим доступу : http://www.strahovatel.com.ua/blog/main/528/. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
25. Ернест П. Обзор европейского рынка банковского страхования [Электронный ресурс] / Ернест Пол. – Режим доступа : http://cee.milliman.com/en/perspective/published-articles/pdfs/bancassurance-review-ukraine-PA30-09-08.pdf.- 01.01.2009. – Название с экрана.
26. Єпіфанов А. О. Банки з іноземним капіталом як можлива загроза для національної економіки [Текст] / А. О. Єпіфанов, Ф. І. Шпиг // Міжнародна банківська конкуренція: Теорія і практика: Збірник тез доповідей І Міжнародної науково-практичної конференції (25-26 травня 2006 р.). – С.7-8.
27. Єпіфанов А. О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України [Текст] : монографія / А. О. Єпіфанов. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2007. – 417 с. – ISBN 978-966-680-362-0.
28. Єрмошенко А. М. Альтернативні стратегії інтеграції страхових організацій і банківських установ [Текст] / А. М. Єрмошенко // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 2. – С.62-67.
29. Єрмошенко А. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення взаємодії страхових організацій і банківських установ [Текст] / А. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 10. – С.59-66.

30. Єрмошенко А. М. Порівняння основних моделей банківського страхування [Текст] / А. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3. – С.167-175.
31. Єрмошенко А. М. Теоретичні і практичні аспекти інтеграції страховиків і банків [Текст] / А. М. Єрмошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Вип. 22. – С.230-240.
32. Єрмошенко А. М. Bancassurance як форма взаємодії страхових компаній і банківських установ [Текст] / А. М. Єрмошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – Т. 20. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С.265-269.
33. Интервью президента Ассоциации российских банков Гарегина Тосуняна радиостанции “Эхо Москвы” [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.arb.ru/site/press/. – 01.01.2009. – Название с экрана.
34. Исследование информационной прозрачности банков Украины в 2007 году: Развитие банковской системы и усилия регуляторов пока не привели к улучшению прозрачности. Совместное исследование Stabdart &Poor`s и Агентства финансовых инициатив [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.standardandpoors.ru/_Images/Pdfs/3786.pdf. – 01.01.2009. – Название с экрана.
35. Исследование информационной прозрачности банков Украины в 2008 году: Кризис ликвидности банковской системы ужесточает требования к прозрачности банков. Совместное исследование Standart &Poor`s и Агентства финансовых инициатив [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.standardandpoors.ru/_Images/Pdfs/4667.pdf. – 01.01.2009. – Название с экрана.
36. Інформація про власників істотної участі у банках України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Shareholders.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
37. Каушан І. В. Вплив іноземного банківського капіталу на стабільність фінансової системи України [Текст] / І. В. Каушан // Проблеми і перспективи

розвитку банківської системи України. Т.20: Збірник наукових праць: Наукове видання.- Суми: УАБС НБУ, 2007. – 352 с. – С.304-313.

38. Клапків Ю. Банкострахування: нові виклики та можливості [Текст] / Ю. Клапків, В. Тринчук // Страхова справа. – 2008. – № 3. – С.55-59.
39. Клапків Ю. Формування новітньої банківсько-страхової бізнес-архітектури в Україні [Текст] / Ю. Клапків // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2008. – № 1/2. – С.47-57.
40. Кльоба Л. Фінансово-інвестиційний супермаркет – перспективний проект розвитку банків [Текст] / Л. Кльоба // Інвестиції: практика та досвід. – 2005. – № 21. – С.27-28.
41. Ковалева Е. Риски в банках [Електронний ресурс] / Елена Ковалева. – Режим доступу : http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=540385&print=true. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
42. Козьменко С. М. Обмеження і межі присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі [Текст] / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2. – С.105-109.
43. Козьменко С. Н. Проблемы слияний и поглощений коммерческих банков [Текст] / С. Н. Козьменко, Ф. Линсли // Банківська система України: теорія і практика становлення: В 2 т. Т.1. – С.55-62.
44. Конопліна Ю. С. Недержавне пенсійне забезпечення як напрямок розширення банківської діяльності [Текст] / Ю. С. Конопліна // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 1. – С.58-65.
45. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд [Текст] : монографія / , А. О. Єпіфанов, І. В. Сало, М. А. Єпіфанова ; . – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2006. – 432 с. – ISBN 966-680-279-1.
46. Корнєєв В. Банкоцентрична основа фінансового ринку України [Текст] / В. Корнєєв // Економіка України. – 2008. – № 9. – С.18-27.
47. Корнєєв В. Еволюція і перспективи фінансового ринку України [Текст] / В. Корнєєв // Економіка України. – 2007. – N 9. – С.21-30.
48. Кредитна система України і банківські технології. У 3 кн. Кн.1: Кредитна

система України [Текст] : навчальний посібник / ; ред. І. В. Сало ; НБУ. – Львів : ЛБІ НБУ, 2002. – 580 с. – ISBN 966-7330-37-0.

49. Кредитна система України і банківські технології. У 3 кн. Кн.2: Бухгалтерський облік. Банківський нагляд. Контроль та аудит [Текст] : навчальний посібник / ; ред. І. В. Сало ; НБУ. – Львів : ЛБІ НБУ, 2002. – 392 с. – ISBN 966-7330-38-9.
50. Кремень В. М. Виникнення і особливості діяльності фінансових конгломератів на світовому фінансовому ринку [Текст] / В. М. Кремень // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С.32-38.
51. Кремень В. М. Вплив міжнародних фінансових конгломератів на фінансово-економічну безпеку України // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Економічна безпека і проблеми господарсько-політичної трансформації соціально-економічно-економічних систем". – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – С.177-179.
52. Кремень В. М. Дискусійність сутності кредитного механізму та його складових елементів [Текст] / В. М. Кремень // Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції до 30-ти річчя факультету банківського бізнесу Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль: Астон, 2008.– С.60-61.
53. Кремень В. М. Діяльність міжнародних фінансових конгломератів на фінансовому ринку України [Текст] / В. М. Кремень // Шевченківська весна: Економіка: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених; [За заг. ред. проф. В. Д. Базилевича]. – Вип. VII . – К. : Сталь, 2009. – С.426-430.
54. Кремень В. М. Консолідація регулювання фінансового ринку: світова практика та перспективи в Україні [Текст] / В. М. Кремень // Економіка: проблеми теорії та практики. Вип. 246. Т. IV : Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 914-923.
55. Кремень В. М. Кредитний механізм: сутність та роль в економічному розвитку країни [Текст] / В. М. Кремень // Проблеми і перспективи розвитку

банківської системи України. Т. 20 : Збірник наукових праць. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 328-335.

56. Кремень В. М. Особливості використання концепції “bancassurance” у діяльності фінансових конгломератів [Текст] / В. М. Кремень // Економічний простір: збірник наукових праць. № 20/1. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – С. 99-107.
57. Кремень В. М. Особливості діяльності транснаціональних корпорацій за сучасних умов [Текст] / В. М. Кремень // Науковий вісник Державної академії статистики, обліку та аудиту. – 2005. – № 1. – С. 54-60.
58. Кремень В. М. Особливості кредитних відносин вітчизняних банків та суб’єктів господарювання [Текст] / В. М. Кремень // Культура народов Причерноморья.– 2007.–№ 109.– С. 85-89.
59. Кремень В. М. Проблемні аспекти формування системи елементів кредитного механізму стимулювання розвитку економіки [Текст] / В. М. Кремень // Вісник Хмельницького національного університету.– 2008.– № 3.– С.128-131.
60. Кремень В. М. Роль банківського кредитування у стимулюванні розвитку економіки [Текст] / В. М. Кремень // Проблеми розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації : Збірник праць ІІІ міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів. – Сімферополь : Центр стабілізації, 2007. – 245 с. – С.105.
61. Кремень В. М. Світова фінансова криза як фактор трансформації моделі фінансового конгломерату // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 травня 2009 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – Т. 2. – С.48-50.
62. Кремень В. М. Світові тенденції консолідації регулювання фінансового ринку [Текст] / В. М. Кремень // Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції “Сучасні проблеми інноваційного розвитку держа-

ви". – Том 1. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008.– С.51-53.

63. Кремень В. М. Фінансовий конгломерат як форма інтеграції посередників на фінансовому ринку [Текст] / В. М. Кремень // Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки : Матеріали наук.-практ. конференції. Тези доп. (16-17 жовтня); [Відп. ред. С.І. Юрій]. – Тернопіль, 2008. – С. 204-206.
64. Кремень В. М. Фінансові конгломерати в системі фінансових посередників / В. М. Кремень // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : Збірник наукових праць. Т. 25. – Суми : УАБС НБУ, 2009. – С.328-335.
65. Кривенко Л. В. Роль вітчизняної банківської системи в реалізації євроінтеграційного курсу [Текст] / Л. В. Кривенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (25-26 листопада 2004 р.). – С.19-20.
66. Кузнецова Н. П. Конвергенция в сфере банковских услуг [Текст] / Н. П. Кузнецова, Г. В. Чернова // Вестник СПбГУ. Сер. 5. – 2001. – Вып. 4 (№ 29). – С.129-136.
67. Лилик О. Я. Bancassurance та перспективи його розвитку в Україні [Текст] / О. Я. Лилик // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 2. – С. 32-37.
68. Лібералізація руху капіталу в ході євроінтеграції: досвід країн центральної європи [Текст] : монографія / , С. М. Козьменко, М. І. Макаренко, Ф. І. Шпиг ; ред. А. О. Єпіфанов. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 109 с. – ISBN 978-966-8958-15-1.
69. Лютий І. Конкурентоспроможність банків в умовах глобалізації та лібералізації руху капіталу [Текст] / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 11. – С.18-25.
70. Лютий І. О. Проблеми розвитку сучасного міжнародного фінансового ринку та інтеграційний курс України [Текст] / І. О. Лютий, В. І. Міщенко // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С.21-32.

71. Макаренко М. І. Транскордонна міграція капіталу як фактор загострення міжнародної конкуренції на фінансових ринках [Текст] / М. І. Макаренко // Міжнародна банківська конкуренція: Теорія і практика: Збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня-1 червня 2007 р.). – С.65-67.
72. Макдоналд У. Оцінка підготовленості України до запровадження єдиного регуляторного органу [Електронний ресурс] / Уна Макдоналд : Матеріали Проекту розвитку ринків капіталу. – Режим доступу : www.capitalmarkets.kiev.ua/download/assessment_unified_regulator_july2006_ukr.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
73. Макдоналд У. Перспективи нагляду на основі оцінки ризиків [Електронний ресурс] / Уна Макдоналд: Матеріали Проекту розвитку ринків капіталу. – Режим доступу : http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/prospects_risk_based_supervision_july2006_ukr.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
74. Мандрик Р. Финансовые конгломераты: причины возникновения, достоинства, недостатки [Електронний ресурс] / Роман Мандрик, Максим Шеховцев. – Режим доступу : http://www.fingames.com.ua/news/7062/. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
75. Мещеряков А. А. Аналіз економічної сутності понять “ринок фінансових послуг” та “ринок банківських послуг” [Текст] / А. А. Мещеряков // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 5. – С.31-35.
76. Мещеряков А. А. Теоретико-практичні засади побудови фінансового менеджменту банку [Текст] / А. А. Мещеряков // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 6. – С.53-57.
77. Мещеряков А. А. Формування та використання ресурсної бази банку [Текст] / А. А. Мещеряков // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С.89-94.
78. Миркин Я. Мегарегулятор [Текст] / Яков Миркин // Рынок Ценных Бумаг. – 2000. – № 14. – С.38-45.
79. Міщенко В. І. Політика Національного банку у сфері прозорості структури

та підвищення рівня капіталізації банківських установ / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова [Текст] // Економіка ринкових відносин. – 2008. – № 1. – С. 143-149.

80. Монтес М. Ф. “Азиатский вирус” или “голландская болезнь”? : Теория и история валютных кризисов в России и других странах [Текст] : пер.с англ. / М. Ф. Монтес, В. В. Попов. – Москва : Дело, 1999. – 135с. – ISBN 5-7749-0161-0, 981-230-050-3.
81. О совершенствовании регулирования финансового рынка [Электронный ресурс] : Аналитические материалы Комитета Государственной Думы РФ по собственности и Профессиональная ассоциация регистраторов, трансфер-агентов и депозитариев ; [Под научн. ред. В. С. Плескачевского и П. М. Ланскова]. – Режим доступа : www.fcsm.ru/attach.asp?a_no=921. – 01.01.2009. – Название с экрана.
82. О целесообразности создания мегарегулятора на российском рынке финансовых услуг [Электронный ресурс] : Материалы к заседанию Комитета АРБ по денежно-кредитной политике и банковскому надзору. – Режим доступа : www.iwatermark.ru/site-arc/lgoti/smkrazrabotat/rabotabankovanaliticheskaya/. – 01.01.2009. – Название с экрана.
83. Об утверждении стратегии развития финансового рынка на 2006-2008 гг. и плана мероприятий по ее реализации [Электронный ресурс] : Распоряжение Правительства РФ от 01 июня 2006 г.№793-р. – Режим доступа : http://gov.consultant.ru/zip/034/034068.zip. – 01.01.2009. – Название с экрана.
84. Паращак О. Огляд ринку автотранспортного страхування в Україні [Текст] / О. Паращак, Н. Лисенко // Український науково-практичний журнал “Страхова справа”. – 2003. – № 1. – С.52-66.
85. Підбиття попередніх підсумків діяльності ринків фінансових послуг України за 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/finmarket_9m_2007.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
86. Правительство США приняло план спасения Citigroup [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://lenta.ru/news/2008/11/24/citi/. – 01.01.2009. –

Название с экрана.

87. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III, зі змін. та доп. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
88. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо загальних підходів до застосування страховиками стрес-тестів [Електронний ресурс] : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05.12.2006 № 6496. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/63.html?&tx_ttnews[pointer]= 80&cHash=fc6742824e. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
89. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо системи управління та розкриття інформації фінансовими установами [Електронний ресурс] : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27.12.2005 №5207. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/63.html?&tx_ttnews [pointer]=120&cHash=41e4917ad0. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
90. Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2007 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 № 90-р. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=90-2007-%F0. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
91. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 12 “Фінансові інвестиції” [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України від 26.04.2000 № 91. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0284-00. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
92. Про затвердження Стратегічних напрямів діяльності Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на період до 2008 року [Електронний ресурс] : Розпорядження Державної комісії з регулювання

ринків фінансових послуг України від 05.04.2005 № 3841. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/63.html?&tx_ttnews[pointer]=151&cHash=011b800b1f. – 01.01.2009. – Назва з екрану.

93. Про недержавне пенсійне забезпечення [Електронний ресурс] : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV, зі змін. та доп. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
94. Про страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР, зі змін. та доп. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
95. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2007 № 976-р. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=976-2007-%F0. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
96. Програма діяльності Кабінету Міністрів “Назустріч людям” [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 04.02.2005 № 115, Постанова ВРУ від 04.02.2005 2426-IV. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11639687&cat_id=60142. – 01.09.2007. – Назва з екрану.
97. Реверчук С. К. Фінансовий супермаркет – перспективна форма розвитку ринку фінансових послуг [Текст] / С. К. Реверчук, Л. Г. Кльоба // Інвестиції: практика та досвід. – 2006. – № 13. – С.28-30.
98. Рейтинг страховых компаний Украины – ТОП 100 – Журнал forINSURER.com [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://forinsurer.com/ratings/nonlife/.- 01.01.2009. – Название с экрана.
99. Рєзнікова Н. Про специфіку фінансової кризи в Україні [Текст] / Н. Рєзнікова // Персонал. – 2006. – № 3. – С. 84-89.
100. Річний звіт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2003 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/

fileadmin/downloads/Zvit_DFP_2003.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.

101. Річний звіт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2004 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/ fileadmin/downloads/RK-4041.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
102. Річний звіт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2005 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/ files/RK-5907.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
103. Річний звіт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2006 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/ files/RK-7572.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
104. Річний звіт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2007 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/ fileadmin/downloads/ZVIT_NA_SAIT_2007pdf.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
105. Сало І. В. Проблеми українського ринку M&A на сучасному етапі його розвитку [Текст] / І. В. Сало, Ю. М. Петренко // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 1. – С.96-103.
106. Світові фінанси [Текст] : навчальний посібник / , С. М. Козьменко [и др.]. – Суми : Університетська книга, 2002. – 116 с. – ISBN 966-680-055-1.
107. Страхування кредитних ризиків: цивільно-правові аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Р. Б. Сабодаш. – Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2007. – 19 с.
108. Сугоняко А. Если я беру доллар…[Текст] / Александр Сугоняко // Бізнес. – 2007. – № 20.
109. Тридід О. М. Концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму антикризового управління банком [Текст] / О. М. Тридід, В. Я. Вовк // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С.98-106.
110. Тринчук В. Перспективи розвитку страхового ринку у зв’язку зі вступом України до СОТ [Текст] / В. Тринчук // Український науково-практичний журнал “Страхова справа”. – 2005. – № 3. – С.46-56.

111. Укрсиббанк [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.ukrsibbank.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
112. Формування великого приватного капіталу в Україні [Текст] : наукове видання / Центр економічного розвитку ; О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, Л. З. Суплін – К. : Міленіум, 2004. – 90 с. – ISBN 966-8063-48-1.
113. Фурман В. М. Світовий досвід комплексного страхування банківських ризиків [Текст] / В. М. Фурман // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С.118-122.
114. Цыганов А. А. Интеграционные структуры банковско-страховых групп [Текст] / А. А. Цыганов, П. А. Гришин // Финансы и кредит. – 2007. – № 36. – С.51-57.
115. Школьник І. О. Критерії ідентифікації фінансового конгломерату: вітчизняний та європейський підходи [Текст] / І. Школьник, О. Козьменко, В. Кремень // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 6. – С.32-36.
116. Школьник І. О. Роль банків у процесі формування національної моделі фінансового ринку [Текст] / І. О. Школьник // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1. – С.64-70.
117. Школьник І. О. Фінансовий ринок України в контексті розвитку світової фінансової системи [Текст] : монографія / І. О. Школьник. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 98 с. – ISBN 978-966-8958-19-9.
118. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку [Текст] : монографія / І. О. Школьник. – Суми : ВВП “Мрія-1” ТОВ, УАБС НБУ, 2008. – 348 с. – ISBN 978-966-473-018-8.
119. Шлапак О. Національний банк України має намір ввести консолідований нагляд за банківськими групами [Текст] / О. Шлапак// Цінні папери України.-2004.- № 18 (306). – С. 8-14.
120. Яцентюк О. Особенности банковского страхования: мировой опыт и российские реалии [Текст] / О. Яцентюк // Страховое дело. – 2006. – № 2. – С.9-16.

121. AIG реструктуризируют и разделят на три контролируемых государством бизнеса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://forinsurer.com/ news/09/02/27/18140. – 01.01.2009. – Название с экрана.
122. Aig / American International Group, Inc. / Corporate Information [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : :www.aigcorporate.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
123. Allianz – Insurance, Asset Management and Banking worldwide : [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.allianz.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
124. Banque BNP Paribas / La banque d`un monde qui change : [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.bnpparibas.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
125. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards : a Revised Framework [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
126. Berghe L. Creating the Future with All Finance and Financial Conglomerates [Text] / Lutgart Berghe, Kurt Verweire. – Springer, 1998. – 223 p. – ISBN 0792381831, 9780792381839.
127. Chevalier C. Analysis of Bancassurance and its status around the world [Text] / Marjorie Chevalier, Carole Launay, Berangere Mainguy // Focus. – 2005.- October. – 48 p. – ISSN 1636-4767.
128. Citi –Home [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.citigroup.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
129. Citigroup уменьшится на треть для спасения от банкротства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://lenta.ru/news/2009/01/14/citi/. – 01.01.2009. – Название с экрана.
130. Competition in the Financial Sector [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp0945.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
131. Corporate Presentation of Fortis [Electronic resource]. – Режим доступу :

www.orgkomitet.com/announcement/program/presentation_pronk.ppt – 01.01.2009. – Назва з екрану.

132. Credit-Agricole : [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.credit-agricole-sa.fr. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
133. Danske Bank [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.danskebank.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
134. European Parliament and Council Directive 2002/87/EC of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC , 93/22/EEC , 98/78/EC and 2000/12/EC [Electronic resource]. – Режим доступу : http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l24038c.htm. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
135. Finance and Convergence**:** What's Ahead for Emerging Europe? [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07244.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
136. Financial globalisation and emerging market capital flows [Text]. – Research Series Supervision no. 50. – Amsterdam : De Nenderlansche bank, 2003. – 32 p.
137. Financial Integration in Europe 2007 [Electronic resource]. – Режим доступу : www.ecb.eu/pub/pdf/other/financialintegrationineurope200703en.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
138. Financial Sector Convergence and Financial Market Supervision in the OECD Area [Text]. – INPRS, OECD. – 2002. – 42 p.
139. Fortune 500 Companies, Global Edition 2007 – World's Lagest Companies [Electronic resource]. – Режим доступу : http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2007/full_list/index.html. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
140. Global 500 2008: Annual ranking of world's lagest companies from Fortune Magazine [Electronic resource]. – Режим доступу : http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2008/full_list/index.html. – 01.01.2009. – Назва з екрану.

141. Global Financial Stability Report : Financial Stress and Deleveraging Macro-Financial Implications and Policy [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2008/02/pdf/text.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
142. Global Risks Report 2009 [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.weforum.org/pdf/globalrisk/globalrisks09/global_risks_2009.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
143. Groupe Caisse d'Epargne [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.groupe.caisse-epargne.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
144. Gruppo Generali : [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.generali.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
145. Herring R.J. The Structure of Cross-Sector Financial Supervision [Text] / Richard J. Herring and Jacopo Carmassi // Financial Markets, Institutions & Instruments. – 2008. – Vol. 17, Issue 1 (February). – P.51-76.
146. Holding Companies in Banking Groups [Electronic resource] : Reserve Bank of India Discussion Paper. – Режим доступу : rbidocs.rbi.org.in/rdocs/ content/PDFs/79486.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
147. How Countries Supervise their Banks, Insurers and Securities Market 2007 [Text]. – Central Banking Publications, 2007. – 370 p. – ISSN 19021 82 33 1.
148. Identification of financial conglomerates [Electronic resource]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/internal_market/financial-conglomerates/supervision_ en.htm#identification. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
149. ING Group homepage: [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.ing.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
150. Issues in the Unification of Financial Sector Supervision [Electronic resource]. – Режим доступу : www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp00213.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
151. Kist E. Integrated financial services – a framework for success: Synergies in insurance, banking, and asset management [Text] / Ewald Kist // The Geneva

Papers on Risk and Insurance. – 2001. – Vol. 26, № 3 (July). – P.311-322.

152. Kowalewski O. Grupy bankowo-ubezpieczeniowe: strategie tworzenia, efektywność [Text] / O. Kowalewski // Materialy i studia NBP. – 1999. – № 91. – P.10-14.
153. Messyasz-Handschke A. Bancassurance – współpraca czy konkurencja [Text] / A. Messyasz-Handschke // Bank i Kredyt. – 2002. – № 4. – P.51-55.
154. Nordea [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.nordea.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
155. Old Mutual / Home [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.oldmutual.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
156. Operational Risk Management [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.bis.org/publ/bcbs42.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
157. Pandit V. Citigroup Financial Services Conference [Electronic resource] / Vikram Pandit. – Режим доступу : www.citigroup.com/citi/fin/data/p090127a.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
158. Rabobank in business : [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.rabobank.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
159. Raiffeisen International Bank Holding AG [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.ri.co.at. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
160. Risk measurement witin financial conglomerates : best practicies by risk type [Text]. – Research Series Supervision no. 50. – Amsterdam : De Nenderlansche bank, 2003. – 32 p.
161. SEB [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.seb.se. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
162. Servizi bancari e consulenza per famiglie e imprese. – Intesa Sanpaolo [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.intesasanpaolo.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
163. Seventh Council Directive 83/349/EEC of 13 June 1983 based on Article 54(3)(g) of the Treaty on consolidated accounts [Electronic resource]. – Режим

доступу : http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l26010.htm. – 01.01.2009. – Назва з екрану.

164. Simulating Financial Instability [Electronic resource]. – Режим доступу : www.ecb.eu/pub/pdf/other/simulatingfinancialinstability200809en.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
165. Standard Life plc [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.standardlife.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
166. Stirewalt B. D. Unification of financial sector regulators: the case of Kazakhstan [Text] / Bryan D. Stirewalt. – Central Banking Publications Ltd, 2004. – 103 p. – ISBN 1 902182 38 3.
167. Swiss Re – Your expert in capital and asset management [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.swissre.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
168. The AXA Group Web Site – Home Page : [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.axa.com.- 01.01.2009. – Назва з екрану.
169. The Financial Development Report 2008 [Electronic resource] : World Economic forum. – Режим доступу : http://www.weforum.org/pdf/ annualreport/2008/AR08.pdf. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
170. VAB Group [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.vabgroup.com.ua. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
171. Van den Berghe L.A.A. Convergence in the Financial services industry [Text] / L.A.A. Van den Berghe, K. Verweire, V.M. Carchon. – OECD. – 1999. – 94 p.
172. Voutilainen R. Comparing alternative structures of financial alliances [Text] : Working Paper of Helsinki School of Economics / Raimo Voutilainen. – Helsinki School of Economics, 2004. – 19 p. – ISBN 951-791-832-1.
173. Welcome – The National Australia Bank Group – NABGroup [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.nabgroup.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
174. Welcome to Deutsche Bank Group! : [Матеріали офіційного сайту]

[Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.db.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.

175. Welcome to lloydstsb.com : [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : http://www.lloydstsb.com. – 01.01.2009. – Назва з екрану.
176. Willkommen bei der DZ BANK [Матеріали офіційного сайту] [Electronic resource]. – Режим доступу : www.dzbank.de. – 01.01.2009. – Назва з екрану.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Додаток А

Становлення та розвиток фінансових конгломератів у світі

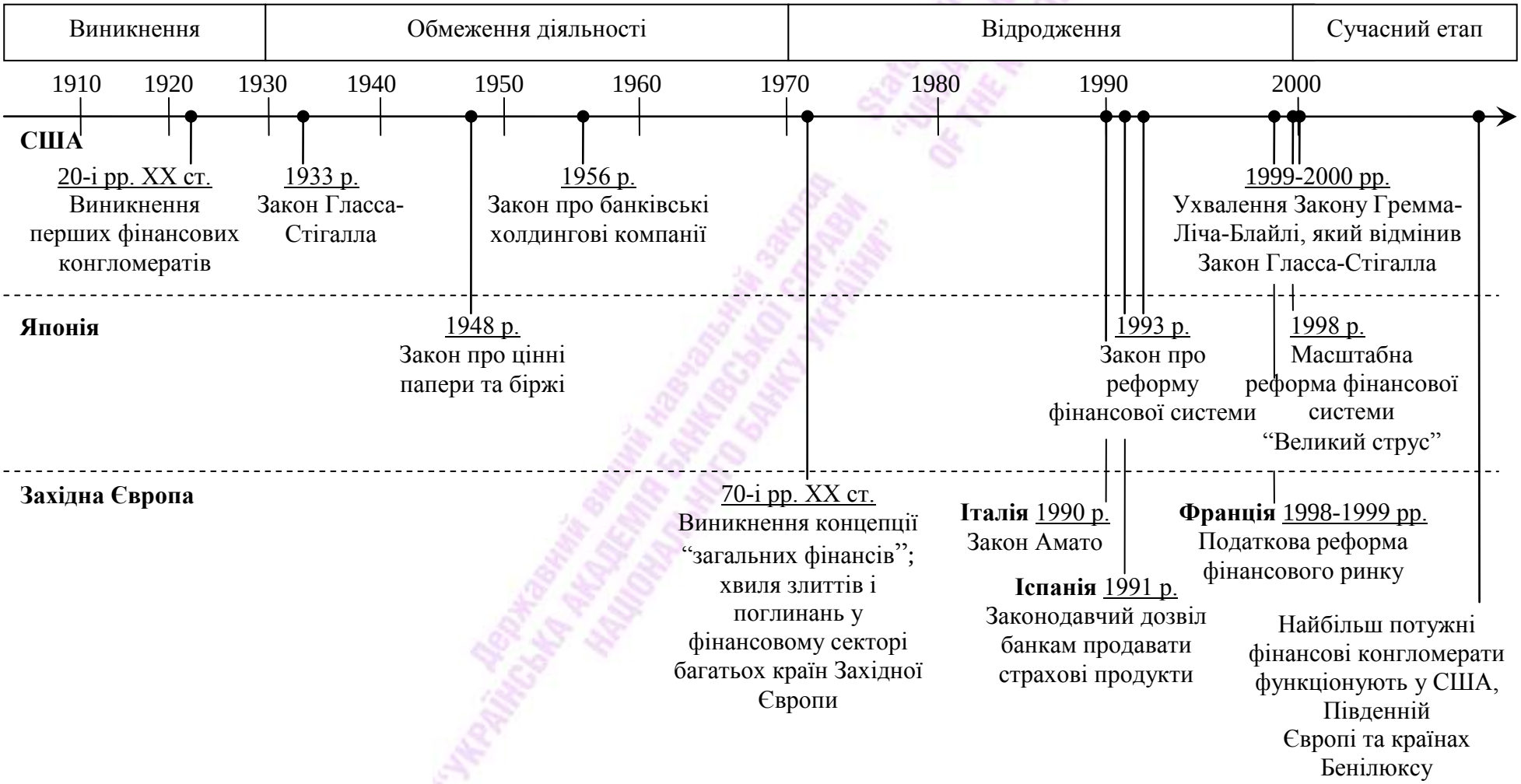

Джерело: складено автором

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"

Додаток Б

Види фінансових посередників

Джерело: складено автором на основі [2, 19, 118]

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Додаток В

Нормативно-правові акти України з питань регулювання діяльності фінансових конгломератів

№ з/п	Нормативно-правовий акт	Норми регулювання діяльності фінансових конгломератів	
		Номер розділу, статті	Зміст
1	Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2007 № 976-р	Розділ "Реформування системи державного регулювання ринків капіталу"	Оскільки в рамках фінансових конгломератів та промислово-фінансових груп відбувається об'єднання компаній, що належать до різних фінансових ринків, на період до утворення об'єднаного регулятора нагальним і необхідним завданням є вирішення питання взаємодії регуляторних органів, обміну інформацією для забезпечення нагляду за фінансовою групою на консолідованій основі
2	Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2007 р. Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 № 90-р	Розділ I	У сфері правового регулювання банківського нагляду Національному банку (за згодою) і Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку доручається підготувати проект Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про банки і банківську діяльність" щодо корпоративного управління та консолідованого нагляду відповідно до змісту вимог Директиви 2002/87/ЄС
3	Про затвердження Методичних рекомендацій щодо загальних підходів до застосування страховиками стрес-тестів. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05.12.2006 № 6496	Розділ 5, п. 5.4	Серед факторів загального характеру, що впливають на природу та обсяги стрес-тестів, рекомендується враховувати: …поточну позицію в групі (конгломераті)

Продовж. додатка В

№ з/п	Нормативно-правовий акт	Норми регулювання діяльності фінансових конгломератів	
		Номер розділу, статті	Зміст
4	Про затвердження Стратегічних напрямів діяльності Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на період до 2008 р. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05.04.2005 № 3841	Розділ ІІ	До нагальних проблем, які необхідно подолати, належать: …слабкість координації дій між фінансовими регуляторами (НБУ, ДКЦПФР та Держфінпослуг) як на рівні формування регуляторної бази, так і в процесі повсякденної наглядової діяльності (неузгодженість при ухваленні нормативно-правових актів; слабкість координації дій в умовах системних фінансових криз; відсутність систематичного обміну інформацією; невідпрацьованість механізмів взаємодії при здійсненні нагляду за діяльністю фінансових конгломератів чи пов’язаних з ними осіб)
5	Про затвердження Методичних рекомендацій щодо системи управління та розкриття інформації фінансовими установами. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27.12.2005 №5207	Розділ ІІІ, п. 3.2	До звіту про корпоративне управління рекомендується включати такі питання: …інформацію про проведені операції з пов’язаними особами, у тому числі проведені в одному фінансово-промисловому конгломераті (групі)

Джерело: складено автором на основі [88, 89, 90, 92, 95]

Додаток Г

Систематизація методичних підходів до тлумачення форм bancassurance

№ з/п	Автор / Школа	Форми bancassurance
1	Габідулін І.	– банк купує страхову компанію; – страхова компанія купує банк
2	Яцентюк О.	– банк та страхова компанія підписують договір, згідно з яким банківська установа зобов'язується бути офіційним представником страховика при реалізації його продуктів; – банківська установа і страхова компанія домовляються про взаємне володіння акціями; – банк повністю або частково купує страхову компанію
3	Французька наукова школа	– договір банку зі страховою компанією про реалізацію страхових послуг у відділеннях банку; – об'єднання банківсько-страхових інституцій з переважною часткою банку; – об'єднання банківсько-страхових інституцій з незначною часткою банку; – повний контроль банку над страховою компанією
4	Сабодаш Р.	– створення фінансової холдингової групи, до якої входять банківські установи та страхові компанії; – діяльність на основі договорів про спільну діяльність; – діяльність банків та страховиків на основі агентських угод
5	Мессиаш-Ханшке А.	– договір про реалізацію; – злиття і поглинання; – стратегія "де ново"; – стратегічний альянс; – викуп акцій
6	Ковалевські О.	– стратегія альянсу; – стратегія спільного підприємства; – стратегія створення власної інституції; – консолідована модель
7	Школьник І.	– договірні відносини стосовно обслуговування один одного; – співпраця в рамках взаємних і перехресних продажів – альянс як форма кооперації між страховою компанією та банком, результатом чого є створення нової страхової компанії; – злиття та поглинання; – фінансовий конгломерат (супермаркет)
8	Клапків Ю., Тринчук В.	– форми, які базуються на безкапітальній основі: акредитаційна модель, договір про співпрацю; – консолідація на рівні інституцій: модель спільного підприємства, стратегічна модель створення нової інституції, модель обміну акціями фінансових інституцій чи створення конгломерату – фінансової групи, стратегічний альянс

Джерело: складено автором на основі [20, 38, 107, 118, 120, 152, 153]

Додаток Д

Можливості співпраці між банківськими і страховими організаціями

у сфері крос-виробництва і крос-продажів у країнах ОЕСР

№ з/п	Країна	Виробництво		Реалізація	
		страхових послуг банком	банківських послуг страховою компанією	страхових послуг банком	банківських послуг страховою компанією
1	Австралія	Заборонено	Заборонено	Дозволено	Дозволено
2	Австрія	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
3	Бельгія	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
4	Велика Британія	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Дозволено
5	Греція	Заборонено	Обмежено	Обмежено	Обмежено
6	Данія	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Дозволено
7	Ірландія	Обмежено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
8	Ісландія	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
9	Іспанія	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Дозволено
10	Італія	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Дозволено
11	Канада	Заборонено	Обмежено	Обмежено	Обмежено
12	Корея	Заборонено	Заборонено	Заборонено	Заборонено
13	Люксембург	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
14	Мексика	Заборонено	Обмежено	Обмежено	Заборонено
15	Нідерланди	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
16	Німеччина	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
17	Нова Зеландія	Н/д	Н/д	Н/д	Н/д
18	Норвегія	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
19	Польща	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
20	Португалія	Заборонено	Обмежено	Обмежено	Обмежено
21	Словакія	Заборонено	Заборонено	Дозволено	Заборонено
22	США	Заборонено	Обмежено	Обмежено	Обмежено
23	Туреччина	Обмежено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
24	Угорщина	Заборонено	Заборонено	Дозволено	Дозволено
25	Фінляндія	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
26	Франція	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Обмежено
27	Чехія	Заборонено	Заборонено	Дозволено	Заборонено
28	Швейцарія	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Дозволено
29	Швеція	Заборонено	Обмежено	Дозволено	Дозволено
30	Японія	Заборонено	Обмежено	Заборонено	Обмежено

Джерело: [171]

212
213

Додаток Е

Еволюція видів фінансових посередників під впливом фінансової інтеграції та фінансової конвергенції

Джерело: складено автором

Додаток Ж

Критерії включення корпорацій до складу транснаціональних

№ з/п	Група критеріїв	Критерій	Значення
1	Кількісні	кількість країн, у яких компанія здійснює діяльність	від 2 до 6 (відповідно до різних підходів)
		розмір компанії	відносно великий (визначається за основними техніко-економічними показниками)
		частка закордонних операцій у продажах або доходах фірми	мінімум 25%
		створення мережі закордонних підприємств і контроль над їх діяльністю	не менш, ніж 25% “голосуючих” акцій підприємств у трьох або більше країнах
2	Кількісно-якісні	інтернаціональна виробнича структура з розвинутим внутріфірмовим поділом праці	експертна оцінка
		багатонаціональний склад персоналу та вищого керівництва компанії	
		становище на ринку: лідерські позиції, елементи монопольного становища	
3	Якісні	космополітизм інтересів компанії, глобальність операцій	експертна оцінка
		єдина глобальна стратегія	
		зацікавленість у створенні власних глобальних мереж науково-технічної та виробничо-збутової діяльності	

Джерело: [57]

Додаток З

Система тісних зв'язків

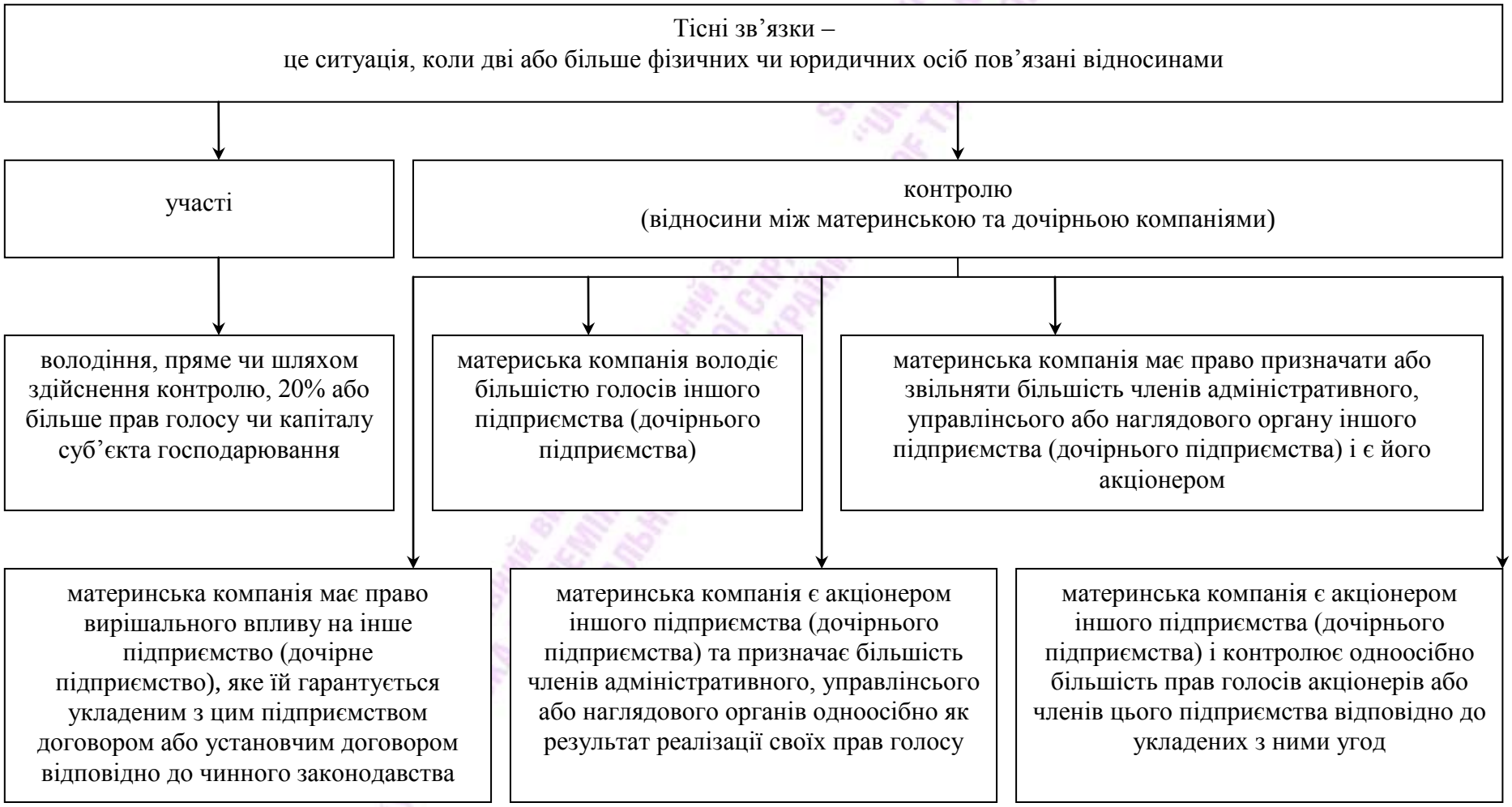

Джерело: складено автором на основі [134, 163]

Додаток И

Таблиця И.1

Комерційні і ощадні банки у рейтингу GLOBAL 500 у 2008 р.

№ з/п	Компанія	Місце у рейтингу Global 500	Доход		Прибуток	
			млн. дол.США	Темп приросту, %	млн. дол.США	Темп приросту, %
1	**ING Group***	**7**	**201516**	**27**	**12649**	**31**
2	Fortis	14	164877	36	5467	0
3	**Citigroup**	**17**	**159229**	**9**	**3617**	**-83**
4	Dexia Group	19	147648	54	3467	1
5	HSBC Holdings	20	146500	27	19133	21
6	**BNP Paribas**	**21**	**140727**	**29**	**10707**	**17**
7	**Credit Agricole**	**23**	**138155**	**8**	**8172**	**-9**
8	**Deutsche Bank**	**26**	**122644**	**28**	**8861**	**18**
9	Bank of America Corp.	28	119190	2	14982	-29
10	UBS	31	117206	9	-3654	-137
11	J.P. Morgan Chase & Co.	32	116353	16	15365	6
12	Royal Bank of Scotland	36	108392	34	15103	28
13	**Societe Generale**	**43**	**103443**	**22**	**1296**	**-80**
14	HBOS	45	100267	27	8093	13
15	Santander Central Hispano Group	58	89295	31	12401	30
16	Barclays	70	80347	23	8837	5
17	Credit Suisse	74	78206	-13	6467	-28
18	UniCredit Group	77	77030	30	8159	19
19	**Lloyds TSB Group**	**111**	**59226**	**10**	**6580**	**28**
20	Mitsubishi UFJ Financial Group	118	55988	8	5575	-26
21	Wachovia Corp.	120	55528	19	6312	-19
22	**Groupe Caisse d'Epargne**	**124**	**53992**	**32**	**1871**	**-61**
23	Wells Fargo	126	53593	12	8057	-5
24	Industrial & Commercial Bank of China	133	51526	40	10718	73
25	Banco Bilbao Vizcaya Argentaria	134	51449	34	8385	41
26	**Intesa Sanpaolo**	**144**	**48305**	**132**	**9924**	**209**
27	**Rabobank**	**147**	**47388**	**30**	**3229**	**20**
28	China Construction Bank	171	41307	45	9079	56
29	Sumitomo Mitsui Financial Group	173	40486	21	4041	7
30	Mizuho Financial Group	182	39610	13	2725	-49
31	Landesbank Baden-Wьrttemberg	185	39459	54	415	-60
32	Bank of China	187	38904	27	7395	38
33	Royal Bank of Canada	194	37526	19	4989	20
34	Commerzbank	196	37143	22	2624	31
35	KFW Bankengruppe	199	36757	111	-8443	-791
36	Banco Bradesco	204	36119	23	4114	77

Продовж. додатка А

Продовження табл. И.1

№ з/п	Компанія	Місце у рейтингу Global 500	Доход		Прибуток	
			млн. дол.США	Темп приросту, %	млн. дол.США	Темп приросту, %
37	**National Australia Bank**	**211**	**35410**	**27**	**3697**	**13**
38	KBC Group	213	35224	31	4491	4
39	Agricultural Bank of China	223	34059	39	1561	114
40	**DZ Bank**	**229**	**33360**	**-12**	**727**	**-50**
41	**Danske Bank Group**	**238**	**31982**	**31**	**2721**	**19**
42	Itaъsa-Investimentos Itaъ	273	28972	22	2048	-1
43	Shinhan Financial Group	278	28729	33	2579	34
44	Woori Finance Holdings	279	28679	38	2181	3
45	Banco do Brasil	282	28605	22	2598	-7
46	Bayerische Landesbank	297	27278	47	126	-82
47	Washington Mutual	318	25531	-4	-67	-102
48	Commonwealth Bank of Australia	319	25315	23	3510	20
49	Australia & New Zealand Banking	326	24464	29	3376	23
50	Bank of Nova Scotia	336	24008	22	3675	17
51	**Nordea Bank**	**354**	**23415**	**36**	**4272**	**8**
52	Norinchukin Bank	361	23115	3	2425	10
53	Toronto-Dominion Bank	367	22902	17	3631	-10
54	State Bank of India	380	22402	48	2225	58
55	Standard Chartered Bank	390	21506	29	2841	25
56	Canadian Imperial Bank of Commerce	400	21157	20	2994	29
57	Westpac Banking	402	20944	30	2787	22
58	Sberbank	406	20785	44	4164	37
59	Nationwide Building Society	414	20438	44	994	13
60	U.S. Bancorp	417	20308	6	4324	-9
61	Credit Industriel & Commercial	421	20193	24	1559	-3
62	Capital One Financial	443	18966	25	1570	-35
63	Erste Bank	447	18836	42	1608	38
64	Bank of Montreal	454	18482	16	1936	-17
65	Kookmin Bank	461	18085	21	4041	25
66	Skandinaviska Enskilda Banken	471	17811	31	2015	18
67	Bank of Ireland Group	482	17433	14	2404	14

*Напівжирним шрифтом виділено фінансові групи, які ідентифіковані IWCFC як фінансові конгломерати

Джерело: складено автором на основі [140, 148]

Продовж. додатка И

Таблиця И.2

Компанії зі страхування життя у рейтингу GLOBAL 500 у 2008 р.

№ з/п	Компанія	Місце у рейтингу Global 500	Доход		Прибуток	
			млн. дол.США	Темп приросту, %	млн. дол.США	Темп приросту, %
Компанії акціонерного типу						
1	**AXA**	**15**	**162762**	**17**	**7755**	**22**
2	**Assicurazioni Generali**	**34**	**113813**	**12**	**3991**	**32**
3	Aviva	69	81317	-3	2655	-35
4	Prudential	94	66358	0	2045	27
5	Aegon	103	62383	5	3492	0
6	CNP Assurances	112	59071	6	1673	16
7	MetLife	129	53150	0	4317	-31
8	China Life Insurance	159	43440	29	2936	1588
9	Legal & General Group	202	36416	-6	1449	-50
10	Prudential Financial	221	34401	6	3704	8
11	**Old Mutual**	**225**	**33917**	**-7**	**1945**	**26**
12	Manulife Financial	230	33090	10	4006	14
13	Samsung Life Insurance	247	30905	8	765	41
14	Power Corp. of Canada	271	29089	9	1362	11
15	Cathay Financial Holdings	300	26811	31	936	188
16	T&D Holdings	415	20403	4	322	-3
17	**Standard Life**	**419**	**20233**	**-28**	**930**	**79**
18	Sun Life Financial	433	19731	-8	2131	13
19	Swiss Life	442	19132	11	1121	51
Компанії, що здійснюють взаємне страхування						
1	Nippon Life Insurance	115	57859	2	2264	-13
2	Dai-ichi Mutual Life Insurance	180	39863	-1	1149	-24
3	Meiji Yasuda Life Insurance	242	31542	5	1496	-30
4	New York Life Insurance	268	29280	3	1142	10
5	Sumitomo Life Insurance	269	29246	-10	817	11
6	TIAA-CREF	294	27526	3	1439	-38
7	Massachusetts Mutual Life Insurance	321	25268	2	722	-43
8	Northwestern Mutual	374	22597	9	1000	21

Джерело: складено автором на основі [140, 148]

Продовж. додатка И

Таблиця И.3

Компанії зі страхування майна і ризиків у рейтингу GLOBAL 500 у 2008 р.

№ з/п	Компанія	Місце у рейтингу Global 500	Доход		Прибуток	
			млн. дол.США	Темп приросту, %	млн. дол.США	Темп приросту, %
Компанії акціонерного типу						
1	**Allianz**	**22**	**140618**	**12**	**10904**	**24**
2	Berkshire Hathaway	30	118245	20	13213	20
3	**American International Group**	**35**	**110064**	**-3**	**6200**	**-56**
4	Munich Re Group	98	64774	11	5275	22
5	Zurich Financial Services	121	55163	-15	5626	24
6	Allstate	198	36769	3	4636	-7
7	**Swiss Re**	**209**	**35730**	**11**	**3469**	**-5**
8	Millea Holdings	232	32487	-10	952	20
9	Travelers Cos.	308	26017	4	4601	9
10	Liberty Mutual Insurance Group	309	25961	10	1518	-7
11	Hartford Financial Services	311	25916	-2	2949	7
12	Nationwide	364	22962	3	1994	-6
13	Mitsui Sumitomo Insurance	450	18718	3	351	-33
14	Mapfre Group	463	17984	73	1001	142
15	Loews	466	17920	4	2489	0
Компанії, що здійснюють взаємне страхування						
1	State Farm Insurance Cos.	104	61612	2	5464	3
2	Groupama	314	25811	15	1284	36
3	Premafin Finanziaria	467	17916	28	190	14

Джерело: складено автором на основі [140, 148]

Продовж. додатка И

Таблиця И.4

Комерційні і ощадні банки у рейтингу GLOBAL 500 у 2007 р.

№ з/п	Компанія	Місце у рейтингу Global 500	Доход		Прибуток	
			млн. дол.США	Темп приросту, %	млн. дол.США	Темп приросту, %
1	**Citigroup**	**14**	**146777,0**	**14,7**	**21538,0**	**1,1**
2	**Crédit Agricole**	**18**	**128481,3**	**7,0**	**8975,8**	**0,5**
3	Fortis	20	121201,8	4,5	5459,0	0,5
4	Bank of America Corp.	21	117017,0	18,1	21133,0	1,4
5	HSBC Holdings	22	115361,0	13,7	15789,0	0,8
6	**BNP Paribas**	**25**	**109213,6**	**8,4**	**9169,0**	**0,5**
7	UBS	27	107834,8	9,1	9776,6	0,5
8	J.P. Morgan Chase & Co.	31	99973,0	14,4	14444,0	1,1
9	Deutsche Bank	35	96151,5	7,8	7510,3	0,5
10	Dexia Group	36	95846,6	3,6	3450,3	0,5
11	Credit Suisse	47	89354,4	10,1	9034,8	0,9
12	**Société Générale**	**49**	**84485,7**	**7,8**	**6550,5**	**0,5**
13	Royal Bank of Scotland	54	80983,0	14,5	11762,2	0,7
14	HBOS	58	79238,8	9,0	7136,8	0,6
15	**ABN AMRO Holding**	**67**	**71217,8**	**8,4**	**5997,2**	**0,5**
16	Santander Central Hispano Group	75	68050,6	14,0	9530,3	0,9
17	Barclays	83	65609,1	12,8	8410,0	0,4
18	UniCredit Group	97	59119,3	11,6	6835,0	0,6
19	**Lloyds TSB Group**	**111**	**53904,0**	**9,6**	**5157,1**	**0,8**
20	Mitsubishi UFJ Financial Group	118	52101,5	14,5	7532,2	0,5
21	Wells Fargo	126	47979,0	17,7	8482,0	1,8
22	Wachovia Corp.	131	46810,0	16,6	7791,0	1,1
23	Groupe Caisse d'épargne	153	41015,8	11,7	4807,8	0,7
24	Banco Bilbao Vizcaya Argentaria	163	38308,8	15,5	5941,9	1,1
25	**DZ Bank**	**165**	**37780,1**	**3,9**	**1465,4**	**0,3**
26	Industrial & Commercial Bank of China	170	36832,9	16,8	6179,2	0,6
27	**Rabobank**	**175**	**36486,5**	**7,4**	**2690,0**	**0,4**
28	Mizuho Financial Group	186	35050,4	15,1	5309,0	0,4
29	Sumitomo Mitsui Financial Group	194	33354,2	11,3	3773,4	0,4
30	Royal Bank of Canada	208	31642,6	13,1	4150,5	0,9
31	Bank of China	215	30750,8	17,5	5372,3	0,8
32	Commerzbank	216	30352,5	6,6	2003,7	0,2
33	Banco Bradesco	224	29301,2	7,9	2324,1	1,9
34	China Construction Bank	230	28532,3	20,4	5810,3	0,8
35	National Australia Bank	239	27789,7	11,8	3278,0	0,9
36	KBC Group	246	26896,0	16,0	4303,5	1,0
37	Washington Mutual	250	26561,0	13,4	3558,0	1,0

Продовж. додатка И

Продовж. табл. И.4

№ з/п	Компанія	Місце у рейтингу Global 500	Доход		Прибуток	
			млн. дол.США	Темп приросту, %	млн. дол.США	Темп приросту, %
38	Landesbank Baden-Württemberg	262	25583,1	4,0	1026,2	0,2
39	Agricultural Bank of China	277	24475,5	3,0	728,4	0,1
40	**Danske Bank Group**	**279**	**24337,5**	**9,4**	**2280,3**	**0,5**
41	Itaúsa-Investimentos Itaú	288	23761,6	8,7	2062,7	2,1
42	Banco do Brasil	291	23531,6	11,8	2779,2	2,0
43	**San Paolo IMI**	**303**	**22793,3**	**11,8**	**2695,0**	**0,7**
44	**Intesa Sanpaolo**	**337**	**20790,8**	**15,4**	**3210,7**	**0,8**
45	Commonwealth Bank of Australia	340	20614,0	14,2	2934,4	1,1
46	Kookmin Bank	349	20224,1	12,8	2589,3	1,2
47	Bank of Nova Scotia	357	19736,2	15,9	3141,9	0,9
48	Toronto-Dominion Bank	360	19578,1	20,6	4040,8	1,2
49	U.S. Bancorp	373	19109,0	24,9	4751,0	2,2
50	Australia & New Zealand Banking	376	19039,5	14,5	2752,6	1,1
51	Bayerische Landesbank	387	18617,9	3,7	696,7	0,1
52	Canadian Imperial Bank of Commerce	409	17703,0	13,1	52	0,9
53	KFW Bankengruppe	419	17397,3	7,0	53	0,3
54	**Nordea Bank**	**430**	**17169,9**	**23,0**	**54**	**0,9**
55	Crédit Industriel & Commercial	461	16254,0	9,8	55	0,6
56	Westpac Banking	464	16170,5	14,2	56	1,0
57	Bank of Montreal	476	15935,9	14,7	57	0,8
58	Bank of Ireland Group	490	15296,8	13,8	58	0,8
59	Capital One Financial	492	15191,0	15,9	59	1,6
60	State Bank of India	495	15119,4	9,3	60	0,8
60	U.S. Bancorp	417	20308	6	4324	-9
61	Credit Industriel & Commercial	421	20193	24	1559	-3
62	Capital One Financial	443	18966	25	1570	-35
63	**Erste Bank**	**447**	**18836**	**42**	**1608**	**38**
64	Bank of Montreal	454	18482	16	1936	-17
65	Kookmin Bank	461	18085	21	4041	25
66	Skandinaviska Enskilda Banken	471	17811	31	2015	18
67	Bank of Ireland Group	482	17433	14	2404	14

Джерело: складено автором на основі [139, 148]

Продовж. додатка И

Таблиця И.5

Компанії зі страхування життя у рейтингу GLOBAL 500 у 2007 р.

№ з/п	Компанія	Місце у рейтингу Global 500	Доход		Прибуток	
			млн. дол.США	Темп приросту, %	млн. дол.США	Темп приросту, %
Компанії акціонерного типу						
1	**ING Group**	**13**	**158274,3**	**6,1**	**9650,8**	**0,6**
2	**AXA**	**15**	**139738,1**	**4,6**	**6379,9**	**0,7**
3	**Assicurazioni Generali**	**30**	**101810,7**	**3,0**	**3017,2**	**0,6**
4	Aviva	50	83487,0	4,9	4075,3	0,7
5	Prudential	79	66133,5	2,4	1608,0	0,4
6	CNP Assurances	108	55583,8	2,6	1437,0	0,4
7	MetLife	113	53275,0	11,8	6293,0	1,2
8	Aegon	133	45939,1	7,6	3499,2	0,8
9	Legal & General Group	162	38574,4	7,5	2877,5	0,7
10	**Old Mutual**	**173**	**36646,2**	**4,2**	**1538,1**	**0,6**
11	China Life Insurance	192	33711,5	0,5	173,9	0,1
12	Prudential Financial	199	32488,0	10,6	3428,0	0,8
13	Manulife Financial	219	30136,9	11,6	3499,0	1,1
14	Samsung Life Insurance	229	28639,2	1,9	544,3	0,5
15	**Standard Life Assurance**	**236**	**28239,9**	**1,8**	**520,7**	**0,2**
16	Power Corp. of Canada	249	26708,5	4,6	1227,7	1,1
17	Sun Life Financial	333	21405,4	8,8	1883,4	1,2
18	Cathay Financial Holdings	343	20436,4	1,6	325,2	0,3
19	T&D Holdings	361	19544,7	1,7	331,5	0,3
20	Swiss Life	428	17173,9	4,3	744,2	0,5
Компанії, що здійснюють взаємне страхування						
1	Nippon Life Insurance	107	56624,0	4,6	2610,9	0,6
2	Dai-ichi Mutual Life Insurance	157	40145,5	3,8	1512,0	0,5
3	Sumitomo Life Insurance	202	32320,0	2,3	735,9	0,4
4	Meiji Yasuda Life Insurance	220	29979,3	7,1	2127,6	0,9
5	New York Life Insurance	233	28365,1	3,7	1035,4	0,6
6	TIAA-CREF	247	26756,8	8,7	2333,8	0,6
7	Massachusetts Mutual Life Insurance	274	24863,4	5,1	1266,0	0,8
8	Northwestern Mutual	339	20726,2	4,0	829,4	0,6

Джерело: складено автором на основі [139, 148]

Продовж. додатка И

Таблиця И.6

Компанії зі страхування майна і ризиків

у рейтингу GLOBAL 500 у 2007 р.

№ з/п	Компанія	Місце у рейтингу Global 500	Доход		Прибуток	
			млн. дол.США	Темп приросту, %	млн. дол.США	Темп приросту, %
Компанії акціонерного типу						
1	**Allianz**	**19**	**125346,0**	**7,0**	**8808,9**	**0,6**
2	**American International Group**	**23**	**113194,0**	**12,4**	**14048,0**	**1,4**
3	Berkshire Hathaway	33	98539,0	11,2	11015,0	4,4
4	Zurich Financial Services	85	65000,0	7,0	4527,0	1,2
5	Munich Re Group	100	58183,2	7,4	4316,0	1,5
6	Millea Holdings	177	36066,9	2,2	795,2	0,5
7	Allstate	181	35796,0	13,9	4993,0	3,2
8	**Swiss Re**	**206**	**32117,6**	**11,3**	**3637,2**	**1,5**
9	Hartford Financial Services	251	26500,0	10,4	2745,0	0,8
10	Travelers Cos.	271	25090,0	16,8	4208,0	3,7
11	Liberty Mutual Insurance Group	292	23520,0	6,9	1626,0	1,9
12	Nationwide	318	22253,0	9,5	2113,0	1,3
13	Mitsui Sumitomo Insurance	399	18100,1	2,9	519,8	0,7
14	Loews	425	17227,6	14,5	2491,3	3,2
15	Sompo Japan Insurance	460	16257,9	3,3	529,6	0,9
Компанії, що здійснюють взаємне страхування						
1	State Farm Insurance Cos.	93	60528,0	8,8	5315,5	3
2	Groupama	316	22442,0	4,2	944,8	36

Джерело: складено автором на основі [139, 148]

Додаток К

Фінансові показники діяльності фінансових конгломератів за 2007 р.

млн. дол. США

№ з/п	Фінансовий конгломерат	Доход	Прибуток	Активи	Власний капітал	Зобов'язання
1	ING Group	201516,0	12648,7	1918969,7	54400,4	1864569,3
2	AXA	162762,3	7755,4	1056963,4	66731,4	990232,0
3	Citigroup	159229,0	3617,0	2187631,0	113598,0	2074033,0
4	BNP Paribas	140726,5	10706,5	2477395,1	78657,4	2398737,7
5	Allianz	140618,4	10903,6	1551464,5	69817,8	1481646,7
6	Credit Agricole	138154,6	8171,5	2252835,7	94678,7	2158157,0
7	Deutsche Bank	122643,8	8861,4	2953873,4	54160,6	2899712,8
8	Generali	113812,6	3990,8	559301,9	21623,3	537678,6
9	American International Group	110064,0	6200,0	1060505,0	95801,0	964704,0
10	Societe Generale	103442,8	1296,2	1566981,4	39828,0	1527153,4
11	Lloyds TSB Group	59225,7	6580,2	703366,5	24167,7	679198,8
12	Groupe Caisse d'Epargne	53992,2	1871,1	879361,0	30079,0	849282,0
13	Intesa Sanpaolo S.P.A.	48305,0	9923,5	837617,7	75380,9	762236,8
14	Rabobank	47387,9	3228,9	834110,2	41905,6	792204,6
15	Swiss Re	35729,7	3468,5	271423,5	28147,8	243275,7
16	National Australia Bank	35410,0	3697,0	499661,5	26168,3	473493,2
17	Old Mutual	33917,3	1944,6	284124,7	15847,1	268277,6
18	DZ Bank	33359,5	726,8	630641,0	10993,2	619647,8
19	Danske Bank Group	31982,0	2721,3	656762,5	20435,6	636326,9
20	Nordea Bank	23415,4	4271,9	568820,7	24974,9	543845,8
21	Standard Life	20232,7	930,3	286604,9	6533,1	280071,8

Джерело: [139]

Додаток Л

Конфігурація фінансових груп України

№ з/п	Назва	Приналежність до міжнародних фінансових груп	Склад			
			Банківський ринок		Страховий ринок	Інвестиційний ринок та інші сегменти
			Банк-ядро	Інші банки		
1	Група “Приват”	–	“Приватбанк”	“Москомбанк” (Росія), “AS PrivatBank Portugal” (Португалія), “AS PrivatBank” (Латвія), ТАО “Приватбанк” (Грузія), “Кіпрський філіал” (Кіпр)	–	НПФ “ПриватФонд”
2	UniCredit Україна (умовно)	“UniCredit” (Італія)	“Укрсоцбанк”	“Унікредит банк”	–	ТОВ “Укрсоц-Капітал”, КУА “Укрсоц-нерухомість”, ПВІФ “Укрсоц Ессет Менеджмент” НЗ, ВНПФ “УкрсоцФонд”, ПВІФ “Укрсоцбуд” НЗ, ПНІФЗТ “Укрсоц-Облігації”, ТОВ “УніКредит Лізинг”
3	Промінвест	–	“Промінвестбанк”	–	СК “Вексель”	ЗНВПІФ “Прстиж-Промінвест”
4	Група ОТР Україна (умовно)	“OTP Bank plc” (Угорщина)	“ОТП Банк”	–	–	ТОВ “ОТП Лізинг”, КУА “ОТП Капітал”, ЗНКІФ “ОТП Динамічний” ПДІПФ “ОТП Збалансований”

Продовж. додатка Л

№ з/п	Назва	Приналежність до міжнародних фінансових груп	Склад			
			Банківський ринок		Страховий ринок	Інвестиційний ринок та інші сегменти
			Банк-ядро	Інші банки		
5	Альфа Україна (умовно)	Альфа Групп (Росія)	“Альфа-Банк”	–	СК “Альфа-Страхування”	ТОВ КУА “Будівельні проекти”, ТОВ КУА АПВ “Альфа управління капіталом”, ПВНЗІФ “Альфагор”, ПВНЗІФ “Інто”, ПВНЗІФ “Нова”, ПВНЗІФ “Чайка”, ПВНЗІФ “Будівельний”, ЗНКІФ “Альфа-фонд Нерухомості”, ЗНКІФ “Альфа-фонд Акцій”, ЗНКІФ “Альфа-фонд Облігацій”
6	Брокбізнес-група (умовно)	–	“Брокбізнесбанк”	–	СК “Брокбізнес”, Компанія зі страхування життя “Брокбізнес”	НТ КНПФ “Брокбізнескапітал”, КУА АПФ “Брокбізнесінвест”
7	VAB Group	“T.B.I.F. Financial Services B.V.” (Нідерланди)	“VAB банк”	–	ЗАТ “VAB Страхование”, ЗАТ “VAB Життя”	“VAB Лизинг”, “VAB Експрес”, ТОВ КУА “VAB Ессет Менеджмент”, “VAB Пенсія”, ТОВ “VAB Капітал”

Продовж. додатка Л

№ з/п	Назва	Приналежність до міжнародних фінансових груп	Склад			
			Банківський ринок		Страховий ринок	Інвестиційний ринок та інші сегменти
9	Дельта	–	Банк “Дельта”	“АТОМ-Банк” (Білорусь)	СК “Дельта Життя”	Іпотечний супермаркет “Т.О.Ч.К.А.”, ТОВ КУА “Дельта-Капітал”, ВНПФ “Дельта”, ПВІФ “Дельта”, Колекторське агентство “Credit Collection Group”,
10	Кредит-Дніпро (умовно)	–	Банк “Кредит-Дніпр”о	–	–	ТОВ КУА “Кредит-Дніпро-Інвест”
11	Ренесанс (умовно)	RCF Europe B.V. (Нідерланди)	Банк “Ренесан Капітал”	–	СК “Ренесанс”, СК “Ренесанс Життя”	–
12	БІГ Енергія (умовно)	–	Банк “БІГ Енергія”	–	–	ВАТ КУА “БІГ Енергія-Капітал”
13	Аркада	–	Банк “Аркада”	–	СК “Аркада-Гарант”	ТОВ Іпотечна компанія “Аркада-Фонд”
14	Діамант (умовно)	–	“Діамантбанк”	–	–	ТОВ КУА “Діамант Інвест Менеджмент”, ПІДІФ “Діамант-Інтервальний”, ПЗДІФ “Діамант-Дивідендний”
15	БТА	Банк ТуранАлем (Казахстан)	“БТА Банк”		НАСК “Оранта”, СК “Оранта Життя”, СК “БТА Життя”	

Джерело: дані ДУ “АРІФРУ” і офіційних сайтів компаній

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Додаток М

Таблиця М.1

Власники істотної участі у банках України з іноземним капіталом станом на 01.01.2009 р.

№ з/п	Банківська установа	Власник істотної участі			
		Найменування	Країна походження	Пряма участь, % у статутному капіталі	Ідентифікація як фінансового конгломерату
1	Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк	Фізична особа	Канада	9,8471	–
2	Альфа банк	АВН Ukraine Limited	Кіпр	99,9989	–
3	Астра банк	Альфа банк А.К. (Alpha Bank A.E.)	Греція	93,3333	–
4	Банк Професійного Фінансування	Сосьєте Женераль А.Т. (Societe Generale)	Франція	94,7886	Фінансовий конгломерат
5	Банк Русский стандарт	ЗАТ “Банк Русский стандарт”	Росія	100,0000	–
6	БГ Банк	JSC “Bank of Georgia”	Грузія	99,3950	–
7	БМ Банк	АКБ “Банк Москви” (ВАТ)	Росія	99,9100	–
8	БТА Банк	Акціонерне товариство “БТА Банк”	Казахстан	49,9883	
9	Вест Файненс енд Кредит Банк	АТ “Алтинбаш Холдінг Анонім Ширкетті”	Туреччина	45,0000	–
		АТ “Кредитвест Факторінг Хізметлері Анонім Ширкетті”	Туреччина	50,0000	–
		АТ “Алтинбаш Муджевхрат Імалаті Ве Диш Тіджарет Анонім Ширкеті”	Туреччина	5,0000	–
		Разом		100,0000	
10	ВіЕйБі Банк	Ті.Бі.Ай.Еф. Файненшл Сервісез Б.В.	Нідерланди	48,9087	–
		Фізична особа	Росія	5,8660	–
		Разом		54,7747	
11	ВТБ банк	ВАТ “Банк ВТБ “	Росія	99,8902	–
12	Дочірній банк “Сбербанк Росії”	Акціонерний комерційний Сбєрєгатєльний банк Російської Федерації (ВАТ)	Росія	100,0000	–
13	Енергобанк	ЗАТ “Національна Резервна Корпорація”	Росія	96,2381	–
14	Ерсте банк	Erste Bank der oestereichischen Sperkassen AG	Австрія	100,0000	–
15	Золоті ворота	Фізична особа	Німеччина	13,4566	–
16	ІНГ банк Україна	ІНГ банк Н.В. (ING)	Нідерланди	100,0000	Фінансовий конгломерат
17	Індустріал банк	Фізична особа	Австрія	16,5009	–
18	Індустріально-Експортний банк	ВАТ “Кредіт Агріколь” (Credit Agricole)	Франція	99,9881	Фінансовий конгломерат
19	Каліон банк Україна	Каліон Глобал Бенкін (Calyon Global Banking)	Франція	100,0000	Фінансовий конгломерат
20	Київська Русь	Sharp Arrow Holdings Limited	Кіпр	51,0000	–
21	Кредит Дніпро	Бренкрофт Ентерпрайзис Лімітед	Кіпр	100,0000	–
22	Кредит Європа банк	Кредит Європа Банк Н.В.	Нідерланди	99,9900	–
		Кредит Європа Груп	Нідерланди	0,0100	–
		Разом		100,0000	
23	Кредитпромбанк	АК з обмеженою відповідальністю “Хомертрон трейдинг лімітед”	Ірландія	34,0038	–
		Приватна компанія “Фінтест Холдінг Лімітед”	Кіпр	38,5837	–
		Фізична особа	Кіпр	6,6929	–
		Разом		79,2803	
24	Кредобанк	Польський АБ “Загальна ощадна каса” (PKO Bank Polski Group)	Польща	98,5619	–
25	Міжнародний іпотечний банк	IMB Group Public Limited	Кіпр	100,0000	–

Продовж. додатка М

Продовж. табл. М.1

№ з/п	Банківська установа	Власник істотної участі			
		Найменування	Країна походження	Пряма участь, % у статутному капіталі	Ідентифікація як Фінансового конгломерату
26	Морський транспортний банк	Понтадел Лімітед	Британія	49,2363	–
		Росток Ю.К. Лімітед	Британія	48,4485	–
		Мерфін Поп'юлар Бенк Паблік КО ЛТД	Кіпр	2,1965	–
		Разом		99,8813	
27	Надра	Novartik Trading Limited/Новартік трейдінг лімітед	Кіпр	60,9967	–
		Менмейд Ентерпрайзес Лімітед (Manmade Enterprises Limited)	Кіпр	30,7406	–
		Разом		91,7373	
28	ОТП Банк	ВАТ "Центральна Ощадна Каса і Комерційний банк" (OTP Bank)	Угорщина	100,0000	–
29	Правекс банк	Інтеза Санпаоло С.П.А. (Intesa Sanpaolo S.P.A.)	Італія	100,0000	Фінансовий конгломерат
30	Петрокоммерц-Україна	ВАТ банк "Петрокоммерц"	Росія	90,0616	–
31	Піреус Банк МКБ	Піреус банк С.А. (Piraeus Bank S.A.)	Греція	99,9482	–
32	Плюс банк	Гетінг холдінг спулка акційна	Польща	99,0604	–
33	Приватінвест	Приватна компанія з обмеженою відповідальністю Хоум Кредит Б.В.	Нідерланди	99,7418	–
34	Прокредит банк	Європейський банк реконструкції і розвитку	Британія	19,9990	–
		Вестерн Ен.Фй.Ес. Ентерпрайз Фонд	США	20,0000	–
		Прокредит холдинг АГ	Німеччина	60,0010	–
		Разом		100,0000	
35	Радабанк	ТОВ "Фінансова група "Веб-Інвест" РФ	Росія	90,0000	–
36	Райффайзен банк Аваль	Райффайзен Інтернаціональ Банк Холдинг АГ	Австрія	95,9300	Фінансовий конгломерат
37	Ренесанс капітал	Ер Сі Еф Юроуп Бі.Ві. (RCF Europe B.V.)	Нідерланди	100,0000	–
38	Сведбанк	Swedbank AB (publ)	Швеція	99,9991	–
39	СЕБ банк	Skandinavska Enskilda Banken AB (SEB)	Швеція	99,7793	Фінансовий конгломерат
40	Сітібанк Україна	Сітібанк Оверсіз Інвестмент Корпорейшин (Citigroup)	США	67,0000	Фінансовий конгломерат
		Сітікорп Лізинг Інтернешинел ЛЛС (Citigroup)	США	33,0000	
		Разом		100,0000	
41	Траст	Фізичні особи	Росія	100,0000	–
42	Укрбудінвестбанк	АТ "Аспра Фінанс Холдинг АГ" (Aspra Finanz Holding AG)	Швейцарія	47,6900	–
43	Універсал банк	ЕФГ Нью Юроп Холдінг Б.В.	Нідерланди	99,9183	–
44	Унікредитбанк	Банк Польска Каса Опіки Акціонерне товариство (підрозділ UniCredit Group)	Польща	100,0000	–
45	УкрСиббанк	БНП Парибa С.А. (BNP Paribas S.A.)	Франція	51,0000	Фінансовий конгломерат
46	Укрсоцбанк	UniCredit Bank Austria AG	Австрія	12,8346	–
47	Факторіал банк	Skandinavska Enskilda Banken AB (SEB)	Швеція	99,7897	Фінансовий конгломерат
48	Фамільний	Фізична особа	Ізраіль	37,4950	–
49	Фольксбанк	Фольксбанк Інтернаціональ АГ	Австрія	99,8444	–
50	Форум	Комерцбанк Аусладсбанкен Холдинг АГ (Commerzbank AG)	Німеччина	60,0410	–
		Фізична особа	Греція	10,0194	–
		Разом		70,0604	
51	Хоум кредіт банк	Компанія "Хоум Кредіт банк Б.В. " (Home Credit B.V.) ТОВ	Нідерланди	100,0000	–

Джерело: складено автором на основі [36, 148]

Продовж. додатка М

Таблиця М.2

Власники істотної участі у банках України з іноземним капіталом станом на 01.10.2008 р.

№ з/п	Банківська установа	Власник істотної участі			
		Найменування	Країна походження	Пряма участь, % у статутному капіталі	Ідентифікація як Фінансового конгломерату
1	Альфа банк	ABH Ukraine Limited	Кіпр	99,9985	–
2	Астра банк	Альфа банк А.К. (Alpha Bank A.E.)	Греція	90,0000	–
3	БМ Банк	АКБ “Банк Москви” (ВАТ)	Росія	99,9100	–
4	Вест Файненс енд Кредит Банк	АТ “Алтинбаш Холдінг Анонім Ширкетті”	Туреччина	45,0000	–
		АТ “Кредитвест Факторінг Хізметлері Анонім Ширкетті”	Туреччина	50,0000	–
		АТ “Алтинбаш Муджевхрат Імалаті Ве Диш Тіджарет Анонім Ширкеті”	Туреччина	5,0000	–
		Разом		100,0000	
5	ВіЕйБі Банк	Ті.Бі.Ай.Еф. Файненшл Сервісез Б.В.	Нідерланди	48,9087	–
		Фізична особа	Росія	5,8660	–
			Разом	54,7747	
6	ВТБ банк	ВАТ “Банк ВТБ”	Росія	99,8902	–
7	Дочірній банк “Сбербанк Росії”	Акціонерний комерційний Сбєрєгатєльний банк Російської Федерації (ВАТ)	Росія	100,0000	–
8	Енергобанк	ЗАТ “Національна Резервна Корпорація”	Росія	96,2376	–
9	Ерсте банк	Erste Bank der oestereichischen Sperkassen AG	Австрія	100,0000	–
10	Золоті ворота	Фізична особа	Німеччина	13,4566	–
11	Ікар банк	Сосьєте Женераль А.Т. (Societe Generale)	Франція	94,7886	Фінансовий конгломерат
12	ІНГ банк Україна	ІНГ банк Н.В. (ING)	Нідерланди	100,0000	Фінансовий конгломерат
13	Індустріал банк	Фізинчна особа	Австрія	16,5009	–
14	Індустріально-Експортний банк	ВАТ “Кредіт Агріколь” (Credit Agricole)	Франція	99,9881	Фінансовий конгломерат
15	Каліон банк Україна	Каліон Глобал Бенкін (Calyon Global Banking)	Франція	100,0000	Фінансовий конгломерат
16	Київська Русь	Sharp Arrow Holdings Limited	Кіпр	51,0000	–
17	Кредит Дніпро	Бренкрофт Ентерпрайзис Лімітед	Кіпр	100,0000	–
18	Кредит Європа банк	Кредит Європа Банк Н.В.	Нідерланди	99,9900	–
		Кредит Європа Груп	Нідерланди	0,0100	–
		Разом		100,0000	
19	Кредитпромбанк	АК з обмеженою відповідальністю “Хомертрон трейдинг лімітед”	Ірландія	43,7191	–
		Приватна компанія “Фінтест Холдінг Лімітед”	Кіпр	37,6900	–
		Фізична особа	Кіпр	8,6052	–
		Разом		90,0143	
20	Кредобанк	Польський АБ “Загальна ощадна каса” (PKO Bank Polski Group)	Польща	98,1815	–
21	Міжнародний іпотечний банк	IMB Group Public Limited	Кіпр	100,0000	–
22	Морський транспортний банк	Понтадел Лімітед	Британія	49,2363	–
		Россток Ю.К. Лімітед	Британія	48,4485	–
		Мерфін Поп’юлар Бенк Паблік КО ЛТД	Кіпр	1,5319	–
		Разом		99,2167	
23	Надра	Novartik Trading Limited/Новартік трейдінг лімітед	Кіпр	60,9967	–
		Менмейд Ентерпрайзес Лімітед (Manmade Enterprises Limited)	Кіпр	30,7406	–
		Разом		91,7373	
24	ОТП Банк	ВАТ “Центральна Ощадна Каса і Комерційний банк” (OTP Bank)	Угорщина	100,0000	–

Продовж. додатка М

Продовж. табл. М.2

№ з/п	Банківська установа	Власник істотної участі			
		Найменування	Країна походження	Пряма участь, % у статутному капіталі	Ідентифікація як Фінансового конгломерату
25	Правекс банк	Інтеза Санпаоло С.П.А. (Intesa Sanpaolo S.P.A.)	Італія	100,0000	Фінансовий конгломерат
26	Петрокоммерц-Україна	ВАТ банк "Петрокоммерц"	Росія	90,0616	–
27	Піреус Банк МКБ	Піреус банк С.А. (Piraeus Bank S.A.)	Греція	99,9482	–
28	Плюс банк	Гетінг холдінг спулка акційна	Польща	99,0604	–
29	Приватінвест	Приватна компанія з обмеженою відповідальністю Хоум Кредит Б.В.	Нідерланди	99,7418	–
30	Прокредит банк	Європейський банк реконструкції і розвитку	Британія	19,9990	–
		Вестерн Ен.Фй.Ес. Ентерпрайз Фонд	США	20,0000	–
		Прокредит холдинг АГ	Німеччина	60,0010	–
		Разом		100,0000	
31	Радабанк	ТОВ "Фінансова група "Веб-Інвест" РФ	Росія	90,0000	–
32	Райффайзен банк Аваль	Райффайзен Інтернаціональ Банк Холдинг АГ	Австрія	95,6800	Фінансовий конгломерат
33	Ренесанс капітал	ЕрСіЕф Юроуп Бі.Ві. (RCF Europe B.V.)	Нідерланди	100,0000	–
34	Русский стандарт	ЗАТ "Банк "Русский стандарт"	Росія	100,0000	–
35	Сведбанк	Swedbank AB (publ)	Швеція	99,9991	–
36	СЕБ банк	Skandinavska Enskilda Banken AB (SEB)	Швеція	99,7793	Фінансовий конгломерат
37	Сітібанк Україна	Сітібанк Оверсіз Інвестмент Корпорейшин (Citigroup)	США	67,0000	Фінансовий конгломерат
		Сітікорп Лізинг Інтернешинел ЛЛС (Citigroup)	США	33,0000	
		Разом		100,0000	
38	Траст	Фізичні особи	Росія	100,0000	–
39	Укрбудінвестбанк	АТ "Аспра Фінанс Холдинг АГ" (Aspra Finanz Holding AG)	Швейцарія	47,6900	–
40	Універсал банк	ЕФГ Нью Юроп Холдінг Б.В.	Нідерланди	99,9183	–
41	Універсальний банк розвитку та партнерства	JSG "Bank of Georgia"	Грузія	98,7673	–
42	Унікредитбанк	Банк Польска Каса Опіки Акціонерне товариство (підрозділ UniCredit Group)	Польща	100,0000	–
43	УкрСиббанк	БНП Паріба С.А. (BNP Paribas S.A.)	Франція	51,0000	Фінансовий конгломерат
44	Укрсоцбанк	Bank Austria Creditanstalt AG (підрозділ UniCredit Group)	Австрія	8,5474	–
45	Факторіал банк	Skandinavska Enskilda Banken AB (SEB)	Швеція	99,5044	Фінансовий конгломерат
46	Фамільний	Фізична особа	Ізраіль	37,4950	–
47	Фолксбанк	Фолксбанк Інтернаціональ АГ	Австрія	99,8444	–
48	Форум	Комерцбанк Аусладсбанкен Холдинг АГ (Commerzbank AG)	Німеччина	60,0410	–
		Фізична особа	Греція	10,0194	–
		Разом		70,0604	
49	Хоум кредіт банк	Компанія "Хоум Кредіт банк Б.В." (Home Credit B.V.) ТОВ	Нідерланди	100,0000	–

Джерело: складено автором на основі [36, 148]

Додаток Н

Таблиця Н.1

Іноземні власники крупних пакетів акцій страхових компаній-лідерів ризикового страхування в Україні станом на 01.01.2009 р.

№ з/п	Страхова компанія	Страхові премії за І півріччя 2008 р., тис.грн.	Іноземні власники			
			Назва	Країна походження	Пакет акцій, %	Ідентифікація як фінансового конгломерату
1	Дженералі Гарант	351927,9	Generali Holding Vienna AG	Австрія	52,3861	Фінансовий конгломерат
2	ІНГО Україна	265072,1	ТОВ “Інвест-Поліс”	Росія	99,9985	–
3	Провідна	203643,9	Gognes Holding Limited	Кіпр	60,2374	–
4	Універсальна	186297,1	Whiteford Limited	Кіпр	50,6000	–
			Goldman Sachs International	Велика Британія	13,3333	–
			Genesis Emerging Markets Opportunities Fund Ltd.	Кайманові острови	11,3500	–
5	Українська страхова група	176295,9	Ті. Бі. Ай. Ейч. Файненшл Сервісіз Груп Н. В.	Нідерланди	62,0000	–
6	Українська пожежно-страхова компанія	176144,4	Multisafe Invest Limited	Кіпр	24,93000	–
7	Аска	163594,4	SCM Finance Limited ЛІМІТЕД	Кіпр	28,4354	–
			Starray Limited	Кіпр	60,2779	–
8	Український страховий альянс	132738,2	АКІБ “УкрСиббанк”	Україна	49,9974	Фінансовий конгломерат
			АХА	Франція	28,5783	Фінансовий конгломерат
9	Веско	132249,6	АКІБ “УкрСиббанк”	Україна	40,4159	Фінансовий конгломерат
			АХА	Франція	40,9153	Фінансовий конгломерат

Джерело: складено автором на основі даних ДУ “АРІФРУ” і [98, 148]

Продовж. додатка Н

Таблиця Н.2

Іноземні власники крупних пакетів акцій страхових компаній-лідерів страхування життя в Україні станом на 01.01.2009 р.

№ з/п	Страхова компанія	Страхові премії за І півріччя 2008 р., тис.грн.	Іноземні власники			
			Назва	Країна походження	Пакет акцій, %	Ідентифікація як фінансового конгломерату
1	Аліко АІГ Життя	127205,2	Амерікен Лайф Іншуренс Компані	США	99,9990	Фінансовий конгломерат
2	Ренесанс Життя	49497,7	EBRD	Велика Британія	30,1230	–
			Ренінс Лайф Лімітед	Кіпр	69,9722	–
3	ТАС	44111,0	Алкемі Лімітед (Alkemi Limited)	Кіпр	24,5128	–
4	Аска Життя	17303,5	SCM Finance Limited	Кіпр	55,6667	–
5	Фортіс Страхування життя Україна	16595,4	Фортіс Іншуеренс Інтернешнл Ен. Ві. (Fortis Insurance International)	Нідерланди	67,6645	–
			Фортис Іншуеренс Інтернешнл Ен.Ві (Fortis Insurance International N.B.)	Нідерланди	31,8937	–
6	ПЗУ Україна страхування життя	8944,7	Powszechny Zaklad Ubezpieczen SA	Польща	72,3046	–
7	Юпітер страхування життя Вієнна Іншуранс Груп	4615,2	Wiener Stadtische Versicherung AG Vienna Insurance Group	Австрія	73,0047	–
8	Лемма-Віте	4520,9	SPASE INTERNATIONAL HOLDING LIMITED	Велика Британія	95,2381	–
9	ЕККО	4082,3	Фізичні особи	Австрія	33,8174	–

Джерело: складено автором на основі даних ДУ “АРІФРУ” і [98, 148]

Додаток П

“VAB Group” як висококонвергентний інтегрований фінансовий посередник

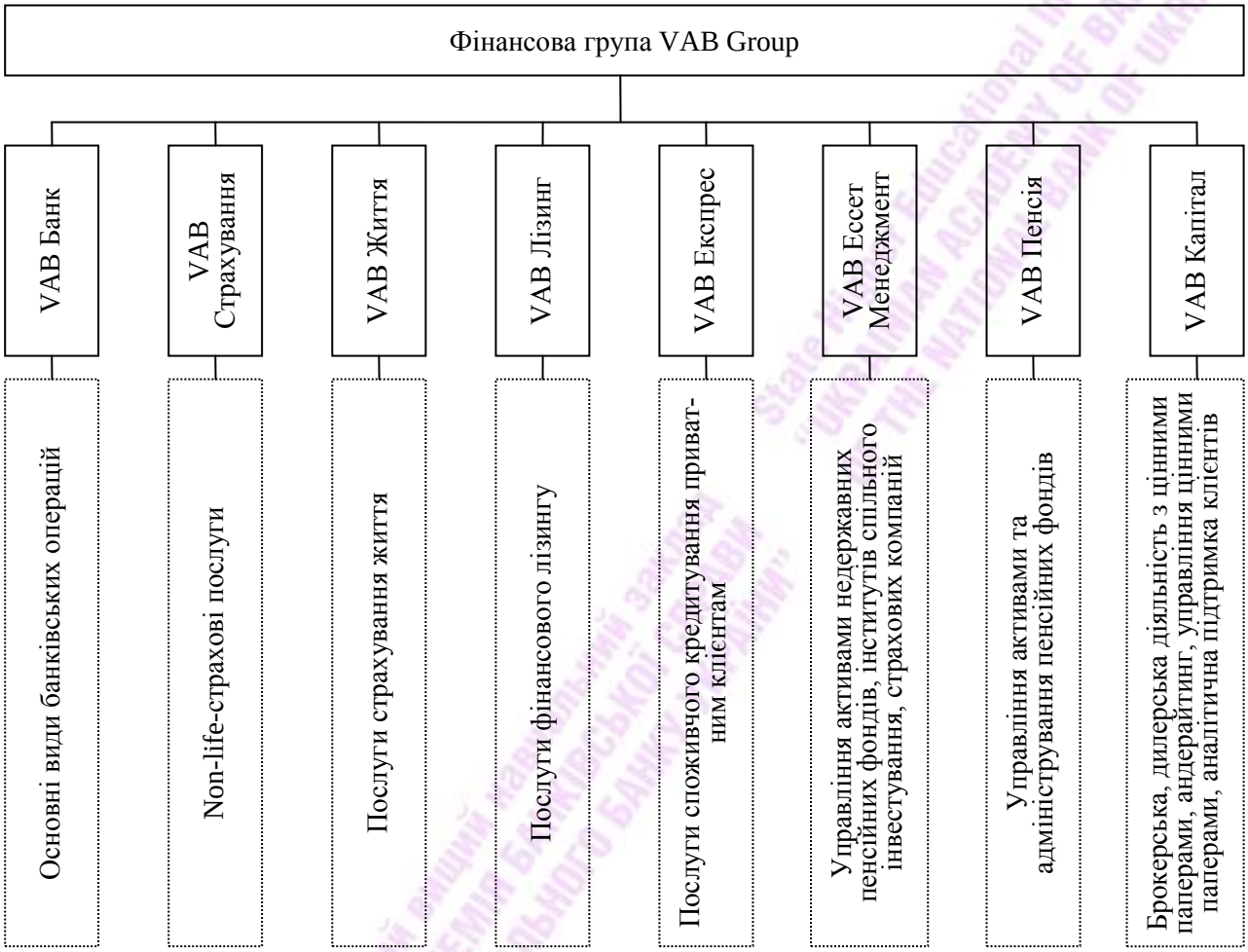

Джерело: складено автором на основі даних ДУ “АРІФРУ” і [170]

Додаток Р

Організаційна структура групи “BNP Paribas” в Україні

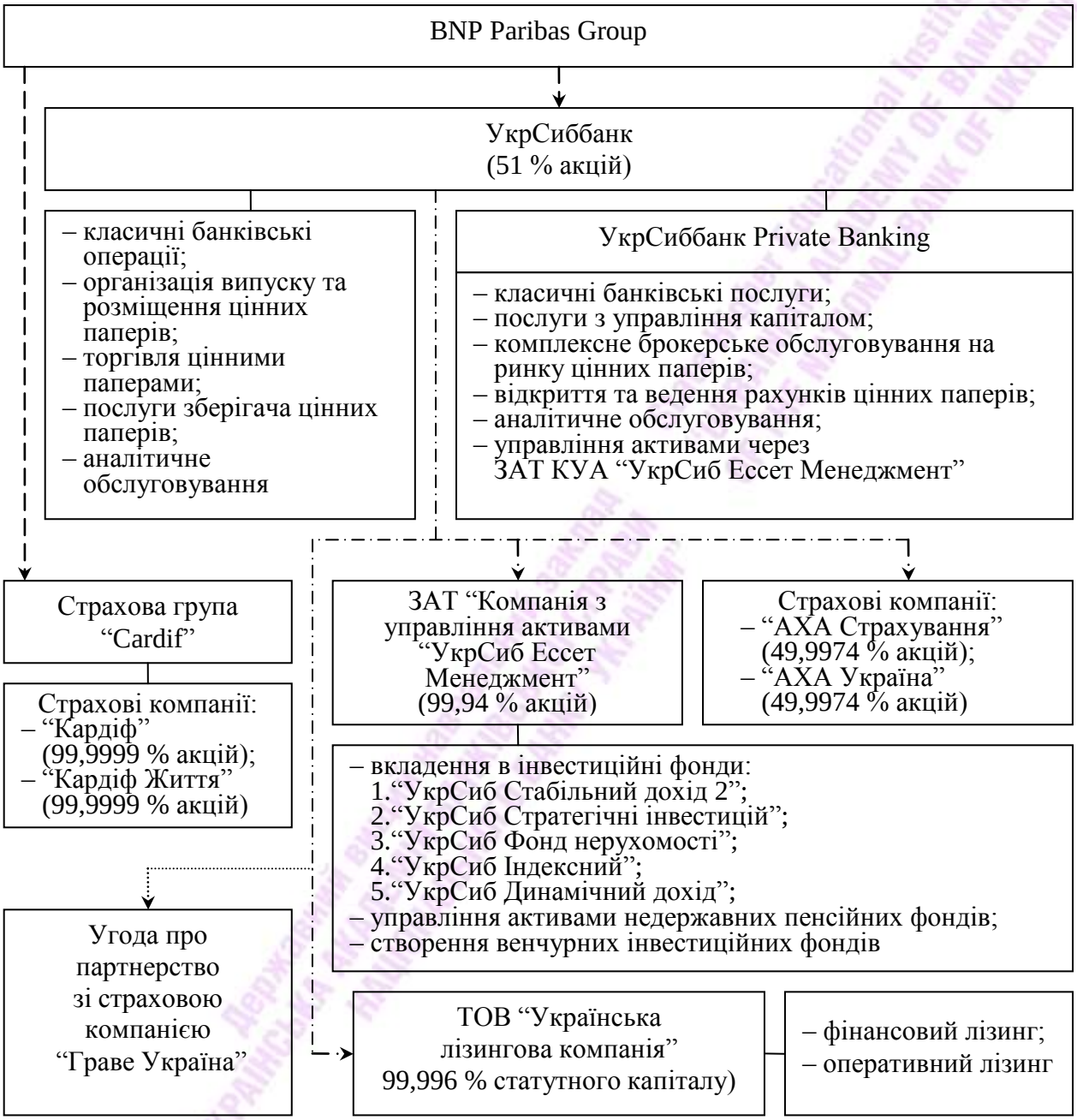

Джерело: складено автором на основі даних ДУ “АРІФРУ” і [111]

Додаток С

Класифікація пакетів акцій за їх розмірами і впливом акціонерів на ухвалення управлінських рішень в компанії

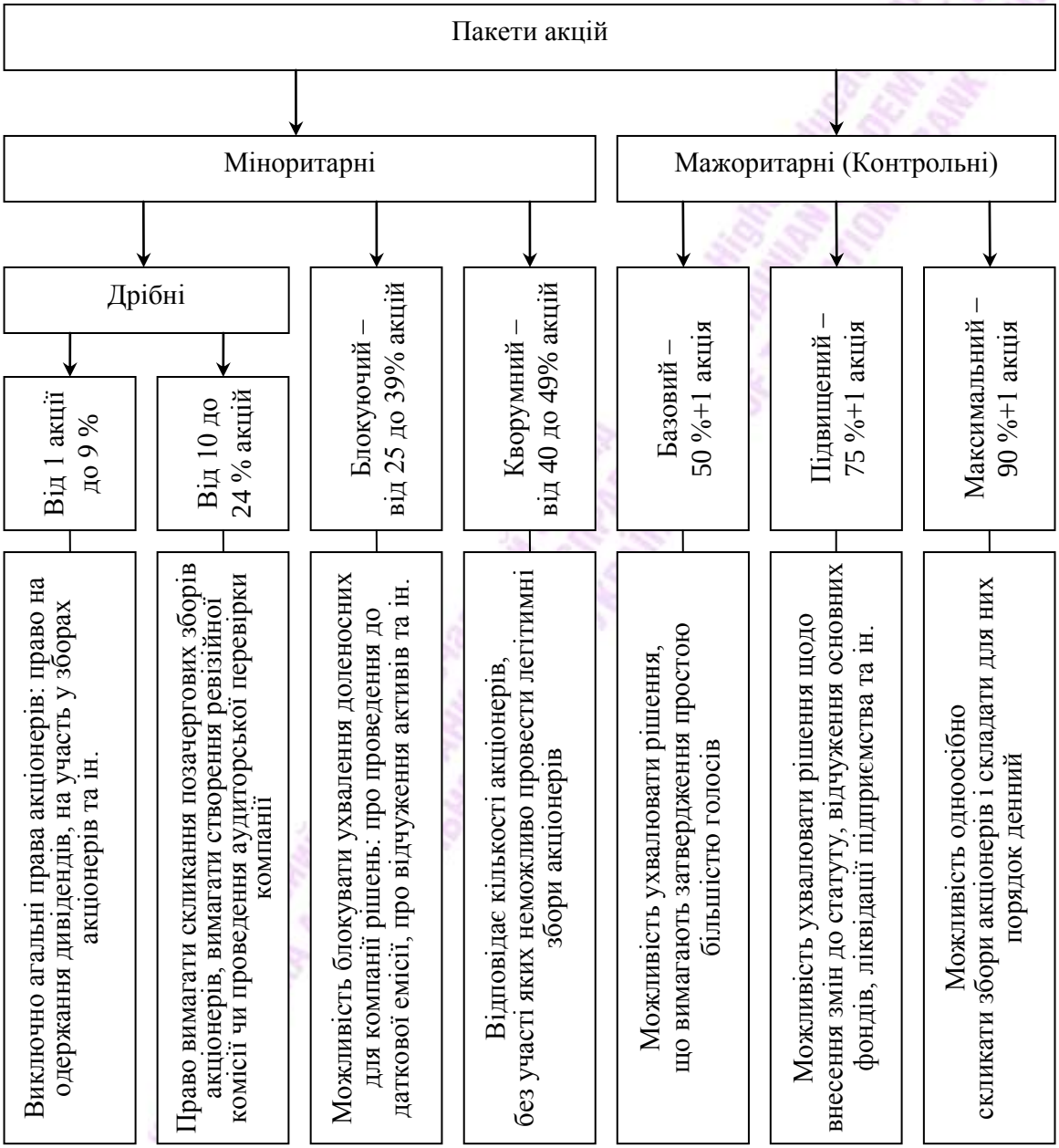

Джерело: складено автором

Додаток Т

Контроль міжнародних фінансових конгломератів над дочірніми фінансовими посередниками в Україні

№ з/п	Фінансовий конгломерат	Міноритарні пакети акцій		Мажоритарні		
		Блокуючий	Кворумний	Базовий	Підвищений	Максимальний
1	RZB-UNIQA					“Райффайзен Банк Аваль”, СК “УНІКА Життя”, СК “Кредо-Класик”
2	BNP Paribas		СК “АХА Страхування”, СК “АХА Україна”	“УкрСибабнк”		СК “Кардіф”, СК “Кардіф Життя”
3	ING				СК “ІНГ Життя Україна”	“ІНГ Банк”
4	Intesa Sanpaolo S.P.A.					“Правекс-Банк”
5	Credit Agricole					“Каліон банк”, “Індекс-банк”
6	Citigroup					“Сітібанк”
7	SEB					“СЕБ Банк”, “Факторіал Банк”, СК “СЕБ Лайф Юкрейн”
8	Societe Generale					“Профінбанк”
9	AIG					СК “Аліко АІГ Життя”
10	GRAWE					СК “Граве Україна”
11	Generali	СК “Дженералі Гарант Страхування Життя”		СК “Дженералі Гарант”		
12	AXA			СК “АХА Страхування”, СК “АХА Україна”		

Джерело: складено автором на основі даних НБУ і ДУ “АРІФРУ”

Додаток У

Фінансовий розвиток країн походження фінансових конгломератів у 2008 році

№ з/п	Країна	Індекс фінансового розвитку (від 1 до 7)	Фактори, політика та інститути			Фінансове посередництво			Наявність і доступність капіталу
			Інституціональне середовище	Бізнес-середовище	Фінансова стабільність	Банки	Небанківські установи	Фінансовий ринок	Розмір, борг і доступність
1	Австралія	4,98	5,94	5,24	5,13	4,12	4,26	4,58	5,60
2	Австрія	4,55	6,04	5,29	5,81	4,32	2,12	2,88	5,41
3	Бельгія	4,56	5,84	5,00	5,22	4,37	2,25	3,69	5,57
4	Велика Британія	5,83	6,09	5,34	4,97	5,51	6,05	5,87	6,48
5	Ірландія	4,72	6,01	5,15	5,45	4,80	3,15	2,87	5,59
6	Іспанія	4,90	5,62	4,80	5,00	4,84	3,77	3,86	6,38
7	Італія	4,38	4,66	4,63	4,82	4,41	3,35	3,83	4,97
8	Нідерланди	5,22	6,02	5,57	5,74	4,25	3,87	4,35	6,71
9	Німеччина	5,28	6,08	5,41	5,77	4,85	4,12	4,87	5,84
10	Норвегія	4,66	6,15	5,67	5,87	4,20	2,38	2,88	5,45
11	США	5,85	5,98	5,32	5,51	5,80	6,55	6,15	6,15
12	Угорщина	3,53	4,52	4,71		3,46	2,01	2,26	4,28
13	Фінляндія	4,45	6,23	5,76	5,24	3,08	2,15	3,40	5,27
14	Франція	5,25	5,83	5,20	5,17	4,55	5,29	5,07	5,66
15	Чехія	3,43	4,14	4,77	4,29	2,92	1,47	2,45	3,96
16	Швейцарія	5,23	5,74	5,63	6,18	3,80	2,99	5,40	6,89
17	Швеція	4,75	6,06	5,63	5,26	3,67	2,87	4,13	5,60

Джерело: [169]

Додаток Ф

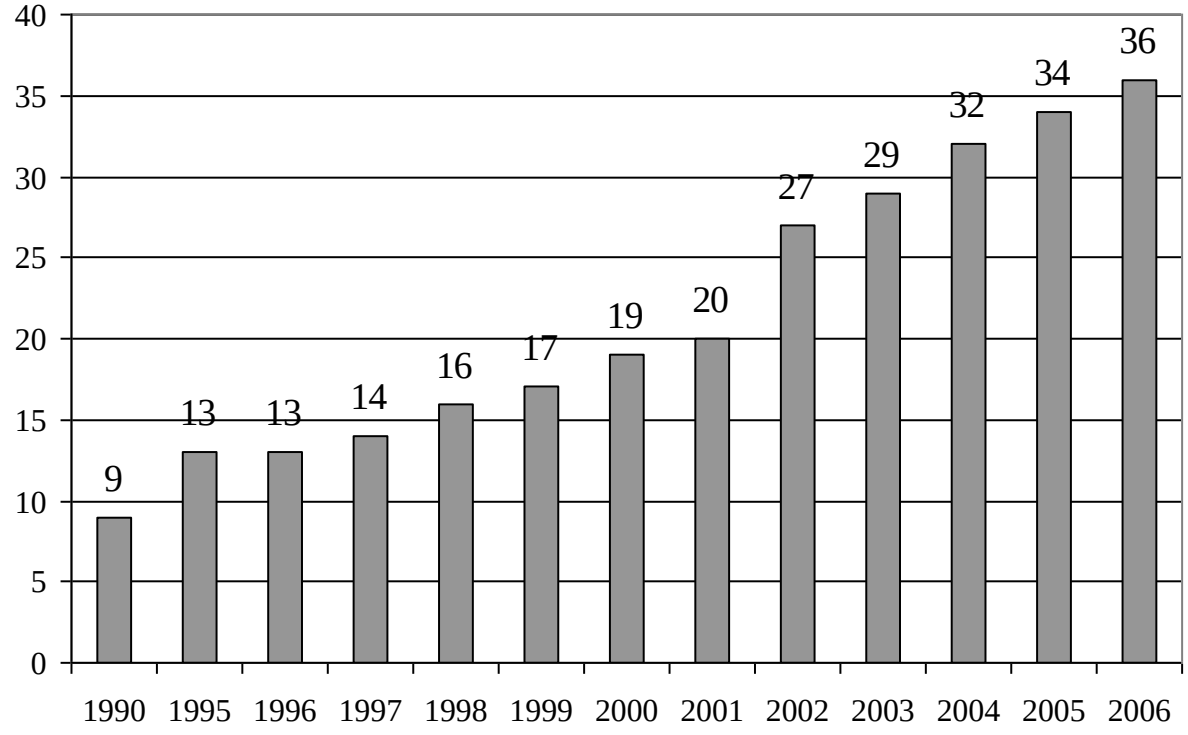

Джерело: [78]

Рис. Ф.1. Кількість мегарегуляторів фінансового ринку в світі, од.

Таблиця Ф.1

Створення мегарегуляторів фінансового ринку у країнах світу

№ з/п	Країна	Рік
1	Сингапур	1984
2	Норвегія	1986
3	Канада	1987
4	Данія	1988
5	Ісландія	1988
6	Швеція	1991
7	Велика Британія	1997
8	Японія	1998
9	Корея	1998
10	Австралія	1998
11	ПАР	1990
12	Угорщина	1996
13	Португалія	2000
14	Австрія	2002
15	Німеччина	2002
16	Казахстан	2004

Джерело: [78]

Додаток Х

Міжнародний досвід створення мегарегулятора фінансового ринку

№ з/п	Країна	Мегарегулятор	Основні функції	Фінансові інститути-об'єкти регулювання
1	Австралія	Комісія по цінних паперах та інвестиціях Австралії (Australian Securities and Investments Commission)	регулювання та нагляд	інститути ринку цінних паперів, інвестиційні трасти
		Управління пруденційного нагляду Австралії (Australian Prudential Regulation Authority)	встановлення пруденційних стандартів та нагляд	банки, страхові компанії, пенсійні фонди, небанківські кредитні організації
2	Велика Британія	Управління фінансових послуг (Financial Services Authority)	регулювально-наглядова	інститути ринку цінних паперів, страхування, колективних інвестицій, будівельні товариства
			наглядова	банки
3	Данія	Датський фінансовий наглядовий орган (Danish Financial Supervisory Authoruty)	нагляд	фінансові посередники ринку цінних паперів, страхування та приватного пенсійного забезпечення
4	Канада	Управління фінансовими інститутами (Office of the Superintendent of Financial Institutions)	встановлення регулятивних правил та нагляд	банки, небанківські кредитні організації, страхові компанії, трасти, інститути пенсійного приватного забезпечення
5	Корея	Фінансова контролююча комісія (Financial Supervisory Commission)	нагляд	банківські та небанківські фінансові посередники
6	Норвегія	Комісія з банківської діяльності, страхування та цінних паперів (Banking, Insurance and Securities Commission)	нагляд	банківські та небанківські фінансові посередники
7	ПАР	Рада фінансових послуг (Financial Services Board)	нагляд	інститути ринку цінних паперів, страхування, приватного пенсійного забезпечення, трасти
8	Сингапур	Монетарне (валютне) управління Сінгапура (Monetary Authority of Singapore)	регулювання та нагляд	усі фінансові посередники
9	Угорщина	Угорський наглядовий орган за банківською діяльністю (Hungarian Banking and Capital Market Supervision)	нагляд	банки, інститути ринку цінних паперів

Продовж. додатка Х

№ з/п	Країна	Мегарегулятор	Основні функції	Фінансові інститути-об'єкти регулювання
10	Фінляндія	Фінансовий нагляд (Financial Supervision)	нагляд	банківські та інші кредитні організації, фінансові посередники ринку цінних паперів, інвестиційні фонди, страхові компанії, інститути депозитарної інфраструктури
11	Швеція	Фінансовий наглядовий орган Швеції (Swedish Financial Supervisory Authority)	нагляд	банківські та інші кредитні організації, інститути ринку цінних паперів, інвестиційні фонди, страхові компанії
12	Японія	Фінансове контролююче агентство (Financial Supervisory Agency)	нагляд	банки, страхові організації, інститути ринку цінних паперів

Джерело: [118, с. 76-77]

Додаток Ц

Система додаткового фінансового нагляду за фінансовими конгломератами у країнах Європейського Союзу

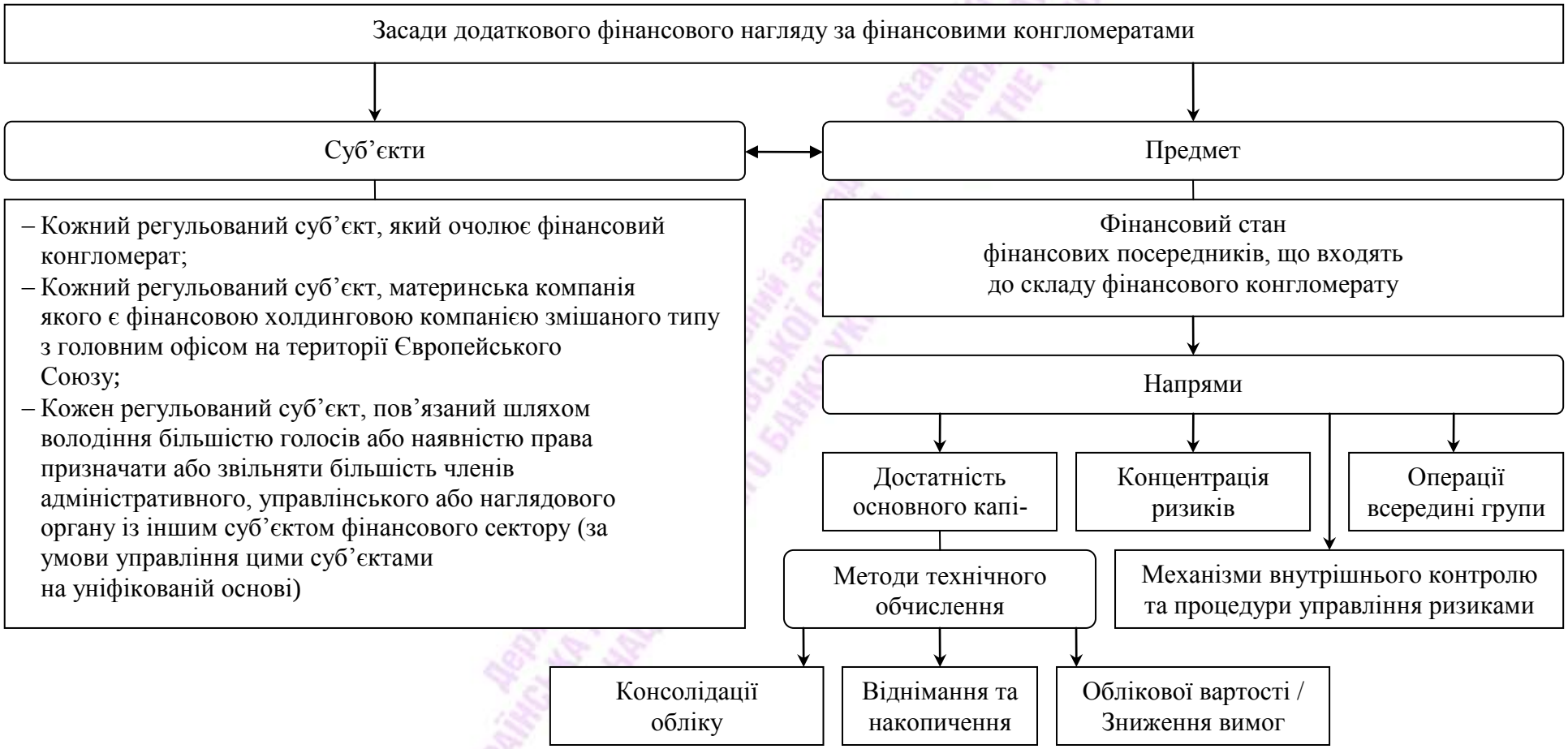

Джерело: складено автором на основі [134]